

MANUAL

Manual de drept european privind drepturile copilului Ediția 2022

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

COUNCIL OF EUROPE

Manuscrisul prezentului manual a fost finalizat în luna februarie 2022.

Reproducerea textului este autorizată cu condiția menționării sursei.

Credit foto (copertă și interior): © iStockphoto

© Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene și Consiliul Europei, 2025

Pentru orice utilizare sau reproducere a unor elemente care nu sunt deținute de Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene/ Consiliul Europei, , este posibil să fie necesară solicitarea permisiunii direct de la titularii drepturilor respective.

Nici Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene/Consiliul Europei și nici orice alte persoane care acționează în numele Agenției pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene/Consiliului Europei nu sunt responsabile pentru modul în care ar putea fi utilizate informațiile oferite în continuare.

Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2025

CoE: ISBN 978-92-871-9768-9

FRA – print: ISBN 978-92-9461-974-7 doi:10.2811/534023 TK-09-21-398-RO-C

FRA – PDF: ISBN 978-92-9461-979-2 doi:10.2811/11276 TK-09-21-398-RO-N

Prezentul manual a fost redactat în limba engleză. Consiliul Europei (CoE) și Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) nu își asumă responsabilitatea pentru calitatea traducerilor în alte limbi. Opiniile exprimate în prezentul manual nu obligă în niciun fel CoE și CEDO. Manualul face referire la o selecție de comentarii și manuale. CoE și CEDO nu se fac răspunzătoare pentru conținutul acestora, iar includerea lor pe această listă nu reprezintă vreo formă de aprobare a acestor publicații. Alte publicații sunt disponibile pe pagina de internet a bibliotecii CEDO: echr.coe.int și alte materiale la coe.int/children.

Manual de drept european privind drepturile copilului Ediția 2022

Cuvânt-înainte

Această a doua ediție a *Manualului de drept european privind drepturile copilului* a fost întocmită în cooperare de Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA), Consiliul Europei (Divizia pentru drepturile copilului, Departamentul pentru Carta socială europeană și Grefa Curții Europene a Drepturilor Omului). Este al cincilea dintr-o serie de manuale de drept european întocmite în cooperare de organizațiile noastre. Manualele precedente au fost dedicate dreptului european în materie de nediscriminare, azil, frontiere și imigrație, protecție a datelor și acces la justiție.

De la publicarea primei ediții în 2015 au apărut o serie de modificări legislative, precum și o colecție semnificativă de jurisprudență relevantă pentru drepturile copilului. De exemplu UE a legiferat pentru prima dată cu privire la garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale. Curtea de Justiție a UE (CJUE) a clarificat probleme juridice cu privire la aspecte cum ar fi returnarea copiilor resortisanți ai unor țări terțe. Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) a pronunțat o serie de hotărâri importante, în special în domeniul violenței împotriva copiilor și al detenției copiilor migranți.

Copiii au dreptul să se bucure pe deplin de drepturile omului, iar acest manual are ca scop sporirea cunoștințelor privind standardele legale care protejează și promovează aceste drepturi în Europa. Tratatul privind Uniunea Europeană stabilește obligația Uniunii de a promova protecția drepturilor copilului. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (Carta), regulamentele și directivele, precum și jurisprudența CJUE contribuie la stabilirea în continuare a protecției acestor drepturi.

În cadrul Consiliului Europei, un număr mare de convenții și organismele aferente tratatelor se concentrează asupra aspectelor specifice privind protecția drepturilor copilului, inclusiv protecția împotriva abuzurilor și exploatării sexuale, a criminalității informatice, a traficului, a violenței bazate pe gen și a încălcării drepturilor de protecție a datelor. Aceste convenții completează protecția acordată copiilor în temeiul Convenției europene a drepturilor omului și al Cartei sociale europene, inclusiv în temeiul jurisprudenței CEDO și a deciziilor Comitetului European al Drepturilor Sociale.

Manualul de față este destinat profesioniștilor din domeniul juridic, judecătorilor, procurorilor, autorităților de protecție a copilului, precum și altor practicieni și organizații care răspund de asigurarea protecției juridice a drepturilor copilului. Avem încredere că acest manual le va oferi cunoștințele necesare pentru a integra perspectiva drepturilor copilului în toate deciziile și situațiile.

Snežana Samardžić-Marković

Director general pentru democrație
în cadrul Consiliului Europei

Sirpa Rautio

Director al Agenției pentru
Drepturi Fundamentale a
Uniunii Europene

Cuprins

CUVÂNT-ÎNAINTE	3
ABREVIERI	9
MODUL DE UTILIZARE A MANUALULUI	11
1. INTRODUCERE ÎN DREPTUL EUROPEAN PRIVIND DREPTURILE COPILULUI: CONTEXT ȘI PRINCIPII ESENȚIALE	13
1.1. Concepte fundamentale	17
Aspecte esențiale	17
1.1.1. Domeniul de aplicare al dreptului european privind drepturile copilului	17
1.1.2. „Copilul” ca titular de drepturi	17
1.2. Contextul drepturilor copilului în Europa	19
Aspecte esențiale	19
1.2.1. Uniunea Europeană: evoluția drepturilor copilului și domeniile de protecție vizate	20
1.2.2. Consiliul Europei: evoluția drepturilor copilului și domeniile de protecție vizate	23
1.3. Dreptul european al drepturilor copilului și Convenția ONU cu privire la drepturile copilului	27
Aspect esențial.....	27
1.4. Rolul instanțelor europene în interpretarea și asigurarea respectării drepturilor copilului	30
Aspecte esențiale	30
1.4.1. Curtea de Justiție a Uniunii Europene	30
1.4.2. Curtea Europeană a Drepturilor Omului	31
1.5. Comitetul European al Drepturilor Sociale	32
Aspect esențial.....	32
2. DREPTURILE ȘI LIBERTĂȚILE CIVILE	35
2.1. Libertatea de gândire, de conștiință și de religie	37
Aspect esențial.....	37
2.2. Drepturile părinților și libertatea de religie a copiilor lor	39
Aspecte esențiale	39
2.3. Libertatea de exprimare și de informare	42
Aspect esențial.....	42
2.4. Dreptul de a fi ascultat	44
Aspecte esențiale	44
2.5. Dreptul la libertatea de întrunire și de asociere	49
Aspecte esențiale	49

3.	EGALITATEA ȘI NEDISCRIMINAREA	51
3.1.	Dreptul european privind nediscriminarea	55
	Aspecte esențiale	55
3.2.	Nediscriminarea pe criteriul rasei sau al originii etnice	59
	Aspecte esențiale	59
3.3.	Nediscriminarea pe criteriul cetățeniei sau al statutului de imigrant	63
	Aspecte esențiale	63
3.4.	Nediscriminarea pe criteriul handicapului	66
	Aspecte esențiale	66
3.5.	Nediscriminarea pe baza altor criterii protejate	70
	Aspecte esențiale	70
4.	ASPECTE LEGATE DE IDENTITATEA PERSONALĂ	75
4.1.	Înregistrarea nașterii și dreptul la un nume	77
	Aspect esențial.....	77
4.2.	Dreptul de a-și cunoaște originile	79
	Aspecte esențiale	79
	4.2.1. Stabilirea paternității	80
	4.2.2. Stabilirea originii unei persoane: adopția	84
4.3.	Cetățenia	85
	Aspecte esențiale	85
5.	VIAȚA DE FAMILIE	89
5.1.	Dreptul la respectarea vieții de familie	92
	Aspecte esențiale	92
5.2.	Dreptul copilului de a fi îngrijit de părinții săi	93
	Aspecte esențiale	93
5.3.	Dreptul de a menține contactul	97
	Aspecte esențiale	97
5.4.	Deplasarea necorespunzătoare a copiilor dincolo de frontieră – răpirea de copii	106
	Aspecte esențiale	106
6.	ÎNGRIJIREA ALTERNATIVĂ CELEI DIN CADRUL FAMILIEI ȘI ADOPTIA	115
6.1.	Îngrijirea alternativă: principii generale	118
	Aspecte esențiale	118
6.2.	Plasarea copiilor în îngrijire alternativă	122
	Aspecte esențiale	122
6.3.	Adopția	127
	Aspecte esențiale	127

7.	PROTECȚIA COPILULUI ÎMPOTRIVA VIOLENȚEI ȘI EXPLOATĂRII	135
7.1.	Violența acasă, în școli, online sau în alte medii	139
	Aspecte esențiale	139
7.1.1.	Domeniul de aplicare al responsabilității statului	140
7.1.2.	Abuzul în școală	144
7.1.3.	Abuzul sexual	146
7.1.4.	Violența domestică și neglijarea copiilor	152
7.2.	Exploatarea copiilor	156
	Aspect esențial.....	156
7.2.1.	Munca forțată	156
7.2.2.	Traficul de copii	159
7.2.3.	Exploatarea sexuală	164
7.3.	Grupurile cu risc ridicat	167
	Aspect esențial.....	167
7.4.	Copiii dispăruți	170
	Aspect esențial.....	170
8.	DREPTURILE ECONOMICE, SOCIALE ȘI CULTURALE ȘI NIVELUL DE TRAI ADECVAT	173
8.1.	Abordări ale drepturilor economice, sociale și culturale	177
	Aspecte esențiale	177
8.2.	Dreptul la educație	178
	Aspecte esențiale	178
8.2.1.	Dreptul la educație al copiilor migranți	182
8.3.	Dreptul la sănătate	187
	Aspecte esențiale	187
8.4.	Dreptul la locuință	194
	Aspecte esențiale	194
8.5.	Dreptul la un nivel de trai adecvat și dreptul la securitate socială .	199
	Aspecte esențiale	199
9.	MIGRAȚIE ȘI AZIL	205
9.1.	Intrarea și șederea	209
	Aspecte esențiale	209
9.2.	Evaluarea vârstei	214
	Aspecte esențiale	214
9.3.	Reîntregirea familiei pentru copiii separați	216
	Aspecte esențiale	216
9.4.	Detenția copiilor	221
	Aspecte esențiale	221

9.5. Expulzarea	226
Aspecte esențiale	226
9.6. Accesul la justiție	231
Aspect esențial.....	231
10. DATELE CU CARACTER PERSONAL ȘI PROTECȚIA CONSUMATORILOR	235
10.1. Copiii și protecția datelor cu caracter personal	237
Aspecte esențiale	237
10.1.1. Dreptul european în materie de protecție a datelor	237
10.2. Protecția copiilor în calitate de consumatori	245
Aspecte esențiale	245
10.2.1. Drepturile consumatorului	245
10.2.2. Practicile comerciale neloiale care vizează copiii	247
10.2.3. Siguranța produselor	248
10.2.4. Studiile clinice intervenționale cu participarea copiilor	249
10.2.5. Alimentele destinate sugurilor și copiilor de vârstă mică ..	250
10.2.6. Siguranța jucăriilor	250
10.2.7. Copiii și publicitatea	251
11. DREPTURILE COPIILOR ÎN PROCEDURILE PENALE ȘI ÎN PROCEDURILE ALTERNATIVE (NEJUDICIARE)	253
11.1. Garanțiile unui proces echitabil	255
Aspecte esențiale	255
11.1.1. Participarea efectivă	261
11.1.2. Accesul la un avocat	263
11.2. Drepturile tinerilor delincvenți în ceea ce privește detenția	265
Aspecte esențiale	265
11.2.1. Forme de detenție (garanții de fond și procedurale)	266
11.2.2. Condiții de detenție	270
11.2.3. Protecția împotriva abuzurilor și a relexelor tratamente	272
11.3. Protecția copiilor-victime și martori	273
Aspect esențial.....	273
LECTURI SUPLIMENTARE	283
JURISPRUDENȚĂ	297
CUM PUTEȚI CONSULTA JURISPRUDENȚA INSTANȚELOR EUROPENE	311
INSTRUMENTELE JURIDICE LA CARE SE FACE TRIMITERE	315
Instrumentele juridice ale ONU	315
Instrumentele juridice ale Consiliului Europei	315
Instrumentele juridice ale UE	318

Abrevieri

Carta	Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene
CCMN	Convenția-cadru a Consiliului Europei pentru protecția minorităților naționale
CDC	Convenția Organizației Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului
CDENF	Comitetul director al Consiliului Europei pentru drepturile copilului
CDPH	Convenția Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu handicap
CEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CEDS	Comitetul European al Drepturilor Sociale
CEJ	Curtea Europeană de Justiție
CEPD	Comitetul european pentru protecția datelor
CJUE	Curtea de Justiție a Uniunii Europene (înainte de decembrie 2009, numită Curtea Europeană de Justiție, CEJ)
CoE	Consiliul Europei
Convenția	Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (cunoscută drept Convenția europeană a drepturilor omului)
CSE	Carta socială europeană
DDC	Directiva privind drepturile consumatorilor
FRA	Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene
GRETA	Grupul de experți pentru lupta împotriva traficului de ființe umane
LGBTIQ	Persoane lesbiene, gay, bisexuale, transgen, intersexuale și <i>queer</i>
MC	Marea Cameră (a Curții Europene a Drepturilor Omului)
OIM	Organizația Internațională a Muncii
ONG	Organizații neguvernamentale
ONU	Organizația Națiunilor Unite

RGPD	Regulamentul general privind protecția datelor
SEE	Spațiul Economic European
TFUE	Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene
TUE	Tratatul privind Uniunea Europeană
UE	Uniunea Europeană

Modul de utilizare a manualului

Prezentul manual oferă o imagine de ansamblu asupra drepturilor fundamentale ale copiilor în statele membre ale Uniunii Europene (UE) și ale Consiliului Europei (CoE). Acesta are un domeniu larg de aplicare și actualizează **prima ediție**, publicată în 2015. Drepturile copiilor sunt un domeniu de drept transdisciplinar. Manualul recunoaște copiii ca titulari ai tuturor drepturilor omului/drepturilor fundamentale, precum și ca subiecți ai unor reglementări speciale, având în vedere trăsăturile lor specifice. Se concentrează asupra domeniilor de drept care sunt de o importanță deosebită pentru copii.

Manualul a fost elaborat pentru a furniza asistență practicienilor din domeniul dreptului care ar putea să nu fie specializați în domeniul drepturilor copilului, inclusiv avocaților, judecătorilor, procurorilor, asistenților sociali și altor persoane care lucrează cu autoritățile naționale, precum și organizațiilor neguvernamentale (ONG-uri) și altor organisme care se pot confrunta cu probleme juridice legate de aceste subiecte. Constituie un punct de referință în ceea ce privește dreptul UE și al CoE referitor la aceste domenii, explicând modul în care este reglementat fiecare aspect prin dreptul UE, precum și prin Convenția europeană a drepturilor omului (Convenția), prin Carta socială europeană (CSE) și prin alte acte ale CoE. La începutul fiecărui capitol există un tabel cu actele legislative aplicabile în cadrul celor două sisteme juridice europene separate, care sunt apoi prezentate în raport cu fiecare subiect tratat, pentru a permite cititorului să vadă unde converg cele două sisteme juridice și unde diverg. Există și referiri la Convenția Organizației Națiunilor Unite (ONU) cu privire la drepturile copilului (CDC) și la alte acte juridice internaționale, atunci când acestea sunt relevante.

Practicienii din state care nu sunt membre ale UE, dar care sunt state membre ale CoE și, prin urmare, părți la Convenție, pot avea acces la informațiile relevante pentru țara lor prin consultarea directă a secțiunilor referitoare la CoE. Practicienii din statele membre ale UE vor trebui să consulte ambele secțiuni, deoarece aceste state se află sub incidența ambelor ordini juridice. Persoanele care doresc informații suplimentare despre un anumit aspect au la dispoziție o listă cu materiale mai specializate în secțiunea „Lecturi suplimentare” din manual.

Aplicarea dreptului Convenției este prezentată cu ajutorul unor trimiteri succinte la anumite cauze soluționate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) în legătură cu subiectul tratat în manual. Acestea au fost selectate dintre hotărârile și deciziile existente ale CEDO în chestiuni legate de

drepturile copiilor. Această colecție de jurisprudență este completată de trimiteri la alte instrumente juridice și standarde relevante ale CoE.

Dreptul UE este prezentat prin măsurile legislative adoptate, dispozițiile relevante ale tratatelor și, în special, Carta, astfel cum au fost interpretate în jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene [CJUE, denumită Curtea Europeană de Justiție (CE)] înainte de decembrie 2009].

Jurisprudența descrisă sau citată în prezentul manual oferă exemple dintr-o colecție semnificativă de jurisprudență a CEDO și a CJUE. Manualul acoperă, pe cât posibil, având în vedere domeniul său de aplicare limitat și caracterul introductiv, evoluțiile juridice până în septembrie 2021.

Manualul se deschide cu un capitol introductiv, în care se explică pe scurt rolul celor două sisteme juridice reprezentate de dreptul CoE și de dreptul UE, urmat de zece capitole în care se tratează următoarele teme:

- drepturile și libertățile civile;
- egalitatea și nediscriminarea;
- aspecte legate de identitatea personală;
- viața de familie;
- îngrijirea alternativă și adopția;
- protecția copilului împotriva violenței și a exploatării;
- drepturile economice, sociale și culturale;
- migrația și azilul;
- datele cu caracter personal și protecția consumatorilor;
- drepturile copiilor în procedurile penale și în procedurile alternative.

În fiecare capitol se fac trimiteri încrucișate la alte subiecte și capitole, oferindu-se o înțelegere mai aprofundată a cadrului juridic aplicabil. La începutul fiecărei secțiuni sunt prezentate aspectele esențiale.

1

Introducere în dreptul european privind drepturile copilului: context și principii esențiale

UE	Subiecte abordate	CoE
Carta, articolele 24 și 32 Tratatul privind Uniunea Europeană, articolul 3 alineatul (3)	„Copilul” ca titular de drepturi	Convenția privind lupta împotriva traficului de ființe umane, articolul 4 litera (d) Convenția de la Lanzarote, articolul 3 litera (a)
Carta, articolul 24 alineatul (2) CJUE, C-244/06, <i>Dynamic Medien Vertriebs GmbH împotriva Avides Media AG</i> , 2008 CJUE, C-112/20, <i>M. A. împotriva État belge</i> , 11 martie 2021	Interesul superior al copilului	Convenția de la Lanzarote, articolul 30 alineatul (1) CEDS, <i>International Commission of Jurists (ICJ) și European Council for Refugees and Exiles (ECRE) împotriva Greciei</i> , plângerea nr. 173/2018, 2021
Carta, articolul 24 alineatul (1)	Drepturile copiilor de a participa și de a fi ascultați	Convenția de la Lanzarote, articolul 9 Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei: Convenția privind drepturile omului și biomedicina (Convenția de la Oviedo), articolul 6
Directiva privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile (2011/93/UE)	Protecția împotriva violenței și/sau a violenței sexuale	Convenția, articolul 2 (dreptul la viață), articolul 3 (tortură, tratament inuman sau degradant) și articolul 8 (integritate fizică) Convenția de la Lanzarote

UE	Subiecte abordate	CoE
Carta, articolul 14 alineatul (2) (dreptul la educație)	Dreptul la învățământ obligatoriu gratuit	CSE (revizuită), articolul 17 alineatul (2) (dreptul la protecție socială, juridică și economică adecvată) Protocolul 1 la Convenție, articolul 2
Carta, articolul 21 (nediscriminare)	Interzicerea discriminării pe criterii de vârstă	Convenția, articolul 14 (interzicerea discriminării) Protocolul 12 la Convenție, articolul 1
Carta, articolul 7 (respectarea vieții private și de familie) și articolul 24 alineatul (3) (contactul cu părinții)	Dreptul la respectarea vieții private și de familie	Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie) Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copiilor CEDO, <i>Maslov împotriva Austriei</i> (MC), nr. 1638/03, 2008 (deportarea reclamantului, condamnat pentru infracțiuni comise în copilărie)

Acest capitol introductiv explică evoluția la nivel european a legislației în materie de drepturi ale copilului, principiile esențiale care ghidează aplicarea sa și aspectele principale ale drepturilor copilului abordate de dreptul european. Aici se furnizează cadrul pentru analiza tematică din capitolele care urmează.

CoE a fost înființat după cel de-al doilea război mondial, reunind statele europene pentru a sprijini drepturile omului, democrația și statul de drept în Europa. Astăzi, CoE este compus din 47 de state membre, inclusiv toate statele membre ale UE. În 1950, CoE a adoptat [Convenția europeană a drepturilor omului \(Convenția\)](#)¹. Convenția a fost primul instrument juridic care a cristalizat și a dat caracter obligatoriu drepturilor prevăzute în [Declarația universală a drepturilor omului](#). Convenția se aplică în egală măsură adulților și copiilor.

1 Consiliul Europei (1995), [Convenția europeană a drepturilor omului](#), adoptată la 4 noiembrie 1950 și intrată în vigoare la 3 septembrie 1953.

Ea stabilește drepturi absolute, pe care statele nu le pot încălca niciodată, cum ar fi dreptul la viață sau interzicerea torturii, și protejează anumite drepturi și libertăți care pot fi restricționate prin lege numai când este necesar într-o societate democratică, de exemplu dreptul la libertate și securitate sau dreptul la respectarea vieții private și de familie.

Prin articolul 19 din Convenție, s-a instituit CEDO ca mecanism judiciar pentru a se asigura că statele își respectă obligațiile care le revin în temeiul Convenției.

CEDO examinează plângerile depuse de persoane fizice și de grupuri de persoane fizice sau juridice privind presupuse încălcări ale Convenției. CEDO poate examina și cauzele interstatale introduse de unul sau mai multe state membre ale CoE împotriva unui alt stat membru. În plus, de la intrarea în vigoare a [Protocolului nr. 16 la Convenție](#) la 1 august 2018, cele mai înalte instanțe judecătorești ale unui stat parte la Convenție pot solicita Curții să emită avize consultative cu privire la chestiuni de principiu referitoare la interpretarea sau aplicarea drepturilor și libertăților definite în Convenție sau în protocolele la aceasta.

Statele au obligația internațională de a se asigura că funcționarii lor respectă Convenția. Toate statele membre ale CoE au integrat sau au aplicat deja Convenția în legislația lor națională, fapt care obligă judecătorii și funcționarii acestor state să acționeze în conformitate cu dispozițiile Convenției.

[CSE²](#) (revizuită în 1996³ este un alt tratat major al CoE privind drepturile omului, având ca scop protecția drepturilor sociale și conținând dispoziții specifice privind drepturile copiilor. Onorarea angajamentelor asumate în temeiul acestei carte de către statele părți este supravegheată de Comitetul European al Drepturilor Sociale (CEDS), ales de Comitetul de Miniștri al CoE pentru a monitoriza respectarea cartei prin intermediul a două mecanisme complementare: prin plângeri colective depuse de parteneri sociali și de ONG-uri și prin rapoarte naționale întocmite de statele contractante. Deciziile și concluziile CEDS trebuie respectate de către state, chiar dacă acestea nu sunt direct aplicabile în sistemele juridice naționale.

2 Consiliul European (1961), [Carta socială europeană](#), CETS nr. 35, 18 octombrie 1961.

3 Consiliul European (1996), [Carta socială europeană \(revizuită\)](#), CETS nr. 163, 3 mai 1996.

UE s-a dezvoltat din trei organizații europene înființate în anii 1950. Tratatul inițial al comunităților europene nu conținea nicio referință la drepturile omului sau la protecția acestora. Cu toate acestea, întrucât au început să apară în fața CEJ (în prezent, CJUE) cauze cu privire la presupuse încălcări ale drepturilor omului în temeiul dreptului comunitar, la sfârșitul anilor 1960 și începutul anilor 1970, Curtea a elaborat o serie de legi jurisdicționale, cunoscute sub denumirea de „principii generale” ale dreptului comunitar. Potrivit CJUE, aceste principii generale ar reflecta conținutul protecției drepturilor omului din constituțiile naționale și tratatele privind drepturile omului, în special în Convenție, iar CJUE ar trebui să asigure respectarea acestor principii în dreptul comunitar.

Sistemul UE de protecție a drepturilor omului s-a dezvoltat din jurisprudența CJUE, prin modificări aduse tratatelor, pentru a afirma protecția drepturilor fundamentale în UE. Tratatul de la Maastricht a inclus trimiterea la Convenție și la tradițiile constituționale comune ale statelor membre ca principii generale ale dreptului UE, iar Tratatul de la Amsterdam a confirmat că UE se întemeiază pe aceste principii [Tratatul de la Lisabona le enumeră ca „valori” la articolul 2 din Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE)].

Carta, adoptată în 2000, consacră o serie de drepturi civice, politice, economice, sociale și culturale. La intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona în 2009, Carta a dobândit valoare juridică echivalentă cu a tratatelor, ceea ce înseamnă că instituțiile UE sunt obligate să o respecte. Statele membre ale UE trebuie să respecte Carta atunci când pun în aplicare legislația UE. Comparând aceste referințe cu formularea dispozițiilor corespunzătoare din constituțiile naționale, reiese că Carta consacră un set extrem de detaliat de drepturi ale copiilor⁴.

Toate statele membre ale UE și statele membre ale CoE sunt părți la CDC⁵. Principiile directe ale CDC, cum sunt principiul interesului superior al copilului, interzicerea discriminării, dreptul la supraviețuire, viață și dezvoltare, precum și dreptul copilului de a fi ascultat, au fost încorporate în instrumentele juridice ale UE și ale CoE.

4 Vezi Toggenburg, G. N. (2019), „Die Rechte der Kinder und der Mehrwert der EU-Grundrechtecharta”, *Interdisziplinäre Zeitschrift für Familienrecht*, iFamZ, august 2019, p. 263-265.

5 Organizația Națiunilor Unite, CDC, adoptată și deschisă pentru semnare, ratificare și aderare prin Rezoluția 44/25 a Adunării Generale din 20 noiembrie 1989, intrată în vigoare la 2 septembrie 1990, în conformitate cu articolul 49.

1.1. Concepte fundamentale

Aspecte esențiale

- Copilul este definit ca orice persoană cu vârsta sub 18 ani.
- Copiii sunt titulari de drepturi, nu doar beneficiari ai protecției.

1.1.1. Domeniul de aplicare al dreptului european privind drepturile copilului

Secțiunea de față se concentrează asupra instrumentelor juridice adoptate de CoE și de UE, precum și asupra jurisprudenței CEDO, a CJUE și a altor organisme de monitorizare relevante. Atunci când este cazul, se fac trimiteri și la alte surse europene care influențează evoluția dreptului european în materie de drepturi ale copilului, inclusiv documente esențiale de politică, orientări și alte instrumente juridice fără caracter obligatoriu.

Ca titulari de drepturi, copiii beneficiază de toate drepturile omului/drepturile fundamentale și fac obiectul unor reglementări speciale, având în vedere caracteristicile și nevoile lor specifice. O mare parte din jurisprudența europeană derivă din litigiile inițiate de părinți sau de alți reprezentanți legali ai copiilor, având în vedere capacitatea juridică limitată a acestora. Pe lângă faptul că își propune să prezinte modul în care legea se adaptează la drepturile specifice ale copiilor, manualul de față ia în considerare și importanța rolului jucat de părinți/tutori sau de alți reprezentanți legali și face referire, unde este cazul, la situațiile în care drepturile și responsabilitățile le revin în cea mai mare măsură persoanelor în grija cărora se află copiii. În astfel de cazuri, se adoptă abordarea din CDC, și anume că responsabilitățile părintești trebuie exercitate în interesul superior al copilului ca preocupare principală și de o manieră care să corespundă capacităților în formare ale copilului.

1.1.2. „Copilul” ca titular de drepturi

În dreptul internațional, articolul 1 din CDC precizează că „prin copil se înțelege orice ființă umană sub vârsta de 18 ani”. Acesta este parametrul juridic utilizat în prezent pentru a defini noțiunea de copil, inclusiv în Europa.

În dreptul UE nu exista o definiție oficială unică a termenului „copil” în tratate, legislația secundară sau jurisprudență. Majoritatea instrumentelor juridice ale UE utilizează definiția potrivit căreia copil înseamnă o persoană cu vârsta sub 18 ani. Totuși, alte instrumente utilizează o definiție mai largă. De exemplu legislația UE care reglementează drepturile la liberă circulație ale cetățenilor UE și ale membrilor familiilor acestora definește „copiii” drept „descendenții direcți în vârstă de cel mult 21 de ani sau care se află în [întreținere]”⁶, adoptând practic o noțiune bazată pe relații biologice și economice, și nu pe ideea de minoritate.

Unele acte legislative ale UE acordă drepturi diferite copiilor în funcție de vârstă. [Directiva 94/33/CE privind protecția tinerilor la locul de muncă](#)⁷, de exemplu care reglementează accesul copiilor la încadrarea oficială în muncă pe teritoriul statelor membre ale UE, face distincție între „tineri” (termen generic pentru toate persoanele în vârstă de până la 18 ani), „adolescenți” (orice tânăr în vârstă de cel puțin 15 ani și de cel mult 18 ani, care nu mai face obiectul școlarizării obligatorii pe bază de program integral) și „copii” (definiți ca persoane în vârstă de până la 15 ani, a căror încadrare oficială în muncă este, în cele mai multe cazuri, interzisă).

Alte domenii din dreptul UE, în special cele în care acțiunile UE le completează pe cele ale statelor membre (cum ar fi securitatea socială, imigrația și educația), permit dreptului național să stabilească cine are statutul de copil. În aceste contexte, se adoptă în general definiția din CDC.

În dreptul CoE, majoritatea actelor juridice referitoare la copii adoptă definiția copilului prevăzută în CDC. Printre exemple se numără articolul 4 litera (d) din [Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane](#)⁸ și articolul 3 litera (a) din [Convenția de la Lanzarote](#)⁹.

6 [Directiva 2004/38/CE](#) a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE, JO L 158, 30 aprilie 2004 și JO L 158, articolul 2 punctul 2 litera (c).

7 [Directiva 94/33/CE](#) din 22 iunie 1994 privind protecția tinerilor la locul de muncă, JO 1994 L 216/12, articolul 3.

8 Consiliul Europei, [Convenția privind lupta împotriva traficului de ființe umane](#), CETS nr. 197, 16 mai 2005.

9 Consiliul Europei, [Convenția privind protecția copiilor împotriva exploatarea sexuală și a abuzurilor sexuale](#), CETS nr. 201, 25 octombrie 2007.

Convenția nu conține o definiție a termenului „copil”, însă prevede la articolul 1 obligația statelor de a garanta „tuturor” persoanelor aflate sub jurisdicția lor drepturile acordate de Convenție. Articolul 14 din Convenție garantează exercitarea drepturilor prevăzute în Convenție „fără nicio deosebire”, inclusiv din motive legate de vârstă¹⁰. CEDO a declarat admisibile cererile formulate de copii direct sau prin reprezentant indiferent de vârsta copiilor¹¹. În jurisprudența sa, CEDO a adoptat definiția copilului prevăzută în CDC¹², acceptând criteriul „vârstei mai mici de 18 ani”.

Aceeași definiție se aplică în cazul CSE și al interpretării sale de către CEDS¹³.

1.2. Contextul drepturilor copilului în Europa

Aspecte esențiale

- Dreptul UE protejează drepturile copilului prin intermediul legislației primare și al legislației secundare în diverse domenii, cum ar fi protecția consumatorilor, azilul și migrația, cooperarea în materie civilă și penală și protecția datelor.
- Dreptul CoE se bazează pe mai multe convenții axate pe drepturile copiilor, precum și pe instrumente juridice fără caracter obligatoriu, cum ar fi recomandările Comitetului de Miniștri.

Atât UE, cât și CoE au legiferat în mai multe domenii relevante pentru drepturile copilului. Cooperarea interinstituțională este deosebit de strânsă între CoE și UE. Dreptul european este elaborat, de asemenea, pornind de la instrumente

10 CEDO, *Schwizgebel împotriva Elveției*, nr. 25762/07, 10 iunie 2010. Vezi de asemenea, FRA și CEDO (2018), *Manual de drept european privind nediscriminarea*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 21 martie 2018, p. 103.

11 Vezi, de exemplu CEDO, *Marckx împotriva Belgiei*, nr. 6833/74, 13 iunie 1979, în care copilul reclamant avea șase ani la data pronunțării hotărârii de către Curte. Vezi, de asemenea, CEDO, *C împotriva Croației*, nr. 80117/17, 8 octombrie 2020.

12 Vezi, de exemplu CEDO, *Güveç împotriva Turciei*, nr. 70337/01, 20 ianuarie 2009; CEDO, *Çoşelav împotriva Turciei*, nr. 1413/07, 9 octombrie 2012.

13 CEDS, *Defence for Children International (DCI) împotriva Țărilor de Jos*, nr. 47/2008, 20 octombrie 2009, punctul 25.

juridice importante adoptate de instituții internaționale, cum ar fi Conferința de la Haga de drept internațional privat¹⁴.

1.2.1. Uniunea Europeană: evoluția drepturilor copilului și domeniile de protecție vizate

În trecut, trimerterile la drepturile copilului din dreptul UE au avut ca scop mai ales abordarea aspectelor specifice copiilor din inițiativele economice și politice mai ample, de exemplu din domeniul protecției consumatorilor¹⁵ și al liberei circulații a persoanelor¹⁶. Introducerea [Cartei](#) în 2000, intrarea în vigoare a [Tratatului de la Lisabona](#) în 2009¹⁷ și evoluțiile politice strategice, cum ar fi adoptarea Strategiei UE privind drepturile copilului 2021-2024, au dat un nou impuls drepturilor copilului în UE.

După intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, la 1 decembrie 2009, cartă se bucură de același statut juridic ca și tratatele UE (articolul 6 din TUE). Instituțiile UE, în toate acțiunile lor și statele membre ale UE, atunci când pun în aplicare dreptul UE, au obligația să protejeze drepturile consacrate în cartă. Cartă conține primele referiri detaliate la drepturile copiilor la nivelul constituțional al UE, inclusiv prin recunoașterea dreptului copiilor de a urma gratuit învățământul obligatoriu [articolul 14 alineatul (2)], prin interzicerea discriminării din motive de vârstă (articolul 21) și prin interzicerea oricărei forme de muncă a copiilor și a muncii care exploatează tinerii (articolul 32). În mod semnificativ, cartă conține o dispoziție specifică privind drepturile copilului (articolul 24), care articulează principiile esențiale ale drepturilor copiilor: dreptul la protecția și îngrijirile necesare pentru

14 Vezi, de exemplu [capitolul 5](#), care ilustrează coordonarea dintre dreptul UE al familiei care reglementează răpirea transfrontalieră de copii și Convenția din 25 octombrie 1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii (Convenția de la Haga asupra răpirii internaționale de copii); în conformitate cu [Termenii de referință \(2020-2021\)](#), Comitetul director pentru drepturile copilului (CDENF) are sarcina de a asigura cooperarea cu UE și sinergii cu aceasta.

15 De exemplu [Directiva 2009/48/CE](#) a Parlamentului European și a Consiliului din 18 iunie 2009 privind siguranța jucăriilor, JO 2009 L 170, care prevede măsuri de siguranță pentru jucăriile destinate copiilor.

16 De exemplu [Directiva 2004/38/CE](#) a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE, JO 2004 L 158.

17 Articolul 3 din [Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene](#), semnat la Lisabona, 13 decembrie 2007, JO 2007 C 306.

asigurarea bunăstării lor [articolul 24 alineatul (1)]; dreptul de a-și exprima în mod liber opinia și dreptul ca opiniile lor să fie luate în considerare în funcție de vârstă și gradul lor de maturitate [articolul 24 alineatul (1)]; dreptul ca interesul superior al copilului să fie considerat primordial în toate acțiunile referitoare la copil [articolul 24 alineatul (2)]; dreptul de a întreține cu regularitate relații personale și contacte directe cu ambii părinți, cu excepția cazului în care acestea sunt contrare interesului copilului [articolul 24 alineatul (3)] și dreptul la viață privată și de familie (articolul 7). Comparând aceste referințe cu formularea dispozițiilor corespunzătoare din constituțiile naționale, reiese că cartă consacră un set extrem de detaliat de drepturi ale copiilor¹⁸.

În conformitate cu articolul 51 alineatul (2) din cartă și cu articolul 6 alineatul (1) din TUE, cartă nu poate extinde competențele UE și nu poate modifica sau institui o competență sau sarcină nouă pentru UE.

Tratatul de la Lisabona a consolidat potențialul UE de a promova drepturile copiilor, nu în ultimul rând prin identificarea „protecției drepturilor copilului” ca obiectiv general declarat al UE [articolul 3 alineatul (3) din TUE] și ca aspect important al politicii UE de relații externe [articolul 3 alineatul (5) din TUE]. Trimiteri mai specifice la copii sunt incluse în [Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene \(TFUE\)](#)¹⁹, care permit UE să adopte măsuri legislative menite să combată exploatarea sexuală și traficul de persoane [articolul 79 alineatul (2) litera (d) și articolul 83 alineatul (1)].

Astfel au fost adoptate [Directiva privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile](#)²⁰ și [Directiva privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia](#)²¹, care conțin și dispoziții care abordează nevoile specifice ale victimelor copii. În plus, [Directiva de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității](#)²² consacră mai multe dispoziții

18 Vezi Toggenburg, G. N. (2019), „Die Rechte der Kinder und der Mehrwert der EU-Grundrechtcharta”, *Interdisziplinäre Zeitschrift für Familienrecht*, iFamZ, august 2019, p. 263-265.

19 Vezi versiunile consolidate ale [TFUE](#), JO 2012 C 326.

20 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), [Directiva 2011/93/UE](#), JO 2011 L 335, p. 1.

21 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), [Directiva 2011/36/UE](#), JO 2011 L 101, p. 1.

22 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2012), [Directiva 2012/29/UE](#), JO 2012 L 315, p. 57.

copiilor. În plus, o directivă recentă stabilește **garanții procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în proceduri penale**²³.

În paralel cu evoluțiile juridice au apărut instrumente de politică importante cu privire la drepturile copilului, inițial în contextul agendei UE de cooperare externă, iar ulterior în legătură cu chestiunile interne. În 2021 au fost adoptate **Strategia UE privind drepturile copilului**²⁴ și măsuri specifice de combatere a sărăciei și a excluziunii sociale în rândul copiilor, în cadrul **Garanției europene pentru copii**. În Strategia UE privind drepturile copilului, Comisia Europeană abordează provocările persistente și emergente și propune acțiuni prioritare concrete în șase domenii cheie:

- participarea copiilor la viața politică și democratică;
- incluziunea socioeconomică, sănătatea și educația;
- combaterea violenței împotriva copiilor și asigurarea protecției copiilor;
- justiția în interesul copilului;
- sectorul digital și societatea informațională;
- dimensiunea mondială.

Spațiul digital sigur, securizat și de încredere este piatra de temelie a societății digitale europene. Copiii, în special, ar trebui să poată beneficia de oportunitățile fără precedent pe care le oferă era digitală, pentru a deveni cetățeni încrezători, competenți și activi în societatea digitală. Versiunea actualizată a **Strategiei europene pentru un internet mai bun pentru copii**²⁵ (Strategia BIK) din 2022 va asigura componenta referitoare la drepturile digitale din cadrul Strategiei generale privind drepturile copilului.

23 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2016), **Directiva 2016/800/UE**, JO 2016 L 132/1.

24 UE, Comisia Europeană (2021), **Strategia UE privind drepturile copilului 2021-2024**.

25 <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-strategy-better-internet-children>

Garanția pentru copii abordează sărăcia și excluziunea socială a copiilor prin măsuri în domeniul educației și îngrijirii copiilor de la vârste timpurii, al asistenței medicale, al nutriției și al locuințelor²⁶.

UE poate legifera numai în domeniile în care are competență în temeiul tratatelor (articolele 2-4 din TFUE). Deoarece drepturile copilului au caracter transdisciplinar, competența UE trebuie să fie stabilită de la caz la caz. Până în prezent, domeniile relevante pentru drepturile copilului în care UE a adoptat un număr important de acte legislative sunt următoarele:

- protecția consumatorului;
- azilul și migrația;
- cooperarea în materie civilă și penală;
- protecția datelor.

1.2.2. Consiliul Europei: evoluția drepturilor copilului și domeniile de protecție vizate

Încă de la înființarea sa, CoE deține un mandat clar pentru protejarea și promovarea drepturilor omului. Tratatul său principal privind drepturile omului, ratificat de toate statele membre ale CoE, este Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și **Convenția** și protocoalele sale adiționale, care conțin dispoziții specifice privind copiii. Principalele dispoziții de acest fel sunt următoarele: articolul 5 alineatul (1) litera (d) prevede posibilitatea detenției legale a unui copil în scopul educării sale sub supraveghere; articolul 6 alineatul (1) instituie restricții asupra dreptului la un proces public atunci când acest lucru este în interesul minorilor; articolul 2 din Protocolul nr. 1 prevede dreptul la instruire și le solicită statelor să respecte convingerile religioase și filozofice ale părinților în procesul de instruire a copiilor. În plus, toate celelalte dispoziții generale ale Convenției se aplică tuturor persoanelor, inclusiv copiilor. S-a arătat că unele dispoziții au o relevanță specială pentru copii, cum ar fi articolul 8, care garantează dreptul la respectarea vieții private și de familie, și articolul 3, care interzice tortura și pedepsele sau tratamentele

26 Consiliul Uniunii Europene (2021), **Recomandarea (UE) 2021/1004 a Consiliului din 14 iunie 2021 de instituire a unei Garanții europene pentru copii**, ST/9106/2021/INIT, JO 2021 L 223.

inumane ori degradante. Prin utilizarea unor abordări interpretative care pun accentul pe obligațiile pozitive care decurg din dispozițiile convenției, CEDO a generat o vastă colecție de jurisprudență privitoare la drepturile copilului, cu trimiteri frecvente la CDC. Cu toate acestea, CEDO examinează cererile în mod individual și deci nu furnizează o perspectivă cuprinzătoare asupra drepturilor copilului în temeiul Convenției.

Celălalt tratat important al CoE în domeniul drepturilor omului, CSE (revizuită în 1996), asigură protecția drepturilor sociale, conținând prevederi specifice cu privire la drepturile copilului. Aceasta conține două dispoziții deosebit de importante pentru drepturile copiilor: articolul 7 prevede obligația de a proteja copiii împotriva exploatării economice, iar articolul 17 impune statelor să ia toate măsurile necesare și corespunzătoare prin care să asigure copiilor îngrijirea, asistența, educația și pregătirea de care au nevoie (inclusiv învățământul primar și secundar gratuit), să protejeze copiii și tinerii împotriva neglijenței, violenței sau exploatării și să asigure protecția copiilor privați de sprijinul familiei lor. Transpunerea CSE este supervizată de CEDS, care este alcătuit din 15 experți independenți, aleși de Comitetul de Miniștri al CoE. CEDS monitorizează conformitatea legislației și practicii naționale cu CSE.

În plus, CoE a adoptat o serie de tratate care abordează o vastă problematică legată de drepturile specifice ale copilului, inclusiv următoarele:

- [Convenția de la Lanzarote](#);
- [Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copiilor](#)²⁷;
- [Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei](#)²⁸;
- [Convenția europeană în materia adopției de copii](#), revizuită în 2008²⁹;

27 Consiliul Europei (1996), [Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copiilor](#), CETS nr. 160, 25 ianuarie 1996.

28 Consiliul Europei (1975), [Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei](#), CETS nr. 85, 15 octombrie 1975.

29 Consiliul Europei (2008), [Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii](#), CETS nr. 202, 27 noiembrie 2008.

- Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii³⁰;
- Convenția privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (Convenția de la Istanbul)³¹.

La nivel de politici, CoE pune în aplicare, din 2006, programul „Construirea unei Europe cu și pentru copii”, un plan de acțiune transversal care implică guvernele naționale, societatea civilă, UE și alte organizații internaționale și părți interesate. Comitetul director pentru drepturile copilului (CDENF), înființat în 2020 ca succesor al fostului Comitet ad-hoc pentru drepturile copilului (2016-2019), îndrumă activitatea interguvernamentală în acest domeniu. Programul promovează o abordare cuprinzătoare și integrată a drepturilor copiilor, integrând drepturile copilului în toate domeniile de politică relevante ale CoE³².

În cadrul acestui program, Comitetul de Miniștri al CoE a adoptat mai multe instrumente juridice fără caracter obligatoriu care oferă orientări practice de completare a măsurilor juridice europene cu caracter obligatoriu relevante pentru copii, inclusiv:

- *Recomandarea privind strategiile naționale integrate pentru protecția copiilor împotriva violenței*³³;
- *Orientările privind justiția în interesul copilului*³⁴;
- *Orientările privind asistența medicală în interesul copilului*³⁵;

30 Consiliul Europei (2003), *Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii*, CETS nr. 192, 15 mai 2003.

31 Consiliul Europei (2011), *Convenția privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice*, CETS nr. 210, 11 mai 2011.

32 Consiliul Europei, *site-ul web Children's Rights (Drepturile copiilor)*.

33 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2009), *Recomandarea CM/Rec(2009)10 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind strategiile naționale integrate pentru protecția copiilor împotriva violenței*, 18 noiembrie 2009.

34 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2010), *Orientările privind justiția în interesul copilului*, 17 noiembrie 2010.

35 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2011), *Orientările privind asistența medicală în interesul copilului*, 21 septembrie 2011.

- Recomandarea privind drepturile copiilor și serviciile sociale în interesul copiilor și al familiilor³⁶;
- Recomandarea privind participarea copiilor și a tinerilor sub 18 ani³⁷;
- Recomandarea privind copiii cu părinți aflați în închisoare³⁸;
- Recomandarea privind tutela efectivă a copiilor neînsoțiți și separați în contextul migrației³⁹;
- Recomandarea privind orientările pentru respectarea, protecția și realizarea drepturilor copilului în mediul digital⁴⁰.

Activitatea interguvernamentală a CoE în domeniul drepturilor copilului este ghidată de **strategii consecutive pentru drepturile copilului**. Strategia CoE pentru drepturile copilului este pusă în aplicare în sinergie cu prioritățile și acțiunile propuse de alte strategii și planuri de acțiune ale CoE, cum ar fi **Strategia pentru dizabilități (2017-2023)**, **Strategia de luptă împotriva terorismului (2018-2022)**, **Strategia privind egalitatea de gen (2018-2023)**, **Planul strategic de acțiune pentru incluziunea romilor și a nomazilor (2020-2025)**, **Strategic Action Plan on Human Rights and Technologies in Biomedicine (2020-2025)** [Planul strategic de acțiune privind drepturile omului și tehnologiile în biomedicină (2020-2025)], **Strategia până în 2030 a sectorului tineret și Planul de acțiune**

36 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2011), **Recomandarea Rec (2011)12 privind drepturile copiilor și serviciile sociale în beneficiul copiilor și al familiilor**, 16 noiembrie 2011.

37 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2012), **Recomandarea Rec(2012)2 privind participarea copiilor și a tinerilor sub 18 ani**, 28 martie 2012.

38 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2018), **Recomandarea Rec(2018)5 privind copiii cu părinți aflați în închisoare**, decembrie 2018.

39 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2018), **Recomandarea Rec(2019)11 privind tutela efectivă a copiilor neînsoțiți și separați în contextul migrației**, martie 2020.

40 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2018), **Recomandarea Rec(2018)7 privind orientările pentru respectarea, protecția și realizarea drepturilor copilului în mediul digital**, 4 iulie 2018.

privind protecția persoanelor vulnerabile în contextul migrației și azilului în Europa (2021-2025)⁴¹.

Noua Strategie pentru drepturile copilului (2022-2027) dispune de șase domenii prioritare esențiale: protecție împotriva violenței, egalitate de șanse și incluziune socială, accesul la tehnologii și utilizarea acestora în siguranță pentru toți copiii, justiție în interesul copilului, ascultarea fiecărui copil și drepturile copiilor în situații de criză și de urgență.

1.3. Dreptul european al drepturilor copilului și Convenția ONU cu privire la drepturile copilului

Aspect esențial

- Dreptul european al drepturilor copilului se bazează în mare parte pe CDC.

CDC se bucură de o poziție importantă la nivel european, deoarece toate statele membre ale CoE sunt părți la această convenție. Aceasta stabilește obligații juridice comune pentru statele membre și conturează felul în care instituțiile europene elaborează și aplică drepturile copiilor.

Astfel, CDC a devenit un document de referință pentru dezvoltarea dreptului european în domeniul drepturilor copilului, urmarea fiind că atât CoE, cât și UE încearcă să valorifice cât mai mult această influență. În special prin integrarea principiilor și dispozițiilor CDC în acte juridice obligatorii și în jurisprudența de la

41 Consiliul European, *Strategia pentru dizabilități (2017-2023)*, 30 noiembrie 2016; Consiliul European, *Counter-Terrorism Strategy [Strategia de luptă împotriva terorismului (2018-2022)]*, CM(2018)86, 4 iulie 2018; Consiliul European, *Strategia privind egalitatea de gen (2018-2023)*, 7 martie 2018; Consiliul European, *Comitetul de bioetică (DH-BIO), Strategic Action Plan on Human Rights and Technologies in Biomedicine (2020-2025) [Planul strategic de acțiune privind drepturile omului și tehnologiile în biomedicină (2020-2025)]*, CM(2019)198, 18 decembrie 2019; Consiliul European, *Comitetul de Miniștri, Strategia până în 2030 a sectorului tineret*, CM/Res(2020)2, 22 ianuarie 2020; Consiliul European, *Comitetul de Miniștri (2020), Planul strategic de acțiune al Consiliului European pentru incluziunea romilor și a nomazilor (2020-2025)*, CM(2019)161-final, 22 ianuarie 2020; Consiliul European, *Comitetul de Miniștri (2021), Planul de acțiune privind protecția persoanelor vulnerabile în contextul migrației și azilului în Europa (2021-2025)*, 5 mai 2021.

nivel european se deschid căi mai eficiente de aplicare a legii pentru cei care caută să invoce drepturile copilului în Europa. [Comitetul ONU pentru drepturile copilului](#), care monitorizează punerea în aplicare a Convenției și a protocoalelor sale facultative și oferă îndrumări pentru interpretarea CDC prin comentariile sale generale, este deosebit de important pentru UE și CoE. În prezentul manual sunt incluse trimiteri specifice la cele mai relevante documente ale comitetului ONU.

UE nu poate deveni parte la CDC, deoarece tratatul nu prevede aderarea unor entități nestatale. Cu toate acestea, UE se bazează pe „principiile generale de drept ale UE” (principii scrise și nescrise extrase din tradițiile constituționale comune ale statelor membre) ca surse ale dreptului UE, alături de tratatele UE. CJUE a confirmat că obligațiile care decurg din statutul de membru al UE nu ar trebui să intre în conflict cu obligațiile statelor membre rezultate din constituțiile lor naționale și din angajamentele internaționale în materie de drepturile omului⁴². Drept urmare și întrucât toate statele membre ale UE au ratificat CDC, UE are obligația de a adera la principiile și prevederile consacrate în aceasta, cel puțin în legătură cu aspectele care țin de competența UE.

Această obligație este consolidată prin alte tratate ale UE, în special prin [Cartă](#). Articolul 24 din cartă se inspiră direct din prevederile CDC, inclusiv din două dintre „principiile generale ale CDC”⁴³, în special principiul interesului superior al copilului (articolul 3 din CDC) și principiul participării copilului (articolul 12 din CDC)⁴⁴. La nivelul UE, actele legislative referitoare la copii, aproape fără excepție, includ fie o trimitere explicită la articolele din CDC, fie la principiile sale, cum ar fi „interesul superior”, dreptul copilului de a participa la deciziile care îl privesc sau dreptul de a fi protejat împotriva discriminării. De asemenea, CJUE a făcut adesea referire la legătura dintre tratatele UE și CDC⁴⁵.

42 De exemplu CJUE, C-4/73, *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung împotriva Comisiei Comunităților Europene*, 14 mai 1974.

43 Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru Drepturile Copilului, *Comentariul general nr. 5 (2003)*, Măsuri generale de punere în aplicare a Convenției cu privire la drepturile copilului [(articolele 4, 42 și 44 alineatul (6)), punctul 12.

44 UE, Parlamentul European, Consiliul Uniunii Europene, Comisia Europeană (2007), *Explicații cu privire la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*, JO 2007 C 303/17.

45 Vezi, de exemplu CJUE, C-112/20, *M. A. împotriva État belge*, 11 martie 2021, punctul 37.

CoE, în calitate de organizație, nu are obligații legale în temeiul CDC sau al protocoalelor sale facultative⁴⁶, deși toate statele membre ale CoE sunt părți la respectiva convenție. Întrucât Convenția trebuie interpretată în concordanță cu principiile generale de drept internațional, ar trebui să se țină seama de normele relevante de drept internațional aplicabile în relațiile dintre statele părți la Convenție; mai precis, obligațiile pe care Convenția le prevede pentru statele părți în domeniul drepturilor copiilor trebuie interpretate în lumina CDC⁴⁷. De asemenea, CEDS s-a referit în mod explicit la CDC în deciziile sale⁴⁸. În plus, activitățile CoE de stabilire a standardelor și de elaborare a tratatelor sunt influențate de principiile și dispozițiile CDC. De exemplu *Orientările privind justiția în interesul copilului* sunt direct inspirate dintr-o serie de dispoziții CDC, pe lângă comentariile generale însoțitoare ale Comitetului ONU pentru drepturile copilului⁴⁹.

- 46 Organizația Națiunilor Unite (2000), *Protocolul facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la implicarea copiilor în conflicte armate*, Rezoluția A/RES/54/263 a Adunării Generale din 25 mai 2000; Organizația Națiunilor Unite (2011), *Protocolul facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la o procedură de comunicare*, Rezoluția A/RES/66/138 a Adunării Generale din 19 decembrie 2011; Organizația Națiunilor Unite (2000), *Protocol facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la vânzarea de copii, prostituția copiilor și pornografia infantilă*, Rezoluția A/RES/54/263 a Adunării Generale din 25 mai 2000.
- 47 CEDO, *Harroudj împotriva Franței*, nr. 43631/09, 4 octombrie 2012, punctul 42.
- 48 CEDS, *International Commission of Jurists (ICJ) și European Council for Refugees and Exiles (ECRE) împotriva Greciei*, plângerea nr. 173/2018, 26 ianuarie 2021, punctul 158; CEDS, *Organizația Mondială împotriva Torturii (OMCT) împotriva Irlandei*, plângerea nr. 18/2003, 7 decembrie 2004, punctele 61-63; CEDS, *Defence for Children International (DCI) împotriva Țărilor de Jos*, plângerea nr. 47/2008, 20 octombrie 2009; CEDS, *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) împotriva Franței*, plângerea nr. 14/2003, 8 noiembrie 2004.
- 49 Vezi Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2007), *Comentariul general nr. 10 (2007): drepturile copilului în justiția juvenilă*, CRC/C/GC/10, 25 aprilie 2007; Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2009), *Comentariul general nr. 12 (2009): dreptul copilului de a fi ascultat*, CRC/C/GC/12, 1 iulie 2009; ONU, Comitetul pentru drepturile copilului (2013), *Comentariul general nr. 14 (2013): dreptul copilului de a se ține seama în mod prioritar de interesul superior al acestuia [articolul 3 alineatul (1)]*, CRC/C/GC/14, 29 mai 2013; Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2021), *Comentariul general nr. 25 (2021): drepturile copiilor în legătură cu mediul digital*, CRC/C/GC/25, 24 martie 2021; Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2019), *Comentariul general nr. 24 (2019): drepturile copiilor în sistemul de justiție pentru copii*, CRC/C/GC/24, 18 septembrie 2019.

1.4. Rolul instanțelor europene în interpretarea și asigurarea respectării drepturilor copilului

Aspecte esențiale

- Bazându-se adesea pe dispozițiile CDC, CJUE a pronunțat hotărâri în materia drepturilor copilului în domenii precum migrația, libera circulație, reședința obișnuită și nediscriminarea.
- CEDO are o vastă jurisprudență în materie de drepturile copilului. Majoritatea cauzelor intră sub incidența articolului 8 din Convenție, care garantează dreptul la respectarea vieții private și de familie.

1.4.1. Curtea de Justiție a Uniunii Europene

În cauzele ce privesc drepturile copilului, CJUE s-a pronunțat până în momentul de față pe baza procedurii întrebărilor preliminare (articolul 267 din [TFUE](#)). Aceasta este procedura prin care o instanță națională solicită CJUE o interpretare a dreptului primar al UE (adică a tratatelor) sau a dreptului secundar (adică a deciziilor și a legislației) care prezintă relevanță pentru o cauză pendinte.

CJUE pronunță tot mai multe hotărâri privind drepturile copilului în diferite domenii, cum ar fi libera circulație, cetățenia UE, migrația, asistența maternală, reședința obișnuită, viața de familie și nediscriminarea.

CJUE a făcut trimitere la [CDC](#) pentru a stabili modul în care ar trebui interpretat dreptul UE în ceea ce privește copiii, de exemplu în cauza *Dynamic Medien Vertriebs GmbH împotriva Avides Media AG*⁵⁰, în care CJUE a invocat articolul 17 din CDC, care încurajează statele semnatare să elaboreze orientări corespunzătoare pentru a proteja copiii de informațiile și materialele generate de mass-media care dăunează bunăstării lor⁵¹. CJUE a făcut trimitere și la articolul 3 alinea-

50 CJUE, C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH împotriva Avides Media AG*, 14 februarie 2008.

51 CJUE, C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH împotriva Avides Media AG*, 14 februarie 2008, punctele 42 și 52.

tul (1) din CDC privind interesul superior al copilului, precum și la corespondentul său, articolul 24 din Cartă, în cauza *M. A. împotriva État belge*⁵².

În alte cauze, CJUE a făcut referire la faptul că și-a bazat hotărârile și pe principiile generale privind drepturile copilului, de asemenea încorporate în prevederile CDC (cum ar fi interesul superior al copilului și dreptul de a fi ascultat), în special în contextul cazurilor de răpire internațională de copii⁵³.

În afara acestor cazuri, UE a dat dovadă de obicei de circumspecție în ceea ce privește conferirea unei forțe decisive CDC, în special în domenii mai sensibile din punct de vedere politic, cum ar fi controlul imigrației⁵⁴, deși acest aspect a suferit schimbări în jurisprudența recentă, după cum se arată în capitolele care urmează. De la adoptarea Cartei, trimiterile CJUE la articolele din aceasta care protejează drepturile copiilor rezonează adesea cu trimiterile la CDC, având în vedere similaritățile dintre articolele cartei și prevederile CDC.

1.4.2. Curtea Europeană a Drepturilor Omului

CEDO judecă în principal cereri individuale depuse în conformitate cu articolele 34 și 35 din [Convenție](#). Competența CEDO cuprinde toate aspectele referitoare la interpretarea și aplicarea Convenției și a protocoalelor sale (articolul 32 din Convenție). [Protocolul nr. 16 la Convenție](#), care a intrat în vigoare în 2018, permite instanțelor supreme din statele membre care au ratificat textul să solicite CEDO să emită avize consultative cu privire la chestiuni de principiu referitoare la interpretarea sau aplicarea drepturilor și libertăților definite în Convenție sau în protocoalele sale.

CEDO are o vastă colecție de jurisprudență în materie de drepturi ale copiilor și a judecat numeroase cauze în special în temeiul articolului 8 din Convenție (dreptul la respectarea vieții private și de familie). Alte cauze legate de drepturile copilului au fost judecate în temeiul unei serii de garanții privind drepturile omului protejate de Convenție, cum ar fi interzicerea tratamentului inuman sau degradant (articolul 3 din Convenție) sau dreptul la un proces echitabil (articolul 6 din Convenție).

52 CJUE, C-112/20, *M. A. împotriva État belge*, 11 martie 2021, punctul 37.

53 CJUE, C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga împotriva Simone Pelz*, 22 decembrie 2010. Vezi și [capitolul 5](#).

54 CJUE, C-540/03, *Parlamentul European împotriva Consiliului Uniunii Europene* (MC), 27 iunie 2006.

CEDO face regulat trimitere la CDC în contextul soluționării plângerilor formulate de copii sau în numele acestora. În unele cazuri, principiile privind drepturile copilului, astfel cum sunt exprimate de CDC, au avut o influență profundă asupra considerațiilor CEDO, în special în ceea ce privește interpretarea dată de Curte articolului 6 din Convenție (dreptul la un proces echitabil) în legătură cu tratamentul copiilor aflați în conflict cu legea (vezi capitolul 11).

Exemplu: Cauza *Maslov împotriva Austriei*⁵⁵ se referă la deportarea reclamantului, care a fost condamnat pentru o serie de infracțiuni săvârșite în copilărie. CEDO a susținut că, în ceea ce privește măsurile de expulzare luate împotriva unui delincent juvenil, obligația de a lua în considerare interesul superior al copilului include obligația de a facilita reintegrarea acestuia, în conformitate cu articolul 40 din CDC. În opinia CEDO, reintegrarea copilului nu se poate realiza prin întreruperea legăturilor acestuia cu familia sau cu societatea prin expulzare⁵⁶. Astfel, CDC a reprezentat unul dintre temeiurile invocate pentru a hotărî că expulzarea constituie o ingerință disproporționată în drepturile de care se bucură reclamantul în temeiul articolului 8 din Convenție (respectarea vieții de familie).

1.5. Comitetul European al Drepturilor Sociale

Aspect esențial

- CEDO a emis avize ca urmare a unor plângeri colective în mai multe domenii ale drepturilor copilului, inclusiv în ceea ce privește cauze referitoare la exploatare, migrație și copii aflați în conflict cu legea.

CEDS se pronunță cu privire la conformitatea legislației și practicii naționale cu CSE fie prin procedura plângerilor colective, fie prin procedura națională de raportare⁵⁷. Organizațiile naționale și internaționale desemnate pot formula

55 CEDO, *Maslov împotriva Austriei* (MC), nr. 1638/0323, 23 iunie 2008.

56 *Ibid.*, punctul 83.

57 CEDS, *International Commission of Jurists (ICJ) și European Council for Refugees and Exiles (ECRE) împotriva Greciei*, plângerea nr. 173/2018, 26 ianuarie 2021.

plângeri colective împotriva statelor care sunt părți la CSE și au acceptat procedura plângerilor. Până la momentul de față, plângerile au vizat aspecte legate de exploatarea economică a copiilor⁵⁸, integritatea fizică a copiilor⁵⁹, drepturile la sănătate ale copiilor migranți⁶⁰, accesul la educație al copiilor cu dizabilități⁶¹, copiii aflați în conflict cu legea⁶² și drepturile copiilor neînsoțiți⁶³.

Exemplu: În cauza *International Commission of Jurists (ICJ) și European Council for Refugees and Exiles (ECRE) împotriva Greciei*⁶⁴, ICJ și ECRE au susținut că Grecia nu a reușit să asigure protecția copiilor migranți neînsoțiți în Grecia și a copiilor migranți însoțiți în insulele din nord-estul Mării Egee deoarece, printre altele, centrele de primire erau supraaglomerate. CEDS a constatat încălcări ale CSE sub aspectul incapacității de a oferi cazare adecvată și corespunzătoare copiilor refugiați și solicitanți de azil în insule, al lipsei unei cazări și a unui adăpost suficiente pe termen lung pentru copiii refugiați și solicitanți de azil neînsoțiți pe continent, al lipsei unui sistem eficient de tutelă pentru copiii migranți neînsoțiți și cei separați, al detenției copiilor migranți neînsoțiți în cadrul sistemului de „custodie de protecție”, al lipsei accesului la educație și al incapacității de a oferi asistență medicală suficientă copiilor migranți însoțiți și neînsoțiți în insule.

- 58 CEDS, *International Commission of Jurists (ICJ) împotriva Portugaliei*, plângerea nr. 1/1998, 9 septembrie 1999.
- 59 CEDS, *Organizația Mondială împotriva Torturii (OMCT) împotriva Greciei*, plângerea nr. 17/2003, 7 decembrie 2004; CEDS, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) Ltd împotriva Irlandei*, plângerea nr. 93/2013, 4 februarie 2013.
- 60 CEDS, *Defence for Children International (DCI) împotriva Belgiei*, plângerea nr. 69/2011, 23 octombrie 2012.
- 61 CEDS, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) împotriva Bulgariei*, plângerea nr. 41/2007, 3 iunie 2008, punctul 35.
- 62 CEDS, *International Commission of Jurists (ICJ) împotriva Republicii Cehe*, plângerea nr. 148/2017, 20 octombrie 2020.
- 63 CEDS, *Centrul European pentru Drepturile Romilor (ERRC) și Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) împotriva Republicii Cehe*, nr. 157/2017, 17 iunie 2020.
- 64 CEDS, *International Commission of Jurists (ICJ) și European Council for Refugees and Exiles (ECRE) împotriva Greciei*, nr. 173/2018, 26 ianuarie 2021.

2

Drepturile și libertățile civile

UE	Subiecte abordate	CoE
Carta, articolul 10 (libertatea de religie) și articolul 14 (dreptul la educație)	Libertatea de gândire, de conștiință și de religie	Convenția, articolul 9 (libertatea de religie) și articolul 14 (interzicerea discriminării) Articolul 2 din Protocolul nr. 1 (dreptul părinților de a asigura educația copiilor lor în conformitate cu convingerile proprii) CEDO, <i>Dogru împotriva Franței</i> , nr. 27058/05, 2008 (purtarea vălului islamic la o școală gimnazială de stat) CEDO, <i>Kervanci împotriva Franței</i> , nr. 31645/04, 2008 (purtarea vălului islamic la o școală gimnazială de stat) CEDO, <i>Grzelak împotriva Poloniei</i> , nr. 7710/02, 2010 (alternative la educația religioasă în școlile primare și gimnaziale) CEDO, <i>Lautsi și alții împotriva Italiei</i> (MC), nr. 30814/06, 2011 (expunerea de crucifixe în școlile de stat) CEDO, <i>Osmanoğlu și Kocabaş împotriva Elveției</i> , nr. 29086/12, 2017 (scutire de la lecțiile obligatorii de înot mixt)

UE	Subiecte abordate	CoE
		CEDO, <i>Stavropoulos și alții împotriva Greciei</i> , nr. 52484/18, 2020 (dreptul de a nu fi obligat să îți manifesti convingerile)
Carta, articolul 11 (libertatea de exprimare)	Libertatea de exprimare și de informare	Convenția, articolul 10 (libertatea de exprimare) CEDO, <i>Handyside împotriva Regatului Unit</i> , nr. 5493/72, 1976 (interzicerea unei cărți pentru copii) CEDO, <i>Gaskin împotriva Regatului Unit</i> , nr. 10454/83, 1989 (accesul la evidențele ținute în timpul copilăriei)
Carta, articolul 24 (drepturile copilului) Regulamentul Bruxelles IIa (reformare) (2019/1111/UE) Directiva privind garanțiile procedurale (2016/800/UE) Directiva privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor (2011/93/UE) CJUE, <i>Joseba Andoni Aguirre Zarraga împotriva Simone Pelz</i> , 2010 (dreptul de a fi ascultat, răpirea internațională de copii)	Dreptul de a fi ascultat	Convenția, articolul 6 (proces echitabil) Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copiilor, articolele 3, 4, 6 și 7 Convenția de la Lanzarote, articolele 9 și 14 CEDO, <i>M. și M. împotriva Croației</i> , nr. 10161/13, 3 septembrie 2015 (dreptul de a fi ascultat în cauzele privind încredințarea) CEDO, <i>Sahin împotriva Germaniei (MC)</i> , nr. 30943/96, 2003 (audierea unui copil în instanță în cadrul procedurii de acces)
Carta, articolul 12 (libertatea de întrunire și de asociere)	Dreptul la libertatea de întrunire și de asociere	Convenția, articolul 11 (libertatea de întrunire pașnică și libertatea de asociere) CEDO, <i>Partidul Popular Creștin Democrat împotriva Moldovei</i> , nr. 28793/02, 2006 (participarea la întruniri în spațiul public)

Toate persoanele, inclusiv copiii, se bucură de drepturile și libertățile civile prevăzute în diverse acte, în special în **Cartă** și în **Convenție**, astfel cum sunt interpretate de CEDO. Capitolul de față prezintă o imagine de ansamblu a drepturilor și libertăților care au impact asupra drepturilor copiilor. Se analizează dreptul copilului la libertatea de gândire, de conștiință și de religie

(secțiunea 2.1), drepturile părinților și libertatea de religie a copiilor lor (secțiunea 2.2), la libertatea de exprimare și de informare (secțiunea 2.3), dreptul copilului de a fi ascultat (secțiunea 2.4) și dreptul la libertatea de întrunire și de asociere (secțiunea 2.5).

2.1. Libertatea de gândire, de conștiință și de religie

Aspect esențial

- Convenția și Carta garantează libertatea de gândire, de conștiință și de religie, inclusiv dreptul de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea prin cult, învățământ, practici și îndeplinirea ritualurilor.

În dreptul UE, articolul 10 din **Cartă** garantează libertatea de gândire, de conștiință și de religie. Acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea individual sau colectiv, în public sau în particular, prin cult, învățământ, practici și îndeplinirea ritualurilor. Dreptul la obiecție pe motive de conștiință este recunoscut în conformitate cu legislația națională [articolul 10 alineatul (2) din cartă].

În dreptul CoE, articolul 9 din **Convenție** prevede dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie. Din jurisprudența CEDO se desprind trei dimensiuni ale dreptului la libertatea de religie: dimensiunea internă, libertatea de a-și schimba religia sau convingerea și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea. Primele două dimensiuni sunt absolute, iar statele nu le pot limita în nicio împrejurare⁶⁵. Libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea poate fi restricționată dacă aceste ingerințe sunt prevăzute de lege, urmăresc un scop legitim și sunt necesare într-o societate democratică [articolul 9 alineatul (2) din Convenție].

În jurisprudența sa, CEDO a tratat libertatea de gândire, de conștiință și de religie a copiilor în special în relație cu dreptul la educație și cu sistemul educațional de stat.

⁶⁵ CEDO, *Darby împotriva Suediei*, nr. 11581/85, 23 octombrie 1990.

Exemplu: Cauzele *Dogru împotriva Franței și Kervanci împotriva Franței*⁶⁶ se referă la excluderea din primul an de învățământ la o școală gimnazială de stat din Franța a două fete în vârstă de 11, respectiv 12 ani, din cauza refuzului acestora de a-și scoate vălul în timpul orelor de educație fizică. CEDO a constatat că scopul restricționării dreptului reclamantelor de a-și manifesta convingerile religioase era acela de a respecta cerințele privind principiul laicității în școlile de stat. Potrivit autorităților naționale, purtarea unui văl de tipul celui islamic era incompatibilă cu orele de educație fizică din motive de sănătate și siguranță. CEDO a considerat că această explicație este rezonabilă, deoarece școala realizase un echilibru între convingerile religioase ale reclamantelor și necesitățile de protecție a drepturilor și libertăților altora și a ordinii publice. În consecință, a concluzionat că ingerința în libertatea elevelor de a-și manifesta religia a fost justificată și proporțională cu scopul urmărit. Prin urmare, Curtea a constatat că nu s-a încălcat articolul 9 din Convenție.

Exemplu: Cauza *Grzelak împotriva Poloniei*⁶⁷ se referă la neîndeplinirea obligației de a organiza ore de etică și de a-i acorda notele aferente unui elev scutit de orele de religie. Pe toată perioada școlarizării sale, la nivel primar și secundar (între vârsta de șapte ani și vârsta de 18 ani), reclamantul nu a primit educație religioasă, în conformitate cu dorința părinților săi, care s-au declarat agnostici. Deoarece prea puțini elevi erau interesați de orele de etică, acestea nu au mai fost organizate, consecința fiind aceea că în rapoartele și certificatele școlare referitoare la elevul în cauză, câmpul destinat notelor acordate la disciplina „religie/etică” era marcat cu o linie orizontală în locul unei note. Potrivit CEDO, lipsa notelor pentru disciplina „religie/etică” din rapoartele școlare privitoare la elevul respectiv constituie o încălcare a libertății de gândire, de conștiință și de religie, deoarece aceste rapoarte ar putea indica lipsa de afiliere religioasă a elevului, constituind astfel o formă de stigmatizare nejustificată. Astfel, tratamentul diferențiat aplicat persoanelor care nu au credințe religioase și care doresc să urmeze ore de etică față de elevii care urmează orele de religie nu a avut o justificare obiectivă și rezonabilă și nici nu a existat o relație rezonabilă de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul urmărit. Marja de apreciere a statului a fost depășită în această chestiune, având în

66 CEDO, *Dogru împotriva Franței*, nr. 27058/05, 4 decembrie 2008; CEDO, *Kervanci împotriva Franței*, nr. 31645/04, 4 decembrie 2008 (disponibil în limba franceză).

67 CEDO, *Grzelak împotriva Poloniei*, nr. 7710/02, 15 iunie 2010.

vedere că a fost încălcată însăși esența dreptului reclamantului de a nu-și manifesta religia sau convingerile, cu încălcarea articolului 14 coroborat cu articolul 9 din Convenție.

2.2. Drepturile părinților și libertatea de religie a copiilor lor

Aspecte esențiale

- Părinții au dreptul de a se asigura că educația și învățământul copiilor lor este în concordanță cu convingerile lor religioase, filosofice și pedagogice.
- Părinții au dreptul și obligația de a oferi îndrumări copilului în vederea exercitării dreptului său la libertatea de gândire, de conștiință și de religie într-o manieră adecvată capacităților sale în formare.

Drepturile părinților în contextul libertății de religie a copiilor lor sunt abordate diferit în dreptul european comparativ cu [CDC](#).

În dreptul UE, dreptul părinților de a asigura educarea și instruirea copiilor lor potrivit propriilor convingeri religioase, filozofice și pedagogice trebuie respectat în mod corespunzător [articolul 14 alineatul (3) din [Cartă](#)].

În dreptul CoE, în special al articolului 2 din [Protocolul nr. 1 la Convenție](#), statele trebuie să țină seama de convingerile (religioase) ale părinților în domeniul educației și învățământului. Potrivit CEDO, această obligație este cuprinzătoare, deoarece se aplică nu doar conținutului programelor școlare și modului în care sunt puse acestea în aplicare, ci și modului în care sunt îndeplinite toate funcțiile pe care și le asumă statul⁶⁸. Printre acestea se numără organizarea și finanțarea învățământului public, stabilirea și planificarea programei școlare, transmiterea informațiilor sau a cunoștințelor din programă într-o manieră obiectivă, critică și pluralistă (ceea ce interzice statului să urmărească îndoctrinarea, care ar putea fi considerată ca venind în contradicție cu convingerile religioase și filozofice ale

68 Vezi jurisprudența relevantă a CEDO: CEDO, *Kjeldsen, Busk Madsen și Pedersen împotriva Danemarcei*, nr. 5095/71, 5920/72 și 5926/72, 7 decembrie 1976; CEDO, *Valsamis împotriva Greciei*, nr. 21787/93, 18 decembrie 1996; CEDO, *Folgerø și alții împotriva Norvegiei* (MC), nr. 15472/02, 29 iunie 2007; CEDO, *Hasan și Eylem Zengin împotriva Turciei*, nr. 1448/04, 9 octombrie 2007; CEDO, *Lautsi și alții împotriva Italiei* (MC), nr. 30814/06, 18 martie 2011.

părinților), precum și organizarea mediului școlar, inclusiv prezența simbolurilor religioase, de exemplu crucifixe, în sălile de clasă din școlile de stat. CEDO a judecat, de asemenea, cauze în care interesele copilului ar putea intra în conflict cu interesele religioase ale părinților săi în contextul educației.

Exemplu: Cauza *Lautsi și alții împotriva Italiei*⁶⁹ se referă la expunerea de crucifixe în sălile de clasă ale școlilor de stat. O mamă s-a plâns că prezența crucifixelor în sălile de clasă ale școlilor de stat la care învață copiii săi încalcă principiul laicității, în conformitate cu care aceasta dorea să își educe copiii. Marea Cameră (MC) a CEDO a constatat că este rolul statului să decidă, ca parte a funcțiilor sale referitoare la educație și învățământ, dacă crucifixele ar trebui sau nu să fie prezente în sălile de clasă ale școlilor de stat și că acest fapt intră în sfera tezei a doua a articolului 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție. Curtea a argumentat că, în principiu, această decizie intră în marja de apreciere a statului pârât și că nu există un consens european cu privire la prezența simbolurilor religioase în școlile de stat. Este adevărat că prezența crucifixelor în sălile de clasă ale școlilor de stat – simboluri care trimit în mod indubitabil la creștinism – asigură o vizibilitate sporită în mediul școlar religiei majoritare din țara respectivă. Totuși, acest fapt în sine nu este suficient pentru a denota un proces de îndoctrinare din partea statului pârât. În opinia CEDO, un crucifix expus pe un perete constituie un simbol esențialmente pasiv, care nu poate fi considerat ca exercitând o influență asupra elevilor comparabilă cu cea a discursului sau a participării la activitățile religioase. În consecință, MC a concluzionat că, prin decizia de a menține crucifixele în sălile de clasă ale școlilor de stat în care învățau copiii reclamantei, autoritățile au acționat în limitele marjei lor de apreciere și au respectat, astfel, dreptul părinților de a asigura educația și învățământul copiilor lor în conformitate cu propriile convingeri religioase și filozofice.

Exemplu: Cauza *Osmanoğlu și Kocabaş împotriva Elveției*⁷⁰ se referă la părinți musulmani care au fost amendați pentru refuzul de a le permite fiicelor lor să participe la lecții obligatorii de înot mixt la școala primară. Reclamanții au susținut că acest fapt a reprezentat o încălcare a dreptului lor de a-și manifesta religia în temeiul articolului 9 (Protocolul nr. 1 la Convenție nu a fost ratificat de Elveția). CEDO a ținut seama de faptul că autoritățile au oferit aranjamente foarte flexibile pentru a reduce impactul

69 CEDO, *Lautsi și alții împotriva Italiei* (MC), nr. 30814/06, 18 martie 2011.

70 CEDO, *Osmanoğlu și Kocabaş împotriva Elveției*, nr. 29086/12, 10 ianuarie 2017.

participării copiilor asupra convingerilor religioase ale părinților lor; printre altele, fiicelor reclamanților li s-a permis să poarte *burkini*, iar acestea puteau să se schimbe și să facă duș fără să fie prezenți băieți. Amenziile, care au fost precedate de avertismente, nu au părut disproporționate, iar reclamanții au avut acces la o procedură prin care să le fie examinată cererea de scutire. Prin urmare, în cauza în speță, autoritățile nu și-au depășit marja considerabilă de apreciere de care dispuneau⁷¹.

Exemplu: În cauza *Stavropoulos și alții împotriva Greciei*⁷², reclamanții, părinți și fiica lor, au susținut că modul în care s-a înregistrat nașterea copilului constituie o încălcare a dreptului lor la libertatea de religie. O notă scrisă de mână (cu cuvântul „numire”) a fost introdusă lângă numele copilului în act, iar rubrica referitoare la botez a fost lăsată necompletată. Curtea a fost de acord cu reclamanții că nota avea o conotație deosebită, și anume că fiica nu fusese botezată. Includerea acestor informații pe un certificat de naștere, un act public și frecvent utilizat, expunea titulara la riscul de situații discriminatorii în relațiile sale cu autoritățile administrative. În plus, în această cauză, introducerea notei scrise de mână nu era prevăzută de lege; prin urmare, nu a fost necesar să se examineze dacă ingerința a urmărit un scop legitim și a fost „necesară într-o societate democratică” pentru a se constata o încălcare a articolului 9 din Convenție.

În dreptul internațional, articolul 14 alineatul (2) din CDC impune statelor părți la această convenție să respecte drepturile și obligațiile părinților de a oferi îndrumări copilului în vederea exercitării dreptului său la libertatea de gândire, de conștiință și de religie într-o manieră adecvată capacităților sale în formare. Textul articolului 14 alineatul (2) din CDC concordă cu concepția generală din CDC referitoare la răspunderea părintească, stabilind că aceasta trebuie exercitată într-o manieră adecvată capacităților în formare ale copilului (articolul 5 din CDC) și în acord cu interesul superior al acestuia [articolul 18 alineatul (1) din CDC]. Articolul 14 alineatul (3) din Cartă recunoaște, de asemenea, dreptul părinților de a asigura educarea și instruirea copiilor lor potrivit propriilor convingeri religioase, filozofice și pedagogice.

71 Vezi, de asemenea, CEDO, *Papageorgiou și alții împotriva Greciei*, nr. 4762/18 și 6140/18, 31 octombrie 2019; CEDO, *Perovy împotriva Rusiei*, nr. 47429/09, 20 octombrie 2020.

72 CEDO, *Stavropoulos și alții împotriva Greciei*, nr. 52484/18, 25 iunie 2020.

2.3. Libertatea de exprimare și de informare

Aspect esențial

- Carta și Convenția garantează dreptul la libertatea de exprimare, acesta cuprinzând libertatea de opinie și libertatea de a primi și de a transmite informații și idei fără amestecul autorităților publice.

În dreptul UE, dreptul la libertatea de exprimare cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi și de a transmite informații și idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere (articolul 11 din [Cartă](#)).

În dreptul CoE, libertatea de exprimare este garantată prin articolul 10 din [Convenție](#) și poate fi restricționată doar dacă aceste restricții sunt prevăzute de lege, urmăresc unul dintre scopurile legitime enumerate la articolul 10 alineatul (2) și sunt necesare într-o societate democratică.

În jurisprudența sa, CEDO a subliniat că „libertatea de exprimare constituie una dintre pietrele de temelie ale unei societăți [democratice], una dintre condițiile de bază pentru progresul acesteia și pentru dezvoltarea fiecărei persoane. [...] [libertatea de exprimare] se aplică nu doar „informațiilor” sau „ideilor” care sunt primite în mod favorabil sau sunt privite drept inofensive sau indiferente, ci și celor care offensează, șochează sau perturbă statul sau oricare segment al populației”⁷³.

Exemplu: În cauza *Handyside împotriva Regatului Unit*⁷⁴, CEDO a constatat că interdicția impusă de autorități asupra unei cărți intitulată *Little Red School Book* („Micul manual roșu”) era în conformitate cu excepția prevăzută la articolul 10 alineatul (2) din Convenție privind protecția bunelor moravuri. Cauza privește dreptul de a primi informații corespunzătoare vârstei și gradului de maturitate ale unui copil, un aspect al dreptului la libertatea de exprimare care este deosebit de relevant pentru copii. Cartea, care a

73 Vezi, de exemplu CEDO, *Handyside împotriva Regatului Unit*, nr. 5493/72, 7 decembrie 1976, punctul 49.

74 *Ibid.*

fost tradusă din limba daneză, fusese scrisă pentru copiii de vârstă școlară și punea sub semnul întrebării o serie de norme sociale, inclusiv în ceea ce privește sexualitatea și drogurile. Tinerii ar fi putut interpreta anumite pasaje din carte, într-un moment critic al dezvoltării lor, ca pe o încurajare de a se angaja în activități precoc dăunătoare sau chiar ca pe o încurajare de a comite anumite infracțiuni. Prin urmare, conform CEDO, judecătorii englezi competenți „au fost îndreptățiți, în exercitarea puterii lor de apreciere, să considere, la momentul respectiv, că respectiva carte ar fi avut efecte dăunătoare asupra moralității multora dintre copiii și adolescenții care ar fi citit-o”.

Alte cauze relevante referitoare la copii care menționează articolul 10 din Convenție privesc dreptul de acces la informații al copiilor aflați în plasament.

Exemplu: Cauza *Gaskin împotriva Regatului Unit*⁷⁵ se referă la o persoană care s-a aflat în plasament cea mai mare parte a copilăriei sale, perioadă în care autoritatea locală a întocmit un dosar confidențial. Acesta includea diverse rapoarte redactate de cadre medicale, cadre didactice, agenți de poliție și de probațiune, lucrători sociali, asistente de ocrotire, asistenți maternali și personalul din internate. Atunci când reclamantul a încercat să obțină acces la dosarul respectiv în vederea intentării unei acțiuni privind cazarea de vătămare corporală împotriva autorității locale, accesul i-a fost refuzat. Confidențialitatea dosarului în cauză fusese garantată în interes public, pentru buna funcționare a serviciilor de plasament de minori, care în caz contrar ar fi fost periclitată, deoarece persoanele care furnizau informații ar fi ezitat să mai fie sincere în rapoartele lor viitoare. CEDO a recunoscut că pentru persoanele care s-au aflat în grija statului în copilărie este de interes vital să poată „primi informațiile necesare pentru a-și cunoaște și a-și înțelege copilăria și dezvoltarea timpurie”⁷⁶. Deși confidențialitatea evidențelor publice trebuie garantată, un sistem precum cel britanic, în care acordarea accesului la evidențe depinde de consimțământul celor care furnizează informațiile, ar putea în principiu să fie compatibil cu articolul 8 din Convenție dacă interesele persoanei care caută să obțină accesul ar fi protejate în cazul în care furnizorul informațiilor nu este disponibil sau refuză acordarea consimțământului în mod nejustificat. În cazurile de acest fel, ar trebui să existe o autoritate independentă care să decidă în final dacă

75 CEDO, *Gaskin împotriva Regatului Unit*, nr. 10454/83, 7 iulie 1989.

76 *Ibid.*, punctul 49.

trebuie sau nu să se acorde accesul. În speță, reclamantul nu avea la dispoziție o astfel de procedură, iar Curtea a constatat o încălcare a drepturilor sale în conformitate cu articolul 8 din Convenție. Cu toate acestea, CEDO a constatat că articolul 10 din Convenție nu a fost încălcat, reitând faptul că dreptul la libertatea de a primi informații interzice unui guvern să restricționeze capacitatea persoanei de a primi informații pe care alții doresc sau ar fi dispuși să i le comunice, dar nu obligă statul să transmită persoanei informațiile în cauză.

Articolul 13 alineatul (1) din CDC recunoaște dreptul copilului la libertatea de exprimare, care cuprinde libertatea de a căuta, de a primi și de a transmite informații și idei de orice natură, indiferent de frontiere, sub formă orală, scrisă, tipărită sau artistică ori prin orice alte mijloace, la alegerea copilului.

2.4. Dreptul de a fi ascultat

Aspecte esențiale

- Dreptul copilului de a-și exprima liber opiniile în toate chestiunile care îl privesc a fost recunoscut drept unul dintre principiile generale ale CDC.
- Conform Cartei, copiii au dreptul de a-și exprima liber opiniile. Opiniile lor trebuie luate în considerare în chestiunile care îi privesc, ținându-se seama de vârsta și gradul lor de maturitate.
- În temeiul Convenției, decizia de a audia sau nu un copil de către o instanță națională trebuie evaluată în funcție de circumstanțele specifice ale fiecărui caz și depinde de vârsta și gradul de maturitate al copilului.

În dreptul UE, articolul 24 alineatul (1) din [Cartă](#) prevede că copiii își pot exprima în mod liber opinia, care se ia în considerare în problemele care îi privesc, în funcție de vârsta și gradul lor de maturitate. Această dispoziție are aplicabilitate generală și nu se limitează doar la anumite proceduri. CJUE a interpretat sensul acestei dispoziții în coroborare cu [Regulamentul Bruxelles IIa](#).

Exemplu: Cauza *Joseba Andoni Aguirre Zarraga împotriva Simone Pelz*⁷⁷ se referă la scoaterea unui copil minor din Spania și aducerea acestuia în Germania, cu încălcarea hotărârilor judecătorești referitoare la încredințarea minorului. CJUE a fost întrebată dacă instanța germană (respectiv instanța din țara în care a fost dus copilul) s-ar putea opune ordinului de executare emis de instanța spaniolă (respectiv instanța din țara de origine) pe motiv că copilul nu fusese ascultat, ceea ce constituia o încălcare a articolului 42 alineatul (2) litera (a) din Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 (Bruxelles IIa) și a articolului 24 din Cartă. Copilul se opusese înapoierii în cadrul procedurii derulate în fața instanței germane, când își exprimase opinia. CJUE a argumentat că dreptul la audiere al unui copil nu constituie un drept absolut, dar că, dacă o instanță decide că audierea este necesară, aceasta trebuie să îi asigure copilului posibilitatea reală și efectivă de a se exprima. De asemenea, CJUE a susținut că dreptul copilului de a fi ascultat, astfel cum este prevăzut în Cartă și în Regulamentul Bruxelles IIa, impune să se pună la dispoziția copilului procedurile juridice și condițiile care să îi permită să își exprime liber opinia și ca aceasta să fie obținută de către instanță. De asemenea, instanța trebuie să ia toate măsurile necesare pentru organizarea acestor audieri, ținând seama de interesul superior al copilului și de circumstanțele fiecărui caz. În cazul în care copilul este rezident într-un alt stat membru, audierea copilului se poate efectua, astfel cum se arată la considerentul 20 al Regulamentului Bruxelles IIa, în conformitate cu dispozițiile Regulamentului (CE) nr. 1206/2001 al Consiliului din 28 mai 2001 privind cooperarea între instanțele statelor membre în domeniul obținerii de probe în materie civilă sau comercială. Cu toate acestea, potrivit hotărârii CJUE, autoritățile din țara în care fusese dus copilul (Germania) nu se puteau opune înapoierii sale pe motivul încălcării dreptului copilului de a fi ascultat în țara de origine (Spania).

Dreptul de a fi ascultat este reflectat în diverse acte legislative. În temeiul articolului 21 din Regulamentul Bruxelles IIa (reformare), copiii care își pot forma propriile opinii au dreptul să aibă posibilitatea reală și efectivă de a-și exprima opiniile, fie direct, fie prin intermediul unui reprezentant sau al unui

⁷⁷ CJUE, C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga împotriva Simone Pelz*, 22 decembrie 2010; vezi și [secțiunea 5.4](#), în care se discută și alte detalii ale acestei hotărâri și funcționarea Regulamentului Bruxelles IIa (reformare).

organism adecvat⁷⁸. Opiniilor copilului ar trebui să li se acorde importanța cuvenită, în concordanță cu vârsta și cu gradul său de maturitate. Acest drept este aplicabil nu numai în materie de răspundere părintească, ci și în ceea ce privește procedurile de înapoiere în temeiul **Convenției de la Haga din 1980** asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii⁷⁹.

În conformitate cu **Directiva UE privind garanțiile procedurale**, statele membre trebuie să se asigure că copiii au dreptul de a fi prezenți la propriul proces și trebuie să adopte toate măsurile necesare pentru a le permite să participe în mod efectiv la proces, inclusiv oferindu-le posibilitatea de a fi ascultați și de a-și exprima punctul de vedere⁸⁰. **Directiva UE privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor** stabilește, de asemenea, o serie de garanții procedurale pentru a asigura protecția copilului victimă în timpul audierilor din cadrul procedurilor penale⁸¹.

În dreptul CoE, CEDO nu interpretează dreptul la respectarea vieții private și de familie (articolul 8 din **Convenție**) în sensul instituirii obligației de a asigura audierea copilului în instanță în toate situațiile⁸². Ca regulă generală, instanțele naționale sunt cele care au competența de a evalua probele administrate, inclusiv mijloacele utilizate pentru constatarea faptelor relevante. Instanțele naționale nu au întotdeauna obligația de a audia copiii în instanță în problema dreptului de vizită al părintelui căruia nu i-au fost încredințați. Această chestiune trebuie apreciată în funcție de circumstanțele specifice ale fiecărui caz, ținându-se seama de vârsta și de maturitatea copilului în cauză. În plus, CEDO se asigură deseori, în temeiul aspectului procedural al articolului 8, că

78 UE, Consiliul Uniunii Europene, **Regulamentul (UE) 2019/1111 al Consiliului din 25 iunie 2019 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești și privind răpirea internațională de copii (reformare)**, JO 2019 L 178/1.

79 Vezi, de asemenea, articolul 26 din **Regulamentul (UE) 2019/1111 al Consiliului din 25 iunie 2019 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești și privind răpirea internațională de copii (reformare)**, JO 2019 L 178/1.

80 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2016), **Directiva (UE) 2016/800 din 11 mai 2016 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale**, JO 2016 L 132/1, articolul 16.

81 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), **Directiva 2011/93/UE din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului**, JO 2011 L 335/1, articolul 20.

82 Vezi și CEDO, *N.T.S. și alții împotriva Georgiei*, nr. 71776/12, 2 februarie 2016; CEDO, *Iglesias Casarubios și Cantalapiedra Iglesias împotriva Spaniei*, nr. 23298/12, 11 octombrie 2016; CEDO, *C împotriva Croației*, nr. 80117/17, 8 octombrie 2020; CEDO, *M.N. și alții împotriva Belgiei*, nr. 3599/18, 5 martie 2020; CEDO, *Petrov și X împotriva Rusiei*, nr. 23608/16, 23 octombrie 2018.

autoritățile au luat măsurile corespunzătoare pentru a se asigura ca hotărârile luate sunt însoțite de garanțiile necesare.

Exemplu: Cauza *M. și M. împotriva Croației*⁸³ privește un litigiu privind încredințarea, inclusiv acuzații de abuz asupra copilului de către tată. CEDO a fost deosebit de uimită de faptul că respectivul copil, o fată care avea la momentul respectiv 13 ani și jumătate, nu fusese încă audiat în cadrul procedurilor privind încredințarea, care durau deja de mai mult de patru ani, și astfel nu i s-a dat posibilitatea să declare în fața instanțelor cu care părinte dorește să locuiască. Nu se poate spune că copiii care își pot forma propriile opinii au fost suficient implicați în procesul de luare a deciziilor dacă nu li s-a oferit posibilitatea de a fi ascultați și, astfel, de a-și exprima opiniile. Autonomia restrânsă a copiilor implicați în cauze, care crește treptat odată cu maturizarea lor, este exercitată prin dreptul lor de a fi consultați și ascultați. În circumstanțele specifice ale cauzei, nerespectarea dorințelor primei reclamante cu privire la părintele cu care dorea să locuiască a însemnat încălcarea dreptului copilului la respectarea vieții sale private și de familie în temeiul articolului 8.

Exemplu: În cauza *Sahin împotriva Germaniei*⁸⁴, mama i-a interzis reclamantului să ia orice fel de legătură cu fetița sa de patru ani. Instanța regională din Germania a decis că acordarea dreptului de vizită tatălui ar dăuna copilului din cauza tensiunilor grave existente între părinți. Instanța a decis acest lucru fără să audieze fetița pentru a stabili dacă aceasta dorește să își vadă tatăl în continuare. În chestiunea audierii copilului în instanță, CEDO a făcut referire la explicația oferită de expert în fața instanței regionale din Germania. După o serie de întâlniri cu copilul, cu mama sa și cu reclamantul, expertul a considerat că procesul de audiere a fetei ar fi comportat un risc pentru aceasta, care nu ar fi putut fi evitat prin luarea unor măsuri speciale în instanță. CEDO a constatat că, în această situație, cerințele procedurale implicite ale articolului 8 din Convenție privind audierea copilului în instanță nu impuneau în mod obligatoriu adresarea unor întrebări directe fetei cu privire la relația cu tatăl ei.

83 CEDO, *M. și M. împotriva Croației*, nr. 10161/13, 3 septembrie 2015.

84 CEDO, *Sahin împotriva Germaniei* (MC), nr. 30943/96, 8 iulie 2003, punctul 73. În legătură cu aspectul concret al obligației instanțelor naționale de a evalua probele pe care le-au obținut, precum și relevanța probelor pe care părțile doresc să le prezinte, vezi și CEDO, *Vidal împotriva Belgiei*, nr. 12351/86, 22 aprilie 1992, punctul 33.

O serie de instrumente juridice cu și fără caracter obligatoriu ale CoE conțin prevederi referitoare la dreptul copilului de a fi ascultat în diferite contexte. [Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copiilor](#) tratează dreptul copiilor de a-și exprima liber opiniile⁸⁵. Convenția acordă copiilor drepturi procedurale specifice în cadrul procedurilor familiale aflate pe rolul unei autorități judiciare, în special al procedurilor care implică exercitarea răspunderii părințești, cum ar fi reședința și dreptul de vizită. Articolul 3 din convenție le acordă copiilor dreptul de a fi informați și de a-și exprima punctul de vedere în cadrul procedurilor, cu titlu de drept procedural. În conformitate cu articolul 4, copilului i se acordă dreptul de a solicita numirea unui reprezentant special în cadrul procedurilor în fața unei autorități judiciare care îl privesc. În conformitate cu articolul 6, autoritățile trebuie să se asigure că respectivul copil a primit toate informațiile relevante, trebuie să îl consulte personal, dacă este cazul, și să-i permită copilului să își exprime opiniile. De asemenea, [Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului](#) pun accentul pe importanța respectării drepturilor copiilor care urmează să fie audiați în toate procedurile care îi implică sau îi afectează⁸⁶.

Articolul 9 din [Convenția de la Lanzarote](#) privește participarea copiilor la elaborarea și punerea în aplicare a politicilor, a programelor sau a altor inițiative naționale de combatere a exploatării sexuale și a abuzului sexual asupra copiilor. Articolul 14 alineatul (1) din această convenție prevede că asistența acordată victimelor trebuie să țină seama în mod corespunzător de opiniile, nevoile și preocupările copilului⁸⁷.

[Recomandarea Consiliului Europei privind participarea copiilor și a tinerilor sub 18 ani](#) se referă la dreptul acestora de a fi ascultați în toate situațiile, inclusiv în școli, în comunități și în familie, precum și la nivel național și european⁸⁸. Aceasta conține, de asemenea, orientări de aplicare a recomandării pentru statele membre, cum ar fi cele referitoare la protejarea dreptului copiilor și al tinerilor de a participa, la promovarea participării, la informarea copiilor

85 Consiliul Europei (1996), [Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copiilor](#), ETS nr. 160, 1996.

86 Vezi, de asemenea, Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei (2010), [Orientările Comitetului de Miniștri al CoE privind justiția în interesul copilului](#), 17 noiembrie 2010.

87 Consiliul Europei (2007), [Convenția privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale](#), CETS nr. 201, 25 octombrie 2007.

88 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2012), [Recomandarea Rec\(2012\)2 privind participarea copiilor și a tinerilor cu vârsta sub 18 ani](#), 28 martie 2012.

și a tinerilor cu privire la aceasta și la crearea de spații dedicate participării. *Instrumentul CoE de evaluare a participării copiilor* oferă indicatori specifici și cuantificabili pentru a măsura progresele înregistrate în punerea în aplicare a acestei recomandări⁸⁹.

În dreptul internațional, articolul 12 alineatul (1) din **CDC** prevede că un copil care își poate forma propriile opinii are dreptul de a-și exprima liber aceste opinii în legătură cu toate problemele care îl privesc. Opiniile copilului ar trebui să beneficieze de importanța cuvenită, în concordanță cu vârsta și cu gradul său de maturitate. În plus, articolul 12 alineatul (2) din **CDC** prevede că trebuie să i se acorde copilului posibilitatea de a fi ascultat în orice procedură judiciară sau administrativă care îl privește, fie direct, fie printr-un reprezentant sau un organism competent, în conformitate cu normele procedurale din legislația națională.

2.5. Dreptul la libertatea de întrunire și de asociere

Aspecte esențiale

- Atât Carta, cât și Convenția garantează libertatea de întrunire pașnică și libertatea de asociere.
- CEDO a statuat în mod explicit dreptul copiilor de a participa la adunări publice.

În dreptul UE, articolul 12 din **Cartă** prevede că orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire pașnică și la libertatea de asociere la toate nivelurile, în special în domeniile politic, sindical și civic. Aceasta implică dreptul oricărei persoane de a înființa împreună cu alte persoane sindicate și de a se afilia la acestea pentru apărarea intereselor sale.

În dreptul CoE, articolul 11 alineatul (1) din **Convenție** garantează dreptul la libertatea de întrunire și la libertatea de asociere sub rezerva restricțiilor prevăzute la articolul 11 alineatul (2).

⁸⁹ Consiliul Europei, Divizia pentru drepturile copiilor și Departamentul pentru tineret (2016), *Instrumentul de evaluare a participării copiilor*, martie 2016.

CEDO a statuat în mod explicit dreptul copiilor de a participa la întrunirile care au loc în spațiul public. După cum a observat Curtea în cauza *Partidul Popular Creștin Democrat împotriva Moldovei*⁹⁰, împiedicarea părinților și a copiilor de a participa la evenimente și, în special, de a protesta împotriva politicii de școlarizare a guvernului contravine libertății de întrunire a părinților și copiilor.

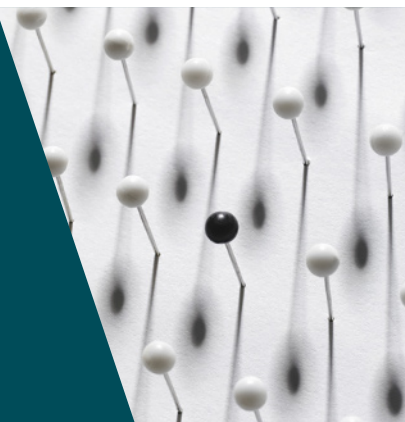
În dreptul internațional, copiii în mod individual, dar și organizațiile copiilor se pot prevala de protecția conferită de articolul 15 din [CDC](#), care stipulează dreptul la libertatea de asociere și la libertatea de întrunire pașnică. În temeiul acestei dispoziții, s-a acordat protecție internațională unei game largi de forme de asociere în care sunt implicați copiii.

---

90 CEDO, *Partidul Popular Creștin Democrat împotriva Moldovei*, nr. 28793/02, 14 februarie 2006.

3

Egalitatea și nediscriminarea

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Carta, titlul III (egalitatea), inclusiv articolul 20 (egalitatea în fața legii), articolul 21 (nediscriminarea) și articolul 23 (egalitatea între femei și bărbați)</p> <p>TFUE, articolul 19</p> <p>Directiva privind egalitatea de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (2000/78/CE)</p> <p>Directiva privind egalitatea rasială (2000/43/CE)</p> <p>Directiva 2006/54/CE privind punerea în aplicare a principiului egalității de șanse și al egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și de muncă (reformă)</p> <p>Directiva 2004/113/CE a Consiliului de aplicare a principiului egalității de tratament între femei și bărbați privind accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii</p>	<p>Egalitatea și nediscriminarea</p>	<p>Convenția, articolul 14</p> <p>Protocolul nr. 12 la Convenție, articolul 1 (nediscriminarea)</p> <p>CSE (revizuită), articolul E (nediscriminarea)</p> <p>Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale (CCMN), articolul 4</p> <p>Convenția de la Lanzarote, articolul 2</p>

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Directiva privind egalitatea rasială (2000/43/CE)</p>	<p>Nediscriminarea pe criterii de rasă și origine etnică</p>	<p>Convenția, articolul 14 coroborat cu articolul 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție CCMN, articolele 4 și 12 CEDO, <i>D.H. și alții împotriva Republicii Cehe (MC)</i>, nr. 57325/00, 2006 (plasarea copiilor romi în școli speciale) CEDO, <i>Oršuš și alții împotriva Croației</i>, nr. 15766/03, 2010 (clase alcătuite exclusiv din elevi romi în școlile primare) CEDO, <i>Catan și alții împotriva Moldovei și Rusiei</i>, nr. 43370/04 et al., 19 octombrie 2012 (politica autorităților separatiste) CEDO, <i>Ádám și alții împotriva României</i>, nr. 81114/17 et al., 13 octombrie 2020 (examene suplimentare pentru grupurile etnice) CEDS, <i>European Roma Rights Centre (ERRC) împotriva Irlandei</i>, nr. 100/2013, 1 decembrie 2015</p>
<p>Carta, articolul 21 <i>TFUE</i>, articolul 45 Directiva privind cetățenia (2004/38/CE) Directiva privind rezidenții pe termen lung (2003/109/CE) Directiva privind reîntregirea familiei (2003/86/CE) Directiva privind permisul unic (2011/98/UE) CJUE, C-200/02, <i>Kunqian Catherine Zhu și Man Lavette Chen împotriva Secretary of State for the Home Department</i>, 2004 (dreptul de ședere al părinților resortisanți ai unor țări terțe)</p>	<p>Nediscriminarea pe criteriul cetățeniei și al statutului de imigrant</p>	<p>Convenția, articolul 14 coroborat cu articolul 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, articolele 4 și 12 CEDO, <i>Ponomaryovi împotriva Bulgariei</i>, nr. 5335/05, 2011 (taxe școlare pentru rezidenții temporari)</p>

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Carta, articolul 21</p> <p>Directiva privind egalitatea de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (2000/78/CE)</p> <p>CJUE, C-303/06, <i>S. Coleman împotriva Attridge Law și Steve Law</i> (MC), 2008</p>	<p>Nediscriminarea pe criteriul handicapului</p>	<p>Convenția, articolul 14; Protocolul nr. 12 la Convenție, articolul 1 (nediscriminarea)</p> <p>CSE, articolul 17 alineatul (2)</p> <p>CEDO, <i>Çam împotriva Turciei</i>, nr. 51500/08, 23 februarie 2016 (refuzul admiterii la școala de muzică pe motiv de deficiență de vedere)</p> <p>CEDO, <i>G.L. împotriva Italiei</i>, nr. 59751/15, 10 septembrie 2020 (neasigurarea asistenței specializate de învățare pentru o elevă cu tulburare de spectru autist)</p>
<p>Carta, articolul 21</p> <p>Directiva privind drepturile victimelor criminalității (2012/29/UE)</p> <p>Directiva privind egalitatea de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (2000/78/CE)</p> <p>CJUE, C-303/06, <i>S. Coleman împotriva Attridge Law și Steve Law</i> (MC), 2008</p>	<p>Nediscriminarea pe baza altor criterii protejate</p>	<p>Convenția de la Lanzarote, articolul 2</p> <p>Convenția, articolul 14</p> <p>Protocolul nr. 12 la Convenție, articolul 1 (nediscriminarea)</p> <p>CEDO, <i>Bayev și alții împotriva Rusiei</i>, nr. 67667/09, 20 iunie 2017 (legislație arbitrară împotriva homosexualității)</p> <p>CEDO, <i>P.V. împotriva Spaniei</i>, nr. 35159/09, 30 noiembrie 2010 (limitarea relațiilor personale din cauza instabilității emoționale rezultate din tranziția de gen)</p> <p>CEDO, <i>D.G. împotriva Irlandei</i>, nr. 39474/98, 16 mai 2002 (neasigurarea unui spațiu de detenție adecvat vârstei în cazul unui tânăr delincvent)</p> <p>CEDO, <i>Bouamar împotriva Belgiei</i>, nr. 9106/80, 29 februarie 1988 (neasigurarea unui spațiu de detenție adecvat vârstei în cazul unui tânăr delincvent)</p> <p>CEDO, <i>Fabris împotriva Franței</i> (MC), nr. 16574/08, 2013 (drepturile successorale ale copiilor născuți în afara căsătoriei)</p>

UE	Subiecte abordate	CoE
		CEDO, <i>Mazurek împotriva Franței</i> , nr. 34406/97, 1 februarie 2000 (drepturile succesoriale ale copiilor născuți în afara căsătoriei)

Interzicerea discriminării este un principiu fundamental al oricărei societăți democratice. Instituțiile UE au adoptat o serie de directive pentru combaterea discriminării, care sunt relevante și pentru copii. CEDO a generat o colecție substanțială de jurisprudență în materie de interzicere a discriminării în temeiul articolului 14 din [Convenție](#), coroborat cu alte articole din Convenție, iar într-o măsură mai limitată, în temeiul articolului 1 din Protocolul nr. 12.

CEDS consideră că articolul E din [CSE](#), care are ca obiect nediscriminarea, funcționează similar articolului 14 din Convenție: nu are o existență independentă și trebuie coroborat cu una dintre dispozițiile de fond ale [CSE](#)⁹¹.

Capitolul de față tratează principiile egalității și nediscriminării, cu accent pe temeiurile în jurul cărora s-a dezvoltat o jurisprudență care privește în mod specific copiii. Capitolul prezintă mai întâi informații generale cu privire la dreptul european în materie de nediscriminare ([secțiunea 3.1](#)), apoi prezintă problematica egalității și a nediscriminării copiilor pe criteriul originii etnice ([secțiunea 3.2](#)), al cetățeniei și al statutului de imigrant ([secțiunea 3.3](#)), al dizabilității ([secțiunea 3.4](#)) și pe baza altor criterii protejate, printre care genul, identitatea de gen și orientarea sexuală, limba și identitatea personală ([secțiunea 3.5](#)).

91 CEDS, *Syndicat des Agrégés de l'Enseignement Supérieur (SAGES) împotriva Franței*, plângerea nr. 26/2004, 15 iunie 2005, punctul 34.

3.1. Dreptul european privind nediscriminarea

Aspecte esențiale

- În Europa, se interzice în general discriminarea bazată pe sex, rasă, culoare, origine etnică sau socială, caracteristici genetice, limbă, religie sau convingeri, opinii politice sau de orice altă natură, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere, handicap, vârstă sau orientare sexuală⁹².
- În UE, Carta interzice orice discriminare pe bază de sex, origine rasială, culoare, origine etnică sau socială, caracteristici genetice, limbă, religie sau convingeri, opinii politice sau de orice altă natură, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere, handicap, vârstă sau orientare sexuală. În domeniul de aplicare al tratatelor și fără a aduce atingere dispozițiilor specifice ale acestora, se interzice, de asemenea, orice discriminare pe criteriul cetățeniei.
- Dreptul derivat al UE interzice discriminarea pe criteriul sexului (directivele privind egalitatea de gen); pe criteriul originii etnice sau rasiale în mai multe domenii ale vieții (Directiva privind egalitatea rasială); și pe criteriul vârstei, handicapului, orientării sexuale, religiei sau convingerilor în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (Directiva privind egalitatea de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă).
- Articolul 14 din Convenție interzice discriminarea în ceea ce privește exercitarea altui drept garantat prin convenție. În conformitate cu Protocolul nr. 12, interzicerea discriminării a devenit un drept de sine stătător.
- O serie de acte ale CoE subliniază necesitatea de a asigura nediscriminarea în raport cu anumite circumstanțe sau grupuri.

În dreptul UE, interzicerea discriminării în temeiul articolului 21 din **Cartă** este un principiu de sine stătător care se aplică și în situațiile care nu fac obiectul niciunei alte dispoziții din cartă. Printre criteriile pe baza cărora se interzice în mod explicit discriminarea, enumerate în prevederea respectivă, se regăsesc sexul, rasa, culoarea, originea etnică sau socială, caracteristicile genetice, limba, religia sau convingerile, opiniile politice sau de altă natură, apartenența la o minoritate națională, averea, nașterea, handicapul, vârsta și orientarea

⁹² Pentru o imagine de ansamblu asupra dreptului european în materie de nediscriminare, astfel cum a fost instituit prin directivele UE privind nediscriminarea, precum și prin articolul 14 din Convenție și Protocolul 12 la Convenție, vezi: FRA și CEDO (2018), *Manual de drept european privind nediscriminarea*, februarie 2018.

sexuală. Articolul 2 din TUE se referă la nediscriminare, egalitate, demnitate umană, justiție și toleranță între bărbați și femei ca fiind valori comune tuturor statelor membre. Articolul 19 din **TFUE** se referă la criteriile de sex, rasă sau origine etnică, religie sau convingeri, handicap, vârstă și orientare sexuală. Nediscriminarea este un principiu de sine stătător care se aplică și în situațiile care nu fac obiectul niciunei alte dispoziții din cartă. Printre criteriile pe baza cărora se interzice în mod explicit discriminarea, enumerate în prevederea respectivă, se regăsesc sexul, rasa, culoarea, originea etnică sau socială, caracteristicile genetice, limba, religia sau convingerile, opiniile politice sau de altă natură, apartenența la o minoritate națională, averea, nașterea, handicapul, vârsta și orientarea sexuală. Articolul 19 din **TFUE** se referă la criteriile de sex, rasă sau origine etnică, religie sau convingeri, handicap, vârstă și orientare sexuală.

O serie de directive ale UE interzic discriminarea în domenii precum ocuparea forței de muncă, sistemul de asistență socială, accesul la bunuri și servicii, toate având o posibilă relevanță pentru copii. **Directiva 2000/78/CE a Consiliului**, care creează un cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (Directiva privind egalitatea de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă)⁹³ interzice discriminarea pe criterii precum religia sau convingerile, handicapul, vârsta și orientarea sexuală. **Directiva 2000/43/CE a Consiliului** de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică (Directiva privind egalitatea rasială) interzice discriminarea pe criterii de rasă sau etnie nu numai în contextul ocupării forței de muncă și al accesului la bunuri și servicii, ci și în ceea ce privește sistemul de asistență socială (inclusiv protecția socială, securitatea socială și asistența medicală) și educația⁹⁴. Alte directive pun în aplicare principiul egalității de tratament între bărbați și femei în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă sau activitatea independentă

93 UE, Consiliul Uniunii Europene (2000), **Directiva 2000/78/CE din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă**, JO 2000 L 303, 2 decembrie 2000.

94 UE, Consiliul Uniunii Europene (2000), **Directiva 2000/43/CE din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică**, JO 2000 L 180, 29 iunie 2000.

(Directivele 2006/54/CE⁹⁵ și 2010/41/UE⁹⁶ și în ceea ce privește accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii (*Directiva privind egalitatea de tratament între femei și bărbați privind accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii*)⁹⁷. Directiva 79/7/CEE a Consiliului privind aplicarea treptată a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în domeniul securității sociale⁹⁸. Directiva privind egalitatea de tratament propusă de Comisie în 2008 urmărește eliminarea lacunelor din legislația privind egalitatea⁹⁹.

În temeiul Convenției, articolul 14 garantează egalitatea în ceea ce privește „exercitarea [...] drepturilor și libertăților” prevăzute în Convenție. Prin urmare, CEDO are doar competența de a examina plângerile legate de discriminare care se încadrează în domeniul de aplicare al unuia dintre drepturile protejate de Convenție. Protocolul nr. 12 (ratificat până la acest moment de 20 de state membre) interzice discriminarea în ceea ce privește „exercitarea oricărui drept prevăzut prin lege” și „de către orice autoritate publică” și prezintă, așadar, un domeniu de aplicare mai amplu decât articolul 14, care se referă numai la drepturile garantate prin Convenție.

Dispozițiile stabilite în ambele instrumente juridice includ o listă neexhaustivă de motive a căror folosire ca temei pentru discriminare este interzisă: sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau de altă natură, origine națională sau socială, apartenența la o minoritate națională, avere, naștere sau alt statut. În cazul în care CEDO constată că persoane aflate pe poziții similare

95 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2006), *Directiva 2006/54/CE din 5 iulie 2006 privind punerea în aplicare a principiului egalității de șanse și al egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și de muncă (reformă)*, JO 2006 L 204.

96 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2010), *Directiva 2010/41/UE din 7 iulie 2010 privind aplicarea principiului egalității de tratament între bărbații și femeile care desfășoară o activitate independentă și de abrogare a Directivei 86/613/CEE a Consiliului*, JO 2010 L 180.

97 UE, Consiliul Uniunii Europene (2004), *Directiva 2004/113/CE din 13 decembrie 2004 de aplicare a principiului egalității de tratament între femei și bărbați privind accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii*, JO 2004 L 373.

98 UE, Consiliul Uniunii Europene (1978), *Directiva 79/7/CEE din 19 decembrie 1978 privind aplicarea treptată a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în domeniul securității sociale*, JO 1979 L 6.

99 UE, Consiliul Uniunii Europene (2008), *Propunere de directivă a Consiliului cu privire la punerea în aplicare a principiului tratamentului egal al persoanelor indiferent de religie sau convingeri, handicap, vârstă sau orientare sexuală* [SEC(2008) 2180] [SEC(2008) 2181], COM(2008) 426, 2 iulie 2008.

sunt tratate diferit, va investiga dacă respectiva situație poate fi justificată în mod obiectiv și rezonabil¹⁰⁰.

Articolul E din CSE include, de asemenea, o listă neexhaustivă de motive a căror folosire ca teme pentru discriminare este interzisă: rasa, culoarea, sexul, limba, religia, opiniile politice sau de altă natură, originea națională sau socială, sănătatea, apartenența la o minoritate națională sau nașterea. Anexa la CES, relevantă pentru acest articol, clarifică faptul că tratamentul diferențiat bazat pe o justificare obiectivă și rezonabilă include cerința de a avea o anumită vârstă sau capacitate pentru a accesa anumite forme de educație¹⁰¹.

În temeiul articolului 4 din CCMN¹⁰², statele părți garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la egalitate în fața legii și la protecție egală prin lege și interzic discriminarea pe baza apartenenței la o minoritate națională. De asemenea, aceste state se angajează să adopte, acolo unde este necesar, măsuri adecvate pentru promovarea egalității depline și efective, în toate domeniile vieții economice, sociale, politice și culturale, între persoanele aparținând unei minorități naționale și cele aparținând majorității.

Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței este un organism unic de monitorizare a drepturilor omului, specializat în chestiuni legate de lupta împotriva rasismului, discriminării, xenofobiei, antisemitismului și intoleranței în Europa¹⁰³. În cadrul activității sale de monitorizare a țărilor, comisia examinează situația privind manifestările de rasism și intoleranță în fiecare dintre statele membre ale CoE.

Articolul 2 din [Convenția de la Lanzarote](#) garantează că punerea în aplicare a dispozițiilor sale, în special exercitarea măsurilor de protecție a drepturilor victimelor exploatării sexuale și ale abuzurilor sexuale, va fi asigurată fără discriminare pe niciun motiv.

100 Pentru o prezentare generală a jurisprudenței CEDO, vezi FRA și CEDO (2018), *Manual de drept european privind nediscriminarea*, februarie 2018.

101 Consiliul European (1996), Carta socială europeană (revizuită), *Raport explicativ*, punctul 136.

102 Consiliul European (1995), *Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale*, CETS nr. 157, 1995.

103 A se consulta mai multe informații pe [pagina web a Comisiei Europene împotriva Rasismului și Intoleranței](#).

Uneori, abținerea de la un tratament discriminatoriu nu este suficientă pentru a ajunge la egalitate de tratament. În unele situații se pot lua măsuri pentru a contracara inegalitățile existente și persistente. În contextul ONU, acestea sunt denumite „măsuri speciale”, în timp ce dreptul UE se referă la „măsuri specifice” sau la „acțiune pozitivă”. CEDO se referă la „obligații pozitive”. Prin adoptarea de măsuri speciale, guvernele pot asigura „egalitatea materială”, și anume egalitatea de șanse în ceea ce privește accesul la prestații sociale disponibile în societate, și nu doar „egalitatea formală”. În cazul în care guvernele, angajatorii și furnizorii de servicii nu țin seama de necesitatea luării unor măsuri speciale, aceștia măresc riscul ca regulile și practicile lor să constituie discriminare indirectă.

Secțiunile următoare analizează motivele concrete de discriminare care s-au dovedit mai relevante în cazul copiilor.

3.2. Nediscriminarea pe criteriul rasei sau al originii etnice

Aspecte esențiale

- În Europa este interzisă discriminarea pe criterii de rasă sau origine etnică.
- UE dispune de un instrument juridic specific (Directiva privind egalitatea rasială) care interzice discriminarea directă și indirectă, precum și hărțuirea, în toate domeniile vieții.

În dreptul UE, [Directiva privind egalitatea rasială](#) interzice discriminarea pe baza rasei sau a originii etnice nu doar în contextul ocupării forței de muncă, ci și al furnizării de bunuri și servicii, al sistemului de asistență socială, al educației și al securității sociale. Romii, fiind un grup etnic deosebit de numeros și de vulnerabil, se încadrează în mod evident în domeniul de aplicare al directivei. Un element cheie al strategiei de combatere a discriminării împotriva romilor a fost adoptarea în 2011 a unui cadru specific al UE de integrare a romilor pentru strategiile naționale¹⁰⁴. Acesta a fost urmat în 2020 de un al doilea [Cadru strategic al UE pentru egalitatea, incluziunea și participarea romilor pentru](#)

104 UE, Comisia Europeană (2011), *Un cadru UE pentru strategiile naționale de integrare a romilor până în 2020*, COM(2011) 173 final, 5 aprilie 2011.

perioada 2020-2030¹⁰⁵. Copiii romi sunt afectați în mod deosebit de discriminarea directă și indirectă, precum și de hărțuire în sistemul de învățământ și în ceea ce privește accesul la locuri de muncă și la locuințe, asistența medicală, sensibilizarea publicului și accesul la justiție. Obținerea egalității depline în practică poate justifica, în anumite situații, întreprinderea unor acțiuni pozitive vizând romii, în special în aceste patru domenii esențiale¹⁰⁶.

În dreptul CoE, CEDO a emis mai multe hotărâri de referință într-o serie de cauze privind tratamentul diferențiat aplicat copiilor romi în sistemul de învățământ. Aceste cauze au fost analizate prin prisma articolului 14 coroborat cu articolul 2 din **Protocolul nr. 1 la Convenție**. CEDO a susținut că suprareprezentarea sau segregarea copiilor romi în școli sau clase speciale ar putea avea o justificare obiectivă numai cu condiția instituirii unor garanții adecvate în ceea ce privește transferarea copiilor în școlile sau clasele respective, de exemplu teste special concepute pentru copiii romi, care să țină seama de nevoile acestora, evaluare și monitorizare corespunzătoare a progresului, astfel încât integrarea în clasele obișnuite să se producă imediat după remedierea dificultăților de învățare, și luarea unor măsuri pozitive pentru remedierea dificultăților de învățare. În lipsa unor măsuri eficiente de combatere a segregării, prelungirea segregării educaționale a copiilor romi în școlile obișnuite cu program normal nu poate fi justificată¹⁰⁷. În plus, Comitetul de Miniștri al CoE recomandă ca istoria romilor și/sau a nomazilor să fie inclusă în programele școlare și în materialele didactice¹⁰⁸.

105 UE, Comisia Europeană (2020), *O Uniune a egalității: Cadrul strategic al UE pentru egalitatea, incluziunea și participarea romilor*, COM(2020) 620 final, 10 octombrie 2020.

106 UE, Comisia Europeană (2014), *Raport comun privind aplicarea Directivei 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică și a Directivei 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă*, Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu, COM(2014) 2 final, Bruxelles, 17 ianuarie 2014.

107 CEDO, *Lavida și alții împotriva Greciei*, nr. 7973/10, 30 mai 2013 (disponibil în limba franceză).

108 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2020), *Recomandarea CM/Rec(2020)2 către statele membre privind includerea istoriei romilor și/sau a nomazilor în programele școlare și în materialele didactice*, 1 iulie 2020.

Exemplu: În cauza *D.H. și alții împotriva Republicii Ceha*¹⁰⁹, CEDO a constatat că un număr disproporționat de copii romi fuseseră plasați fără motiv în școli speciale pentru copii cu dificultăți de învățare. Curtea și-a exprimat îngrijorarea în legătură cu programa școlară de nivel mai scăzut aplicată în aceste școli și cu segregarea cauzată de acest sistem. Astfel, copiii romi primeau o educație care le agrava dificultățile și le compromitea dezvoltarea personală ulterioară, în loc să îi ajute să se integreze în sistemul de învățământ obișnuit și să își dezvolte abilități care să le faciliteze conviețuirea cu populația majoritară. În consecință, CEDO a constatat o încălcare a articolului 14 din Convenție coroborat cu articolul 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție.

Exemplu: În cauza *Oršuš și alții împotriva Croației*¹¹⁰, CEDO a examinat problema existenței unor clase alcătuite exclusiv din elevi romi în cadrul școlilor primare obișnuite. În principiu, plasarea temporară a unor copii într-o clasă separată din cauza cunoașterii insuficiente a limbii de predare nu este, în sine, discriminatorie. Această măsură poate fi interpretată ca o adaptare a sistemului de învățământ la nevoile speciale ale copiilor cu dificultăți de ordin lingvistic. Cu toate acestea, din momentul în care afectează în mod disproporționat sau exclusiv membrii unui anumit grup etnic, este necesară instituirea unor garanții adecvate. În ceea ce privește plasarea inițială în clase separate, CEDO a observat că aceasta nu făcea parte dintr-o practică generală de rezolvare a problemelor copiilor cu o cunoaștere inadecvată a limbii și că nu se efectuase nicio testare concretă a cunoștințelor de limbă ale copiilor respectivi. În ce privește programa școlară urmată, anumitor copii nu li se pusese la dispoziție niciun program specific (respectiv ore speciale de învățare a limbii) pentru a dobândi abilitățile lingvistice necesare în cel mai scurt timp posibil. Nu exista nicio procedură de transfer sau de monitorizare care să asigure transferarea imediată și automată într-o clasă mixtă a copiilor romi care ajungeau la un nivel adecvat de cunoaștere a limbii. În consecință, Curtea a constatat că măsura încalcă articolul 14 din Convenție, coroborat cu articolul 2 din Protocolul nr. 1.

CEDO s-a pronunțat și în alte cauze care au privit discriminarea copiilor în mediul școlar.

109 CEDO, *D.H. și alții împotriva Republicii Ceha* (MC), nr. 57325/00, 13 noiembrie 2007, punctele 206-210.

110 CEDO, *Oršuš și alții împotriva Croației* (MC), nr. 15766/03, 16 martie 2010, punctul 157.

Exemplu: În cauza *Catan și alții împotriva Moldovei și Rusiei*¹¹¹, CEDO a examinat politica lingvistică introdusă în școli de către autoritățile separatiste din Transnistria. Scopul acestei politici lingvistice era rusificarea populației. În urma închiderii forțate a școlilor cu predare în limba moldovenească (care utilizau alfabetul latin), părinții aveau de ales între a-și trimite copiii la școli unde li se preda într-o combinație artificială a acestei limbi cu alfabetul chirilic și utilizându-se materiale didactice elaborate în perioada sovietică sau a-i trimite la școli mai puțin dotate și situate în zone mai greu accesibile, copiii fiind supuși hărțuirii și intimidării în drumul spre aceste școli. Curtea a considerat că închiderea forțată a școlilor și hărțuirea ulterioară au reprezentat o ingerință nejustificată în dreptul copiilor la educație, care a constituit o încălcare a articolului 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție¹¹².

Exemplu: În cauza *Ádám și alții împotriva României*¹¹³, mai mulți studenți de etnie maghiară care urmaseră școala în limba maternă în România s-au plâns că au fost nevoiți să susțină două examene suplimentare în limba maternă în aceeași perioadă, destul de scurtă, stabilită pentru examenele de bacalaureat la nivel de țară. De la început, CEDO a subliniat că instrumentele juridice relevante ale CoE recunosc în mod explicit că limbile minorităților trebuie protejate și încurajate, dar nu în detrimentul limbilor oficiale, care trebuie învățate. În plus, cele două examene suplimentare pe care reclamanții au trebuit să le susțină au fost consecința directă și inevitabilă a alegerii lor conștiente și voluntare de a studia într-o altă limbă și a faptului că statul le-a oferit o astfel de oportunitate. CEDO a constatat că reclamanții nu au fost puși într-o situație diferită care să fie suficient de semnificativă în sensul articolului 1 din Protocolul nr. 12. Nu s-a constatat nicio încălcare a Convenției.

Potrivit CEDS, chiar dacă politicile educaționale adresate copiilor romi ar fi însoțite de structuri flexibile capabile să răspundă diversității acestui grup și ar ține seama de faptul că unele grupuri au un stil de viață itinerant sau semiitinerant, nu ar trebui să existe școli separate pentru copiii romi¹¹⁴.

111 CEDO, *Catan și alții împotriva Moldovei și Rusiei* (MC), nr. 43370/04, 8252/05 și 18454/06, 19 octombrie 2012.

112 *Ibid.*, punctele 141-144.

113 CEDO, *Ádám și alții împotriva României*, nr. 81114/17, 13 octombrie 2020.

114 CEDS, *Concluziile 2003 – Bulgaria – Articolul 17 alineatul (2)*, 2003/def/BGR/17/2/EN, 30 iunie 2003.

Exemplu: Cauza *European Roma Rights Centre (ERRC) împotriva Irlandei*¹¹⁵ se referă la respectarea de către Irlanda a CSE în ceea ce privește cazarea nomazilor, în special în ceea ce privește condițiile de locuit și evacuările nomazilor, iar în cazul copiilor nomazi, în ceea ce privește, de asemenea, protecția socială, juridică și economică. ERRC a susținut că guvernul a încălcat articolul 17 refuzând copiilor nomazi dreptul de a beneficia de protecție socială, juridică și economică, în special în ceea ce privește școlarizarea.

Conform articolului 4 alineatele (2) și (3) din CCMN, măsurile speciale adoptate în vederea promovării egalității efective a persoanelor aparținând minorităților naționale nu sunt considerate acte de discriminare. În plus, în conformitate cu articolul 12 alineatul (3) din CCMN, statele părți s-au angajat în mod expres să promoveze șanse egale de acces la educația de toate nivelurile pentru persoanele aparținând minorităților naționale. Comitetul consultativ pentru CCMN examinează periodic situația copiilor romi în ceea ce privește accesul egal la educație, în conformitate cu această prevedere¹¹⁶.

3.3. Nediscriminarea pe criteriul cetățeniei sau al statutului de imigrant

Aspecte esențiale

- Dreptul european interzice discriminarea pe criteriul cetățeniei.
- Conform dreptului UE, discriminarea pe criteriul cetățeniei este interzisă în contextul libertății de circulație a persoanelor, în temeiul articolului 45 din TFUE (libertatea de circulație și de ședere). În cadrul dreptului UE, orice discriminare pe motiv de cetățenie este interzisă în temeiul articolului 21 alineatul (2) din Cartă. Convenția garantează exercitarea drepturilor tuturor persoanelor aflate în jurisdicția unui stat membru.

În dreptul UE, discriminarea pe criteriul cetățeniei este interzisă în domeniul de aplicare al tratatelor [articolul 18 din TFUE; articolul 21 alineatul (2) din Cartă]. Aceste articole sunt relevante pentru toți cetățenii UE în ceea ce privește

¹¹⁵ CEDS, *European Roma Rights Centre (ERRC) împotriva Irlandei*, nr. 100/2013, 1 decembrie 2015.

¹¹⁶ Vezi Consiliul Europei, Comitetul consultativ pentru CCMN (2006), *Comentariul privind educația în temeiul Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale* (2006), ACFC/25DOC(2006)002.

acordarea cetățeniei europene și pentru rezidenții pe termen lung cu altă cetățenie decât cea UE. În plus, dreptul UE interzice discriminarea exercitată pe criteriul cetățeniei sau al naționalității, în special în contextul liberei circulații a persoanelor (Directiva privind cetățenia¹¹⁷; articolul 45 din TFUE)¹¹⁸. Resortisanții țărilor terțe, adică persoanele care sunt cetățeni ai unui stat care nu este membru al UE, beneficiază de dreptul la tratament egal în aproximativ aceleași domenii ca cele vizate de directivele de combatere a discriminării dacă sunt rezidenți pe termen lung. Una dintre condițiile pentru îndeplinirea acestui criteriu pe care le impune [Directiva privind resortisanții țărilor terțe](#) este o perioadă de cinci ani de ședere legală.¹¹⁹ În plus, Directiva 2003/86/CE a Consiliului privind dreptul la reintregirea familiei ([Directiva privind reintregirea familiei](#))¹²⁰ le permite membrilor familiei resortisanților țărilor terțe care au reședința legală într-un stat membru să li se alăture acestora, în anumite condiții (vezi și [secțiunea 9.5](#))¹²¹. În plus, [Directiva privind permisul unic](#) garantează dreptul la tratament egal pentru resortisanții țărilor terțe, în anumite condiții¹²².

Exemplu: În cauza *Kunqian Catherine Zhu și Man Lavette Chen împotriva Secretary of State for the Home Department*¹²³ s-a ridicat problema dacă fiica unei resortisante a unei țări terțe are drept de ședere într-un stat membru al UE dacă s-a născut într-un alt stat membru și deține cetățenia acestuia din urmă. Mama fetei, în a cărei întreținere se afla aceasta, era resortisantă a unei țări terțe. CJUE a considerat că, atunci când un stat membru impune anumite condiții persoanelor care urmăresc obținerea cetățeniei, iar acele condiții sunt îndeplinite, un alt stat membru nu are posibilitatea

117 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2004), [Directiva 2004/38/CE din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora](#), JO 2004 L 158.

118 Agenția pentru Drepturi Fundamentale (2018), [Making EU citizens' rights a reality: National courts enforcing freedom of movement and related rights](#), Luxemburg, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene (Oficiul pentru Publicații).

119 UE, Consiliul Uniunii Europene (2003), [Directiva 2003/109/CE din 25 noiembrie 2003 privind statutul resortisanților țărilor terțe care sunt rezidenți pe termen lung](#), JO 2004 L 16.

120 UE, Consiliul Uniunii Europene (2003), [Directiva 2003/86/CE din 22 septembrie 2003 privind dreptul la reintregirea familiei](#), JO 2003 L 251.

121 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), [Directiva 2011/98/UE \(Directiva privind permisul unic\) de stabilire a dreptului resortisanților țărilor terțe la o procedură unică de solicitare a unui permis unic în vederea șederii și ocupării unui loc de muncă în UE și de stabilire a unui set comun de drepturi pentru resortisanții țărilor terțe](#), JO 2011 L 343/1.

122 *Ibid.*, articolul 12.

123 CJUE, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu și Man Lavette Chen împotriva Secretary of State for the Home Department*, 19 octombrie 2004.

să conteste respectivul drept atunci când mama și copilul solicită drept de ședere. CJUE a susținut că un stat membru nu poate să refuze dreptul de ședere al unui părinte care are în îngrijire un copil cetățean al UE, întrucât acest lucru ar priva dreptul de ședere al copilului de orice efect util.

În dreptul CoE, Convenția garantează exercitarea drepturilor tuturor persoanelor care trăiesc în jurisdicția unui stat membru, indiferent dacă au sau nu calitatea de cetățeni, inclusiv celor care trăiesc în afara teritoriului național, în zone aflate sub controlul efectiv al unui stat membru. În ceea ce privește educația, CEDO consideră că tratamentul diferențiat pe criteriul cetățeniei și al statutului de imigrant ar putea constitui discriminare.

Exemplu: Cauza *Ponomaryovi împotriva Bulgariei*¹²⁴ se referă la problema unor resortisanți străini care nu dețineau permise de ședere permanentă și care au fost obligați să plătească taxe de școlarizare pentru învățământul secundar. În principiu, marja de apreciere, de regulă largă în cazul măsurilor generale de strategie economică sau socială, trebuie să fie bine definită în domeniul educației, din două motive: (a) dreptul la educație se bucură de protecție directă în temeiul Convenției și (b) educația este un tip special de serviciu public, care îndeplinește funcții societale vaste. Potrivit CEDO, marja de apreciere crește odată cu nivelul educației. Așadar, în timp ce pentru învățământul primar taxele (mai mari) aplicate resortisanților străini sunt dificil de justificat, ele pot fi pe deplin justificate la nivel universitar. Având în vedere importanța învățământului secundar pentru dezvoltarea personală și pentru integrarea socială și profesională, se impune o examinare mai strictă a proporționalității tratamentului diferențiat aplicat la acest nivel de studii. Curtea a precizat că nu ia nicio poziție în legătură cu dreptul pe care îl are sau nu un stat de a priva toți migranții aflați în situație de ședere ilegală de beneficiile educaționale pe care le oferă cetățenilor săi și anumitor categorii limitate de resortisanți străini. La evaluarea circumstanțelor specifice cauzei reclamanților, s-a constatat că nu s-au aplicat niciun fel de „considerații legate de necesitatea de a stopa sau de a contracara fluxul imigrației ilegale”. Reclamanții nu au încercat să utilizeze în mod abuziv sistemul educațional bulgar, deoarece veniseră să locuiască în Bulgaria la o vârstă foarte fragedă, în urma căsătoriei mamei lor cu un cetățean bulgar, așadar nu au avut altă soluție decât să meargă la școală în

124 CEDO, *Ponomaryovi împotriva Bulgariei*, nr. 5335/05, 21 iunie 2011, punctul 60.

Bulgaria. În consecință, s-a încălcat articolul 14 din Convenție, coroborat cu articolul 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție.

3.4. Nediscriminarea pe criteriul handicapului

Aspecte esențiale

- Orice discriminare pe criteriul handicapului este interzisă în dreptul european (articolul 21 din Cartă; articolul 14 din Convenție; articolul 1 din Protocolul nr. 12 la Convenție).
- Discriminarea pe criteriul handicapului în temeiul dreptului UE și al dreptului CoE include, de asemenea, cazuri de „discriminare prin asociere” (de exemplu dacă un copil este discriminat deoarece părinții săi au handicap).

Handicapul este unul dintre criteriile de discriminare interzise în mod explicit de articolul 21 din Cartă. UE a ratificat [Convenția Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu handicap \(CDPH\)](#)¹²⁵ și a elaborat [Strategia privind drepturile persoanelor cu handicap 2021-2030](#)¹²⁶. CDPH a devenit un punct de referință pentru interpretarea legislației UE în materia discriminării pe criteriul handicapului¹²⁷. În dreptul UE este recunoscut faptul că statele au obligația de a asigura amenajări rezonabile pentru a permite persoanelor cu handicap să își exercite pe deplin drepturile¹²⁸.

125 A fost prima dată când UE a devenit parte la un tratat internațional privind drepturile omului. Organizația Națiunilor Unite, [Convenția privind drepturile persoanelor cu handicap \(CDPH\)](#), 13 decembrie 2006.

126 UE, Comisia Europeană (2021), *O Uniune a egalității: Strategia privind drepturile persoanelor cu handicap 2021-2030*, COM(2021) 101 final.

127 CJUE, C-312/11, *Comisia Europeană împotriva Republicii Italiene*, 4 iulie 2013; CJUE, C-363/12, *Z. împotriva A Government Department și The Board of Management of a Community School (MC)*, 18 martie 2014; CJUE, C-356/12, *Wolfgang Glatzel împotriva Freistaat Bayern*, 22 mai 2014; CJUE, C-395/15, *Mohamed Daoudi împotriva Bootes Plus SL și alții*, 1 decembrie 2016; CJUE, C-406/15, *Petya Milkova împotriva Ispalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*, 9 martie 2017.

128 Vezi, de exemplu UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2012), *Directiva 2012/29/UE din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității* (Directiva privind drepturile victimelor criminalității), JO 2012 L 315/57, articolele 3 și 22.

Cel puțin în ceea ce privește handicapul, dar fără a se limita la acesta, CJUE a acceptat că dreptul UE protejează și împotriva așa-numitei „discriminări prin asociere”, adică discriminarea împotriva unei persoane asociată cu o alta care prezintă caracteristica protejată, de exemplu mama unui copil cu handicap, sau discriminarea unei persoane din cauza handicapului copilului său¹²⁹.

Exemplu: În cauza *S. Coleman împotriva Attridge Law și Steve Law*¹³⁰, CJUE a remarcat că Directiva privind egalitatea de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă include anumite dispoziții menite să răspundă în mod specific nevoilor persoanelor cu dizabilități. Totuși, acest fapt nu conduce la concluzia potrivit căreia principiul egalității de tratament pe care îl consacră directiva trebuie interpretat strict, ca interzicând numai discriminarea directă pe motivul existenței unei dizabilități și ca referindu-se exclusiv la persoanele cu dizabilități. Potrivit CJUE, directiva nu se aplică unei anumite categorii de persoane, ci naturii înseși a discriminării. O interpretare care îi limitează aplicabilitatea la persoanele cu dizabilități este susceptibilă să priveze directiva de un element important al eficacității sale și să reducă protecția pe care aceasta urmărește să o garanteze. CJUE a concluzionat că directiva trebuie interpretată în sensul că interzicerea discriminării directe prevăzută în aceasta nu se limitează la persoanele cu dizabilități. În consecință, dacă un angajator ar trata mai puțin favorabil un angajat care nu prezintă un handicap decât pe un alt angajat aflat într-o situație comparabilă, deoarece primul este principalul îngrijitor al unui copil cu handicap, acest tratament ar contraveni dispozițiilor directivei privind interzicerea discriminării directe.

În temeiul Convenției există o colecție tot mai mare de jurisprudență care se ocupă de cazurile de discriminare a copiilor cu dizabilități în ceea ce privește accesul la educație¹³¹. În jurisprudența anterioară în această materie, organele Convenției au subliniat necesitatea de a asigura copiilor cu dizabilități, dacă este posibil, educație alături de alți copii de vârsta lor¹³². În cazuri mai recente, CEDO a subliniat importanța unei integrări rezonabile în educație.

129 CJUE, C-303/06, *S. Coleman împotriva Attridge Law și Steve Law* (MC), 17 iulie 2008.

130 CJUE, C-303/06, *S. Coleman împotriva Attridge Law și Steve Law* (MC), 17 iulie 2008.

131 Consiliul European, CEDO (2021), *Ghid privind articolul 2 din Protocolul nr. 1 la Convenția europeană a drepturilor omului – Dreptul la educație*, 31 august 2021.

132 CEDO, *Klerks împotriva Țărilor de Jos*, nr. 25212/94, 4 iulie 1995; CEDO, *McIntyre împotriva Regatului Unit*, nr. 29046/95, 21 octombrie 1998.

Exemplu: În cauza *Çam împotriva Turciei*¹³³, o facultate de muzică a refuzat, pe motiv de deficiențe de vedere, înscrierea unei studente calificate pentru admitere. CEDO a remarcat că discriminarea pe criteriul handicapului a inclus, de asemenea, refuzul de a asigura amenajări corespunzătoare pentru a facilita accesul persoanelor cu dizabilități la educație (de exemplu adaptarea metodelor de predare pentru a le face accesibile studenților nevăzători)¹³⁴. În această cauză, autoritățile naționale competente nu au depus niciun efort pentru a identifica nevoile reclamantei și nu au reușit să explice modul în care sau motivul pentru care cecitatea i-ar putea împiedica accesul la educație muzicală. Prin urmare, reclamantei i s-a refuzat, fără o justificare obiectivă și rezonabilă, beneficiul educației în respectiva facultate de muzică numai din cauza dizabilității sale vizuale, încălcându-se articolul 14 coroborat cu articolul 2 din Protocolul nr. 1.

În cauza *G.L. împotriva Italiei*¹³⁵, o elevă cu tulburare de spectru autist a fost privată de asistența specializată de învățare prevăzută de lege, în primii doi ani de școală primară. Autoritățile nu au încercat să determine care îi erau nevoile reale sau să îi ofere asistență adaptată pentru a-i permite să își continue educația primară în condiții care să fie, pe cât posibil, echivalente cu cele în care alți copii frecventau aceeași școală. CEDO a remarcat, de asemenea, că discriminarea suferită de reclamantă a fost cu atât mai gravă cu cât a avut loc în contextul educației primare, care constituie fundamentul educației și al integrării sociale a copiilor, oferindu-le acestor prima lor experiență de conviețuire în comunitate. CEDO a susținut că a avut loc o încălcare a articolului 14 coroborat cu articolul 2 din Protocolul nr. 1.

CEDO a examinat, de asemenea, cauze în care handicapul unui părinte a influențat drepturile părintești sau relațiile personale cu copiii¹³⁶ și în care un părinte a fost discriminat prin asociere, din cauza handicapului copilului său¹³⁷.

Potrivit CEDS, în sensul aplicării articolului 17 alineatul (2) din CSE, este acceptabil să se facă o distincție între copiii cu dizabilități și copiii fără dizabilități. Cu toate

133 CEDO, *Çam împotriva Turciei*, nr. 51500/08, 23 februarie 2016.

134 Pentru dreptul copiilor cu tulburare de spectru autist la educație, vezi CEDO, *Dupin împotriva Franței*, nr. 2282/17, 18 decembrie 2018.

135 CEDO, *G.L. împotriva Italiei*, nr. 59751/15, 10 septembrie 2020.

136 Vezi CEDO, *Cința împotriva României*, nr. 3891/19, 18 februarie 2020; CEDO, *Kocherov și Sergeyeva împotriva Rusiei*, nr. 16899/13, 29 martie 2016.

137 CEDO, *Guberina împotriva Croației*, nr. 23682/13, 22 martie 2016.

acestea, regula generală ar trebui să fie integrarea copiilor cu dizabilități în școlile obișnuite și instituirea în aceste școli a unor măsuri adecvate pentru a răspunde nevoilor lor speciale, în timp ce școlile specializate ar trebui să reprezinte excepția¹³⁸. În plus, copiii care învață în școli speciale ce respectă articolul 17 alineatul (2) din CSE trebuie să beneficieze de suficientă instruire și formare, astfel încât numărul copiilor din școlile speciale care absolvă studiile să fie proporțional echivalent cu cel al copiilor din școlile obișnuite¹³⁹. Statele trebuie să depună eforturi suficiente pentru a promova incluziunea copiilor cu dizabilități mintale în învățământul primar și secundar obișnuit¹⁴⁰.

CDPH reiterează unele dintre principiile din CDC, precum luarea în considerare cu prioritate a interesului superior al copilului și dreptul de a fi ascultat [articolul 7 alineatele (2) și (3)]. Aceasta prevede că statele părți „vor lua toate măsurile necesare pentru a se asigura că minorii cu dizabilități se bucură pe deplin de toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului, în condiții de egalitate cu ceilalți copii” [articolul 7 alineatul (1)]. Comitetul CDC consideră că trăirea unei vieți depline și decente, în condiții care să asigure demnitatea, să promoveze autonomia personală și să faciliteze participarea activă în comunitate, este principiul de bază pentru punerea în aplicare a CDC în ceea ce privește copiii cu dizabilități¹⁴¹.

138 CEDS, *International Association Autism Europe (IAAE) împotriva Franței*, plângerea nr. 13/2002, 4 noiembrie 2003.

139 CEDS, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) împotriva Bulgariei*, plângerea nr. 41/2007, 3 iunie 2008.

140 CEDS, *International Federation for Human Rights (FIDH) și Inclusion Europe împotriva Belgiei*, plângerea nr. 141/2017, 9 octombrie 2020; vezi și CEDS, *MDAC împotriva Belgiei*, plângerea nr. 109/2014, 4 iulie 2018.

141 Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2006), *Comentariul general nr. 9: Drepturile copiilor cu handicap*, CRC/C/GC/9, 27 februarie 2007, punctul 11.

3.5. Nediscriminarea pe baza altor criterii protejate

Aspecte esențiale

- În dreptul european, discriminarea pe criterii de orientare sexuală, identitate de gen și caracteristici sexuale este interzisă. Discriminarea pe criteriul orientării sexuale este, de asemenea, interzisă în mod explicit în toate convențiile și standardele recente ale CoE care protejează drepturile copiilor.
- În legislația UE privind nediscriminarea, protecția împotriva discriminării pe criteriul vârstei este limitată.
- CEDO a considerat vârsta drept criteriu de discriminare și a tratat, de asemenea, alte criterii de discriminare, cum ar fi limba, afilierea sau discriminarea copiilor născuți în afara căsătoriei.

Articolul 21 din [Cartă](#) interzice discriminarea bazată pe alte motive cu relevanță specială pentru copii, cum ar fi vârsta, sexul, caracteristicile genetice, limba sau orientarea sexuală.

În dreptul UE, protecția împotriva discriminării a persoanelor lesbiene, gay, bisexuale, transgen, intersexuale și *queer* (LGBTIQ) intră sub incidența a diferite cadre juridice, în funcție de aspectul dacă discriminarea este practică pe motiv de orientare sexuală, caz în care este relevant cadrul juridic antidiscriminare sau pe motiv de sex, inclusiv de tranziție de gen, caz în care este relevant cadrul juridic privind egalitatea de gen. Orientarea sexuală, identitatea/expri-marea de gen și caracteristicile sexuale reprezintă criterii de discriminare interzise. CEJ a hotărât că interzicerea discriminării pe criteriul sexului poate include și cazuri de tranziție de gen¹⁴².

Copiii se pot identifica ca persoane lesbiene, gay, bisexuale, transgen, non-binare, intersexuale sau *queer*¹⁴³ sau pot aparține unor „familii curcubeu”, care includ părinți LGBTIQ. UE a adoptat [Strategia privind egalitatea pentru persoanele LGBTIQ](#), în care se recunoaște discriminarea cu care se confruntă copiii

¹⁴² Vezi, de exemplu CJUE, C-13/94, *P. împotriva S. și Cornwall County Council*, 30 aprilie 1996; CJUE, C-117/01, *K.B. împotriva National Health Service Pensions Agency*, 7 ianuarie 2004.

¹⁴³ UE, Comisia Europeană (2020), *O Uniune a egalității: Strategia privind egalitatea pentru persoanele LGBTIQ 2020-2025*, COM(2020) 698 final, 12 noiembrie 2020.

LGBTIQ sau copiii din familiile curcubeu¹⁴⁴. Din cauza diferențelor dintre legislațiile naționale ale statelor membre, este posibil ca statutul de familie să nu fie întotdeauna recunoscut într-un alt stat membru¹⁴⁵. Încă de la o vârstă fragedă, familiile curcubeu și copiii și tinerii LGBTIQ pot fi expuși stigmatizării și discriminării. Acestea le pot afecta performanța educațională și perspectivele de angajare, precum și viața de zi cu zi, bunăstarea și sănătatea mintală¹⁴⁶.

Directiva UE privind drepturile victimelor criminalității prevede că victimele infracțiunilor motivate de ură, inclusiv copiii LGBTIQ, trebuie să primească informații, sprijin și protecție adecvate și să poată participa la procedurile penale¹⁴⁷. Aceasta prevede că victimele criminalității ar trebui să fie recunoscute și tratate într-o manieră respectuoasă, sensibilă și profesională, fără discriminare, printre altele, pe criterii de orientare sexuală, identitate de gen și exprimare de gen.

Discriminarea pe criteriul orientării sexuale este interzisă prin convențiile și standardele CoE care protejează drepturile copiilor. Articolul 2 din **Convenția de la Lanzarote**, de exemplu prevede în mod explicit că toate victimele violenței sexuale trebuie să beneficieze de protecția convenției, fără discriminare pe niciun criteriu, inclusiv acela al orientării sexuale. **Orientările privind justiția în interesul copilului** prevăd, de asemenea, ca principiu fundamental, că drepturile copiilor trebuie să fie garantate fără discriminare pe niciun criteriu cum ar fi, printre altele, sexul, orientarea sexuală și identitatea de gen.

Deși nu sunt explicit menționate în Convenție, orientarea sexuală și identitatea de gen sunt caracteristici protejate incluse în termenul „orice altă situație” din dispozițiile relevante din Convenție¹⁴⁸. CEDO a recunoscut, de asemenea, rolul pe care școlile și autoritățile din sistemul de învățământ îl pot juca în protejarea copiilor împotriva homofobiei¹⁴⁹.

144 *Ibid.*

145 UE, Parlamentul European (2021), *Obstacole în calea liberei circulații a familiilor curcubeu în UE*, PE 671.505, martie 2021.

146 Vezi, de asemenea, UE, Agenția pentru Drepturi Fundamentale (2020), *A long way to go for LGBTI equality*, 14 mai 2020.

147 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2012), **Directiva 2012/29/UE din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului**, JO 2012 L 315/57, articolul 22.

148 Vezi, de exemplu CEDO, *X și alții împotriva Austriei* (MC), nr. 19010/07, 19 februarie 2013.

149 CEDO, *Bayev și alții împotriva Rusiei*, nr. 67667/09, 20 iunie 2017, punctul 82; vezi și CEDO, *Vejdeland și alții împotriva Suediei*, nr. 1813/07, 9 februarie 2012.

Exemplu: În cauza *Bayev și alții împotriva Rusiei*¹⁵⁰, a fost depusă o plângere de trei activiști pentru drepturile homosexualilor cu privire la legislația rusă care interzice „promovarea homosexualității în rândul minorilor”, cunoscută și sub denumirea „legea împotriva propagandei homosexuale”. O serie de acte legislative prevăd că „promovarea relațiilor sexuale netradiționale” în rândul copiilor reprezintă o contravenție care se pedepsește cu amendă. Curtea a constatat că, deși legile în cauză vizau în primul rând protejerea copiilor, limitele acestor legi nu au fost clar definite, iar aplicarea lor a fost arbitrară. În plus, însuși scopul legilor și modul în care acestea au fost formulate și aplicate în cazul reclamanților au fost discriminatorii și, în general, nu au servit niciunui interes public legitim. Dimpotrivă, prin adoptarea acestor legi, autoritățile au agravat stigmatizarea și prejudecățile și au încurajat homofobia, care sunt incompatibile cu valorile unei societăți democratice¹⁵¹.

Exemplu: Cauza *A.M. și alții împotriva Rusiei*¹⁵² se referă la restrângerea drepturilor părintești ale reclamantei și la privarea de relații directe cu copiii săi, fără examinarea necesară, deoarece la acel moment ea se afla în proces de tranziție de gen. Curtea nu a identificat nicio dovadă că tranziția ar fi putut aduce vreun prejudiciu potențial copiilor și a considerat că instanțele naționale nu au examinat suficient circumstanțele specifice ale familiei. În plus, decizia s-a bazat în mod evident pe identitatea de gen a reclamantei și, prin urmare, a fost discriminatorie, încălcând articolul 8 din Convenție, în sine și coroborat cu articolul 14 din Convenție.

Discriminarea bazată pe vârstă este un alt tip de discriminare cu care se pot confrunta copiii. În conformitate cu legislația actuală a UE privind nediscriminarea, protecția împotriva discriminării pe criteriul vârstei este limitată. Criteriul vârstei este protejat numai în contextul accesului la piața muncii și al ocupării forței de muncă.

150 CEDO, *Bayev și alții împotriva Rusiei*, nr. 67667/09, 20 iunie 2017.

151 Vezi, de asemenea, Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2010), [Recomandarea către statele membre privind măsurile de combatere a discriminării din motive de orientare sexuală sau identitate de gen](#), CM/Rec(2010)5.

152 CEDO, *A.M. și alții împotriva Rusiei*, nr. 47220/19, 6 iunie 2021.

Directiva privind egalitatea de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă este aplicabilă copiilor care au dreptul legal la muncă. Deși Convenția Organizației Internaționale a Muncii (OIM) privind vârsta minimă de încadrare în muncă¹⁵³, ratificată de toate statele membre ale UE, stabilește ca minimă vârsta de 15 ani, continuă să existe diferențe între statele membre ale UE în ceea ce privește vârsta minimă de încadrare legală în muncă¹⁵⁴. Articolul 6 din Directiva privind egalitatea de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă permite statelor membre să justifice tratamentul diferențiat pe criteriul vârstei. Aceste diferențe nu constituie discriminare dacă sunt justificate în mod obiectiv și rezonabil printr-un scop legitim și dacă mijloacele de atingere a respectivului scop sunt adecvate și necesare. În ceea ce îi privește pe copii și pe tineri, aceste diferențe de tratament se pot referi, de exemplu la stabilirea unor condiții speciale privind accesul la muncă și la formarea profesională, încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, cu scopul de a promova integrarea lor profesională sau de a le asigura protecția.

Articolul 14 din Convenție și articolul 1 din Protocolul nr. 12 la Convenție nu menționează explicit „vârsta” în lista de criterii a căror folosire ca temei pentru discriminare este interzisă. Cu toate acestea, CEDO a examinat aspectele legate de discriminarea bazată pe vârstă în relație cu diverse drepturi protejate de Convenție și, drept urmare, a recunoscut că vârsta este inclusă în termenul „orice altă situație”. În cauzele *D.G. împotriva Irlandei*¹⁵⁵ și *Bouamar împotriva Belgiei*¹⁵⁶, de exemplu CEDO a constatat că sistemele judiciare ale țărilor respective aplică un tratament diferențiat copiilor și adulților în ceea ce privește detenția, aspect cu relevanță pentru aplicarea Convenției. Acest tratament diferențiat a izvorât din scopul punitiv al detenției în cazul adulților și din scopul său preventiv în cazul copiilor. Din acest motiv, Curtea a acceptat „vârsta” ca justificare obiectivă și rezonabilă pentru tratamentul diferențiat.

153 Organizația Internațională a Muncii (OIM) (1973), *Convenția privind vârsta minimă de încadrare în muncă*, nr. 138.

154 Rețeaua europeană de experți juridici în domeniul nediscriminării, O’Dempsey, D. și Beale, A. (2011), *Age and employment (Vârsta și încadrarea în muncă)*, Comisia Europeană, Direcția Generală Justiție, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene.

155 CEDO, *D.G. împotriva Irlandei*, nr. 39474/98, 16 mai 2002.

156 CEDO, *Bouamar împotriva Belgiei*, nr. 9106/80, 29 februarie 1988.

CEDO a tratat, de asemenea, diverse alte situații legate de discriminarea copiilor pe lângă cele deja menționate, cum ar fi discriminarea pe criteriul limbii¹⁵⁷ sau discriminarea copiilor născuți în afara căsătoriei¹⁵⁸.

Exemplu: În cauza *Fabris împotriva Franței*¹⁵⁹, reclamantul s-a plâns că nu a putut beneficia de o lege introdusă în 2001, prin care copiilor „nelegitimi” li se acordau drepturi succesoriale identice cu cele ale copiilor legitimi, lege adoptată în urma hotărârii pronunțate de CEDO în cauza *Mazurek împotriva Franței*¹⁶⁰ în anul 2000. Curtea a susținut că scopul legitim de a proteja drepturile la moștenire ale fratelui vitreg și surorii vitrege ale reclamantului nu a prevalat asupra pretenției sale la o parte din averea mamei sale. În această cauză, tratamentul diferențiat aplicat a fost discriminatoriu, deoarece nu a avut un motiv obiectiv și rezonabil. Curtea a constatat că s-a încălcat articolul 14 din Convenție, coroborat cu articolul 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție¹⁶¹.

Articolul 2 din CDC interzice discriminarea împotriva copiilor pe baza unei liste neexhaustive de motive, „nașterea” fiind menționată explicit printre acestea. Articolul 2 prevede că:

1. *Statele părți se angajează să respecte și să garanteze drepturile stabilite în prezenta convenție tuturor copiilor din jurisdicția lor, indiferent de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altă opinie, de naționalitate, apartenența etnică sau originea socială, de situația materială, incapacitatea fizică, de statutul la naștere sau de statutul dobândit al copilului ori al părinților sau al reprezentanților legali ai acestuia.*

2. *Statele părți vor lua toate măsurile de protejare a copilului împotriva oricărei forme de discriminare sau de sancționare pe considerente ținând de situația juridică, activitățile, opiniile declarate sau convingerile părinților, ale reprezentanților săi legali sau ale membrilor familiei sale.*

157 CEDO, *Cauza „referitoare la anumite aspecte ale legilor privind utilizarea limbilor în educație în Belgia” împotriva Belgiei*, nr. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 și 2126/64, 23 iulie 1968.

158 CEDO, *Fabris împotriva Franței* (MC), nr. 16574/08, 7 februarie 2013; CEDO, *Wolter și Sarfert împotriva Germaniei*, nr. 59752/13 și 66277/13, 14 decembrie 2017; CEDO, *Mazurek împotriva Franței*, nr. 34406/97, 1 februarie 2000.

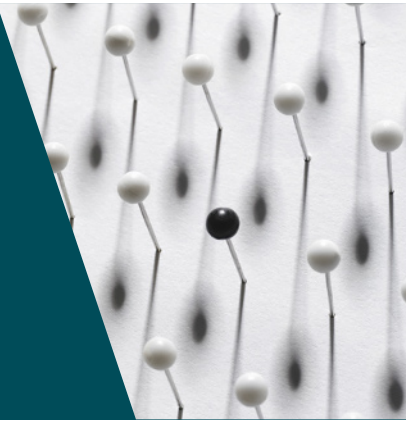
159 CEDO, *Mazurek împotriva Franței*, nr. 34406/97, 1 februarie 2000; CEDO, *Fabris împotriva Franței* (MC), nr. 16574/08, 7 februarie 2013.

160 CEDO, *Mazurek împotriva Franței*, nr. 34406/97, 1 februarie 2000.

161 CEDO, *Fabris împotriva Franței* (MC), nr. 16574/08, 7 februarie 2013.

4

Aspecte legate de identitatea personală

UE	Subiecte abordate	CoE
Carta, articolul 7 (dreptul la respectarea vieții de familie)	Înregistrarea nașterii și dreptul la un nume	Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie) CCMN, articolul 11 (dreptul de a folosi numele de familie în limba originală) Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii, articolul 11 alineatul (3) (păstrarea numelui original al unui copil adoptat) CEDO, <i>Johansson împotriva Finlandei</i> , nr. 10163/02, 2007 (refuzul de a înregistra un nume acordat anterior altor persoane)
Carta, articolul 7 (dreptul la respectarea vieții de familie)	Dreptul la identitate personală	Convenția, articolul 6 (dreptul la un proces echitabil) și articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie) Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii, articolul 22 alineatul (3) CEDO, <i>Mikulic împotriva Croației</i> , nr. 53176/99, 7 februarie 2002 CEDO, <i>Mizzi împotriva Maltei</i> , nr. 26111/02, 2006 (incapacitatea de a contesta paternitatea)

UE	Subiecte abordate	CoE
		CEDO, <i>Menesson împotriva Franței</i> , nr. 65192/11, 2014 (maternitate de substituție, cu tatăl biologic ca tată beneficiar) CEDO, <i>Valdís Fjölnisdóttir și alții împotriva Islandei</i> , nr. 71552/17, 18 mai 2021
TUE, articolul 9 TFUE, articolul 20 CJUE, C-34/09, <i>Gerardo Ruiz Zambrano împotriva Office National de l'Emploi (ONEm)</i> , 2011 (drepturile de ședere ale unor resortisanți din țări terțe care au copii minori cetățeni ai UE) CJUE, C-221/17, <i>Tjebbes și alții împotriva Minister van Buitenlandse Zaken</i> , 2019 CJUE, C-165/14, <i>Alfredo Rendón Marín împotriva Administración del Estado</i> , 2016 Directiva privind libera circulație (2004/38/CE)	Cetățenia	Convenția, articolul 8 Convenția europeană cu privire la cetățenie Convenția privind evitarea apatridiei în situația de succesiune a statelor Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii, articolul 12 CEDO, <i>Genovese împotriva Maltei</i> , nr. 53124/09, 2011 (refuzul arbitrar de a acorda cetățenie unui copil născut în afara căsătoriei)

În general, aspectele legate de identitatea personală nu au fost abordate la nivelul UE din cauza competenței limitate a UE în acest domeniu. Totuși, CJUE a pronunțat hotărâri privind dreptul ca un nume recunoscut într-un stat membru al UE să fie recunoscut și în celelalte state membre, din perspectiva principiului libertății de circulație. Anumite aspecte legate de cetățenie și de ședere au fost, de asemenea, adjuocate în lumina articolului 20 din TFUE. CoE, în special prin jurisprudența CEDO, a interpretat și a dezvoltat transpunerea în practică a mai multor drepturi fundamentale în domeniul identității personale. Astfel, următoarele secțiuni se referă numai la dreptul CoE.

Capitolul de față nu se referă la un drept fundamental specific, ci oferă o privire transversală asupra problematicii drepturilor fundamentale legate de identitate, cum ar fi înregistrarea nașterii și dreptul la un nume (secțiunea 4.1.), dreptul de a-ți cunoaște originea (secțiunea 4.2.) și dreptul la cetățenie (secțiunea 4.3.). Mai multe aspecte înrudite sunt tratate în alte capitole, cum ar fi cele referitoare la abuzul sexual (capitolul 7.1.3.) și la protecția datelor (capitolul 10).

Unele dintre aceste drepturi, cum ar fi dreptul la un nume, au fost, în principal, revendicate ca drepturi părintești, însă abordarea ar putea fi transpusă cu ușurință și la copiii înșiși, având în vedere implicațiile pentru propriile lor drepturi.

4.1. Înregistrarea nașterii și dreptul la un nume

Aspect esențial

- Refuzul de a înregistra un prenume ca fiind neadecvat pentru un copil, deși este acceptat de familie, poate ridica o problemă în temeiul articolului 8 din Convenție (dreptul la respectarea vieții private și de familie).

Spre deosebire de tratatele ONU [de exemplu articolul 24 alineatul (2) din [Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice](#)¹⁶², articolul 7 alineatul (1) din [CDC](#) și articolul 18 din [CDPH](#)], instrumentele juridice europene referitoare la drepturile omului nu prevăd în mod explicit dreptul de a înregistra nașterea imediat după naștere sau dreptul la un nume începând de la naștere.

În dreptul UE, articolul 7 din [Cartă](#) prevede dreptul la viața privată și de familie. Potrivit explicațiilor cu privire la cartă, „[d]repturile garantate la articolul 7 corespund drepturilor garantate la articolul 8 din [Convenție](#)”. Dreptul la un nume a fost tratat de CJUE din perspectiva libertății de circulație. Potrivit CJUE, libertatea de circulație împiedică un stat membru al UE să refuze recunoașterea numelui de familie al unui copil așa cum este înregistrat într-un alt stat membru a cărui cetățenie o are copilul sau în care copilul s-a născut și a avut domiciliul¹⁶³.

În dreptul CoE, refuzul înregistrării nașterii copiilor poate duce la o încălcare a articolului 8 din Convenție. CEDO a constatat că numele „ca mijloc de identificare a persoanelor în cadrul familiilor lor și al comunității” se încadrează în

¹⁶² Organizația Națiunilor Unite (1996), [Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice](#), adoptat și deschis pentru semnare, ratificare și aderare prin Rezoluția 2200A (XXI) a Adunării Generale din 16 decembrie 1966, intrat în vigoare la 23 martie 1976, în conformitate cu articolul 49.

¹⁶³ Vezi CJUE, C-148/02, [Carlos Garcia Avello împotriva Statului belgian](#), 2 octombrie 2003; CJUE, C-353/06, [Stefan Grunkin și Dorothee Regina Paul \(MC\)](#), 14 octombrie 2008.

domeniul de aplicare al dreptului la respectarea vieții private și de familie, astfel cum este consfințit prin articolul 8 din Convenție¹⁶⁴. Prenumele¹⁶⁵ și numele de familie¹⁶⁶ alese de părinți pentru copil fac parte din viața privată a acestora. Curtea a susținut că refuzul autorităților statului de a înregistra un prenume pe motiv că este de natură să îi aducă prejudicii copilului nu încalcă articolul 8 din Convenție¹⁶⁷. În schimb, refuzul de a înregistra un prenume care nu este nepotrivit pentru un copil și care este deja considerat acceptabil poate reprezenta o încălcare a articolului 8 din Convenție.

Exemplu: În cauza *Johansson împotriva Finlandei*¹⁶⁸, autoritățile au refuzat să înregistreze prenumele „Axl Mick”, deoarece ortografia nu corespundea practicii de numire finlandeze. CEDO a acceptat că trebuie să se acorde atenția cuvenită interesului superior al copilului și că păstrarea practicii naționale de numire era de interes public. Curtea a constatat însă că numele fusese deja acceptat în vederea înregistrării oficiale în alte cazuri și, prin urmare, nu putea fi considerat nepotrivit pentru un copil. De vreme ce numele era deja considerat acceptabil în Finlanda și nu se avansase argumentul că ar fi afectat negativ identitatea culturală și lingvistică a statului, CEDO a concluzionat că argumentele de interes public nu prevalau asupra interesului de a înregistra copilul cu numele ales. Curtea a constatat, astfel, încălcarea articolului 8 din Convenție.

CEDO a constatat, de asemenea, că norma potrivit căreia numele de familie al soțului ar trebui acordat și copiilor legitimi la momentul înregistrării nașterii nu constituie, în sine, o încălcare a Convenției. Cu toate acestea, s-a considerat că imposibilitatea de a deroga de la această normă generală era excesiv de rigidă și discriminatorie la adresa femeilor, constituind astfel o încălcare a articolului 14 coroborat cu articolul 8 din Convenție¹⁶⁹.

Articolul 11 din CCMN prevede că fiecare persoană care aparține unei minorități naționale are dreptul de a-și folosi numele de familie (patronimul) și

164 CEDO, *Guillot împotriva Franței*, nr. 22500/93, 24 octombrie 1993, punctul 21.

165 CEDO, *Johansson împotriva Finlandei*, nr. 10163/02, 6 septembrie 2007, punctul 28; CEDO, *Guillot împotriva Franței*, nr. 22500/93, 24 octombrie 1993, punctul 22.

166 CEDO, *Cusan și Fazzo împotriva Italiei*, nr. 77/07, 7 ianuarie 2014, punctul 56.

167 CEDO, *Guillot împotriva Franței*, nr. 22500/93, 24 octombrie 1993, punctul 27.

168 CEDO, *Johansson împotriva Finlandei*, nr. 10163/02, 6 septembrie 2007.

169 CEDO, *Cusan și Fazzo împotriva Italiei*, nr. 77/07, 7 ianuarie 2014, punctul 67.

prenumele în limba sa minoritară, precum și dreptul ca acesta să fie recunoscut oficial, chiar dacă sub rezerva modalităților prevăzute în sistemul juridic.

Articolul 11 alineatul (3) din [Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii](#) prevede posibilitatea ca statele părți să păstreze numele de familie original al unui copil adoptat¹⁷⁰. Aceasta este o excepție de la principiul general potrivit căruia raportul juridic între copilul adoptat și familia sa de origine este întrerupt.

4.2. Dreptul de a-și cunoaște originile

Aspecte esențiale

- Dreptul de a-și cunoaște originile se înscrie în sfera dreptului copilului la viață privată.
- Stabilirea paternității impune stabilirea atentă a echilibrului între interesul copilului de a-și cunoaște originile și interesul tatălui presupus sau pretins, precum și interesul general.
- Un copil adoptat are drept de acces la informații referitoare la originile sale. Părinților biologici li se poate acorda dreptul legal de a nu-și dezvălui identitatea, însă acest lucru nu echivalează cu un drept de veto absolut.

În dreptul CoE, potrivit CEDO, articolul 8 din [Convenție](#) include dreptul la identitate și dezvoltare personală. Datele referitoare la identitatea unei persoane și interesul „de a obține informațiile necesare pentru a afla adevărul cu privire la aspecte importante ale identității personale, cum ar fi identitatea părinților”¹⁷¹, au fost considerate relevante pentru dezvoltarea personală. Nașterea și circumstanțele nașterii fac parte din viața privată a copilului. „[I]nformațiile privind aspectele extrem de personale ale copilăriei, dezvoltării și istoriei cuiva” pot constitui „principala sursă de informare despre trecutul unei persoane și despre anii de formare a personalității acesteia”¹⁷², astfel încât lipsa accesului copilului la informațiile respective duce la o încălcare a articolului 8 din Convenție.

170 Consiliul Europei (2008), [Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii](#), CETS nr. 202, 27 noiembrie 2008.

171 CEDO, [Odièvre împotriva Franței](#) (MC), nr. 42326/98, 13 februarie 2003, punctul 29.

172 CEDO, [Gaskin împotriva Regatului Unit](#), nr. 10454/83, 7 iulie 1989, punctul 36.

În dreptul internațional, articolul 8 din CDC prevede o protecție destul de detaliată și de nivel ridicat a dreptului copilului de a-și păstra identitatea. Dreptul copilului de a-și păstra identitatea, inclusiv cetățenia, numele și relațiile familiale, astfel cum sunt recunoscute de lege, sunt protejate împotriva ingerințelor ilegale. De asemenea, articolul garantează „asistența și protecția corespunzătoare” în cazul în care un copil este lipsit în mod ilegal de unele sau de toate elementele identității sale, în vederea restabilirii rapide a identității respective.

4.2.1. Stabilirea paternității

În temeiul dreptului CoE, CEDO a primit sesizări de la copii cu privire la imposibilitatea stabilirii identității taților lor biologici. Curtea a susținut că stabilirea unui raport juridic între un copil și presupusul tată biologic intră în sfera vieții private (articolul 8 din Convenție). Filiația constituie un aspect fundamental al identității personale¹⁷³. Cu toate acestea, este necesar să se stabilească un echilibru între interesul copilului de a-și stabili paternitatea, interesul presupusului tată, precum și interesul general. Interesul copilului de a obține securitate juridică cu privire la filiația sa paternă nu prevalează asupra interesului tatălui de a respinge prezumția juridică de paternitate.

Exemplu: În cauza *Mikulic împotriva Croației*¹⁷⁴, reclamanta se născuse în afara căsătoriei și intentase o acțiune în stabilirea paternității împotriva presupusului tată. Pârâtul a refuzat în mai multe rânduri să se prezinte pentru testarea ADN impusă de instanță, ceea ce a condus la prelungirea nejustificată a acțiunii în stabilirea paternității pentru o perioadă de aproximativ cinci ani. CEDO a susținut că, dacă dreptul intern nu prevede posibilitatea de a-i constrânge pe presupușii tați să se supună testelor medicale, statele trebuie să găsească mijloace alternative care să permită identificarea rapidă a taților biologici de către o autoritate independentă. În cazul reclamantei, s-a constatat o încălcare a articolului 8 din Convenție.

În cazul în care tatăl prezumtiv refuză testarea genetică, instanțele naționale, la discreția lor, pot stabili paternitatea pe baza altor dovezi și factori, acordând prioritate dreptului copilului de a-i fi respectată viața privată și dreptului acestuia de a-și cunoaște originile¹⁷⁵. Într-o cauză în care un adolescent a refuzat

173 CEDO, *Menesson împotriva Franței*, nr. 65192/11, 26 iunie 2014, punctul 96.

174 CEDO, *Mikulic împotriva Croației*, nr. 53176/99, 7 februarie 2002, punctele 64-65.

175 CEDO, *Canonne împotriva Franței*, nr. 22037/13, 25 iunie 2015.

testarea genetică pentru că voia să păstreze numele de familie al soțului mamei sale, instanțele naționale au recunoscut totuși paternitatea în favoarea tatălui biologic, constatând că interesul superior al copilului consta în primul rând în cunoașterea adevărului despre originile sale. În consecință, CEDO a constatat că instanțele naționale nu și-au depășit marja de apreciere în recunoașterea tatălui biologic și în ignorarea legitimizării copilului ca fiu al soțului mamei sale. Prin urmare, nu a existat nicio încălcare a articolului 8¹⁷⁶.

Exemplu: În cauza *Mizzi împotriva Maltei*¹⁷⁷, presupusul tată nu a putut contesta paternitatea unui copil născut de soția sa din cauza expirării termenului de prescripție legal de șase luni. CEDO a analizat cauza atât din perspectiva articolului 6 (dreptul la un proces echitabil), cât și din perspectiva articolului 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie) din Convenție. Curtea a observat că introducerea unui termen de prescripție în care un presupus tată trebuie să intenteze o acțiune de contestare a paternității are ca scop asigurarea securității juridice și protejarea interesului copilului de a-și cunoaște identitatea. Totuși, acest scop nu ar trebui să prevaleze asupra dreptului tatălui de a putea contesta paternitatea. Imposibilitatea practică de a contesta paternitatea după naștere a pus, în acest caz, o povară excesivă pe umerii presupusului tată, fiindu-i încălcat dreptul de acces la o instanță și la un proces echitabil, astfel cum este consfințit în articolul 6 din Convenție. De asemenea, a constituit o ingerință disproporționată în drepturile conferite de articolul 8 din Convenție¹⁷⁸.

Interesul copilului care caută să își stabilească paternitatea poate uneori să coincidă cu interesul tatălui biologic. Acest lucru s-a întâmplat într-o cauză în care un tată, din cauza lipsei de capacitate juridică, nu a putut să formuleze o acțiune în instanțele interne pentru stabilirea filiației paterne a copilului său. CEDO a constatat că nu era în interesul superior al copilului născut în afara căsătoriei ca tatăl său biologic să nu poată formula o acțiune în stabilirea paternității și că, prin urmare, copilul depindea în totalitate de decizia discreționară a autorităților statului pentru stabilirea filiației sale¹⁷⁹.

176 CEDO, *Mandet împotriva Franței*, nr. 30955/12, 14 ianuarie 2016.

177 CEDO, *Mizzi împotriva Maltei*, nr. 26111/02, 12 ianuarie 2006.

178 *Ibid.*, punctele 112-114.

179 CEDO, *Krušković împotriva Croației*, nr. 46185/08, 21 iunie 2011, punctele 38-41.

Autoritățile pot avea obligația pozitivă de a interveni în acțiunea în stabilirea paternității în interesul superior al copilului atunci când reprezentantul legal al copilului (în acest caz, mama) se află în imposibilitatea de a reprezenta cores-punzător copilul, de exemplu din cauza unui handicap grav¹⁸⁰.

În ceea ce privește cazul special de recunoaștere a filiației între părinții beneficiari și copiii născuți prin intermediul unei maternități de substituție, Curtea a acceptat, în principiu, că statele au o marjă largă de apreciere, de vreme ce nu există niciun consens la nivel european cu privire la permiterea sau recunoașterea filiației în cazul maternității de substituție. Pe de altă parte, importanța fundamentală a filiației pentru identitatea unui copil reduce această marjă de apreciere.

Exemplu: Cauza *Menesson împotriva Franței*¹⁸¹ se referă la refuzul autorităților franceze de a înscrie în registrele de nașteri franceze copiii născuți în Statele Unite prin intermediul unei maternități de substituție, pentru motive de ordine publică. CEDO nu a constatat nicio încălcare a dreptului reclamanților de a li se respecta viața de familie, concluzionând că nu fuseseră împiedicați în niciun fel să se bucure de viața de familie în Franța și că obstacolele administrative cu care s-ar fi confruntat nu au fost imposibil de depășit. În ceea ce privește dreptul copiilor la respectarea vieții private, Curtea a considerat interesul superior al acestora deosebit de important. Aceasta a subliniat, îndeosebi, faptul că bărbatul care se intenționa să fie înregistrat ca tată pe certificatul de naștere era chiar tatăl biologic al copiilor. Refuzul de a recunoaște filiația juridică a unui copil atunci când s-a constatat o filiație biologică și când părintele în cauză solicită recunoașterea deplină nu poate fi considerat conform cu interesul superior al copilului. Prin urmare, Curtea a constatat încălcarea articolului 8 din Convenție în legătură cu plângerea copiilor privind „respectarea vieții private”¹⁸².

După hotărârea pronunțată în cauza *Menesson*, legea franceză a fost modificată, asigurându-se copiilor născuți prin intermediul unei maternități de substituție posibilitatea de a obține un certificat de naștere în care să se

180 CEDO, *A.M.M. împotriva României*, nr. 2151/10, 14 februarie 2012, punctele 58-65.

181 CEDO, *Menesson împotriva Franței*, nr. 65192/11, 26 iunie 2014.

182 CEDO, *Menesson împotriva Franței*, nr. 65192/11, 26 iunie 2014, punctul 100; vezi și CEDO, *Labassee împotriva Franței*, nr. 65941/11, 26 iunie 2014, punctul 79; CEDO, *C și E împotriva Franței*, nr. 1462/18 și 17348/18, 12 decembrie 2019.

indice numele tatălui beneficiar dacă acesta este și tatăl biologic¹⁸³. În februarie 2018, Curtea de Reexaminare a Hotărârilor Civile din Franța a înaintat cererea de reexaminare a recursului domnului și doamnei Mennesson, care a condus la un nou set de proceduri în fața Curții de Casație¹⁸⁴. În cursul acestor proceduri, Curtea de Casație a depus, pentru prima dată în istorie, o cerere la CEDO pentru un aviz consultativ în temeiul Protocolului nr. 16 la Convenție. În avizul său consultativ, CEDO a susținut că dreptul la respectarea vieții private al unui copil născut prin intermediul unei maternități de substituție nu necesită ca recunoașterea unei legături de filiație cu mama beneficiară să ia forma înscrierii în registrul de evidență a nașterilor, căsătoriilor și deceselor a datelor din certificatul de naștere emis legal în străinătate. Un alt mijloc, cum ar fi adopția copilului de către mama beneficiară, ar putea fi utilizat cu condiția ca procedura prevăzută de dreptul intern să asigure punerea în aplicare rapidă și eficientă a acestuia, în conformitate cu interesul superior al copilului¹⁸⁵.

Exemplu: În cauza *Valdís Fjölnisdóttir și alții împotriva Islandei*¹⁸⁶, primul și al doilea reclamant, parteneri căsătoriți de același sex, erau părinții beneficiari ai celui de-al treilea reclamant, un copil născut prin intermediul unei maternități de substituție în Statele Unite, care nu avea nicio legătură biologică cu primii doi reclamanți. Autoritățile islandeze au refuzat inițial să înregistreze copilul în registrul național și l-au luat în custodie publică înainte de a-l încredința în asistență maternală primilor doi reclamanți. După intrarea în vigoare a noii legislații, cel de-al treilea reclamant a fost înscris în registrul național, dar primii doi reclamanți nu au fost înregistrați ca părinți ai acestuia. Recunoscând că, datorită îngrijirii neîntrerupte a copilului asigurată de către aceștia, a existat viață de familie între reclamantii, CEDO a concluzionat că statul a acționat în limitele marjei sale de apreciere. În special, nu a fost întreruptă exercitarea efectivă a vieții de familie a celor trei reclamantii; dimpotrivă, statul a luat măsuri pentru a se asigura că aceștia continuă să ducă o viață de familie, prin convenția de asistență maternală și prin acordarea cetățeniei celui de-al treilea reclamant. În plus, statul a fost deschis ca unul dintre primii doi reclamantii să solicite adopția

183 CEDO, *Mennesson împotriva Franței*, nr. 65192/11, 26 iunie 2014.

184 CEDO (2019), *Aviz consultativ privind recunoașterea în dreptul intern a unei legături de filiație între un copil născut în străinătate prin intermediul unei maternități de substituție și mama beneficiară, solicitat de Curtea de Casație din Franța*, nr. P16-2018-001, 10 aprilie 2019.

185 *Ibid.*

186 CEDO, *Valdís Fjölnisdóttir și alții împotriva Islandei*, nr. 71552/17, 18 mai 2021.

celui de-al treilea reclamant. Astfel, neregnoașterea unei legături părințești formale a asigurat un echilibru just între dreptul reclamanților la respectarea vieții de familie și interesele generale pe care statul a încercat să le protejeze prin interzicerea maternității de substituție.

CEDO a susținut, de asemenea, că statele nu pot fi obligate să autorizeze intrarea pe teritoriul lor a copiilor născuți de o mamă purtătoare fără ca autoritățile naționale să aibă în prealabil posibilitatea de a efectua anumite controale de ordin juridic¹⁸⁷.

4.2.2. Stabilirea originii unei persoane: adopția

Dreptul copilului de a-și cunoaște originea a căpătat o importanță deosebită în contextul adopției. Garanțiile de fond referitoare la adopție, pe lângă dreptul copilului de a-și cunoaște originile, sunt abordate în [secțiunea 6.3](#).

În dreptul CoE, articolul 22 alineatul (3) din [Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii](#) garantează dreptul copilului adoptat de a avea acces la informațiile deținute de autorități cu privire la originea sa. Aceasta permite statelor părți să acorde părinților biologici dreptul legal de a nu își dezvălui identitatea, atâta timp cât acest lucru nu constituie un drept de veto absolut. Autoritatea competentă trebuie să aibă posibilitatea de a stabili dacă dreptul copilului prevalează asupra dreptului părinților de origine și dacă poate să dezvăluie informațiile care permit identificarea, ținând seama de împrejurări și de drepturile persoanelor în cauză. În cazul adopției cu efecte depline, copilul adoptat trebuie cel puțin să poată obține un document care să ateste data și locul nașterii sale¹⁸⁸.

În dreptul internațional, [Convenția de la Haga privind adopția internațională](#) prevede posibilitatea ca un copil adoptat să aibă acces la informațiile referitoare la identitatea părinților săi, „cu îndrumări corespunzătoare”, dar lasă la alegerea fiecărui stat parte dacă să permită acest lucru sau nu¹⁸⁹.

187 CEDO, *D împotriva Franței*, nr. 11288/18, 16 iulie 2020; CEDO, *Paradiso și Campanelli împotriva Italiei*, nr. 25358/12, 24 ianuarie 2015.

188 Consiliul European (2008), [Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii](#), CETS nr. 202, 28 noiembrie 2008, articolul 22.

189 Conferința de la Haga de drept internațional privat (1993), [Convenția asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopției internaționale](#), 29 mai 1993, articolul 30 alineatul (2).

4.3. Cetățenia

Aspecte esențiale

- Dreptul de ședere pe teritoriul UE al copiilor care sunt cetățeni ai UE nu ar trebui lipsit de niciun efect util prin refuzarea dreptului de ședere părintelui sau părinților acestor copii.
- Convenția nu garantează dreptul la cetățenie, dar un refuz arbitrar al cetățeniei ar putea intra sub incidența articolului 8 din Convenție (dreptul la respectarea vieții private și de familie), din cauza impactului său asupra vieții private a unei persoane.

În dreptul UE, articolul 9 din TUE și articolul 20 din TFUE acordă statutul de cetățean al Uniunii tuturor cetățenilor statelor membre ale Uniunii. CJUE a pronunțat hotărâri cu privire la eficacitatea dreptului de ședere al copiilor care sunt cetățeni ai UE, dar nu și cetățeni ai statului membru în care își au domiciliul. Miza era refuzul dreptului de ședere pe teritoriul UE al părintelui în a cărui îngrijire se afla copilul cu cetățenie a UE. CJUE a susținut că refuzarea dreptului de ședere al părintelui în a cărui principală îngrijire se află copilul lipsește dreptul de ședere al copilului de orice efect util. Așadar, părintele în a cărui principală îngrijire se află copilul are drept de ședere împreună cu copilul în statul-gazdă¹⁹⁰. Statutul de cetățean al UE implică anumite drepturi care sunt incluse și în legislația secundară, cum ar fi [Directiva UE privind libera circulație](#)¹⁹¹, în legătură cu exercitarea drepturilor fundamentale de liberă circulație ale cetățenilor UE și ale familiilor acestora, a drepturilor beneficiarilor secundari, cum ar fi copiii minori aflați în întreținere, și a dreptului la reîntregirea familiei. Aceste aspecte sunt analizate mai detaliat în [secțiunea 9.5](#).

Exemplu: Cauza *Gerardo Ruiz Zambrano împotriva Office National de l'Emploi (ONEm)*¹⁹² se referă la doi copii născuți în timpul procesului de azil al părinților (înainte ca cererea lor de azil să fie respinsă) din Belgia, care au

190 CJUE, C-200/02, *Quqian Catherine Zhu și Man Lavette Chen împotriva Secretary of State for the Home Department*, 19 octombrie 2004, punctele 45-46.

191 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2004), [Directiva 2004/38/CE din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora](#), de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE, JO 2004 L 158.

192 CJUE, C-34/09, *Gerardo Ruiz Zambrano împotriva Office national de l'emploi (ONEm)*, 8 martie 2011.

devenit cetățeni belgieni. Părinții au solicitat un permis de ședere în temeiul Directivei UE privind libera circulație în calitate de rude pe linie ascendentă de care depind copiii. Cererea lor a fost respinsă. CJUE a hotărât că, în cazul în care copiii minori aflați în întreținerea unui resortisant al unei țări terțe sunt cetățeni ai UE, statele membre nu pot să refuze respectivului resortisant al unei țări terțe acordarea unui permis de muncă și a dreptului de ședere în statul membru de reședință și de cetățenie al copiilor, în măsura în care acest refuz i-ar priva pe copiii în cauză de exercitarea efectivă a esenței drepturilor corespunzătoare statutului de cetățean al UE.

Exemplu: În cauza *Tjebbes și alții*¹⁹³, CJUE a statuat că dreptul UE nu exclude pierderea cetățeniei unui stat membru și, în consecință, pierderea cetățeniei UE, în cazul în care legătura efectivă între persoana în cauză și statul membru respectiv este întreruptă pe o perioadă îndelungată. Cauza a vizat o lege neerlandeză care prevede pierderea automată a cetățeniei în cazul resortisanților neerlandezi care au locuit în afara Țărilor de Jos pentru mai mult de 10 ani. În temeiul acestei norme privind perioada de 10 ani, și copiii persoanelor denaturalizate ar pierde cetățenia neerlandeză. În urma cauzei *Rottmann*¹⁹⁴, CJUE a stabilit că decizia de retragere a cetățeniei trebuie să respecte principiul proporționalității. CJUE a susținut că autoritățile naționale trebuie să efectueze o examinare individuală pentru a stabili dacă consecința pierderii cetățeniei unui stat membru al UE, care implică pierderea cetățeniei UE, ar putea afecta în mod disproporționat dezvoltarea familială normală și viața profesională a persoanei în cauză. În plus, trebuie să fie disponibilă o cale de atac pentru a reinstitui cetățenia în cazul în care se constată că măsura este disproporționată.

Exemplu: Cauza *Alfredo Rendón Marín împotriva Administración del Estado*¹⁹⁵ se referă la doi resortisanți ai unor țări din afara UE cărora li s-a refuzat un permis de ședere și li s-a comunicat un ordin de expulzare, pe baza cazierelor lor judiciare, de către autoritățile statului membru-gazdă. Acesta era statul de cetățenie al copiilor minori care erau în grija exclusivă a celor doi resortisanți și care dețineau cetățenia Uniunii. CJUE a hotărât că articolul 20 din TFUE trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale prin care se impune ca unui resortisant al unei țări terțe

193 CJUE, C-221/17, *Tjebbes și alții împotriva Minister van Buitenlandse Zaken*, 12 martie 2019.

194 CJUE, C-135/08, *Janko Rottmann împotriva Freistaat Bayern*, 2 martie 2010.

195 CJUE, C-165/14, *Alfredo Rendón Marín împotriva Administración del Estado*, 13 septembrie 2016.

care este părinte al unor copii minori care sunt cetățeni ai Uniunii, aflați în grija exclusivă a persoanei respective, să i se refuze automat acordarea unui permis de ședere doar pe motiv că respectivul resortisant are antecedente penale, dacă acest refuz are drept consecință faptul de a li se impune acestor copii să părăsească teritoriul UE¹⁹⁶.

În dreptul CoE, Convenția nu garantează dreptul la cetățenie¹⁹⁷. Cu toate acestea, refuzul arbitrar al cetățeniei poate intra sub incidența articolului 8 din Convenție din cauza impactului său asupra vieții private a persoanei, care include aspecte legate de identitatea socială a copilului¹⁹⁸.

Exemplu: În cauza *Genovese împotriva Maltei*, s-a refuzat acordarea cetățeniei malteze unui copil născut în afara căsătoriei și în afara teritoriului Maltei dintr-o mamă cu altă cetățenie decât cea malteză și dintr-un tată cu cetățenie malteză a cărui paternitate fusese recunoscută juridic. Refuzul de a acorda cetățenia ca atare nu a încălcat articolul 8 din Convenție, însă refuzul arbitrar de a acorda cetățenia pe motivul nașterii în afara căsătoriei a ridicat întrebări legate de o posibilă discriminare. Aplicarea arbitrară a unui tratament diferențiat pe acest criteriu necesită argumente cu greutate pentru a putea fi considerată justificată. În lipsa acestor argumente, s-a constatat încălcarea articolului 8 coroborat cu articolul 14 din Convenție¹⁹⁹.

O preocupare esențială a dispozițiilor din tratate cu privire la dreptul de dobândire a cetățeniei este evitarea apatridiei. **Convenția europeană asupra cetățeniei** conține dispoziții detaliate cu privire la dobândirea legală a cetățeniei de către copii și limitează posibilitățile de pierdere a cetățeniei²⁰⁰. **Convenția Consiliului Europei privind evitarea apatridiei în situația de succesiune a statelor** prevede obligația de evitare a apatridiei la naștere (articolul 10) și dreptul de a dobândi

196 Vezi și CJUE, C-304/14, *Secretary of State for the Home Department împotriva lui CS*, 13 septembrie 2016; CJUE, C-133/15, *H.C. Chavez-Vilchez și alții împotriva Raad van bestuur van de Sociale verzekeringsbank și alții. Cerere de decizie preliminară formulată de Centrale Raad van Beroep*, 10 mai 2017; vezi și CJUE, C-82/16, *K.A. și alții împotriva Belgische Staat*, 8 mai 2018.

197 CEDO, *Slivenko împotriva Letoniei* (MC), nr. 48321/99, 9 octombrie 2003, punctul 77.

198 CEDO, *Genovese împotriva Maltei*, nr. 53124/09, 11 octombrie 2011, punctul 33.

199 *Ibid.*, punctele 43-49.

200 Consiliul Europei, **Convenția europeană cu privire la cetățenie**, CETS nr. 166, 6 noiembrie 1997, articolele 6 și 7.

cetățenia statului succesor în caz de apatridie (articolul 2)²⁰¹. Articolul 12 din [Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii](#) reiterează, de asemenea, preocuparea legată de evitarea apatridiei; statele trebuie să faciliteze dobândirea cetățeniei de către un copil adoptat de cetățeni ai lor, iar pierderea cetățeniei prin adopție este condiționată de deținerea sau dobândirea unei alte cetățeniei.

În dreptul internațional, articolul 7 din [CDC](#) garantează dreptul de a dobândi o cetățenie, la fel ca articolul 24 alineatul (3) din [Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice](#).

---

201 Consiliul Europei, [Convenția privind evitarea apatridiei în situația de succesiune a statelor](#), CETS nr. 200, 26 mai 2006.

5

Viața de familie

UE	Subiecte abordate	CoE
Carta, articolul 7 (dreptul la respectarea vieții de familie)	Dreptul la respectarea vieții de familie	Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții de familie) CEDO, <i>V.D. și alții împotriva Rusiei</i> , nr. 72931/10, 9 aprilie 2019
Carta, articolul 24 (drepturile copilului) Regulamentul privind obligațiile de întreținere (4/2009) Directiva privind echilibrul dintre viața profesională și cea privată (2019/1158) CJUE, C-129/18, <i>SM împotriva Entry Clearance Officer, UK Visa Section</i> , 2019 (copil plasat în regimul algerian al <i>kafala</i>)	Dreptul de a fi îngrijit de părinți	Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții de familie) CEDO, <i>Petrov și X împotriva Rusiei</i> , nr. 23608/16, 23 octombrie 2018 CEDO, <i>Wunderlich împotriva Germaniei</i> , nr. 18925/15, 10 ianuarie 2019
Carta, articolul 24 alineatul (3) (dreptul de a menține contactul cu ambii părinți) Directiva privind garanțiile procedurale (2016/800) Regulamentul Bruxelles IIa (reformare) (2019/1111) Directiva privind medierea (2008/52/CE) CJUE, C-436/13, <i>E. împotriva B.</i> , 2014 (accesul tatălui la copil)	Dreptul de a menține contactul	Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții de familie) Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii, articolul 1 Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copiilor, articolul 6 CEDO, <i>Schneider împotriva Germaniei</i> , nr. 17080/07, 2011 (contactul între un copil și tatăl biologic nerecunoscut legal)

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>CJUE, C-497/10 PPU, <i>Barbara Mercredi împotriva Richard Chaffe</i>, 2010 (copil de vârstă mică și reședința obișnuită)</p> <p>CJUE, C-335/17, <i>Neli Valcheva împotriva lui Georgios Babanarakis</i>, 2018 (dreptul de a menține contactul cu bunicii)</p> <p>Directiva privind accesul la justiție (2003/8/CE) (accesul la justiție în litigiile transfrontaliere)</p>		<p>CEDO, <i>Levin împotriva Suediei</i>, nr. 35141/06, 2012 (restrângerea dreptului de a menține contactul)</p> <p>CEDO, <i>A.I. împotriva Italiei</i>, nr. 70896/17, 1 aprilie 2021</p> <p>CEDO, <i>Mustafa și Armağan Akin împotriva Turciei</i>, nr. 4694/03, 2010 (contactul între frați după încredințarea copiilor)</p> <p>CEDO, <i>Vojnity împotriva Ungariei</i>, nr. 29617/07, 2013 (restrângerea dreptului de acces pe criteriul convingerilor religioase)</p> <p>CEDO, <i>A.M. și alții împotriva Rusiei</i>, nr. 47220/19, 2021</p> <p>CEDO, <i>Terna împotriva Italiei</i>, nr. 21052/18, 2021</p> <p>CEDO, <i>Bogonosovy împotriva Rusiei</i>, nr. 38201/16, 2019</p> <p>CEDO, <i>M.S. împotriva Ucrainei</i>, nr. 2091/13, 2017</p> <p>CEDO, <i>Khoroshenko împotriva Rusiei</i>, nr. 41418/04, 30 iunie 2015</p> <p>CEDO, <i>Horych împotriva Poloniei</i>, nr. 13621/08, 2012</p> <p>CEDO, <i>Hadzhieva împotriva Bulgariei</i>, nr. 45285/12, 2018</p>
<p>Carta, articolul 24 (drepturile copilului)</p> <p>Regulamentul Bruxelles IIa (reformare) (2019/1111)</p> <p>CJUE, <i>Joseba Andoni Aguirre Zarraga împotriva Simone Pelz</i>, 2010 (dreptul de a fi ascultat, răpirea internațională de copii)</p> <p>CJUE, C-111/17 PPU, <i>OL împotriva PQ</i>, 8 iunie 2017</p>	<p>Răpirea de copii</p>	<p>Convenția europeană asupra recunoașterii și executării hotărârilor în materie de încredințare a copiilor și de restabilire a încredințării copiilor</p> <p>Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii</p> <p>Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții de familie)</p>

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>CJUE, C-262/21 PPU, A <i>împotriva B</i>, 2 august 2021</p> <p>CJUE, C-211/10 PPU, <i>Doris Povse împotriva Mauro Alpago</i>, 2010 (certificat de executare a hotărârii judecătorești)</p>		<p>CEDO, <i>Neulinger și Shuruk împotriva Elveției</i> (MC), nr. 41615/07, 2010 (luarea copilului de către mamă)</p> <p>CEDO, <i>R.S. împotriva Poloniei</i>, nr. 63777/09, 2015</p> <p>CEDO, <i>Y.S. și O.S. împotriva Rusiei</i>, nr. 17665/17, 2021</p>

Dreptul european, atât cel al UE, cât și cel al CoE, prevede dreptul la respectarea vieții de familie (articolul 7 din [Cartă](#), articolul 8 din [Convenție](#)). Competența UE în ceea ce privește viața de familie se referă la litigiile transfrontaliere, inclusiv la recunoașterea și executarea hotărârilor între statele membre. CJUE tratează probleme cum ar fi interesul superior al copilului și dreptul la viața de familie în conformitate cu definițiile din [Regulamentul Bruxelles IIa \(reformare\)](#). Jurisprudența CEDO cu privire la viața de familie recunoaște drepturi interdependente, cum ar fi dreptul la viața de familie și dreptul copilului ca interesul său superior să primeze. Aceasta recunoaște că drepturile copilului sunt uneori contradictorii. De exemplu dreptul copilului la respectarea vieții de familie poate fi limitat pentru a-i garanta interesul superior. Mai mult, CoE a adoptat diverse alte instrumente juridice care tratează chestiuni legate de relațiile personale, încredințarea copilului și exercitarea drepturilor copilului.

Capitolul de față analizează dreptul copilului la respectarea vieții de familie și drepturile conexe, în special conținutul și domeniul de aplicare al acestor drepturi, precum și obligațiile legale conexe și interacțiunea lor cu alte drepturi. Printre aspectele specifice abordate se numără dreptul la respectarea vieții de familie ([secțiunea 5.1](#)), dreptul copilului de a fi îngrijit de părinții săi ([secțiunea 5.2](#)), dreptul de a întreține relații personale cu ambii părinți ([secțiunea 5.3](#)) și răpirea de copii ([secțiunea 5.4](#)).

5.1. Dreptul la respectarea vieții de familie

Aspecte esențiale

- Atât în temeiul dreptului UE, cât și al dreptului CoE, statele au o obligație pozitivă de a le garanta copiilor exercitarea efectivă a dreptului lor la respectarea vieții de familie.
- Autoritățile judiciare și administrative ar trebui să ia în considerare interesul superior al copilului în orice decizie legată de respectarea vieții sale de familie.

Dreptul copilului la respectarea vieții de familie include o serie de drepturi compuse, cum ar fi: dreptul copilului de a fi îngrijit de părinții săi ([secțiunea 5.2](#)), dreptul de a întreține relații personale cu ambii părinți ([secțiunea 5.3](#)), dreptul de a nu fi separat de părinți cu excepția cazului în care acest lucru este în interesul superior al copilului ([secțiunea 5.4](#) și [capitolul 6](#)), precum și dreptul la reîntregirea familiei ([capitolul 9](#)).

Atât în dreptul UE, cât și în dreptul CoE, dreptul la respectarea vieții de familie este supus unor limitări. Aceste limitări, așa cum clarifică nota explicativă la [Cartă](#)²⁰², sunt aceleași ca în cazul prevederii corespunzătoare din [Convenție](#), mai precis articolul 8 alineatul (2), și anume: în măsura prevăzută de lege și dacă, într-o societate democratică, constituie o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății sau a moralei ori protecția drepturilor și a libertăților altora²⁰³.

Carta prevede că în toate acțiunile referitoare la copii, indiferent dacă sunt realizate de autorități publice sau de instituții private, interesul superior al copilului trebuie să fie considerat primordial [articolul 24 alineatul (2)]²⁰⁴. Chiar dacă respectarea interesului superior al copilului nu este prevăzută în mod expres în cadrul Convenției, CEDO încorporează această obligație în jurisprudența sa²⁰⁵.

202 UE, Parlamentul European, Consiliul Uniunii Europene, Comisia Europeană (2007), [Explicații cu privire la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene](#), JO 2007 C 303/17, p. 17-35, vezi explicația cu privire la articolul 7.

203 Consiliul Europei (1950), [Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale](#), CETS nr. 5, 4 noiembrie 1950, articolul 8.

204 Vezi, de exemplu CJUE, C-400/10 PPU, [J. McB. împotriva L.E.](#), 5 octombrie 2010.

205 Vezi, de exemplu CEDO, [Ignaccolo-Zenide împotriva României](#), nr. 31679/96, 25 ianuarie 2000.

CEDO a hotărât că articolul 8 din Convenție protejează, de asemenea, viața de familie în cazul copiilor și al familiei lor adoptive²⁰⁶. În cauza *V.D. și alții împotriva Rusiei*²⁰⁷, un băiat cu dizabilități severe care fusese în grija unei asistente maternale timp de nouă ani a fost în cele din urmă reîncredințat familiei sale biologice, în timp ce asistentei sale maternale și fraților lui vitregi li s-a refuzat orice contact cu acesta. Având în vedere că persoana care avusese grijă de copil pentru o perioadă lungă de timp și formase o legătură personală strânsă cu el a fost complet și automat exclusă din viața copilului și nu a putut obține drepturi de vizită sub nicio formă, fără a se ține seama de interesul superior al copilului, Curtea a constatat o încălcare a articolului 8 din Convenție.

5.2. Dreptul copilului de a fi îngrijit de părinții săi

Aspecte esențiale

- Dreptul UE reglementează aspectele procedurale ale dreptului copilului de a fi îngrijit de părinții săi.
- În temeiul Convenției, statele au obligații pozitive și negative în ceea ce privește respectarea dreptului copilului și al părinților la viața de familie.

Dreptul copiilor de a cunoaște identitatea părinților și dreptul de a fi îngrijiți de aceștia constituie două componente de bază ale dreptului copiilor la respectarea vieții de familie. Acestea sunt într-o anumită măsură interdependente: dreptul copiilor de a-și cunoaște părinții este asigurat prin îngrijirea părintească. Uneori, aceste drepturi sunt însă distincte, de exemplu pentru copiii care sunt adoptați sau se nasc prin tehnici de reproducere asistate medical. În aceste cazuri, dreptul este mai strâns legat de dreptul copilului la identitate, exprimat prin cunoașterea filiației sale biologice și, prin urmare, este discutat în [capitolul 4](#). Secțiunea de față se axează pe cel de-al doilea drept: dreptul copilului de a fi îngrijit de către părinții săi.

206 CEDO, *Strand Lobben și alții împotriva Norvegiei* (MC), nr. 37283/13, 10 septembrie 2019.

207 CEDO, *V.D. și alții împotriva Rusiei*, nr. 72931/10, 9 aprilie 2019.

În dreptul UE nu există dispoziții care să trateze fondul dreptului de a fi îngrijit de părinți, instrumentele juridice ale UE tratând aspecte transfrontaliere, cum ar fi recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești între statele membre. Regulamentul (CE) nr. 4/2009 al Consiliului privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor și cooperarea în materie de obligații de întreținere ([Regulamentul privind obligațiile de întreținere](#)), de exemplu vizează cererile în materie de obligații de întreținere transfrontaliere care decurg din relații de familie²⁰⁸. Acesta stabilește norme comune pentru întreaga UE, cu scopul de a asigura recuperarea creanțelor de întreținere chiar și atunci când debitorul sau creditorul se află în alt stat membru.

Dreptul de a fi îngrijit de părinți a fost consolidat în 2019 prin [Directiva privind echilibrul dintre viața profesională și cea privată](#)²⁰⁹, care prevede standarde minime pentru drepturile individuale legate de concediul de paternitate, concediul pentru creșterea copilului și concediul de îngrijitor, precum și formule flexibile de lucru pentru lucrătorii care sunt părinți sau îngrijitori.

În dreptul CoE, CEDO a susținut în numeroase cauze că dreptul părintelui și al copilului de a se bucura reciproc unul de compania celuilalt constituie un element fundamental al vieții de familie. Măsurile naționale care împiedică această experiență constituie o ingerință în exercitarea unui drept protejat de articolul 8 din [Convenție](#).²¹⁰ În astfel de cauze, CEDO examinează dacă, având în vedere împrejurările cauzei în ansamblu, sunt relevante și suficiente motivele care stau la baza oricărei măsuri care limitează dreptul părintelui și al copilului de a se bucura unul de compania celuilalt. În fiecare astfel de cauză, este esențial să se ia în considerare ceea ce este în interesul superior al copilului.

Autoritățile naționale competente, care beneficiază de contact direct cu toate persoanele în cauză în astfel de litigii, dispun de o marjă de apreciere în funcție de cazul specific și de ponderea diferitelor interese aflate în joc. Această marjă va fi destul de largă în cazurile de încredințare și mai restrânsă în ceea ce

208 UE, Consiliul Uniunii Europene (2008), [Regulamentul \(CE\) nr. 4/2009 al Consiliului din 18 decembrie 2008 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor și cooperarea în materie de obligații de întreținere](#), JO 2008 L 7 (Regulamentul privind obligațiile de întreținere).

209 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2019), [Directiva \(UE\) 2019/1158 din 20 iunie 2019 privind echilibrul dintre viața profesională și cea privată a părinților și îngrijitorilor și de abrogare a Directivei 2010/18/UE a Consiliului](#), JO 2019 L 188/79.

210 Vezi, de exemplu CEDO, [K. și T. împotriva Finlandei](#) (MC), nr. 25702/94, 12 iulie 2001, punctul 168.

privește alte limitări, cum ar fi restricțiile pe care aceste autorități le impun cu privire la drepturile părinților de a menține contactul cu copiii lor.

De asemenea, CEDO a subliniat că, în astfel de cauze, procesul decizional trebuie să fie echitabil și să asigure respectarea corespunzătoare a intereselor garantate de articolul 8.

Exemplu: În cauza *Petrov și X împotriva Rusiei*²¹¹, mama copilului s-a mutat de la tată (primul reclamant), luând copilul (al doilea reclamant) cu ea. În cele din urmă, ea a obținut un ordin de ședere pentru copil. CEDO a menționat că nu s-a solicitat niciodată un aviz de specialitate cu privire la aspecte importante, cum ar fi relația copilului cu fiecare dintre părinții săi, abilitățile parentale ale fiecărui părinte sau dacă era posibil sau nu să se audieze copilul în instanță, având în vedere vârsta și gradul de maturitate ale acestuia. Instanțele naționale au refuzat să examineze cererea tatălui de a obține un ordin de ședere în favoarea sa și să admită ca probe anumite documente pe care acesta le-a prezentat, iar autoritățile de protecție a copilului au emis recomandări contradictorii. În ansamblu, CEDO a constatat că examinarea cauzei de către instanțele naționale nu a fost suficient de temeinică; procesul decizional a fost deficitar și, prin urmare, nu a permis stabilirea interesului superior al copilului, încălcându-se articolul 8 din Convenție.

Exemplu: În cauza *Wunderlich împotriva Germaniei*²¹², un cuplu căsătorit a dorit să asigure școlarizarea la domiciliu a celor patru copii ai lor, deși acest lucru nu era permis în temeiul dreptului intern. Instanța în materie de familie le-a retras ulterior dreptul de a stabili locul de reședință al copiilor și dreptul de a lua decizii în ceea ce privește școlarizarea acestora. Copiii au fost luați din casa reclamantilor și plasați într-o instituție pentru copii, unde le-a fost evaluat stadiul educațional. Aceștia au fost reîncredințați reclamantilor după trei săptămâni, când aceștia din urmă au fost de acord să le permită copiilor să meargă la școală.

Sistemul german de învățământ obligatoriu se bazează pe considerații care sunt în conformitate cu jurisprudența CEDO și care se încadrează în marja de apreciere a statului pârât. Prin urmare, aplicarea frecventării obligatorii a școlii, pentru a preveni izolarea socială a copiilor reclamantilor și pentru

211 CEDO, *Petrov și X împotriva Rusiei*, nr. 23608/16, 23 octombrie 2018.

212 CEDO, *Wunderlich împotriva Germaniei*, nr. 18925/15, 10 ianuarie 2019.

a asigura integrarea acestora în societate, a fost un motiv relevant pentru justificarea retragerii parțiale a autorității părintești a reclamanților. Deși este adevărat că evaluarea stadiului educațional al copiilor a arătat că aceștia au suficiente cunoștințe, abilități sociale și o relație iubitoare cu părinții lor, aceste informații nu fuseseră disponibile biroului de asistență socială pentru tineri sau instanțelor judecătorești când acestea au pronunțat deciziile, tocmai pentru că reclamanții refuzaseră respectivele teste înainte să le fie plasați copiii în îngrijirea statului. Curtea a subliniat că, în acest context, hotărârile sau evaluările eronate ale profesioniștilor nu fac în sine ca măsurile de îngrijire a copiilor să fie incompatibile cu cerințele articolului 8. Plasarea efectivă în îngrijirea statului a copiilor nu a durat mai mult decât era necesar, a fost în interesul lor superior și nu a fost executată într-un mod deosebit de dur sau extraordinar. Procesul decizional, văzut în ansamblu, a asigurat reclamanților protecția necesară a intereselor lor. Nu s-a constatat nicio încălcare a articolului 8 din Convenție.

În dreptul internațional, articolul 5 din CDC prevede că „[s]tatele părți vor respecta responsabilitățile, drepturile și îndatoririle ce revin părinților [...] de a asigura, de o manieră corespunzătoare capacităților în continuă dezvoltare ale copilului, îndrumarea și orientarea necesare în exercitarea de către copil a drepturilor recunoscute în prezenta convenție”. În plus, articolul 9 din CDC prevede că un copil nu poate fi separat de părinții săi împotriva voinței sale și că toate părțile trebuie să aibă posibilitatea de a participa la procedurile referitoare la această situație. *Orientările ONU pentru îngrijirea alternativă a copiilor* susțin în continuare drepturile copiilor în aceste condiții și obligațiile corespunzătoare ale statelor²¹³.

213 Organizația Națiunilor Unite, Consiliul pentru drepturile omului (2009), *Orientările ONU pentru îngrijirea alternativă a copiilor*, doc. ONU A/HRC/11/L.13, 15 iunie 2009.

5.3. Dreptul de a menține contactul

Aspecte esențiale

- Dreptul copilului de a menține contactul cu ambii părinți trebuie să fie respectat în toate formele de separare parentală. Aceasta poate include dreptul de a menține contactul cu bunicii și frații.
- Garantarea dreptului copilului de a menține contactul cu părinții săi și a dreptului la reintregirea familiei implică primatul interesului superior al copilului, cu acordarea importanței cuvenite opiniilor copilului, în concordanță cu vârsta și cu gradul său de maturitate.

Domeniul de aplicare al dreptului de a menține contactul cu părinții diferă în funcție de context. În cazul unei decizii a părinților de a se separa unul de celălalt, domeniul de aplicare este mai larg și în mod normal limitat doar de interesul superior al copilului. În contextul unei separări dispuse de stat care rezultă, de exemplu din expulzarea sau încarcerarea unuia dintre părinți, autoritățile statului acționează în sprijinul unui interes protejat și trebuie să respecte un echilibru just între interesele părților și obligația de a garanta interesul superior al copilului. Dreptul copiilor de a menține contactul cu ambii părinți se aplică în ambele cazuri. Domeniul de aplicare al dreptului de a menține contactul trebuie să fie interpretat și ca extinzându-se, în anumite circumstanțe, la bunici și frați.

În dreptul UE, articolul 24 alineatul (3) din [Cartă](#) recunoaște în mod expres dreptul fiecărui copil de a menține contactul cu *ambii* părinți. Formularea dispoziției clarifică conținutul dreptului, în special semnificația termenului „contact”, care trebuie: să aibă loc cu *regularitate*, să permită întreținerea unor *relații personale* și să fie în forma *contactului direct*. Există totuși un avertisment: dreptul fiecărui copil de a menține contactul cu părinții săi este limitat în mod expres de interesul său superior. Această dispoziție, după cum clarifică nota explicativă la Cartă, se întemeiază pe articolul 9 din [CDC](#).

[Directiva privind garanțiile procedurale](#) prevede dreptul copiilor aflați în detenție de a păstra contactul cu părinții, familia și prietenii lor prin vizite și corespondență, cu excepția cazului în care sunt necesare restricții excepționale în interesul superior al copilului²¹⁴.

²¹⁴ UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2016), [Directiva \(UE\) 2016/800 din 11 mai 2016 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale](#), JO 2016 L 132/1.

În conformitate cu competențele UE (vezi [capitolul 1](#)), s-a pus un accent special pe domeniul cooperării judiciare (cu scopul de a crea un spațiu de libertate, securitate și justiție în care este asigurată libera circulație a persoanelor). Două instrumente juridice ale UE sunt de o importanță deosebită: [Regulamentul Bruxelles IIa \(reformare\)](#)²¹⁵ și [Directiva privind medierea](#)²¹⁶. Din perspectiva drepturilor, Regulamentul Bruxelles IIa (reformare) este important. În primul rând, se aplică *tuturor* deciziilor în materia răspunderii părintești, indiferent de starea civilă. În al doilea rând, normele legate de competență (determinate în cea mai mare parte de reședința obișnuită a copilului) se întemeiază în mod expres pe interesul superior al copilului și, în al treilea rând, se are în vedere în special asigurarea respectării opiniilor copiilor²¹⁷.

Jurisprudența CJUE²¹⁸ în cazurile de deplasare ilicită a unui copil ca urmare a unei decizii luate în mod unilateral de către unul din părinți a urmărit în primul rând să susțină dreptul fundamental al copilului de a întreține cu regularitate relații personale și contacte directe cu ambii părinți [articolul 24 alineatul (3) din Cartă], deoarece Curtea afirmă că acest drept este legat în mod fundamental de interesul superior al oricărui copil. Din punctul de vedere al CJUE, o măsură care împiedică copilul să întrețină cu regularitate relații personale și contacte directe cu ambii părinți poate fi justificată numai printr-un alt interes al copilului de o importanță atât de mare încât are prioritate față de interesul care stă la baza respectivului drept fundamental²¹⁹. Aici se includ măsurile provizorii, inclusiv de protecție, în conformitate cu articolul 15 din Regulamentul Bruxelles IIa (reformare). Curtea a hotărât că, în principiu, în cadrul procedurilor trebuie efectuată o evaluare echilibrată și rezonabilă a tuturor intereselor implicate, care trebuie să se bazeze pe considerații obiective legate de persoana reală a copilului și de mediul său social, în conformitate cu dispozițiile Regulamentului Bruxelles IIa (reformare).

215 UE, Regulamentul (UE) 2019/1111 al Consiliului din 25 iunie 2019 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești și privind răpirea internațională de copii (reformare), JO 2019 L 178/1 [[Regulamentul Bruxelles IIa \(reformare\)](#)].

216 UE, Parlamentul European, Consiliul Uniunii Europene (2008), Directiva 2008/52/CE privind anumite aspecte ale medierii în materie civilă și comercială, JO 2008 L 136/3 ([Directiva privind medierea](#)), 21 mai 2008.

217 Vezi, de exemplu [Regulamentul \(UE\) 2019/1111 al Consiliului](#), preambul (considerentele 7, 19, 20, 28 și 57) și articolele 7, 21, 26, articolul 39 alineatul (2) și articolul 47 alineatul (3) literele (a) și (b).

218 Vezi, de exemplu CJUE, C-497/10 PPU, [Barbara Mercredi împotriva Richard Chaffe](#), 22 decembrie 2010.

219 CJUE, C-403/09 PPU, [Jasna Detiček împotriva Maurizio Sgueglia](#), 23 decembrie 2009, punctele 59, 60.

Exemplu: Cauza *E. împotriva B.*²²⁰ se referă la un litigiu între domnul E. (tatăl) și doamna B. (mama), cu privire la competența instanțelor din Regatul Unit de a soluționa cauza și de a stabili reședința obișnuită a copilului lor, S., și drepturile de vizită ale tatălui. Părinții au semnat un acord în fața unei instanțe spaniole prin care mama a obținut încredințarea, iar tatălui i s-a acordat dreptul de vizită. Ulterior, mama a încercat să reducă drepturile de vizită care i-au fost acordate tatălui prin respectivul acord. Tatăl a depus o cerere la Înalta Curte prin care a solicitat executarea acordului spaniol. Mama a susținut că ea a prorogat competența instanței spaniole și a căutat să transfere competența prorogată instanțelor din Anglia și Țara Galilor. În privința recursului introdus de către tată, Curtea de Apel a transmis CJUE mai multe întrebări cu privire la interpretarea articolului 12 alineatul (3) din Regulamentul Bruxelles IIa.

CJUE a susținut că în cazul în care o instanță este sesizată în conformitate cu articolul 12 alineatul (3) din Regulamentul Bruxelles IIa, interesul superior al copilului poate fi garantat doar dacă se analizează, în fiecare caz concret, dacă prorogarea de competență care se solicită este în concordanță cu interesul superior al copilului. O prorogare de competență este valabilă doar în ceea ce privește procedura specifică pentru care este sesizată instanța a cărei competență este prorogată. După încheierea finală a litigiului care a dus la prorogarea de competență, competența respectivă ia sfârșit, în favoarea instanței care beneficiază de o competență generală în conformitate cu articolul 8 alineatul (1) din Regulamentul Bruxelles IIa.

În ceea ce privește autoritatea părintească, Regulamentul Bruxelles IIa (reformare) coexistă cu [Convenția de la Haga asupra competenței, legii aplicabile, recunoașterii, executării și cooperării privind răspunderea părintească și măsurile de protecție a copiilor](#)²²¹. În conformitate cu articolul 97, Regulamentul Bruxelles IIa (reformare) prevalează asupra Convenției de la Haga: (a) dacă respectivul copil își are reședința obișnuită pe teritoriul unui stat membru sau (b) în ceea ce privește recunoașterea și executarea unei hotărâri pronunțate de instanța judecătorească competentă dintr-un stat membru pe teritoriul unui alt stat membru, chiar dacă respectivul copil își are reședința obișnuită

220 CJUE, C-436/13, *E. împotriva B.*, 1 octombrie 2014.

221 Organizația Mondială pentru Cooperare Transfrontalieră în Materie Civilă și Comercială, Conferința de la Haga de drept internațional privat (1996), [Convenția asupra competenței, legii aplicabile, recunoașterii, executării și cooperării privind răspunderea părintească și măsurile de protecție a copiilor](#), 19 octombrie 1996.

pe teritoriul unui stat terț care este parte contractantă la Convenția de la Haga. Prin urmare, un aspect esențial în conformitate cu Regulamentul Bruxelles IIa (reformare) este stabilirea reședinței obișnuite a copilului.

Exemplu: În cauza *Mercredi împotriva Chaffe*²²², Curtea de Apel a Angliei și Țării Galilor a trimis la CJUE o cauză privind deplasarea unui copil de două luni din Regatul Unit în insula franceză Réunion. CJUE a hotărât că noțiunea de reședință obișnuită, în sensul articolelor 8 și 10 din Regulamentul Bruxelles IIa, corespunde locului care reflectă un anumit grad de integrare a copilului într-un mediu social și familial. În cazul în care situația vizează un copil de vârstă mică care a stat cu mama sa doar câteva zile într-un stat membru – altul decât acela în care se află reședința sa obișnuită – unde copilul a fost deplasat, printre factorii care trebuie luați în considerare se numără: în primul rând, durata, regularitatea, condițiile și motivele șederii pe teritoriul acestui stat membru al UE și ale mutării mamei în statul respectiv iar în al doilea rând, cu referire în special la vârsta copilului, originile geografice și de familie ale mamei, precum și legăturile familiale și sociale pe care mama și copilul le au cu respectivul stat membru.

De asemenea, o importanță deosebită pentru exercitarea dreptului de a menține contactul cu ambii părinți, în litigiile transfrontaliere, o au instrumentele juridice legate de reglementarea accesului la justiție, care clarifică modul de tratare a litigiilor complexe, cum ar fi Directiva 2003/8/CE a Consiliului ([Directiva privind accesul la justiție](#)), care stabilește norme minime comune cu privire la asistența judiciară „pentru îmbunătățirea accesului la justiție în litigiile transfrontaliere”²²³.

Curtea a pronunțat hotărâri și cu privire la drepturile bunicilor de vizitare a nepoților.

Exemplu: În cauza *Neli Valcheva împotriva Georgios Babanarakis*²²⁴, bunica (din partea mamei) a cerut drept de vizită la nepotul ei după dizolvarea

222 CJUE, C-497/10 PPU, *Barbara Mercredi împotriva Richard Chaffe*, 22 decembrie 2010.

223 UE, Consiliul Uniunii Europene (2003), [Directiva 2002/8/CE din 27 ianuarie 2003 de îmbunătățire a accesului la justiție în litigiile transfrontaliere prin stabilirea unor norme minime comune privind asistența judiciară acordată în astfel de litigii](#), JO 2003 L 026 (Directiva privind accesul la justiție), 31 ianuarie 2003.

224 CJUE, C 335/17, *Neli Valcheva împotriva lui Georgios Babanarakis*, 31 mai 2018.

căsătoriei părinților lui de către o instanță elenă, care a încredințat copilul tatălui. CJUE a hotărât că dreptul copiilor de a menține contactul cu ambii părinți trebuie interpretat în mod extins, iar „dreptul de vizită” trebuie interpretat ca incluzând drepturile bunicilor de vizită la nepoții lor.

În dreptul CoE, dreptul fiecărui copil de a menține contactul cu ambii părinți este prevăzut implicit în articolul 8 din **Convenție**. CEDO a afirmat, într-o serie de cauze, că „faptul că părintele și copilul se bucură reciproc unul de compania celuilalt constituie un element fundamental al vieții de familie”²²⁵. Totuși, Curtea subliniază și că acest drept poate fi limitat de interesul superior al copilului (vezi **secțiunea 5.4.** și **capitolul 6**). Acest drept se află în centrul procesului de luare a deciziilor judiciare cu privire la încredințarea copiilor și la contactul cu copiii.

Într-o serie de cauze, CEDO a menționat, explicit sau implicit, interesul superior al copilului în contextul contactului între părinți și copii.

Exemplu: În cauza *Schneider împotriva Germaniei*²²⁶, reclamantul a avut o relație cu o femeie căsătorită și a susținut că era tatăl biologic al fiului ei, al cărui tată recunoscut legal era soțul mamei. Reclamantul a susținut că decizia instanțelor naționale de a-i respinge cererea de a menține contactul cu copilul și de a obține informații despre dezvoltarea copilului pe motiv că el nu era nici tatăl legal al copilului și nici nu avea o relație cu copilul i-a încălcat drepturile garantate de articolul 8 din Convenție. Constatând o încălcare, CEDO s-a concentrat pe faptul că instanțele naționale nu au analizat dacă, în circumstanțele concrete ale cauzei, contactul între copil și reclamant ar fi fost în interesul superior al copilului²²⁷. În ceea ce privește solicitarea reclamantului de informații despre dezvoltarea personală a copilului, Curtea a susținut că instanțele naționale nu au prezentat motive suficiente pentru a-și justifica ingerința în sensul articolului 8 alineatul (2) și că, prin urmare, ingerința nu a fost „[necesară] într-o societate democratică”.

225 CEDO, *K. și T. împotriva Finlandei* (MC), nr. 25702/94, 12 iulie 2001, punctul 151.

226 CEDO, *Schneider împotriva Germaniei*, nr. 17080/07, 15 septembrie 2011.

227 Vezi și CEDO, *Anayo împotriva Germaniei*, nr. 20578/07, 21 decembrie 2010, punctele 67 și 71.

Exemplu: În cauza *Levin împotriva Suediei*²²⁸, reclamanta, mamă a trei copii aflați în plasament nefamilial, a susținut că restricțiile privind dreptul de a menține contactul cu copiii ei i-au încălcat dreptul la respectarea vieții de familie. CEDO s-a axat pe scopul restricțiilor privind contactul cu copiii, respectiv protejarea interesului superior al copiilor. În acest caz concret, copiii fuseseră neglijăți în timp ce se aflau în grija reclamantei, iar contactul cu aceasta a determinat reacții negative puternice din partea copiilor. Considerând că nu a existat nicio încălcare a articolului 8 din Convenție, Curtea a constatat că ingerința în drepturile reclamantei a fost „proporțională cu scopul legitim urmărit [interesul superior al copiilor] și în limita competențelor autorităților naționale”.

Exemplu: În cauza *A.I. împotriva Italiei*²²⁹, reclamanta, de origine nigeriană și victimă a traficului de persoane, a depus plângere privind incapacitatea ei de a-și exercita dreptul de a menține contactul cu cei doi copii ai săi, din cauza unei interdicții de a menține contactul cu aceștia impusă de instanța națională prin decizia emisă de declarare a copiilor eligibili pentru adopție. Instanțele naționale au evaluat competențele parentale ale reclamantei fără a ține seama de vulnerabilitatea acesteia ca victimă a traficului de persoane sau de originea ei ori de modelul diferit de atașament în relația părinte-copil din cultura ei, deși acest factor a fost evidențiat în mod clar în raportul de expertiză disponibil. Curtea a constatat că, în cursul procedurii care a condus la întreruperea contactului dintre reclamantă și copiii săi, nu s-a acordat suficientă importanță facilitării vieții de familie pentru reclamantă și copiii săi. Prin urmare, procedura nu a fost însoțită de garanții proporționale în raport cu gravitatea ingerinței și cu interesele în cauză și, astfel, s-a încălcat articolul 8 din Convenție.

Exemplu: În cauza *Mustafa și Armağan Akin împotriva Turciei*²³⁰, reclamantii, tată și fiu, au susținut că condițiile unei hotărâri de încredințare pronunțate de instanța națională le-au încălcat drepturile garantate de articolul 8 din Convenție, deoarece aceste condiții l-au împiedicat pe fiu să mențină contactul cu sora lui, care a fost încredințată mamei lor. Mai mult decât atât, tatăl nu a putut să mențină contactul cu ambii săi copii împreună, deoarece

228 CEDO, *Levin împotriva Suediei*, nr. 35141/06, 15 martie 2012, punctele 57 și 69; CEDO, *K. și T. împotriva Finlandei* (MC), nr. 25702/94, 12 iulie 2001, punctul 151.

229 CEDO, *A.I. împotriva Italiei*, nr. 70896/17, 1 aprilie 2021.

230 CEDO, *Mustafa și Armağan Akin împotriva Turciei*, nr. 4694/03, 6 aprilie 2010.

perioada petrecută de fiul său cu mama sa coincidea cu perioada petrecută de el cu fiica sa. CEDO a susținut că decizia instanței interne de separare a celor doi frați a constituit o încălcare a dreptului reclamanților la respectarea vieții lor de familie, deoarece nu doar că i-a împiedicat pe cei doi frați să se vadă, ci a făcut imposibil pentru tatăl lor să se bucure de compania ambilor săi copii în același timp²³¹.

În contextul luării hotărârilor în materie de încredințare și contact între părinți și copiii lor, CEDO interzice, de asemenea, discriminarea incompatibilă cu articolul 14 din Convenție.

Exemplu: În cauza *Vojnity împotriva Ungariei*²³², reclamantul a susținut că i-a fost refuzat dreptul de vizită la fiul său din cauza convingerilor sale religioase. Constatând o încălcare a articolului 14 coroborat cu articolul 8 din Convenție, CEDO a constatat că nu a existat nicio dovadă că convingerile religioase ale reclamantului ar fi implicat practici periculoase sau l-ar fi expus pe fiul acestuia la vătămări fizice sau psihice²³³. Deciziile instanțelor naționale privind eliminarea drepturilor de vizită ale reclamantului au făcut imposibilă orice formă de contact și orice tip de viață de familie, în ciuda faptului că interzicerea totală a contactului poate fi justificată numai în situații excepționale. Prin urmare, CEDO a susținut că nu a existat nicio relație rezonabilă de proporționalitate între interdicția totală privind drepturile de vizită ale reclamantului și scopul urmărit, și anume protecția interesului superior al copilului.

Exemplu: Cauza *A.M. și alții împotriva Rusiei*²³⁴ se referă la restrângerea drepturilor părintești ale reclamantei și la privarea de contacte directe cu copiii săi, fără examinarea necesară, deoarece la acel moment ea se afla în proces de tranziție de gen. Curtea nu a identificat nicio dovadă că tranziția ar fi putut aduce vreun prejudiciu potențial copiilor și a susținut că instanțele naționale nu au examinat suficient circumstanțele specifice ale familiei. În plus, decizia s-a bazat în mod evident pe identitatea de gen a reclamantei și, prin urmare, a fost discriminatorie, încălcând articolul 8 din Convenție, în sine și coroborat cu articolul 14 din Convenție.

231 Vezi și CEDO, *Vujica împotriva Croației*, nr. 56163/12, 8 octombrie 2015.

232 CEDO, *Vojnity împotriva Ungariei*, nr. 29617/07, 12 februarie 2013; vezi și CEDO, *P.V. împotriva Spaniei*, nr. 35159/09, 30 noiembrie 2010.

233 CEDO, *Vojnity împotriva Ungariei*, nr. 29617/07, 12 februarie 2013, punctul 38.

234 CEDO, *A.M. și alții împotriva Rusiei*, nr. 47220/19, 6 iunie 2021.

Exemplu: În cauza *Terna împotriva Italiei*²³⁵, reclamanta a depus plângere privind îndepărtarea și plasarea în grija statului a nepoatei sale (care locuise de la naștere cu ea), precum și imposibilitatea reclamantei de a-și exercita dreptul de vizită acordat de instanțele naționale. Ea a considerat că situația a rezultat din stigmatizarea familiei copilului din cauza originii etnice rome. CEDO a constatat o încălcare a articolului 8 din Convenție din cauză că autoritățile naționale nu au depus eforturi adecvate și suficiente pentru a asigura respectarea drepturilor de vizită ale reclamantei. Pe de altă parte, pentru a justifica plasarea în grija statului, instanțele naționale au folosit argumente privind interesul superior al copilului, nu originea etnică a copilului și a familiei sale. În consecință, nu s-a constatat nicio încălcare a articolului 14 coroborat cu articolul 8 din Convenție.

În plus, dreptul copilului de a menține contactul cu ambii părinți este citat în mod expres în [Convenția CoE asupra relațiilor personale care privesc copiii](#)²³⁶. În conformitate cu articolul 4 alineatul (1) din această convenție, „copilul și părinții săi au dreptul de a obține și de a întreține relații personale constante”. Principiile generale care trebuie aplicate în jurisprudență cu privire la relațiile personale subliniază dreptul copilului de a fi informat, consultat și de a-și exprima punctele de vedere și ca acestor puncte de vedere să li se acorde importanța cuvenită.

Articolul 6 din [Convenția CoE privind exercitarea drepturilor copiilor](#)²³⁷ identifică în continuare elementele necesare în procesul de luare a deciziilor judiciare, inclusiv obligațiile legale de: a examina dacă autoritatea judiciară dispune de informații suficiente pentru a stabili interesul superior al copilului, a garanta dreptul copilului la informații despre derularea procesului și soluțiile pronunțate și de a stabili un mediu sigur în care copiii afectați să își exprime liber opiniile într-un mod corespunzător vârstei/nivelului de maturitate.

În ceea ce privește bunicii și nepoții lor, respectarea vieții de familie implică în primul rând dreptul de a păstra o relație normală între bunici și nepoți prin contactul dintre aceștia, chiar dacă aceste contacte au loc în mod normal cu acordul

235 CEDO, *Terna împotriva Italiei*, nr. 21052/18, 14 ianuarie 2021.

236 Consiliul Europei (2003), [Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii](#), CETS nr. 192, 15 mai 2003. Vezi, de asemenea, Organizația Mondială pentru Cooperare Transfrontalieră în Materie Civilă și Comercială, Conferința de la Haga de drept internațional privat (1996), [Convenția privind competența, dreptul aplicabil, recunoașterea, executarea și cooperarea în materia răspunderii părintești și a măsurilor de protecție a copiilor](#), 19 octombrie 1996.

237 Consiliul Europei (1996), [Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copiilor](#), ETS nr. 160, 5 ianuarie 1996.

persoanei care are răspunderea părintească²³⁸. În cauza *Bogonosovy împotriva Rusiei*²³⁹, în care un bunic a vrut să păstreze legătura cu nepoata sa după adoptarea acesteia de către o altă familie și în cauza *M.S. împotriva Ucrainei*²⁴⁰, CEDO a subliniat relevanța relațiilor personale cu bunicii, mai ales în situația în care copilul locuise continuu nu numai cu ambii părinți, ci și cu bunicii.

Pot apărea situații în care copiii sunt separați de un părinte, de exemplu ca urmare a încarcerării părintelui respectiv²⁴¹. În cauza *Khoroshenko împotriva Rusiei*²⁴², CEDO a constatat că ingerința în viața privată și de familie a reclamantului, rezultată din neregularitatea vizitelor autorizate, a fost disproporționată în raport cu obiectivele sentinței sale. În plus, în cauza *Horych împotriva Poloniei*²⁴³, CEDO a constatat că „vizitele copiilor [...] în închisoare necesită măsuri speciale și pot fi supuse unor condiții specifice, în funcție de vârsta lor, efectele posibile asupra stării sau bunăstării lor emoționale, precum și de circumstanțele personale ale persoanei vizitate”. Curtea a continuat astfel: „obligațiile pozitive ale statului în temeiul articolului 8 [...] includ obligația de a asigura condiții corespunzătoare, cât mai puțin stresante pentru vizitatori, pentru primirea de vizite din partea copiilor săi, ținând seama de consecințele practice ale încarcerării”.

Exemplu: În cauza *Hadzhieva împotriva Bulgariei*²⁴⁴, reclamanta, în vârstă de 14 ani, a rămas pe cont propriu când părinții ei au fost arestați. În conformitate cu dispozițiile legale naționale relevante, autoritățile aveau responsabilitatea, în principiu din momentul în care părinții reclamantei au fost reținuți, fie să le permită părinților să găsească o soluție pentru îngrijirea ei, fie să se intereseze din oficiu de situația ei; de asemenea, acestea aveau obligația să ofere reclamantei asistența, sprijinul și serviciile necesare, la domiciliul ei, în cadrul unei familii de asistență maternală sau al unei instituții specializate. Autoritățile competente nu au luat niciuna dintre aceste măsuri. Prin urmare, în primele două zile, autoritățile nu și-au

238 CEDO, *Mitovi împotriva Fostei Republici iugoslave a Macedoniei*, nr. 53565/13, 16 aprilie 2015.

239 CEDO, *Bogonosovy împotriva Rusiei*, nr. 38201/16, 5 martie 2019.

240 CEDO, *M.S. împotriva Ucrainei*, nr. 2091/13, 11 iulie 2017.

241 Vezi, de asemenea, Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2018), [Recomandarea CM/Rec\(2018\)5 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind copiii cu părinți aflați în închisoare](#), 4 aprilie 2018.

242 CEDO, *Khoroshenko împotriva Rusiei*, nr. 41418/04, 30 iunie 2015.

243 CEDO, *Horych împotriva Poloniei*, nr. 13621/08, 17 aprilie 2012.

244 CEDO, *Hadzhieva împotriva Bulgariei*, nr. 45285/12, 1 februarie 2018.

respectat obligația pozitivă prevăzută la articolul 8 de a se asigura că reclamanta este protejată și îngrijită în absența părinților săi.

Dreptul copiilor de a menține contactul cu părinții lor este subliniat de dispozițiile selectate din *Orientările CoE privind justiția în interesul copilului*²⁴⁵. Orientările afirmă în mod expres dreptul copiilor lipsiți de libertatea „de a menține contacte regulate și semnificative cu părinții [și] familia” [articolul 21 litera (a)] (vezi și **capitolul 11**). În plus, Recomandarea CoE *CM/Rec(2018)5 privind copiii cu părinți aflați în închisoare*²⁴⁶ oferă orientări cu privire la modul de abordare a necesității de a păstra și de a contribui la dezvoltarea unor relații pozitive între copii și părinți când un părinte este încarcerat.

În dreptul internațional, dreptul de a menține contactul cu ambii părinți este consacrat la articolul 9 alineatul (3) din CDC: „[s]tatele părți vor respecta dreptul copilului care a fost separat de ambii părinți sau de unul dintre ei de a întreține relații personale și contacte directe cu cei doi părinți ai săi, în mod regulat, exceptând cazul în care acest lucru contravine interesului superior al copilului”.

5.4. Deplasarea necorespunzătoare a copiilor dincolo de frontieră – răpirea de copii

Aspecte esențiale

- Dreptul UE prevede în mod expres posibilitatea de audiere a copilului în cadrul procedurii referitoare la înapoierea acestuia în urma deplasării sau reținerii ilicite.
- Regulamentul Bruxelles IIa (reformare) completează anumite dispoziții ale Convenției de la Haga, deși regulamentul prevalează asupra normelor acestei convenții în relațiile dintre statele membre.
- CEDO militează pentru o abordare bazată pe drepturile copilului în ceea ce privește deplasările necorespunzătoare, efectuate cu încălcarea acordului cu privire la încredințare: articolul 8 din Convenție (dreptul la respectarea vieții private și de familie) trebuie interpretat în coroborare cu Convenția de la Haga și cu CDC.

245 Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2010), *Orientările privind justiția în interesul copilului*, 17 noiembrie 2010.

246 Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2018), *Recomandarea CM/Rec(2018)5 privind copiii cu părinți aflați în închisoare*, 4 aprilie 2018.

Răpirea de copii înseamnă o situație în care un copil este deplasat sau reținut în afara frontierelor naționale, cu încălcarea acordurilor existente cu privire la încredințare [articolul 3 din Convenția de la Haga asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii²⁴⁷ (**Convenția de la Haga**)]. În conformitate cu Convenția de la Haga, copiii deplasați sau reținuți în mod ilicit trebuie să fie înapoiți rapid în țara în care își au reședința obișnuită [articolul 11 alineatul (1)]. Instanțele din țara de reședință obișnuită se pronunță cu privire la fondul litigiului privind încredințarea. Instanțele din țara din care copilul a fost deplasat ar trebui să dispună înapoierea în termen de șase săptămâni de la data depunerii cererii de înapoiere (articolul 11). Convenția de la Haga se bazează pe principiul interesului superior al copilului. În contextul acestei convenții, în cazul deplasării ilicite a unui copil, situația anterioară (*status quo ante*) ar trebui restabilită cât mai curând posibil, pentru a evita consolidarea legală a situațiilor ilicite. Problemele privind încredințarea și dreptul de vizită ar trebui examinate de către instanțele competente de la locul în care copilul își are reședința obișnuită, mai degrabă decât de cele ale țării în care copilul a fost deplasat în mod ilicit. Există mai multe excepții limitate cu privire la mecanismul de înapoiere, prevăzute în articolele 12, 13 și 20 din Convenția de la Haga. Articolul 13 conține dispozițiile care au generat cea mai mare parte a litigiilor atât la nivel intern, cât și la nivel internațional. Acesta stabilește că țara în care copilul a fost deplasat poate refuza să înapoieze un copil atunci când există un risc grav ca înapoierea copilului să îl expună unui pericol sau să îl pună în orice altă situație intolerabilă [articolul 13 litera (b)]. Se poate, de asemenea, să se refuze înapoierea copilului în cazul în care copilul se împotrivește acesteia sau a atins un grad de maturitate care face necesar să se țină seama de opinia sa [articolul 13 alineatul (2)].

În dreptul UE, cel mai important instrument juridic de reglementare cu privire la răpirea de copii între statele membre ale UE este **Regulamentul Bruxelles IIa (reformare)**²⁴⁸, bazat în mare parte pe dispozițiile Convenției de la Haga. Acest regulament completează și are prioritate față de Convenția de la Haga în cazurile de răpire de pe teritoriul UE (articolul 96). Deși Convenția de la Haga rămâne principalul instrument juridic cu privire la răpirea de copii; în anumite

247 Organizația Mondială pentru cooperare transfrontalieră în materie civilă și comercială (1980), **Convenția de la Haga asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii**, 25 octombrie 1980.

248 Consiliul Uniunii Europene (2019), **Regulamentul (UE) 2019/1111 al Consiliului** privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești și privind răpirea internațională de copii (reformare), JO 2019 L 178/1, 25 iunie 2019.

privințe, Regulamentul Bruxelles IIa (reformare) a „înăsprit” normele de competență în favoarea instanțelor din țara de origine/de reședință obișnuită. Așa cum se prevede și în Convenția de la Haga, instanțele statului în care copilul își avea reședința obișnuită imediat înainte de deplasarea sau reținerea necorespunzătoare dețin competența în cazurile de răpire de copii. Regulamentul păstrează aceleași excepții cu privire la înapoiere ca și acelea incluse în Convenția asupra răpirii de copii. Regulamentul reformat, introdus în 2019, a abrogat procedura *exequat*²⁴⁹, care determina întârzieri în executarea ordinelor. Acesta include, de asemenea, norme specifice și termene clare care reglementează nevoia de „proceduri judiciare urgente”, un instrument juridic important pentru accelerarea soluționării cazurilor de răpire de copii²⁵⁰.

În conformitate cu Regulamentul Bruxelles IIa (reformare), spre deosebire de Convenția de la Haga, statul de reședință obișnuită își păstrează competența de a se pronunța pe fondul litigiului cu privire la încredințare, chiar și după pronunțarea unei hotărâri de neînapoiere în conformitate cu articolul 13 litera (b) din Convenția de la Haga [articolul 29 din Regulamentul Bruxelles IIa (reformare)]. Schimbarea de competență în favoarea statului în care copilul a fost deplasat poate avea loc doar în două situații, prevăzute la articolul 10 din Regulamentul Bruxelles IIa (reformare). Prima situație prevede că instanțele din statul de refugiu sunt competente în cazul în care copilul a dobândit reședința obișnuită în statul respectiv și fiecare persoană căreia i-a fost încredințat copilul consimte la deplasarea sau reținerea acestuia²⁵¹. A doua situație apare în cazul în care copilul: a dobândit reședința obișnuită în statul în care a fost deplasat, a trecut o perioadă de un an de când părintele lăsat în urmă a avut sau ar fi trebuit să aibă cunoștință de locul în care se afla copilul, copilul s-a integrat în noul său mediu și este îndeplinită cel puțin una dintre cele cinci condiții suplimentare enumerate la articolul 9 litera (b) din Regulamentul Bruxelles IIa (reformare)²⁵².

Ca și în cazul tuturor celorlalte instrumente juridice ale UE, Regulamentul Bruxelles IIa (reformare) trebuie interpretat în conformitate cu dispozițiile **Cartei**, în special cu articolul 24. CJUE a avut ocazia de a clarifica interpretarea

249 Procedura cunoscută ca *exequat* se referă la un proces de executare a hotărârilor civile care implică adesea examinări costisitoare, laborioase și solicitante din punct de vedere tehnic privind fondul de către instanțele naționale.

250 Articolul 24 din [Regulamentul Bruxelles IIa \(reformare\)](#).

251 Articolul 9 litera (a) din [Regulamentul Bruxelles IIa \(reformare\)](#).

252 Articolul 9 litera (b) din [Regulamentul Bruxelles IIa \(reformare\)](#).

articolului 24 în contextul răpirii de copii, în temeiul Regulamentului Bruxelles IIa (anterior reformării). După cum s-a discutat în [secțiunea 2.4](#), în cauza *Joseba Andoni Aguirre Zarraga împotriva Simone Pelz*, CJUE a hotărât că dreptul copilului de a fi ascultat, consacrat la articolul 24 din Cartă, impune să li se pună la dispoziție copiilor procedurile legale și condițiile care le permit să își exprime opiniile în mod liber și ca opiniile respective să fie obținute de către instanță²⁵³. Cu toate acestea, potrivit CJUE, este doar de competența instanțelor statului în care copilul își are reședința obișnuită să examineze legalitatea propriilor hotărâri în lumina Cartei a UE și a Regulamentului Bruxelles IIa. Conform principiului încrederii reciproce, sistemele juridice ale statelor membre ar trebui să asigure o protecție efectivă și echivalentă a drepturilor fundamentale. Prin urmare, în conformitate cu regulamentul, părțile interesate trebuie să prezinte orice plângere întemeiată pe drepturile omului în fața instanțelor care au competența asupra fondului litigiului privind încredințarea. CJUE a hotărât că instanța din statul membru în care copilul a fost deplasat în mod ilicit nu s-a putut opune executării unei hotărâri judecătorești certificate, prin care se dispunea înapoierea copilului, deoarece evaluarea cu privire la existența unei încălcări a acestor dispoziții rămăsese în competența exclusivă a statului din care copilul a fost deplasat.

Exemplu: Cauza *Povse împotriva Alpago*²⁵⁴ se referă la deplasarea ilicită a unei fete în Austria de către mama ei. Instanțele austriece au respins cererea tatălui de înapoiere a fiicei sale în Italia pe motiv că exista un risc grav de a pune copilul în pericol. Între timp, la cererea tatălui, instanța italiană a hotărât că și-a păstrat competența de a se pronunța pe fondul litigiului privind încredințarea și a emis o hotărâre de înapoiere a copilului în Italia și un certificat de executare în temeiul articolului 42 din Regulamentul Bruxelles IIa. Cauza a fost trimisă la CJUE de către o instanță austriacă în urma contestației mamei împotriva cererii de executare a certificatului și a ordinului ulterior de înapoiere a copilului în Italia. CJUE a decis că, odată ce a fost emis un certificat de executare, nu există posibilitatea de a se opune acestuia în țara în care a fost deplasat copilul (în acest caz Austria), deoarece certificatul este executoriu în mod automat. Mai mult, CJUE a hotărât că, în acest caz, doar instanțele italiene au avut competența de a se

253 CJUE, C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga împotriva Simone Pelz*, 22 decembrie 2010.

În ceea ce privește aspectele referitoare la participarea copilului în acest caz, vezi în continuare analiza de la [secțiunea 2.4](#).

254 CJUE, C-211/10, *Doris Povse împotriva Mauro Alpago*, 1 iulie 2010.

pronunța cu privire la riscul grav privind interesul superior al copilului pe care l-ar implica înapoierea. Presupunând că aceste instanțe ar considera justificat un astfel de risc, au reținut competența exclusivă de a-și suspenda propria hotărâre de executare²⁵⁵.

Versiunea reformată a Regulamentului Bruxelles IIa a extins și a clarificat obligația statelor membre de a oferi copiilor posibilitatea de a fi ascultați. Versiunea reformată introduce obligația de a oferi copilului posibilitatea reală și efectivă de a-și exprima opinia, precum și obligația ca autoritățile, atunci când analizează interesul superior al copilului, să acorde importanța cuvenită opiniei copilului, în concordanță cu vârsta și maturitatea acestuia²⁵⁶. În plus, se precizează că copilul are dreptul de a-și exprima opinia în procedurile de înapoiere²⁵⁷.

Riscul unor prejudicii grave, posibil iremediabile, aduse relației dintre copil și un părinte este unul dintre motivele pentru care se solicită CEJ o decizie preliminară urgentă²⁵⁸. Curtea a aplicat procedura de decizie preliminară pe acest motiv în numeroase cauze, uneori din oficiu²⁵⁹.

Exemplu: Cauza *OL împotriva PQ*²⁶⁰ se referă la cererea de înapoiere a unui copil din Grecia, statul membru în care copilul s-a născut și a locuit cu mama sa, în Italia, unde cuplul își avea reședința obișnuită înainte de nașterea copilului. Curtea a hotărât că, în cazul în care un copil s-a născut și a trăit continuu cu mama sa timp de mai multe luni, în conformitate cu dorințele comune ale părinților săi, într-un alt stat membru decât cel în care părinții își aveau reședința obișnuită înainte de nașterea copilului, intenția inițială a părinților ca mama, împreună cu copilul, să se întoarcă

255 O cerere întemeiată pe aceleași fapte a fost mai târziu depusă la CEDO și declarată inadmisibilă. Vezi CEDO, *Povse împotriva Austriei*, decizia de inadmisibilitate, nr. 3890/11, 18 iunie 2013.

256 UE, Consiliul Uniunii Europene (2019), *Regulamentul (UE) 2019/1111 al Consiliului din 25 iunie 2019 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești și privind răpirea internațională de copii (reformare)*, JO 2019 L 178/1, articolul 21.

257 *Ibid.*, articolul 26.

258 UE, *Regulamentul de procedură al Curții de Justiție*, JO 2012 L 265, 29 septembrie 2012, articolul 107; UE, *Protocolul (nr. 3) privind statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene*, JO 2016 C 115, 7 iunie 2016, articolul 23a.

259 CJUE, C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga împotriva Simone Pelz*, 22 decembrie 2010; CJUE, C-85/18 PPU, *CV împotriva DU*, 10 aprilie 2018.

260 CJUE, C-111/17 PPU, *OL împotriva PQ*, 8 iunie 2017.

în acest din urmă stat membru nu poate duce la concluzia că respectivul copil își avea reședința obișnuită în acest stat. Astfel, refuzul mamei de a se întoarce cu copilul în Italia nu poate fi considerat o „deplasare [sau reținere] ilicită” a copilului.

Exemplu: *Cauza A împotriva B*²⁶¹ se referă la un litigiu între doi cetățeni iranieni care locuiau în Suedia și la deplasarea ulterioară a copilului lor de către mamă în Finlanda ca parte a unei returnări voluntare prin aplicarea sistemului Dublin [Regulamentul (UE) nr. 604/2014]. Curtea a hotărât că nu poate fi considerată o deplasare sau reținere ilicită o situație în care un părinte, fără consimțământul celuilalt părinte, este determinat să își ducă copilul într-un alt stat membru, prin aplicarea sistemului Dublin, iar ulterior decide să rămână în respectivul stat membru după ce primul stat membru a anulat decizia de transfer, dar fără ca autoritățile să decidă să ia mama și copilul înapoi sau să le acorde reședință.

În dreptul CoE, Convenția europeană asupra recunoașterii și executării hotărârilor în materie de încredințare a copiilor și de restabilire a încredințării copiilor²⁶² și **Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii**²⁶³ conțin garanții în vederea prevenirii deplasării necorespunzătoare a copiilor și în vederea asigurării înapoierii copiilor²⁶⁴.

CEDO tratează, în numeroase ocazii, cazuri de răpire de copii și, în astfel de cazuri, în general, se orientează după dispozițiile Convenției de la Haga în interpretarea articolului 8 din Convenția europeană a drepturilor omului. Cu toate acestea, CEDO efectuează în mod inevitabil o analiză a interesului superior al copilului în aceste cazuri.

261 CJUE, C-262/21 PPU, *A împotriva B*, 2 august 2021.

262 Consiliul Europei (1980), *Convenția europeană asupra recunoașterii și executării hotărârilor în materie de încredințare a copiilor și de restabilire a încredințării copiilor*, CETS nr. 105, 20 mai 1980.

263 Consiliul Europei (2003), *Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii*, CETS nr. 192, 15 mai 2003.

264 *Ibid.*, articolul 10 litera (b) și, respectiv, articolul 16; Consiliul Europei (1980), *Convenția europeană asupra recunoașterii și executării hotărârilor în materie de încredințare a copiilor și de restabilire a încredințării copiilor*, CETS nr. 105, 20 mai 1980, articolul 8.

Exemplu: Cauza *Neulinger și Shuruk împotriva Elveției*²⁶⁵ a fost introdusă de către o mamă care și-a deplasat fiul din Israel în Elveția, cu încălcarea acordurilor de încredințare existente. La cererea tatălui în conformitate cu Convenția de la Haga, autoritățile elvețiene au ordonat înapoierea copilului în Israel. În opinia instanțelor naționale și a experților, ar fi putut fi avută în vedere înapoierea copilului în Israel numai în cazul în care acesta este însoțit de mama sa. Măsura în cauză a rămas în marja de apreciere acordată autorităților naționale în astfel de chestiuni. Cu toate acestea, pentru a evalua conformitatea cu articolul 8 din Convenție, a fost, de asemenea, necesar să se țină seama de orice evoluție din momentul hotărârii Curții Federale cu privire la înapoierea copilului. Copilul era cetățean elvețian și s-a acomodat bine în țară, unde a locuit încontinuu timp de aproximativ patru ani. Deși era la o vârstă la care încă avea o capacitate mare de adaptare, faptul de a fi dezrădăcinat din nou ar fi avut, probabil, consecințe grave pentru el și ar fi trebuit să fie pus în balanță cu posibilele beneficii pe care le-ar fi obținut din acea situație. Tatălui i-au fost impuse restricții în ceea ce privește dreptul său de vizită înainte de deplasarea copilului. Tatăl s-a recăsătorit de două ori de atunci și a devenit din nou tată, dar nu a plătit întreținerea pentru fiica sa.

CEDO s-a îndoit că astfel de împrejurări ar fi fost favorabile bunăstării și dezvoltării copilului. În ceea ce privește mama, curtea a considerat că întoarcerea în Israel ar fi putut să o expună unui risc de sancțiuni penale, cum ar fi o pedeapsă cu închisoarea. Era clar că o astfel de situație nu ar fi în interesul superior al copilului, mama sa fiind probabil singura persoană de care se simțea legată. Prin urmare, refuzul mamei de a se întoarce în Israel nu a fost cu totul nejustificat. Mai mult decât atât, tatăl nu a locuit niciodată singur cu copilul și nu l-a mai văzut de la plecarea copilului, la vârsta de doi ani. Astfel, CEDO nu a fost convinsă că ar fi în interesul superior al copilului să se întoarcă în Israel. În ceea ce privește mama, întoarcerea în Israel ar fi însemnat o ingerință disproporționată în dreptul său la respectarea vieții sale de familie. Prin urmare, ar fi existat o încălcare a articolului 8 din Convenție în ceea ce privește ambii reclamânți dacă hotărârea prin care se dispunea înapoierea celui de-al doilea reclamant în Israel ar fi fost pusă în executare.

²⁶⁵ CEDO, *Neulinger și Shuruk împotriva Elveției (MC)*, nr. 41615/07, 6 iulie 2010.

Competența în cauzele privind încredințarea rămâne la instanțele din țara de reședință obișnuită a copilului, cu excepția cazului în care sunt îndeplinite condiții specifice care permit o schimbare de competență.

Exemplu: Cauza *R.S. împotriva Poloniei*²⁶⁶ se referă la o familie poloneză care locuia în Elveția. Mama a luat copiii în vacanță în Polonia, dar ulterior a cerut divorțul și a solicitat, având câștig de cauză, încredințarea temporară. Reclamantul – tatăl, care locuia în Elveția – nu a fost nici informat, nici citat la ședința de judecată pentru decizia privind încredințarea temporară, iar instanțele poloneze i-au refuzat cererea de înapoiere a copiilor în Elveția, pe motiv că el a fost de acord ca mama să ia copiii în Polonia. În conformitate cu prevederile Convenției de la Haga, caracterul ilegal al deplasării și reținerii rezultă din acțiuni care interferează cu exercitarea normală a drepturilor părintești în temeiul dreptului statului în care copiii își aveau anterior reședința obișnuită, în acest caz Elveția. În consecință, Curtea a constatat că Polonia nu a asigurat reclamantului dreptul la respectarea vieții sale de familie, încălcându-se articolul 8 din Convenție.

Exemplu: În cauza *Y.S. și O.S. împotriva Rusiei*²⁶⁷, o femeie de cetățenie rusă s-a căsătorit cu un bărbat de cetățenie ucraineană și s-a stabilit în Ucraina. După nașterea fiicei lor, mama și-a părăsit soțul și fiica. Câțiva ani mai târziu, după conflictul militar din Ucraina, mama a dus copilul în Rusia fără consimțământul tatălui. Ulterior tatăl a cerut, având câștig de cauză, înapoierea copilului, în ciuda argumentului mamei potrivit căruia înapoierea copilului ar constitui un „risc grav” în sensul articolului 13 litera (b) din Convenția de la Haga, având în vedere conflictul militar în desfășurare la locul său de reședință obișnuită. CEDO a considerat că argumentul de „risc grav”, care poate constitui o excepție de la obligația de înapoiere a copilului, nu a fost efectiv luat în considerare de către instanțele ruse și că deciziile lor de respingere a obiecțiilor mamei nu au fost suficient motivate, încălcând articolul 8 din Convenție.

Articolul 11 din Convenția de la Haga prevede o perioadă de șase săptămâni pentru ca instanța care se ocupă de cazul de răpire să închidă cazul. După cum

266 CEDO, *R.S. împotriva Poloniei*, nr. 63777/09, 21 iulie 2015.

267 CEDO, *Y.S. și O.S. împotriva Rusiei*, nr. 17665/17, 15 iunie 2021.

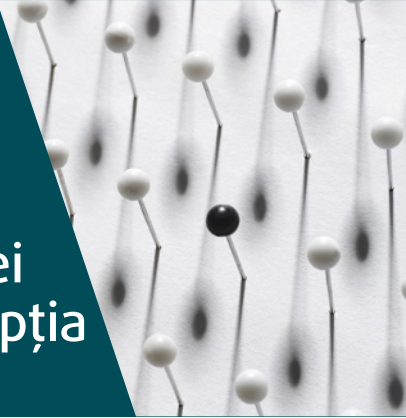
a subliniat CEDO într-o serie de cauze²⁶⁸, în chestiuni legate de reunirea copiilor cu părinții lor, caracterul adecvat al unei măsuri trebuie, de asemenea, să fie evaluat prin rapiditatea punerii sale în aplicare, astfel de cazuri necesitând o intervenție urgentă, deoarece trecerea timpului poate avea consecințe iremediabile pentru relațiile dintre copil și părintele care nu locuiește cu el.

---

268 Vezi CEDO, *Simões Balbino împotriva Portugaliei*, nr. 26956/14, 29 ianuarie 2019; CEDO, *Mansour împotriva Slovaciei*, nr. 60399/15, 21 noiembrie 2017; CEDO, *Hoholm împotriva Slovaciei*, nr. 35632/13, 13 ianuarie 2015; CEDO, *M.A. împotriva Austriei*, nr. 4097/13, 15 ianuarie 2015; CEDO, *Adžić împotriva Croației*, nr. 22643/14, 15 martie 2015; CEDO, *K.J. împotriva Poloniei*, nr. 30813/14, 1 martie 2016.

6

Îngrijirea alternativă celei din cadrul familiei și adopția

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Carta, articolul 7 (viața de familie) și articolul 24 (drepturile copilului)</p> <p>Regulamentul Bruxelles IIa (reformare) (2019/1111/UE)</p>	<p>Îngrijirea alternativă celei din cadrul familiei</p>	<p>Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie)</p> <p>CSE (revizuită), articolul 17 (dreptul copiilor și al tinerilor la protecție socială, juridică și economică)</p> <p>CEDO, <i>Y.I. împotriva Rusiei</i>, nr. 68868/14, 25 februarie 2020</p> <p>CEDO, <i>Wallová și Walla împotriva Republicii Cehe</i>, nr. 23848/04, 2006 (darea în plasament din cauza condițiilor locative necorespunzătoare)</p> <p>CEDO, <i>Paradiso și Campanelli împotriva Italiei</i>, nr. 25358/12, 2017 (deplasarea unui copil născut prin intermediul unei maternități de substituție)</p> <p>CEDO, <i>B. împotriva României (nr. 2)</i>, nr. 1285/03, 2013 (implicarea părinților în procesul decizional)</p> <p>CEDO, <i>B.B. și F.B. împotriva Germaniei</i>, nr. 18734/09 și 9424/11, 2013 (vicii de procedură în cadrul procesului decizional)</p>

UE	Subiecte abordate	CoE
		<p>CEDO, <i>T. împotriva Republicii Cehe</i>, nr. 19315/11, 2014 (importanța relațiilor personale)</p> <p>CEDO, <i>Jansen împotriva Norvegiei</i>, nr. 2822/16, 2018</p>
<p>Carta, articolul 24 (drepturile copilului)</p>	<p>Adopția</p>	<p>Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie)</p> <p>Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii</p> <p>CEDO, <i>Strand Lobben și alții împotriva Norvegiei</i> (MC), nr. 37283/13, 2019</p> <p>CEDO, <i>S.S. împotriva Sloveniei</i>, nr. 40938/16, 30 octombrie 2018</p> <p>CEDO, <i>Kearns împotriva Franței</i>, nr. 35991/04, 2008 (consimțământul parental pentru adopție)</p> <p>CEDO, <i>Schwizgebel împotriva Elveției</i>, nr. 25762/07, 10 iunie 2010</p> <p>CEDO, <i>E.B. împotriva Franței</i> (MC), nr. 43546/02, 2008 (eligibilitatea unei femei LGBTIQ pentru a adopta)</p> <p>CEDO, <i>Gas și Dubois împotriva Franței</i>, nr. 25951/07, 2012 (eligibilitatea unui cuplu LGBT pentru a adopta)</p> <p>CEDO, <i>X și alții împotriva Austriei</i> (MC), nr. 19010/07, 2013</p> <p>CEDO, <i>A.H. și alții împotriva Rusiei</i>, nr. 6033/13, 8927/13, 10549/13, 12275/13, 23890/13, 26309/13, 27161/13, 29197/13, 32224/13, 32331/13, 32351/13, 32368/13, 37173/13, 38490/13, 42340/13 și 42403/13, 2017</p> <p>CEDO, <i>Harroudj împotriva Franței</i>, nr. 43631/09, 2012 (<i>kafala</i> și adopția)</p>

Toți copiii au dreptul să le fie respectată viața de familie, un drept recunoscut în conformitate cu articolul 7 din [Cartă](#) și articolul 8 din [Convenție](#) (vezi [capitolul 5](#)). Atât dreptul UE, cât și dreptul CoE reflectă importanța pe care o au relațiile de familie pentru copil, aceasta însemnând și dreptul copilului de a nu fi lipsit de contactul cu părinții săi, cu excepția cazului în acest lucru este contrar interesului superior al copilului²⁶⁹. Este dificilă realizarea unui echilibru între asigurarea rămânerii copilului alături de familia sa, pentru a-i garanta respectarea vieții de familie, și asigurarea protecției sale împotriva pericolelor. Atunci când este luat din grija familiei sale, un copil poate fi plasat fie în asistență maternală, fie într-un centru de plasament de tip rezidențial. Viața de familie nu se încheie cu această separare și se impune ca prin menținerea relațiilor personale să se continue sprijinirea reîntregirii familiei, atunci când acest lucru este în interesul superior al copilului. În anumite condiții, are loc îndepărtarea permanentă a copilului, prin intermediul adopției. Totuși, caracterul definitiv al adopției impune respectarea unor cerințe stricte.

Capitolul de față analizează legislația europeană privind îngrijirea alternativă. Legislația UE, în special prin [Regulamentul Bruxelles IIa \(reformare\)](#), tratează aspectele procedurale transfrontaliere legate de plasarea copiilor în îngrijire alternativă. Acest regulament ar trebui interpretat în conformitate cu Carta, în special cu articolul 24. CEDO a generat, de asemenea, o colecție amplă de jurisprudență care tratează atât aspectele de fond, cât și pe cele procedurale ale plasării copiilor în îngrijire alternativă. Capitolul include, de asemenea, chestiuni legate de părinții de același sex și de maternitatea de substituție.

[Secțiunea 6.1](#) începe prin prezentarea unora dintre principiile generale care reglementează situația copiilor lipsiți de îngrijirea familiei, [secțiunea 6.2](#) prezintă legislația privind plasarea copilului în îngrijire alternativă, iar [secțiunea 6.3](#) aduce în discuție standardele europene privind adopția.

269 UE (2012), [Carta](#), JO 2012 C 326, articolul 24 alineatul (3).

6.1. Îngrijirea alternativă: principii generale

Aspecte esențiale

- Îngrijirea alternativă este în general o măsură de protecție temporară.
- Dreptul internațional confirmă faptul că îngrijirea în cadrul familiei ar trebui să fie de preferat celei într-un centru de plasament de tip rezidențial.
- Copiii au dreptul la informare și dreptul de a-și exprima opiniile cu privire la plasarea în îngrijire alternativă.

Dreptul UE, cel al CoE și dreptul internațional oferă îndrumări cu privire la drepturile copilului în ceea ce privește îngrijirea alternativă²⁷⁰.

În conformitate cu dispozițiile **CDC**, copiii au dreptul de a fi îngrijiți de părinții lor (articolul 7) și de a fi plasați în îngrijire alternativă ca măsură temporară sau permanentă, când acest lucru ar fi în interesul lor superior (articolul 20). Îngrijirea alternativă este o măsură de protecție care asigură siguranța întreprinderii a copilului și facilitează întoarcerea acestuia în familie, dacă este posibil²⁷¹. În mod ideal, este o soluție temporară. Uneori, este vorba de o măsură de protecție în așteptarea reîntregirii familiei, de exemplu a copiilor migranți neînsoțiți sau separați cu familiile lor²⁷². Alteori este o măsură de protecție în așteptarea evoluțiilor din viața de familie, de exemplu îmbunătățirea sănătății unui părinte sau acordarea de sprijin părinților. Un copil plasat în îngrijire alternativă are dreptul de a fi informat cu privire la drepturile și opțiunile sale, precum și

270 Vezi, de asemenea, Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2011), *Recomandarea CM/Rec (2011)12 privind drepturile copiilor și serviciile sociale în beneficiul copiilor și al familiilor*, 16 noiembrie 2011; Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2005), *Recomandarea Rec(2005)5 privind drepturile copiilor care trăiesc în instituții rezidențiale*, 16 martie 2005; Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2010), *Recomandarea CM/Rec(2010)2 privind dezinstituționalizarea și viața în comunitate a copiilor cu dizabilități*, 3 februarie 2010; Consiliul Europei (2009), *Copii și tineri aflați în îngrijire*, 2009.

271 Organizația Națiunilor Unite, Adunarea Generală (2010), *Orientările pentru îngrijirea alternativă a copiilor*, A/RES/64/142, 24 februarie 2010, punctele 48-51; Comitetul pentru drepturile copilului (2013), *Comentariul general nr. 14 (2013) privind dreptul copilului de a se ține seama în mod prioritar de interesul superior al acestuia*, doc. ONU CRC/C/GC/14, 29 mai 2013, punctele 58-70.

272 Organizația Națiunilor Unite, Adunarea Generală (1989), **CDC**, 20 noiembrie 1989, articolul 22; Comitetul pentru drepturile copilului (2005), *Comentariul general nr. 6 (2005): tratamentul copiilor neînsoțiți și separați în afara țării lor de origine*, doc. ONU CRC/GC/2005/6, 1 septembrie 2005, punctele 81-83.

dreptul „de a fi consultat și dreptul ca opiniile sale să fie corespunzător luate în considerare, în conformitate cu capacitățile sale în evoluție”²⁷³.

Dreptul internațional, inclusiv CDPH, confirmă că îngrijirea din cadrul unei familii (cum ar fi asistența maternală) este forma optimă de îngrijire alternativă pentru asigurarea protecției și dezvoltării copiilor. Acest aspect este evidențiat, de asemenea, în *Orientările ONU pentru îngrijirea alternativă a copiilor*²⁷⁴. În ceea ce privește copiii cu dizabilități, CDPH prevede că „atunci când familia restrânsă nu poate îngriji un copil cu dizabilități, statele părți vor depune toate eforturile pentru a asigura îngrijirea alternativă în cadrul familiei lărgite și, în cazul în care aceasta nu este posibilă, în cadrul comunității, într-un mediu de tip familial”²⁷⁵. Îngrijirea în afara familiei (de exemplu îngrijirea de tip rezidențial) „ar trebui să fie limitată la cazurile în care un astfel de cadru este corespunzător în mod specific, necesar și constructiv pentru copilul în cauză și în interesul superior al acestuia”²⁷⁶. În conformitate cu această abordare, Recomandarea CoE CM/Rec(2010)2 privind dezinstituționalizarea și viața în comunitate a copiilor cu dizabilități invită statele membre să ia măsurile legislative, administrative și de altă natură adecvate pentru a înlocui îngrijirea instituțională cu servicii comunitare într-un interval de timp rezonabil și printr-o abordare cuprinzătoare.

Dreptul copilului la un tutore sau reprezentant este esențial pentru asigurarea drepturilor sale mai ample²⁷⁷. Cel mai adesea, mandatul unui tutore legal este de a proteja interesul superior al copilului, de a-i asigura bunăstarea generală și de a exercita reprezentarea juridică, completându-i capacitatea

273 Organizația Națiunilor Unite, Adunarea Generală (2010), *Orientările pentru îngrijirea alternativă a copiilor*, 4 februarie 2010, A/RES/64/142, punctul 6.

274 Organizația Națiunilor Unite, Adunarea Generală (2010), *Orientările pentru îngrijirea alternativă a copiilor*, A/RES/64/142, 24 februarie 2010, punctele 20-22; ONU, Comitetul pentru drepturile copilului (2006), *Comentariul general nr. 7 (2005): Punerea în aplicare a drepturilor copilului în copilăria timpurie*, doc. ONU CRC/C/GC/7/Rev.136 (b), 20 septembrie 2006, punctele 18. Organizația Națiunilor Unite (2006), *Convenția privind drepturile persoanelor cu handicap*, 13 decembrie 2006, articolul 23 alineatul (5) (vezi și articolul 7).

275 Organizația Națiunilor Unite (2006), *Convenția privind drepturile persoanelor cu handicap*, 13 decembrie 2006, articolul 23 alineatul (5).

276 Organizația Națiunilor Unite, Adunarea Generală (2010), *Orientările pentru îngrijirea alternativă a copiilor*, 24 februarie 2010, A/RES/64/142, punctul 21.

277 FRA (2014), *Serviciile de tutelă destinate copiilor lipsiți de îngrijire părintească: Manual de consolidare a sistemelor de tutelă pentru a răspunde nevoilor specifice ale copiilor care sunt victime ale traficului de persoane*, 30 iunie 2014, p. 31.

juridică restrânsă²⁷⁸. Șapte acte legislative ale Uniunii impun statelor membre să desemneze un tutore pentru copii în diferite contexte, unele direct legate de copiii care nu beneficiază de îngrijirea părintească²⁷⁹. La nivelul CoE, [Convenția privind lupta împotriva traficului de ființe umane](#)²⁸⁰ și [Recomandarea CM/Rec\(2019\)11 privind tutela efectivă a copiilor neînsoțiți și separați în contextul migrației](#) oferă îndrumări cu privire la aspectele legate de tutelă și reprezentare juridică.

În dreptul UE, CJUE a hotărât că [Regulamentul Bruxelles IIa \(reformare\)](#) se aplică în cazul deciziilor de a plasa un copil într-un cadru de îngrijire alternativă. După cum s-a menționat în [capitolul 5](#), regulamentul are o abordare întemeiată pe principiile drepturilor copilului. În cazul de față, „motivele de refuz al recunoașterii hotărârilor judecătorești în materia autorității părintești” prevăzute la articolul 39 din [Regulamentul Bruxelles IIa \(reformare\)](#) sunt oferite cu titlu informativ. Articolul 39 prevede că recunoașterea unei decizii se refuză în cazul

---

278 *Ibid.*, p. 15.

279 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), [Directiva 2011/36/UE](#) din 5 aprilie 2011 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia, precum și de înlocuire a Deciziei-cadru 2002/629/JAI a Consiliului, JO 2011 L 101; UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), [Directiva 2011/93/UE](#) din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatarei sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului, JO 2011 L 335; UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2012), [Directiva 2012/29/UE](#) din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, JO 2012 L 315 (Directiva privind drepturile victimelor criminalității); UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011) [Directiva 2011/95/UE](#) din 13 decembrie 2011 privind standardele referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de protecție internațională, la un statut uniform pentru refugiați sau pentru persoanele eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară și la conținutul protecției acordate (reformare), JO 2011 L 337 (Directiva privind condițiile pentru protecție internațională); UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2013), [Directiva 2013/33/UE](#) din 26 iunie 2013 de stabilire a standardelor pentru primirea solicitanților de protecție internațională (reformare), JO 2013 L 180 [Directiva privind condițiile de primire (reformare)]; UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2013), [Directiva 2013/32/UE](#) din 26 iunie 2013 privind procedurile comune de acordare și retragere a protecției internaționale (reformare), JO 2013 L 180 [Directiva privind procedurile de azil (reformare)]; UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2013), [Regulamentul \(UE\) nr. 604/2013](#) din 26 iunie 2013 de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de protecție internațională prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe sau de către un apatriz, JO 2013 L 180.

280 Consiliul Europei (2005), [Convenția privind lupta împotriva traficului de ființe umane](#), CETS nr. 197, 16 mai 2005, articolul 10 alineatul (4); vezi, de asemenea, Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2019), [Recomandarea CM/Rec\(2019\)11 privind tutela efectivă a copiilor neînsoțiți și separați în contextul migrației](#), 11 decembrie 2019.

în care decizia a fost luată fără a fi audiat copilul în cauză care este capabil de a-și forma o opinie proprie. Aceasta nu se va aplica în cazul în care procedura privea numai bunurile copilului sau existau motive serioase în acest sens, având în vedere, în special, urgența cauzei.

În temeiul regulamentului, competența este stabilită pe baza reședinței obișnuite a copilului, cu câteva excepții limitate, inclusiv interesul superior al copilului și, eventual, alegerea instanței [articolul 10 din Regulamentul Bruxelles IIa (reformare)].

În dreptul CoE, CEDO afirmă că, în cazul în care familia nu îi poate oferi copilului grija și protecția necesare, ar putea fi necesară mutarea într-un mediu de îngrijire alternativă. CEDO a explicat că, în cele mai multe cazuri, plasarea unui copil într-un cadru de îngrijire alternativă ar trebui să fie o măsură temporară, iar copilul trebuie să fie în cele din urmă reunit cu familia sa, pentru a-i fi îndeplinit dreptul la respectarea vieții private și de familie, în conformitate cu articolul 8 din **Convenție**²⁸¹.

Articolul 17 din **CSE** impune statelor „să ia toate măsurile necesare și corespunzătoare [...] să asigure o protecție și un ajutor special din partea statului pentru copilul sau tânărul privat temporar sau definitiv de sprijinul familiei”²⁸². CEDS a hotărât că plasarea în mod obișnuit a copiilor mici în centre pentru copii, în special a celor mai vulnerabili, cum ar fi copiii romii și copiii cu dizabilități, și neasigurarea unor forme alternative de îngrijire neinstituționale și familiale încalcă articolul 17 din **CSE**²⁸³.

281 CEDO, *K.A. împotriva Finlandei*, nr. 27751/95, 14 ianuarie 2003. Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a aprobat această abordare în recomandarea sa privind drepturile copiilor care trăiesc în instituții rezidențiale, adoptată la 16 martie 2005.

282 Consiliul Europei (1996), *Carta socială europeană (revizuită)*, CETS nr. 163, 1996, articolul 17 alineatul (1) litera (c).

283 CEDS, *Centrul European pentru Drepturile Romilor (ERRC) și Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) împotriva Republicii Cehe*, plângerea nr. 157/2017, 17 iunie 2020.

6.2. Plasarea copiilor în îngrijire alternativă

Aspecte esențiale

- În dreptul CoE și dreptul UE, procesul decizional trebuie să conțină garanții procedurale.
- În dreptul CoE, plasarea copiilor în îngrijire alternativă este permisă doar dacă acest lucru este prevăzut de lege, urmărește un scop legitim și este necesară într-o societate democratică. Autoritatea competentă trebuie să prezinte motive relevante și suficiente.

În dreptul UE, **Regulamentul Bruxelles IIa (reformare)** prevede că, înainte de a dispune sau organiza măsura de plasament, instanța sau autoritatea competentă a unui stat membru care preconizează să dea în plasament un copil într-un alt stat membru ar trebui să obțină aprobarea autorității competente din statul membru pe teritoriul căruia ar urma să fie plasat copilul²⁸⁴. În plus, în conformitate cu jurisprudența CJUE, statele membre ar trebui să stabilească norme și proceduri clare pentru obținerea consimțământului în temeiul regulamentului, pentru a asigura securitatea juridică și promptitudinea. Faptul că instituția în care urmează să fie plasat copilul își dă consimțământul nu este suficient²⁸⁵.

În dreptul CoE²⁸⁶, plasarea copilului în îngrijire alternativă este compatibilă cu articolul 8 din **Convenție** doar atunci când este în conformitate cu legea, urmărește un scop legitim (cum ar fi protecția interesului superior al copilului) și este considerată o măsură necesară într-o societate democratică. Având în vedere acest ultim aspect, este necesar ca instanțele să ofere motive care să fie atât relevante, cât și suficiente pentru a susține mijloacele utilizate pentru urmărirea obiectivului dorit.

284 UE, Consiliul Uniunii Europene (2019), **Regulamentul (UE) 2019/1111 al Consiliului din 25 iunie 2019 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești și privind răpirea internațională de copii (reformare)**, considerentul 83 și articolul 82.

285 CJUE, C-92/12 PPU, **Health Service Executive împotriva S.C. și A.C.**, 26 aprilie 2012.

286 Plasarea copiilor în îngrijire alternativă constituie, de asemenea, subiect de dezbatere politică în CoE de mai mulți ani. Vezi, de exemplu **Rezoluția Comitetului de Miniștri (77) 33** cu privire la plasarea copiilor, adoptată la 3 noiembrie 1977.

Exemplu: În cauza *Y.I. împotriva Rusiei*²⁸⁷, reclamanta a fost privată de autoritatea părintească, iar cei doi copii mai mici ai săi au fost plasați în îngrijire publică, deoarece ea era dependentă de droguri și șomeră. CEDO a considerat că au fost justificate deplasarea copiilor și plasarea lor inițială în îngrijire publică la începutul procedurii penale împotriva reclamantei, dar nu și măsura de mare anvergură a privării de autoritatea părintească. Instanțele naționale nu au furnizat nicio dovadă concretă potrivit căreia reclamanta și-ar fi lăsat copiii nesupravegheați, nu i-ar fi îngrijit sau i-ar fi neglijat în vreun alt mod, cu atât mai puțin că le-ar fi pus în pericol sănătatea sau viața. Autoritățile naționale nu au luat în considerare o măsură mai puțin drastică, cum ar fi restrângerea autorității părintești, mai degrabă decât privarea de autoritatea părintească și nici nu au avertizat-o pe reclamantă cu privire la posibilele consecințe ale presupusului ei comportament neglijent. CEDO a concluzionat că autoritățile naționale nu au demonstrat în mod convingător că, în ciuda disponibilității unor soluții mai puțin radicale, măsura contestată constituie cea mai adecvată opțiune corespunzătoare interesului superior al copiilor, încălcându-se articolul 8 din Convenție.

Exemplu: În cauza *Wallová și Walla împotriva Republicii Ceha*²⁸⁸, reclamantii s-au plâns cu privire la plasarea celor cinci copii ai lor în două instituții pentru copii separate, din cauza condițiilor locative precare. Ordinele de dare în plasament au fost ulterior ridicate, când situația economică și locativă a părinților s-a îmbunătățit. CEDO a constatat că motivul de bază pentru decizia de dare în plasament a copiilor era lipsa unei locuințe corespunzătoare și, ca atare, ar fi putut fi luată o măsură mai puțin drastică pentru rezolvarea situației lor. În conformitate cu legislația cehă, exista posibilitatea de a monitoriza condițiile de viață și de igienă ale familiei și de a o consilia cu privire la modul de îmbunătățire a situației, dar nu s-a făcut uz de această opțiune. Cu toate că motivele invocate pentru darea în plasament a copiilor erau relevante, acestea nu au fost și suficiente, iar autoritățile nu au făcut suficiente eforturi pentru a ajuta reclamantii să își depășească dificultățile prin măsuri alternative. Concluzionând că s-a încălcat articolul 8 din Convenția europeană a drepturilor omului, CEDO a luat, de asemenea, notă de concluziile Comitetului ONU pentru drepturile copilului, care a observat că principiul priorității interesului superior al copilului încă nu era definit și

287 CEDO, *Y.I. împotriva Rusiei*, nr. 68868/14, 25 februarie 2020.

288 CEDO, *Wallová și Walla împotriva Republicii Ceha*, nr. 23848/04, 26 octombrie 2006.

reflecat în mod corespunzător în toate legile, hotărârile judecătorești și politicile care privesc copiii din Cheia²⁸⁹.

Exemplu: În cauza *Paradiso și Campanelli împotriva Italiei*²⁹⁰, un cuplu a solicitat înregistrarea certificatului de naștere al unui copil născut prin intermediul unei maternități de substituție în Rusia. Deoarece niciunul dintre reclamanți nu avea legături biologice cu copilul și s-a considerat că au adus ilegal copilul în Italia, copilul a fost plasat într-un centru de plasament în vederea adopției. Pentru autorități, principala preocupare a fost să pună capăt unei situații ilegale. Deși copilul nu a avut calitate de reclamant în cauză, au fost relevante interesul său superior și modul în care instanțele naționale au abordat acest interes. CEDO a acceptat că instanțele italiene, după ce au apreciat că respectivul copil nu va suferi niciun prejudiciu grav sau iremediabil din cauza separării, au găsit un echilibru just între diferitele interese aflate în joc, încadrându-se în marja largă de apreciere de care dispuneau și nu a constatat nicio încălcare a articolului 8 din Convenție.

CEDO solicită, în conformitate cu articolul 8 din Convenție, ca procesul decizional cu privire la respectarea vieții de familie să respecte anumite garanții procedurale. CEDO a precizat că procesul decizional (procedurile administrative și judiciare) care duce la măsuri care interferează cu viața de familie trebuie să fie corect și să acorde respectul cuvenit intereselor protejate de articolul 8. În conformitate cu articolul 8, se pune în discuție dacă „părinții au fost implicați în procesul decizional [...] la un nivel suficient pentru a le oferi [o] protecție necesară a intereselor lor”²⁹¹. Acest lucru implică informarea acestora cu privire la evoluția cazului, garantarea faptului că pot participa la deciziile luate cu privire la aceștia²⁹² și, în anumite condiții, păstrarea legăturii cu copiii în cauză²⁹³.

Exemplu: În cauza *B. împotriva României (nr. 2)*²⁹⁴, reclamanta a fost diagnosticată cu schizofrenie paranoidă și a fost dusă de poliție de mai multe ori la instituții psihiatrice pentru tratament. Copiii reclamantei nu mai locuiau cu ea, fiind plasați într-un centru de primire din cauza bolii mamei

289 Vezi și CEDO, *Saviny împotriva Ucrainei*, nr. 39948/06, 18 decembrie 2008.

290 CEDO, *Paradiso și Campanelli împotriva Italiei*, nr. 25358/12, 24 ianuarie 2017.

291 CEDO, *W. împotriva Regatului Unit*, nr. 9749/82, 9 iunie 1988, punctul 64.

292 CEDO, *McMichael împotriva Regatului Unit*, nr. 16424/90, 24 februarie 1995.

293 CEDO, *B. împotriva României (nr. 2)*, nr. 1285/03, 19 februarie 2013.

294 CEDO, *B. împotriva României (nr. 2)*, nr. 1285/03, 19 februarie 2013.

lor. CEDO a trebuit să examineze dacă, având în vedere natura gravă a deciziilor care trebuie luate în ceea ce privește darea copiilor în plasament, procesul decizional, văzut ca întreg, a oferit părinților protecția necesară a intereselor acestora într-o măsură suficientă. În această privință, Curtea a observat că reclamantei, care suferea de o tulburare mintală severă, nu i-a fost desemnat un avocat sau curator *ad litem* care să o reprezinte în cursul procedurii, astfel încât a fost imposibil ca ea să ia parte la procesul decizional referitor la copiii ei minori. În plus, situația reclamantei și situația copiilor ei au fost examinate de o instanță doar de două ori într-o perioadă de 12 ani înainte ca ambii copii să devină majori și nu a existat nicio dovadă a contactelor regulate între asistenții sociali și reclamantă, care ar fi putut furniza un mijloc adecvat de a le semnala autorităților opinia acesteia din urmă. În lumina acestor fapte, Curtea a concluzionat că procesul decizional referitor la darea în plasament a copiilor ei nu i-a protejat interesele în mod corespunzător și că a existat, prin urmare, o încălcare a drepturilor sale în conformitate cu articolul 8 din Convenție.

Exemplu: În cauza *B.B. și F.B. împotriva Germaniei*²⁹⁵, în urma acuzațiilor fiicei de 12 ani a reclamantilor conform cărora ea și fratele ei în vârstă de opt ani au fost bătuți în mod repetat de către tatăl lor, drepturile părintești în privința celor doi copii au fost transferate Oficiului de asistență pentru copii și tineri, iar copiii au fost plasați într-o instituție pentru copii. Tribunalul regional a emis o hotărâre prin care a transferat autoritatea părintească de la reclamanti la Oficiul de asistență pentru copii și tineri, întemeindu-și hotărârea pe probele directe furnizate de copii. Aproximativ un an mai târziu, la prima întâlnire ulterioară cu părinții, fiica a recunoscut că a mințit în legătură cu faptul că ar fi fost bătută, iar copiii au revenit în cele din urmă la părinții lor.

Analizând plângerea reclamantilor conform căreia autoritățile au omis să examineze în mod adecvat faptele relevante, CEDO a subliniat că evaluările greșite efectuate de profesioniști nu înseamnă neapărat că măsurile luate ar fi incompatibile cu articolul 8 din Convenție. Decizia de dare în plasament poate fi evaluată doar având în vedere situația așa cum a fost aceasta prezentată autorităților naționale la momentul respectiv. În evaluarea efectuată de CEDO, faptul că tribunalul regional s-a bazat doar pe declarațiile copiilor, cu toate că reclamantii au prezentat declarații de la medici care nu au observat niciun semn de

295 CEDO, *B.B. și F.B. împotriva Germaniei*, nr. 18734/09 și 9424/11, 14 martie 2013.

maltratare, coroborat cu faptul că Curtea de Apel nu a reexaminat copiii, a fost semnificativ. Deoarece copiii erau într-un centru de plasament sigur în momentul audierii complete, nu era nevoie să se grăbească, iar instanțele ar fi putut iniția din oficiu o anchetă a faptelor, ceea ce nu au făcut. În concluzie, instanțele germane nu au prezentat suficiente motive pentru decizia lor de a le retrage reclamanților autoritatea părintească, încălcând astfel articolul 8 din Convenție.

Chiar și atunci când se dispune plasarea în îngrijire alternativă, copiii își păstrează dreptul de a menține contactul cu părinții lor. Acest drept a fost recunoscut în temeiul Convenției²⁹⁶, deoarece CEDO consideră că relațiile personale reciproce dintre părinți și copii constituie o parte fundamentală a vieții de familie, în conformitate cu articolul 8. Având în vedere că plasarea în îngrijire alternativă ar trebui să fie, în mod normal, o măsură temporară, păstrarea relațiilor de familie este esențială pentru a asigura revenirea cu succes a copilului în familia sa²⁹⁷. În temeiul Convenției, din aceste principii decurg obligațiile pozitive, așa cum se ilustrează în următoarele cazuri.

Exemplu: În cauza *T. împotriva Republicii Cehe*²⁹⁸, CEDO a analizat dacă drepturile reclamanților, tată și fiică, au fost încălcate prin darea copilului în plasament și lipsa sprijinului din partea autorităților în vederea menținerii contactului dintre aceștia. Copilul a fost plasat într-o instituție specializată după moartea mamei sale și după ce solicitările tatălui privind încredințarea fiicei sale au fost respinse din cauza îngrijorărilor legate de personalitatea acestuia. Cererile ulterioare de a petrece vacanțele cu fiica sa au fost respinse și un centru terapeutic a ajuns la concluzia că vizitele nu erau benefice pentru copil, deoarece ei îi era frică de el, moment în care orice contact a fost întrerupt. Ulterior, instanțele au decis că legătura între cei doi reclamanți ar trebui să aibă loc doar în scris, așa cum a dorit copilul.

CEDO a subliniat, printre altele, interesul copilului de a menține legăturile cu familia sa, cu excepția unor cazuri extreme, atunci când acest lucru nu ar fi în interesul superior al copilului. În cadrul examinării deciziei de a da copilul în plasament, CEDO a remarcat și aprobat faptul că autoritățile naționale au acordat o atenție deosebită deciziei lor, care a fost luată după ascultarea opiniilor experților psihologi și psihiatri, precum și ținând seama

296 CEDO, *Olsson împotriva Suediei* (nr. 1), nr. 10465/83, 24 martie 1988.

297 CEDO, *Eriksson împotriva Suediei*, nr. 11373/85, 22 iunie 1989.

298 CEDO, *T. împotriva Republicii Cehe*, nr. 19315/11, 17 iulie 2014.

de dorințele copilului. Prin urmare, nu a existat nicio încălcare a articolului 8 din Convenție în ceea ce privește decizia de a da copilul în plasament. Cu toate acestea, Curtea a mai constatat că articolul 8 a fost încălcat ca urmare a restricțiilor impuse asupra contactului dintre reclamanti, în special din cauza lipsei verificării deciziilor instituției rezidențiale unde a fost plasat copilul de a refuza contactul, având în vedere că aceste decizii au redus, în cele din urmă, șansele de reîntregire a familiei.

Exemplu: În cauza *Jansen împotriva Norvegiei*²⁹⁹, reclamanta era de etnie romă. Fiica ei a fost luată de urgență în asistență maternală la o adresă secretă când avea aproximativ un an, iar reclamantei i s-a permis o oră de viză sub supraveghere pe săptămână, din cauza riscului de răpire a copilului. Relațiile personale au fost apoi reduse la patru vizite pe an, ca ulterior să fie suspendate complet, deoarece Înalta Curte a considerat că există risc de răpire în timpul vizitelor și risc ca adresa și identitatea familiei adoptive să devină cunoscute familiei reclamantei. CEDO a considerat că potențialele consecințe negative pe termen lung pentru fiica reclamantei de a-și pierde identitatea de romă și relația personală cu mama ei, precum și obligația pozitivă de a lua măsuri pentru a facilita reîntregirea familiei cât mai curând posibil în mod rezonabil nu au fost suficient cântărite în exercițiul de punere în balanță, ceea ce a dus la încălcarea articolului 8 din Convenție.

6.3. Adopția

Aspecte esențiale

- Adopția asigură îngrijirea alternativă pentru copiii care nu pot rămâne în familiile lor biologice.
- Interesul superior al copilului trebuie să fie considerentul suprem în cadrul adopției.
- Atât în dreptul UE, cât și în dreptul CoE, un proces de adopție trebuie să respecte anumite criterii pentru a se asigura că este în interesul superior al copilului.

În dreptul UE, drepturile și obligațiile legale conexe prevăzute la articolul 24 din **Cartă** se aplică în cazul adopției, în măsura în care aceasta are loc la nivelul UE.

²⁹⁹ CEDO, *Jansen împotriva Norvegiei*, nr. 2822/16, 6 septembrie 2018.

În dreptul CoE, dreptul la respectarea vieții de familie, astfel cum este prevăzut la articolul 8 din **Convenție**, se aplică și este invocat în cazurile de adopție. În plus, adopția este reglementată de **Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii**³⁰⁰, care prevede o abordare bazată pe drepturile copilului în ceea ce privește adopția. Convenția prevede, de exemplu că „[a]utoritatea competentă nu încuviințează adopția decât dacă și-a format convingerea că adopția este în interesul superior al copilului”³⁰¹. De asemenea, Convenția prevede ca autoritatea competentă să nu încuviințeze adopția fără „consimțământul copilului despre care se consideră, conform legislației, că are un nivel suficient de înțelegere”³⁰². Un copil care se consideră că nu înțelege acest lucru „este consultat, în măsura în care este posibil, iar opinia și dorințele sale sunt luate în considerare ținându-se seama de gradul său de maturitate”³⁰³. CEDO a subliniat că interesul superior al copilului poate prima față de interesele părintelui, în cazul adopției. În consecință, trebuie ajuns la un echilibru just între interesele copilului și cele ale familiei sale biologice, ținând seama de orice posibilitate ca respectivul copil să poată fi reunit cu familia sa biologică. Curtea solicită ca procedurile de adopție să fie însoțite de garanții proporționale cu gravitatea ingerinței și cu importanța intereselor în cauză³⁰⁴. Potrivit CEDO, orice măsură radicală, cum ar fi anularea unei adopții, trebuie să fie susținută de motive relevante și suficiente și nu ar trebui avută în vedere în cazul în care contravine intereselor unui copil adoptat³⁰⁵.

Exemplu: În cauza *Strand Lobben și alții împotriva Norvegiei*³⁰⁶, după nașterea fiului ei, prima reclamantă a dat curs recomandării autorităților de protecție a copilului de a rămâne la un centru familial pentru evaluare. Trei săptămâni mai târziu, când a decis să părăsească centrul, autoritățile au luat copilul în îngrijire obligatorie imediată și l-au plasat într-un centru de plasament de urgență, deoarece existau îngrijorări din cauza nutriției copilului. Copilul a rămas în asistență maternală timp de trei ani, până când

300 Consiliul European (2008), **Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii**, CETS nr. 202, 27 noiembrie 2008.

301 *Ibid.*, articolul 4 alineatul (1).

302 *Ibid.*, articolul 5 alineatul (1) litera (b).

303 *Ibid.*, articolul 6.

304 CEDO, *Strand Lobben și alții împotriva Norvegiei* (MC), nr. 37283/13, 10 septembrie 2019; CEDO, *Uzbyakov împotriva Rusiei*, nr. 71160/13, 5 mai 2020.

305 CEDO, *Zaiet împotriva României*, nr. 44958/05, 24 martie 2015.

306 CEDO, *Strand Lobben și alții împotriva Norvegiei* (MC), nr. 37283/13, 10 septembrie 2019.

autoritățile de asistență socială au autorizat adopția sa de către îngrijitorii săi maternali. CEDO a confirmat că protejarea legăturilor cu familia biologică este fundamentală, cu excepția cazului în care familia respectivă s-ar dovedi deosebit de nepotrivită³⁰⁷. În această cauză, autoritățile naționale nu au încercat efectiv să atingă un echilibru just între interesele copilului și cele ale familiei sale biologice. Curtea a constatat că procesul decizional care a condus la decizia contestată de autorizare a adoptării copilului nu a fost desfășurat astfel încât să se asigure că toate opiniile și interesele reclamantilor au fost luate în considerare în mod corespunzător. Prin urmare, procedura în cauză nu a fost însoțită de garanții proporționale în raport cu gravitatea ingerinței și cu importanța intereselor în cauză, încălcându-se articolul 8 din Convenție³⁰⁸.

Exemplu: În cauza *Abdi Ibrahim împotriva Norvegiei*³⁰⁹, reclamanta, o tânără somaleză de credință musulmană, a cerut ca fiul ei să fie încredințat unei familii adoptive somaleze sau musulmane, ceea ce s-a dovedit imposibil, drept urmare a fost încredințat unei familii creștine. Când autoritățile au permis ulterior adoptarea copilului de către familia adoptivă, reclamanta nu a cerut înapoierea copilului, ci a dorit continuarea relațiilor personale cu acesta, astfel încât fiul ei să își poată păstra rădăcinile culturale și religioase. Instanțele naționale s-au bazat pe articolul 20 alineatul (3) din CDC, potrivit căruia, când se evaluează posibilele soluții pentru un copil care este temporar sau permanent privat de mediul său familial, trebuie să se acorde atenția cuvenită oportunității continuității în ceea ce privește educația copilului și mediul său etnic, religios, cultural și lingvistic. Curtea a acceptat că acest standard corespundea și era în conformitate cu cerințele convenției. Cu toate acestea, măsurile luate după plasarea inițială a copilului în asistența maternală în ceea ce privește capacitatea reclamantei de a avea contact regulat cu acesta, culminând cu decizia de a permite adoptarea acestuia, nu a ținut seama în mod corespunzător de interesul reclamantei de a permite copilului să păstreze cel puțin unele legături cu originile sale culturale și religioase. Motivele invocate în sprijinul deciziei contestate nu au fost suficiente pentru a demonstra că circumstanțele cauzei au fost excepționale în așa măsură încât să justifice o separare completă și

307 *Ibid.*, punctul 207.

308 Vezi, de asemenea, CEDO, *Suur împotriva Estoniei*, nr. 41736/18, 20 octombrie 2020; CEDO, *Y.I. împotriva Rusiei*, nr. 68868/14, 25 februarie 2020; CEDO, *Pedersen și alții împotriva Norvegiei*, nr. 39710/15, 10 martie 2020.

309 CEDO, *Abdi Ibrahim împotriva Norvegiei* (MC), nr. 15379/16, 17 decembrie 2019.

definitivă a legăturilor dintre reclamantă și fiul său sau că decizia în acest sens a fost motivată de o cerință imperativă referitoare la interesul superior al copilului. S-a constatat încălcarea articolului 8, în lumina articolului 9 din Convenție.

Exemplu: În cauza *S.S. împotriva Sloveniei*³¹⁰, reclamanta, care suferea de schizofrenie paranoidă, a fost privată de drepturile părintești pe baza incapacității ei de a avea grijă de copil. Ea a abandonat copilul la aproximativ o lună după naștere. Copilul a fost dat în plasament și, în cele din urmă, adoptat. Neidentificând nicio posibilitate reală de a relua îngrijirea copilului și luând în considerare impactul negativ pe care sesiunile de vizită l-au avut asupra ei, precum și lipsa oricărui atașament emoțional între ele, instanțele naționale au considerat că este în interesul superior al copilului să retragă drepturile părintești ale reclamantei. Mai mult, copilul a trăit cu familia sa adoptivă încă din fragedă copilărie și a stabilit legături puternice cu aceasta. Deoarece existau puține sau zero perspective de reîntregire a familiei biologice, interesul copilului de a se integra pe deplin în familia sa *de facto* a cântărit deosebit de mult când a fost pus în balanță cu dorința reclamantei de a păstra legături juridice cu copilul. În plus, măsura contestată nu a împiedicat-o pe reclamantă să aibă o relație personală cu copilul, deoarece ar fi putut, în principiu și în ciuda adopției, să mențină legătura cu copilul. Curtea nu a constatat nicio încălcare a articolului 8 din Convenție.

Exemplu: În cauza *Kearns împotriva Franței*³¹¹, CEDO a constatat că este compatibil cu dispozițiile Convenției faptul că o femeie irlandeză, care și-a dat copilul spre adopție în Franța, nu și-a putut revoca consimțământul oficial pentru adopție, după expirarea unui termen de două luni. Legea franceză a încercat să găsească un echilibru corect și să asigure proporționalitatea între interesele conflictuale ale mamei biologice, ale copilului și ale familiei adoptive. În acest proces, interesul superior al copilului a trebuit să fie primordial. Din probele prezentate Curții, a fost în interesul superior al copilului de a se bucura de relații stabile într-o nouă familie cât mai repede posibil și au fost luate toate măsurile necesare pentru a se asigura că reclamanta a înțeles consecințele exacte ale acțiunii ei.

310 CEDO, *S.S. împotriva Sloveniei*, nr. 40938/16, 30 octombrie 2018.

311 CEDO, *Kearns împotriva Franței*, nr. 35991/04, 10 ianuarie 2008.

CEDO afirmă, de asemenea, că procesul decizional în materie de adopție trebuie să aibă loc ținând seama de interzicerea discriminării prevăzută la articolul 14 din Convenție. În special, CEDO a analizat dacă excluderea reclamanților de la posibilitatea de a adopta pe criterii de orientare sexuală, de cetățenie sau de vârstă a fost compatibilă cu articolul 14, coroborat cu articolul 8. Astfel, Curtea a reafirmat că datoria de a lua măsuri proporționale în vederea protejării interesului superior al copilului este de o importanță esențială.

Exemplu: În cauza *Schwizgebel împotriva Elveției*³¹², reclamanta, o femeie celibatară de 47 de ani, nu a putut să adopte un al doilea copil, având în vedere diferența de vârstă dintre ea și copilul pe care dorea să îl adopte. Reclamanta a pretins a fi o victimă a discriminării pe motive de vârstă. CEDO a considerat că refuzul autorizării de a primi un copil în vederea adopției în cazul reclamantei a urmărit scopul legitim de a proteja bunăstarea și drepturile copilului. Având în vedere lipsa de consens la nivel european în ceea ce privește dreptul de a adopta ca părinte unic, limita inferioară și cea superioară de vârstă pentru adoptatori și diferența de vârstă între adoptator și copil, marja largă de apreciere a statului în acest domeniu, precum și nevoia de a proteja interesul superior al copilului, refuzul de a autoriza adopția unui al doilea copil nu a contravenit principiului proporționalității. Prin urmare, Curtea a constatat că justificarea oferită de autorități a părut obiectivă și rezonabilă și că diferența de tratament reclamată nu a fost discriminatorie în sensul articolului 14 din Convenție.

Exemplu: Cauza *E.B. împotriva Franței*³¹³ se referă la refuzul autorităților naționale de a acorda reclamantei, o lesbiană care locuia cu partenera sa și care a încercat să adopte ca persoană celibatară, aprobarea în vederea adopției. CEDO a reiterat că articolul 8 din Convenție nu conferă, în sine, dreptul de a întemeia o familie sau de a adopta. Cu toate acestea, o plângere privind discriminarea s-ar putea încadra în domeniul de aplicare mai larg al unui anumit drept, chiar dacă problema în cauză nu se referă la un drept specific acordat prin Convenție. Având în vedere că legislația franceză permitea persoanelor celibatate să adopte, un astfel de drept nu putea fi refuzat unei persoane pe criterii discriminatorii. Astfel cum au stabilit instanțele naționale, reclamanta prezenta calități personale incontestabile și o aptitudine pentru creșterea copiilor, care erau, cu siguranță, în interesul

312 CEDO, *Schwizgebel împotriva Elveției*, nr. 25762/07, 10 iunie 2010.

313 CEDO, *E.B. împotriva Franței* (MC), nr. 43546/02, 22 ianuarie 2008.

superior al copilului, o noțiune esențială în cadrul instrumentelor juridice internaționale relevante. Curtea a considerat că orientarea sexuală a reclamantei a jucat un rol determinant în refuzul autorităților de a-i permite să adopte, ajungându-se astfel la un tratament discriminatoriu în comparație cu alte persoane celibatate care aveau dreptul de a adopta în conformitate cu legislația națională.

Exemplu: Cauza *Gas și Dubois împotriva Franței*³¹⁴ se referă la măsura în care cuplurile de același sex ar trebui să aibă același drept ca și cuplurile heterosexuale în ceea ce privește adoptarea de către al doilea părinte. Reclamantele erau un cuplu de același sex care au încheiat un parteneriat civil. Reclamantele au afirmat că au fost discriminate în comparație cu cuplurile heterosexuale căsătorite și necăsătorite. În ceea ce privește comparația cu cuplurile necăsătorite de sex opus, CEDO a concluzionat că și unui cuplu heterosexual care a încheiat un parteneriat civil i s-ar respinge cererea de adopție simplă în conformitate cu dispozițiile legislației franceze. În consecință, CEDO a concluzionat că nu a existat nicio diferență de tratament bazată pe orientarea sexuală și, prin urmare, nicio încălcare a drepturilor reclamantelor în conformitate cu convenția.

Exemplu: Cauza *X și alții împotriva Austriei*³¹⁵ se referă la o situație similară, dar legea austriacă a permis adoptarea de către al doilea părinte în cazul cuplurilor heterosexuale necăsătorite. CEDO a concluzionat că, în acest caz, a existat o diferență de tratament al reclamantelor pe motive de orientare sexuală și că nu au fost prezentate de autorități motive suficient de solide și convingătoare, încălcându-se astfel articolul 14 coroborat cu articolul 8 din Convenție.

Exemplu: Cauza *A.H. și alții împotriva Rusiei*³¹⁶ se referă la o lege rusă care interzice adoptarea copiilor ruși de către cetățeni ai Statelor Unite ale Americii. S-a constatat că interdicția generală, care s-a aplicat retroactiv și fără discriminare tuturor eventualilor părinți adoptivi din Statele Unite ale Americii, indiferent de stadiul procedurilor de adopție și de circumstanțele lor individuale, a încălcat articolul 14 coroborat cu articolul 8 din Convenție.

314 CEDO, *Gas și Dubois împotriva Franței*, nr. 25951/07, 15 martie 2012.

315 CEDO, *X și alții împotriva Austriei* (MC), nr. 19010/07, 19 februarie 2013.

316 CEDO, *A.H. și alții împotriva Rusiei*, nr. 6033/13, 8927/13, 10549/13, 12275/13, 23890/13, 26309/13, 27161/13, 29197/13, 32224/13, 32331/13, 32351/13, 32368/13, 37173/13, 38490/13, 42340/13 și 42403/13, 17 ianuarie 2017.

CEDO se concentrează, de asemenea, asupra fondului respectării spiritului și scopului legislației internaționale în ceea ce privește procesul decizional privind adopția.

Exemplu: În cauza *Harroudj împotriva Franței*³¹⁷, autoritățile franceze au refuzat cererea reclamantei privind adopția cu efecte depline a unei fete algeriene care a fost abandonată la naștere și plasată în grija reclamantei în *kafala*, tutela din dreptul islamic. Motivele pentru acest refuz au fost faptul că Codul civil francez nu permite adoptarea unui copil atunci când aceasta ar fi interzisă în conformitate cu legea țării sale de origine (așa cum este cazul legislației algeriene) și faptul că prin *kafala* s-a conferit deja reclamantei autoritatea părintească, permițându-i să ia decizii în interesul superior al copilului. Un apel ulterior a fost respins pe motiv că legislația națională este în concordanță cu Convenția de la Haga asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopției internaționale și că articolul 20 din CDC recunoaște *kafala* ca fiind pe picior de egalitate cu adopția în ceea ce privește păstrarea interesului superior al copilului.

La examinarea plângerii reclamantei, CEDO a reamintit principiul potrivit căruia, odată stabilită o legătură de familie, statul trebuie să acționeze într-un mod calculat pentru a permite ca acea legătură să se dezvolte și să stabilească garanții juridice care fac posibilă integrarea copilului în familie, precum și necesitatea de a interpreta Convenția în concordanță cu principiile generale de drept internațional. *Kafala* fost recunoscută în conformitate cu dreptul francez, iar reclamantei i s-a permis să își exercite autoritatea părintească și să ia decizii în interesul copilului. De exemplu a avut dreptul să elaboreze un testament în favoarea copilului, depășind dificultățile generate de restricția privind adopția. În concluzie, prin neutralizarea treptată a interdicției adopției în acest mod, statul pârât, care a căutat să încurajeze integrarea copiilor de origine străină fără a-i izola imediat de regulile din țara lor de origine, a dat dovadă de respect pentru pluralismul cultural și a asigurat un echilibru corect între interesul public și cel al reclamantei. Prin urmare, CEDO nu a constatat nicio încălcare a drepturilor reclamantei.

În dreptul internațional, interesul superior al copilului trebuie să fie considerentul suprem în cazurile de adopție. Pe lângă principiul interesului superior, alte principii generale ale CDC îndrumă și fundamentează punerea sa în aplicare în

317 CEDO, *Harroudj împotriva Franței*, nr. 43631/09, 4 octombrie 2012.

contextul adopției: nediscriminarea, dreptul la viață, supraviețuirea și dezvoltarea, precum și respectul pentru opiniile copiilor³¹⁸. O importanță deosebită o are [Comentariul general nr. 14](#) al Comitetului ONU pentru drepturile copilului, privind dreptul copilului ca interesul său superior să fie considerat primordial³¹⁹. Similar, unul dintre obiectivele [Convenției de la Haga asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopției internaționale](#) este „să stabilească garanții pentru ca adopțiile internaționale să se îndeplinească în interesul superior al copilului și în respectul drepturilor fundamentale care îi sunt recunoscute în dreptul internațional”³²⁰.

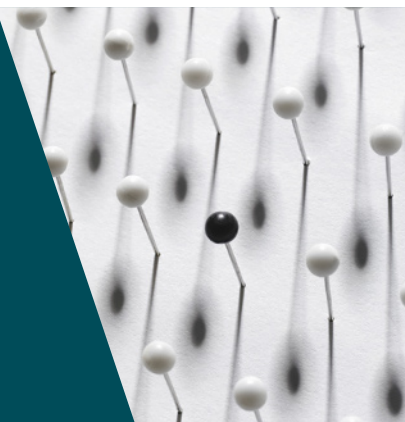
318 ONU, [CDC](#), articolele 2, 3, 6 și 12. Vezi, de asemenea, ONU, Comitetul pentru drepturile copilului (2010), Orientări specifice tratatului privind forma și conținutul rapoartelor periodice care trebuie prezentate de statele părți în conformitate cu articolul 44 alineatul (1) litera (b) din Convenția cu privire la drepturile copilului, [doc. ONU CRC/C/58/Rev.2](#), 23 noiembrie 2010, punctele 23-27.

319 ONU, Comitetul pentru drepturile copilului (2013), [Comentariul general nr. 14 \(2013\) privind dreptul copilului de a se ține seama în mod prioritar de interesul superior al acestuia \(articolul 3, punctul 1\)](#), CRC /C/GC/14, 29 mai 2013.

320 Conferința de la Haga de drept internațional privat (1993), [Convenția de la Haga asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopției internaționale](#), 29 mai 1993, articolul 1 litera (a).

7

Protecția copilului împotriva violenței și exploatării

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Directiva privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile (2011/93/UE)</p> <p>TFUE, articolele 82 și 83</p> <p>Directiva privind comerțul electronic (2000/31/CE)</p> <p>Directiva asupra confidențialității și comunicațiilor electronice (2002/58/CE)</p> <p>Directiva serviciilor mass-media audiovizuale (2018/1808/UE)</p> <p>Regulament privind o derogare temporară de la anumite dispoziții ale Directivei 2002/58/CE în ceea ce privește utilizarea tehnologiilor de către furnizorii de servicii de comunicații interpersonale care nu se bazează pe numere pentru prelucrarea datelor cu caracter personal și a altor date în scopul combaterii abuzului sexual online asupra copiilor (2021/1232/UE)</p>	<p>Violența în școli, online, acasă și în alte medii</p>	<p>Convenția, articolul 2 (dreptul la viață), articolul 3 (tratamentul inuman sau degradant) și articolul 8 (integritatea fizică)</p> <p>Protocolul nr. 1 la Convenție, articolul 2 (dreptul la educație)</p> <p>CSE (revizuită), articolul 7 (dreptul la protecție specială împotriva pericolelor fizice și morale) și articolul 17 (dreptul la protecție)</p> <p>Convenția de la Lanzarote</p> <p>Convenția de la Istanbul</p> <p>CEDO, <i>Kayak împotriva Turciei</i>, nr. 60444/08, 2012 (înjunghiere în vecinătatea unei școli)</p> <p>CEDO, <i>O'Keeffe împotriva Irlandei (MC)</i>, nr. 35810/09, 2014 (abuz sexual în școală)</p> <p>CEDO, <i>X și alții împotriva Bulgariei</i>, nr. 22457/16, 2021 (anchetarea acuzațiilor de abuz sexual într-un orfelinat)</p> <p>CEDO, <i>Campbell și Cosans împotriva Regatului Unit</i>, nr. 7511/76 și 7743/76, 23 martie 1983</p> <p>CEDO, <i>F.O. împotriva Croației</i>, nr. 29555/13, 2021 (abuz verbal în școală)</p>

UE	Subiecte abordate	CoE
		<p>CEDO, <i>M.C. împotriva Bulgariei</i>, nr. 39272/98, 4 decembrie 2003</p> <p>CEDO, <i>R.B. împotriva Estoniei</i>, nr. 22597/16, 22 iunie 2021</p> <p>CEDO, <i>A.Ş. împotriva Turciei</i>, nr. 58271/10, 13 septembrie 2016</p> <p>CEDO, <i>A.R. și L.R. împotriva Elveției</i>, nr. 22338/15, 2017 (educație sexuală într-o școală de stat)</p> <p>CEDO, <i>Kurt împotriva Austriei (MC)</i>, nr. 62903/15, 15 iunie 2021</p> <p>CEDO, <i>Kontrová împotriva Slovaciei</i>, nr. 7510/04, 31 mai 2007</p> <p>CEDO, <i>Talpis împotriva Italiei</i>, nr. 41237/14, 18 septembrie 2017</p> <p>CEDO, <i>Costello-Roberts împotriva Regatului Unit</i>, nr. 13134/87, 25 martie 1993</p>
<p>Carta, articolul 5 alineatul (2) (munca forțată sau obligatorie) și articolul 5 alineatul (3) (interzicerea traficului de ființe umane)</p> <p>Directiva privind protecția tinerilor la locul de muncă (94/33/CE)</p> <p>Directiva privind combaterea traficului de persoane (2011/36/UE)</p> <p>Directiva privind resortisanții țărilor terțe (2004/81/CE)</p> <p>Directiva privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile (2011/93/UE)</p>	<p>Exploatarea sexuală</p>	<p>Convenția, articolul 4 (interzicerea aservirii, a muncii forțate și obligatorii) și articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private)</p> <p>CSE (revizuită), articolul 7 alineatul (10) (protecția copiilor împotriva riscurilor fizice și morale)</p> <p>Convenția privind lupta împotriva traficului de ființe umane</p> <p>Convenția privind criminalitatea informatică</p> <p>Convenția de la Lanzarote</p> <p>CEDO, <i>C.N. și V. împotriva Franței</i>, nr. 67724/09, 11 octombrie 2012 (aservire)</p> <p>CEDO, <i>Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei</i>, nr. 25965/04, 2010 (neanchetarea unor presupuse acuzații de trafic)</p>

UE	Subiecte abordate	CoE
		CEDO, <i>V.C.L. și A.N. împotriva Regatului Unit</i> , nr. 77587/12 și 74603/12, 2021 CEDO, <i>Söderman împotriva Suediei</i> (MC), nr. 5786/08, 2013 (filmarea în secret a unui copil) CEDO, <i>N.C. împotriva Turciei</i> , nr. 40591/11, 9 februarie 2021 CEDO, <i>K.U. împotriva Finlandei</i> , nr. 2872/02, 2 decembrie 2008
	Grupurile cu risc ridicat	CEDO, <i>Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu împotriva României</i> (MC), nr. 47848/08, 2014 (moartea unui tânăr cu dizabilități grave într-o instituție de stat) CEDO, <i>Nencheva și alții împotriva Bulgariei</i> , nr. 48609/06, 2013 (moartea unor copii într-o instituție de stat) CEDO, <i>I.C. împotriva României</i> , nr. 36934/08, 2016 CEDO, <i>V.C. împotriva Italiei</i> , nr. 54227/14, 2018 (copii toxicomani)
Decizia Comisiei în ceea ce privește introducerea unor numere rezervate suplimentare care încep cu „116” (2007/698/CE)	Copiii dispăruți	Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private) Convenția, <i>Zorica Jovanović împotriva Serbiei</i> , nr. 21794/08, 2013 (dreptul la informații) CEDO, <i>Ljubinka Mik și Svetlana Jovanović împotriva Serbiei</i> , nr. 9291/14 și 63798/14, 2021

Violența împotriva copiilor include toate formele de violență fizică sau psihică, vătămare sau abuz, de neglijență sau tratament neglijent, de rele tratamente sau exploatare, inclusiv abuz sexual³²¹. Violența poate apărea în medii diferite, cum ar fi la școală, acasă sau pe stradă, dar și online prin utilizarea telefoanelor mobile sau a altor dispozitive electronice conectate la internet. Violența online include nu numai deținerea, producția și partajarea materialelor cu abuz sexual

321 Vezi definiția completă de la articolul 19 alineatul (1) din CDC.

asupra copiilor, ci și ademenirea minorilor în scopuri sexuale (*grooming*), hărțuirea online, victimizarea și hărțuirea cibernetică. În dreptul internațional, statele trebuie să ia măsuri pentru a se asigura că copiii beneficiază de protecție adecvată și că drepturile lor la integritate fizică și demnitate sunt respectate în mod efectiv. Obligația statului de a-i proteja poate avea diverse forme, în funcție de riscul specific de violență la care este expus un copil și de autorul violenței. Astfel, obligațiile statelor sunt mai clare atunci când copiii se află sub autoritatea și controlul statului, de exemplu dacă sunt plasați în instituții publice. Obligația de protecție a statului se poate dovedi mai dificil de îndeplinit în cazurile în care copiii sunt expuși violenței exercitate de persoane particulare, inclusiv de membrii familiilor acestora. Cu toate acestea, obligațiile statelor includ, de asemenea, măsuri preventive, și nu numai măsuri de protecție sau de asistență ulterior săvârșirii actului de violență. Situațiile de criză și de urgență, cum ar fi pandemia de COVID-19 din anul 2019, pot spori vulnerabilitatea copiilor la violență, inclusiv la abuz sexual și la exploatare sexuală, care trebuie abordate³²².

Una dintre competențele UE în acest domeniu se referă la infracțiunile transfrontaliere, inclusiv traficul de persoane și exploatarea sexuală a femeilor și a copiilor (articolul 83 din **TFUE**). Prin urmare, au fost adoptate măsuri legislative specifice în ceea ce privește materialele cu abuz sexual asupra copiilor și traficul de persoane. UE a adoptat, de asemenea, acte normative care impun statelor membre să incrimineze mai multe forme de abuz sexual, exploatarea sexuală și acțiunile care solicită copii în scopuri sexuale, inclusiv ademenirea minorilor în scopuri sexuale (*grooming*). La nivelul CoE, CEDO, prin jurisprudența sa privind articolele 2, 3 și 8, a dezvoltat domeniul de aplicare al obligațiilor statelor cu privire la o gamă largă de acte care constituie violență împotriva copiilor. Și CEDS a fost activ în domeniu, atât prin procedura sa de raportare, cât și prin mecanismul său de plângeri colective. În plus, acum sunt în vigoare convenții specifice ale CoE, în special **Convenția de la Lanzarote**³²³ și există organisme de monitorizare responsabile cu supravegherea punerii lor în

322 Organizația Mondială a Sănătății (2020), 'COVID-19: Protecting children from violence, abuse and neglect in the home' („COVID-19: Protejarea copiilor împotriva violenței, abuzului și neglijării de acasă”); UE, Comisia Europeană (2021), *Strategia UE privind drepturile copilului și Garanția europeană pentru copii*; UE, Agenția pentru Drepturi Fundamentale (2021), *Pandemia de COVID-19 și drepturile fundamentale: retrospectiva anului*, 10 iunie 2021; Consiliul Europei (2021), 'The COVID-19 pandemic and children: Challenges, responses and policy implications' („Pandemia de COVID-19 și copiii: Provocări, răspunsuri și implicații politice”), 12 martie 2021.

323 Consiliul Europei (2007), *Convenția pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale*, CETS nr. 201, 25 octombrie 2007.

aplicare. Convenția de la Lanzarote este cel mai cuprinzător instrument juridic internațional privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale la îndemâna tuturor (ratificat de toate cele 47 de state membre ale CoE și Tunisia).

Capitolul de față analizează aspecte specifice privind violența împotriva copiilor și reacția comunității internaționale. [Secțiunea 7.1](#) analizează violența acasă, la școală și în alte medii și se axează pe probleme cum ar fi abuzul în școală, abuzul sexual, violența domestică și neglijarea copiilor. [Secțiunea 7.2](#) analizează cazuri de exploatare a copiilor care au o dimensiune transfrontalieră pronunțată, printre care traficul de persoane (în scopul muncii forțate sau al exploatării sexuale) și infracțiunile care implică materiale cu abuz sexual asupra copiilor. [Secțiunea 7.3](#) aduce în discuție grupurile cu risc ridicat. În sfârșit, [secțiunea 7.4](#) abordează problema copiilor dispăruți.

7.1. Violența acasă, în școli, online sau în alte medii

Aspecte esențiale

- Statele au obligația de a asigura protecția efectivă a copiilor împotriva tuturor formelor de violență și de vătămare în orice mediu, inclusiv împotriva violenței din mediul online.
- Statele au obligația de a oferi un cadru juridic adecvat pentru protecția copilului.
- Statele trebuie să efectueze anchete efective ale acuzațiilor credibile în cazuri de abuz, violență și vătămare asupra copiilor.

În dreptul UE³²⁴, principalul instrument juridic în acest domeniu, adoptat în temeiul articolelor 82 și 83 din **TFUE** este **Directiva 2011/93/UE** privind combaterea abuzului sexual asupra copilului, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile³²⁵.

³²⁴ UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), **Directiva 2011/93/UE** din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile, JO 2011 L 335/1.

³²⁵ *Ibid.*

În dreptul CoE, CEDO și CEDS au generat o colecție substanțială de jurisprudență cu privire la protecția copiilor împotriva violenței în orice mediu. În plus, convențiile specifice ale CoE (de exemplu [Convenția de la Lanzarote](#)) oferă garanții detaliate pentru protecția copiilor împotriva unor forme specifice de violență.

7.1.1. Domeniul de aplicare al responsabilității statului

În dreptul CoE, CEDO a analizat violența împotriva copiilor prin raportare la diverse dispoziții din [Convenție](#), în special la articolele 2, 3 și 8. Curtea a identificat obligații clare ale statelor ori de câte ori copiii sunt plasați în instituții aflate sub autoritatea acestora³²⁶. De asemenea, în cazul în care un anumit comportament sau o anumită situație atinge un nivel de gravitate care o califică drept tratament inuman sau degradant în conformitate cu articolul 3, statul are obligații pozitive de a proteja copiii împotriva relelor tratamente, inclusiv împotriva tratamentului aplicat de persoane particulare. S-a constatat că situații precum neglijarea pe termen lung de către părinți³²⁷, abuzul sexual comis în mod repetat de profesori³²⁸, violul³²⁹ sau pedepsele corporale³³⁰ se încadrează în domeniul de aplicare al articolului 3 din Convenție.

În cazul unui deces, statul poate fi tras la răspundere în temeiul articolului 2 din Convenție, chiar dacă decesul a fost provocat de o persoană particulară, și nu de către un reprezentant al statului. Obligațiile pozitive ale statelor diferă de la caz la caz, obligația de bază fiind aceea de a asigura protecția efectivă a copiilor împotriva violenței. În cazul formelor grave de rele tratamente, printre obligațiile pozitive se numără obligația de a adopta dispoziții de drept penal eficace, care să fie susținute de aparatul de aplicare a legii³³¹. De asemenea,

326 CEDO, *Nencheva și alții împotriva Bulgariei*, nr. 48609/06, 18 iunie 2013.

327 CEDO, *Z și alții împotriva Regatului Unit (MC)*, nr. 29392/95, 10 mai 2001.

328 CEDO, *O'Keeffe împotriva Irlandei (MC)*, nr. 35810/09, 28 ianuarie 2014.

329 CEDO, *M.C. împotriva Bulgariei*, nr. 39272/98, 4 decembrie 2003; CEDO, *M.G.C. împotriva României*, nr. 61495/11, 15 martie 2016, punctul 58.

330 CEDO, *Tyler împotriva Regatului Unit*, nr. 5856/72, 25 aprilie 1978; CEDO, *M.C. împotriva Bulgariei*, nr. 39272/98, 4 decembrie 2003, punctul 150; CEDO, *O'Keeffe împotriva Irlandei (MC)*, nr. 35810/09, 28 ianuarie 2014, punctul 146.

331 CEDO, *Tyler împotriva Regatului Unit*, nr. 5856/72, 25 aprilie 1978; CEDO, *M.C. împotriva Bulgariei*, nr. 39272/98, 4 decembrie 2003, punctul 150; CEDO, *O'Keeffe împotriva Irlandei (MC)*, nr. 35810/09, 28 ianuarie 2014, punctul 146.

statele trebuie să adopte măsuri speciale și măsuri de garantare a protecției copiilor³³².

În temeiul Convenției, au fost examinate în diverse ocazii cauze privind violența îndreptată de persoane particulare împotriva copiilor în școli, locuințe particulare sau alte instituții administrate de actori nestatali, în care se discuta dacă ar putea fi invocată responsabilitatea statului. În astfel de cauze, CEDO a hotărât că un stat nu se poate degreva de datoria de a proteja copiii prin delegarea gestionării serviciilor publice importante, cum ar fi educația, către persoane particulare³³³. În cauzele referitoare la stabilirea răspunderii statului, CEDO a distins în general între obligația generală a statelor de a proteja, atunci când riscul nu era clar identificabil, și o obligație specifică de a proteja în cazurile în care riscul era clar identificabil. În primul caz, CEDO a analizat dacă lipsa de intervenție a statului a condus la un risc real de violență pentru copilul victimă.

Exemplu: În cauza *Kayak împotriva Turciei*³³⁴ este vorba despre înjunghierea mortală a unui băiat de 15 ani de către un alt adolescent, în apropierea unei școli. CEDO a constatat că școlile au obligația de a-i proteja pe cei înscriși împotriva tuturor formelor de violență. În acest caz concret, CEDO a hotărât că Turcia este responsabilă, în conformitate cu articolul 2 din Convenție, pentru faptul că nu a protejat dreptul la viață al fiului și fratelui reclamantilor, deoarece la momentul respectiv nu exista niciun sistem de supraveghere eficace. În lipsa unui astfel de sistem, a fost posibil ca un adolescent să ia un cuțit din bucătăria școlii, pe care l-a folosit pentru a înjunghia victima.

Exemplu: Cauza *O'Keeffe împotriva Irlandei*³³⁵ se referă la abuzurile comise în anii 1970 într-o școală națională din Irlanda. La acea vreme, școlile naționale din Irlanda erau recunoscute și finanțate de stat, în timp ce conducerea și administrarea erau încredințate Bisericii. Reclamanta, elevă la momentul respectiv, a fost supusă la aproximativ 20 de acte de abuz sexual

332 CEDO, *O'Keeffe împotriva Irlandei* (MC), nr. 35810/09, 28 ianuarie 2014, punctul 148; vezi și CEDO, *M.C. împotriva Bulgariei*, nr. 39272/98, Convenția 2003-XII, punctul 153.

333 CEDO, *M.C. împotriva Bulgariei*, nr. 39272/98, 4 decembrie 2003, punctul 150; CEDO, *Costello-Roberts împotriva Regatului Unit*, nr. 13134/87, 25 martie 1993, punctul 27.

334 CEDO, *Kayak împotriva Turciei*, nr. 60444/08, 10 iulie 2012.

335 CEDO, *O'Keeffe împotriva Irlandei* (MC), nr. 35810/09, 28 ianuarie 2014.

de către unul dintre profesorii școlii. Ea a depus plângere la autoritățile statului cu privire la aceste acte abia în 1998, după ce a aflat despre alte acte de abuz sexual comise de același profesor. CEDO a trebuit să stabilească dacă statul putea fi tras la răspundere pentru actele de abuz care nu fuseseră raportate autorităților la momentul respectiv. Curtea a constatat în primul rând că actele de abuz la care reclamanta fusese supusă se încadrau în domeniul de aplicare al articolului 3 din Convenție. Apoi, pe baza a diferite rapoarte, CEDO a constatat că statul ar fi trebuit să fie conștient de riscurile potențiale de abuz sexual în școli. La acea vreme, nu existau proceduri adecvate care să permită unui copil sau unui părinte să sesizeze actele de abuz direct statului. De asemenea, nu existau mecanisme de supraveghere a tratamentelor aplicate de profesori copiilor. Prin urmare, CEDO a concluzionat că Irlanda nu își îndeplinise obligațiile pozitive care decurgeau în conformitate cu articolul 3 din Convenție, deoarece nu oferise un mecanism de protecție eficace împotriva actelor de abuz comise asupra copiilor în școli. Potrivit CEDO, statele trebuie să deruleze, de asemenea, anchete efective în cazul acuzațiilor de rele tratamente sau pierderi de viață, indiferent dacă faptele au fost comise de reprezentanți ai statului³³⁶ sau de persoane particulare. O anchetă este efective dacă, la primirea unor plângeri de la victime sau de la succesorii acestora, statele pun în aplicare o procedură de natură să conducă la identificarea și pedepsirea persoanelor responsabile pentru acte de violență care încalcă fie articolul 2, fie articolul 3 din Convenție.

În conformitate cu CSE, dreptul copiilor de a fi protejați împotriva abuzurilor și relelor tratamente intră în principal sub incidența articolelor 7 și 17, care impun statelor să protejeze copiii de toate formele de rele tratamente. CEDS a interpretat articolul 17 ca impunând o interdicție legală împotriva oricărei forme de violență împotriva copiilor în toate mediile (acasă, în școli și instituții). În jurisprudența sa, CEDS a constatat că articolul 17 din CSE³³⁷ este încălcat în cazul în care statele nu dispun de legislație care să stabilească „o interdicție explicită și cuprinzătoare a tuturor formelor de pedeapsă corporală aplicate copiilor care le-ar putea afecta integritatea fizică, demnitatea, dezvoltarea sau bunăstarea psihologică”³³⁸.

336 CEDO, *Assenov și alții împotriva Bulgariei*, nr. 24760/94, 28 octombrie 1998.

337 CEDS, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) Ltd împotriva Republicii Cehe*, plângerea nr. 96/2013, 29 mai 2015.

338 CEDS, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) Ltd împotriva Sloveniei*, plângerea nr. 95/2013, 27 mai 2015, punctul 51.

În conformitate cu Convenția de la Lanzarote, statele sunt obligate să incrimineze diverse forme de abuz sexual și de exploatare sexuală împotriva copiilor³³⁹. Această convenție impune totodată statelor să ia măsuri legislative sau de altă natură pentru a preveni abuzul sexual asupra copiilor prin organizarea de campanii de sensibilizare, prin instruirea personalului de specialitate, prin informarea copiilor privind riscurile de abuz și prin oferirea de ajutor de specialitate pentru persoanele care riscă să comită infracțiuni de abuz asupra copiilor. Comitetul de la Lanzarote monitorizează punerea în aplicare a convenției și emite rapoarte, avize și declarații³⁴⁰. În cauza *X și alții împotriva Bulgariei*, CEDO a subliniat că articolul 3 din Convenție trebuie interpretat în lumina altor instrumente juridice internaționale aplicabile și, în special, în lumina Convenției de la Lanzarote în ceea ce privește anchetele și cerințele procedurale³⁴¹. Mai mult, în conformitate cu articolele 4 și 5 din *Convenția de la Istanbul*³⁴², statele trebuie să adopte măsuri legislative speciale și să ancheteze actele de violență împotriva femeilor și fetelor. În conformitate cu articolul 22 din Convenția de la Istanbul, statele au obligația de a asigura servicii specializate de asistență pentru femeile și copiii care sunt victime ale violenței domestice. Grupul de experți în intervenția contra violenței împotriva femeilor și a violenței domestice monitorizează punerea în aplicare a convenției³⁴³.

Exemplu: Cauza *X și alții împotriva Bulgariei*³⁴⁴ se referă la acuzațiile aduse de trei copii bulgari că ar fi fost abuzați sexual într-un orfelinat din Bulgaria, înainte de adopția lor în Italia. Având în vedere cadrul legislativ și de reglementare satisfăcător pentru prevenirea abuzului sexual asupra copiilor

339 Consiliul Europei (2007), *Convenția pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale*, CETS nr. 201, 25 octombrie 2007.

340 Vezi, de exemplu Consiliul Europei, Comitetul de la Lanzarote (2019), *Declarația Comitetului de la Lanzarote privind protecția copiilor aflați în îngrijire alternativă împotriva exploatării sexuale și a abuzului sexual*, 21 octombrie 2019; Comitetul de la Lanzarote (2018), *Al doilea raport de punere în aplicare: protecția copiilor împotriva abuzului sexual în cercul de încredere: strategiile*, 31 ianuarie 2018; Comitetul de la Lanzarote (2017), *Avizul interpretativ privind aplicabilitatea Convenției de la Lanzarote în cazul infracțiunilor sexuale comise asupra copiilor și facilitate prin utilizarea tehnologiilor informației și comunicațiilor (TIC)*, 12 mai 2017; Comitetul de la Lanzarote (2015), *Primul raport privind punerea în aplicare: Protecția copiilor împotriva abuzului sexual în cercul de încredere: Cadrul*, 4 decembrie 2015.

341 CEDO, *X și alții împotriva Bulgariei*, nr. 22457/16, 2 februarie 2021.

342 Consiliul Europei (2011), *Convenția privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice*, CETS nr. 210, 11 mai 2011.

343 Consiliul Europei, Grupul de experți în intervenția contra violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (GREVIO) (2020), *1st general report on GREVIO's activities (Primul raport general privind activitățile GREVIO)*, aprilie 2020.

344 Vezi și CEDO, *X și alții împotriva Bulgariei*, nr. 22457/16, 2 februarie 2021.

și lipsa dovezii potrivit cărora autorități ar fi avut cunoștință de presupusul abuz, CEDO nu a constatat nicio încălcare a articolului 3 sub aspect material. Cu toate acestea, Curtea a considerat că Bulgaria nu a utilizat toate măsurile rezonabile de anchetă și de cooperare internațională pe parcursul examinării presupusului abuz. În special, autoritățile nu au încercat niciodată să examineze medical reclamanții sau să îi audieze pe aceștia sau pe ceilalți copii numiți de aceștia. În plus, autoritățile bulgare nu au luat în considerare niciodată măsuri de anchetă mai subtile, cum ar fi supravegherea perimetrului orfelinatului, interceptarea convorbirilor telefonice sau a mesajelor telefonice și a celor electronice sau utilizarea agenților sub acoperire, care sunt menționate în mod expres în Convenția de la Lanzarote și care sunt utilizate pe scară largă în Europa în astfel de cazuri. CEDO a concluzionat că autoritățile bulgare nu au luat toate măsurile rezonabile pentru a clarifica faptele și că nu au efectuat o analiză completă și atentă a probelor de care dispuneau, încălcându-și obligația procedurală prevăzută la articolul 3 din Convenție.

În dreptul internațional, **CDC** este instrumentul juridic principal pentru asigurarea protecției copilului la nivel de stat. În conformitate cu articolul 19, statele părți au obligația de a lua măsuri legislative, administrative, sociale și educative în vederea protejării copiilor împotriva tuturor formelor de violență, inclusiv a pedepselor corporale. Comitetul ONU pentru drepturile copilului a emis un număr important de comentarii generale și recomandări de interpretare a obligațiilor statelor membre în conformitate cu CDC. De exemplu Comentariul general nr. 13 descrie măsurile de protecție a copiilor împotriva tuturor formelor de violență³⁴⁵, iar Comentariul general nr. 8 solicită statelor să ia măsuri adecvate împotriva tuturor formelor de pedeapsă corporală³⁴⁶.

7.1.2. Abuzul în școală

În dreptul CoE, CEDO a analizat plângeri cu privire la abuzul în școală ca formă de măsură disciplinară, în principal în temeiul articolului 3 din Convenție. În cazul în care măsurile de pedeapsă corporală nu ating pragul de gravitate

345 Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2011), Comentariul general nr. 13 (2011): dreptul copilului la protecție împotriva oricărei forme de violență, CRC/C/GC/13, 18 aprilie 2011.

346 Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2007), *Comentariul general nr. 8 (2006): Dreptul copilului la protecție împotriva pedepsei corporale și a altor forme crude sau degradante de pedeapsă (articolul 19, articolul 28, punctul 2 și articolul 37, printre altele)*, CRC/C/GC/8, 2 martie 2007.

prevăzute la articolul 3, acestea pot intra totuși sub incidența articolului 8, ca parte a dreptului la integritate fizică și morală.

Cauza *Campbell și Cosans împotriva Regatului Unit* se referă la pedeapsa corporală aplicată copiilor în învățământul de stat³⁴⁷ și a fost urmată de cauza *Costello-Roberts împotriva Regatului Unit*³⁴⁸ referitoare la pedeapsa corporală aplicată copiilor în școlile private. În niciuna dintre aceste cauze, CEDO nu a constatat o încălcare a articolului 3 din Convenția europeană a drepturilor omului. Totuși, de la cauza *Costello-Roberts*, a avut loc o schimbare a atitudinilor sociale și a standardelor legale privind aplicarea măsurilor de disciplină asupra copiilor, subliniind nevoia de a proteja copiii de orice formă de violență și de abuz³⁴⁹.

Exemplu: Cauza *F.O. împotriva Croației*³⁵⁰ se referă la presupusa hărțuire a unui elev de către un profesor într-o școală publică și la eșecul autorităților statului de a răspunde în mod eficace la acuzația formulată de elev. Profesorul l-a numit pe reclamant „cretin, idiot, prost, țărănoi”. CEDO a constatat că, deși insultele adresate inițial de către profesor reclamantului aveau ca intenție să îl disciplineze pe acesta și pe colegii săi de clasă, celelalte două ocazii ulterioare nu au putut fi considerate ca nimic altceva decât abuz verbal care echivalează cu umilirea, batjocura și ridiculizarea. CEDO a subliniat că se așteaptă ca profesorii să înțeleagă că incitarea verbală și abuzul verbal i-ar putea afecta profund pe elevi, în special pe cei sensibili. Mai mult, profesorul ar trebui să fie conștient că orice formă de violență, inclusiv abuzul verbal, față de elevi, oricât de moderat ar fi, nu este acceptabilă într-un cadru educațional și că ar trebui să interacționeze cu elevii cu respectul cuvenit pentru demnitatea și integritatea lor morală. Curtea a subliniat, de asemenea, că autoritățile naționale trebuie să instituie măsuri legislative, administrative, sociale și educative adecvate pentru a interzice în mod neechivoc orice formă de violență sau de abuz împotriva copiilor în orice moment și în orice circumstanțe și, astfel, să asigure toleranță zero față de orice formă de violență sau de abuz în instituțiile de învățământ. Aceasta include necesitatea de a asigura tragerea la răspundere

347 CEDO, *Campbell și Cosans împotriva Regatului Unit*, nr. 7511/76 și 7743/76, 23 martie 1983.

348 CEDO, *Costello-Roberts împotriva Regatului Unit*, nr. 13134/87, 25 martie 1993.

349 CEDO, *F.O. împotriva Croației*, nr. 29555/13, 22 aprilie 2021. Vezi și CEDO, *V.K. împotriva Rusiei*, nr. 68059/13, 7 martie 2017.

350 CEDO, *F.O. împotriva Croației*, nr. 29555/13, 22 aprilie 2021.

prin căi penale, civile, administrative și profesionale adecvate. În cazul de față, Curtea a constatat că singura măsură luată de autoritățile naționale a implicat o mustrare verbală din partea psihologului școlii, care nu abordat problema pe care o reprezenta comportamentul profesorului. Prin urmare, CEDO a concluzionat că s-a încălcat articolul 8 din Convenție.

7.1.3. Abuzul sexual

Abuzul sexual asupra copiilor poate lua multe forme, printre care hărțuirea, ademenirea minorilor în scopuri sexuale (*grooming*), atingerea, incestul sau violul. Abuzul poate avea loc în diferite medii, inclusiv acasă, în școli, în instituții de plasament și în biserici, precum și online, prin utilizarea internetului și a tehnologiilor digitale. Copiii sunt deosebit de vulnerabili la abuzul sexual, deoarece se află de multe ori sub autoritatea și controlul adulților și au mai puțin acces la mecanismele prin care pot înainta plângeri. Traficul de persoane și infracțiunile care implică materiale cu exploatare sexuală a copiilor sunt tratate în [secțiunile 7.2.2](#), respectiv, [7.2.3](#)³⁵¹.

În dreptul UE, Directiva 2011/93/UE, reflectând în mare măsură abordarea Convenției de la Lanzarote, urmărește armonizarea sancțiunilor penale minime acordate de statele membre pentru diverse infracțiuni de abuz sexual asupra copiilor³⁵². În conformitate cu articolul 3 din directivă, statele membre trebuie să ia măsuri de drept penal pentru a asigura sancționarea diverselor forme de abuz sexual, inclusiv determinarea copiilor să asiste la activități sexuale sau la abuz sexual, practicarea de activități sexuale cu copii și recrutarea și/sau constrângerea copiilor să participe la spectacole pornografice. Directiva prevede pedepse mai mari în cazul actelor comise de persoane aflate într-o poziție de încredere și asupra unor copii deosebit de vulnerabili și/sau prin utilizarea constrângerii. Mai mult, statele membre trebuie să se asigure că urmărirea penală a suspecților de abuz asupra copiilor are loc în mod automat și că persoanelor condamnate pentru infracțiuni de abuz sexual li se interzice să exercite activități profesionale care presupun contactul direct și periodic cu copiii. Directiva conține și dispoziții privind asigurarea unor proceduri favorabile copiilor și garantează protecția copiilor victime în instanțele de judecată.

351 Vezi Grupul de lucru interagenției (2016), *Orientări terminologice pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzului sexual*, 28 ianuarie 2016.

352 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), *Directiva 2011/93/UE* din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile, JO 2011 L 335/1.

Articolul 10 din directivă impune statelor membre să se asigure că orice persoană condamnată pentru infracțiuni precum abuz sexual, exploatare sexuală și pornografie asupra copiilor este descalficată de la exercitarea activităților care presupun contactul direct și periodic cu copiii. [Decizia-cadru 2009/315/JAI](#)³⁵³ de reglementare a schimbului de informații privind cazierile judiciare între statele membre facilitează punerea în aplicare a directivei, permițând schimbul de informații extrase din cazierile judiciare ale persoanelor condamnate pentru infracțiuni de abuz sexual asupra copiilor³⁵⁴.

În ceea ce privește conținutul online, trebuie acordată o atenție deosebită materialelor cu abuz sexual asupra copiilor care proliferază online. Directiva privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor obligă autoritățile statelor membre să elimine paginile web care conțin sau difuzează materiale cu abuz sexual asupra copiilor, atât atunci când sunt găzduite pe teritoriul lor, cât și în afara acestuia³⁵⁵. [Directiva privind comerțul electronic](#)³⁵⁶ stabilește normele existente în materie de răspundere pentru intermediarii online. În conformitate cu articolul 3, directiva prevede mecanisme de notificare și de eliminare a conținutului ilegal, în cazul în care această acțiune este necesară din motive de „ordine publică, în special prevenirea, investigarea, depistarea și urmărirea infracțiunilor, în special protecția minorilor și lupta împotriva incitării la ură pe motiv de rasă, sex, religie sau naționalitate și împotriva atingerii aduse demnității umane”.

Un regulament interimar³⁵⁷ adoptat în 2021 privind prelucrarea datelor cu caracter personal și a altor date în scopul combaterii abuzului sexual asupra

353 UE, Consiliul Uniunii Europene (2009), [Decizia-cadru 2009/315/JAI din 26 februarie 2009](#) privind organizarea și conținutul schimbului de informații extrase din cazierile judiciare între statele membre, JO 2009 L 93.

354 UE, Comisia Europeană (2020), [Strategia UE pentru combaterea mai eficace a abuzului sexual asupra copiilor](#), COM(2020) 607 final, 24 iulie 2020.

355 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), [Directiva 2011/93/UE din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului](#), JO 2011 L 335, 17 decembrie 2011, articolul 25.

356 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2000), [Directiva 2000/31/CE privind anumite aspecte juridice ale serviciilor societății informaționale, în special ale comerțului electronic, pe piața internă](#) (directiva privind comerțul electronic), JO 2000 L 178.

357 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2021), [Regulamentul \(UE\) 2021/1232 din 14 iulie 2021 privind o derogare temporară de la anumite dispoziții ale Directivei 2002/58/CE în ceea ce privește utilizarea tehnologiilor de către furnizorii de servicii de comunicații interpersonale care nu se bazează pe numere pentru prelucrarea datelor cu caracter personal și a altor date în scopul combaterii abuzului sexual online asupra copiilor](#), PE/38/2021/REV/1, 30 iulie 2021.

copiilor prevede o derogare temporară de la anumite dispoziții ale Directivei 2002/58/CE asupra confidențialității și comunicațiilor electronice³⁵⁸. Acesta asigură faptul că anumiți furnizori de servicii online își pot continua acțiunile voluntare de depistare și de raportare a abuzurilor sexuale asupra copiilor comise online. Această derogare va dura trei ani³⁵⁹.

Directiva revizuită a serviciilor mass-media audiovizuale a introdus noi norme, la articolul 6a, prin care se prevede obligația statelor membre de a garanta că serviciile mass-media audiovizuale prestate de furnizorii de servicii mass-media aflați în jurisdicția lor și care pot afecta dezvoltarea fizică, mintală sau morală a copiilor sunt puse la dispoziție într-un mod care să asigure că, în mod normal, copiii nu le vor auzi sau vedea, prin măsuri proporționale cu potențialul programului de a dăuna. Conținutul cel mai dăunător, cum ar fi violența nejustificată și pornografia, trebuie să facă obiectul celor mai stricte măsuri. În plus, articolul 6a prevede obligația statelor membre de se asigura că furnizorii de servicii mass-media oferă publicului informații suficiente cu privire la conținutul care poate afecta dezvoltarea fizică, mintală sau morală a copiilor, prin intermediul unui sistem care descrie natura potențial dăunătoare a conținutului unui serviciu mass-media audiovizual³⁶⁰.

În plus, în decembrie 2020, Comisia a propus un act legislativ privind serviciile digitale, care reprezintă o reformă cuprinzătoare a obligațiilor în spațiul online și include protecția copiilor și a altor grupuri vulnerabile³⁶¹.

În dreptul CoE, CEDO a examinat cazurile de abuz sexual prin prisma articolelor 3 și 8 din Convenție. În general, plângerile au ca subiect neintroducerea de către statele membre a unor măsuri corespunzătoare pentru a proteja copiii

358 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2002), [Directiva 2002/58/CE din 12 iulie 2002 privind prelucrarea datelor personale și protejarea confidențialității în sectorul comunicațiilor publice \(Directiva asupra confidențialității și comunicațiilor electronice\)](#), JO 2002 L 201.

359 UE, Comisia Europeană (2020), [Strategia UE pentru combaterea mai eficace a abuzului sexual asupra copiilor](#), COM(2020) 607 final, 24 iulie 2020.

360 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2018), [Directiva \(UE\) 2018/1808 din 14 noiembrie 2018 de modificare a Directivei 2010/13/UE privind coordonarea anumitor dispoziții stabilite prin acte cu putere de lege sau acte administrative în cadrul statelor membre cu privire la furnizarea de servicii mass-media audiovizuale având în vedere evoluția realităților pieței](#), JO 2018 L 303/69.

361 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2020), [Propunere de regulament privind o piață unică pentru serviciile digitale \(Actul legislativ privind serviciile digitale\) și de modificare a Directivei 2000/31/CE](#), COM/2020/825 final, 15 decembrie 2020.

de abuzuri. În contextul articolului 3, CEDO a examinat, de asemenea, dacă statele au efectuat anchete efective în cazul acuzațiilor de abuz sexual. Plângerile privitoare la abuzuri asupra copiilor înaintate în temeiul articolului 8 vizează impactul unor astfel de acte asupra integrității fizice și psihice a victimei și asupra dreptului la respectarea vieții de familie. Uneori, distincția dintre obligațiile care le revin statelor în conformitate cu articolul 3 și, respectiv, articolul 8 este destul de neclară, CEDO folosind un raționament similar pentru a constata încălcări ale ambelor articole. Cu toate acestea, ar trebui remarcată frecvența mai mare a cauzelor deschise în temeiul articolului 8 în situațiile care privesc preluarea/plasarea nejustificată în îngrijire și impactul pe care îl au asupra familiei acuzațiile de abuz asupra copilului³⁶². Aceste situații sunt analizate în [capitolul 5](#).

Exemplu: În cauza *M.C. împotriva Bulgariei*³⁶³, reclamanta era o fată de 14 ani, care a susținut că a fost violată de două persoane după ce a ieșit seara în oraș. Plângerea înaintată de ea autorităților naționale a fost respinsă, în principal pentru că pe corpul acesteia nu s-a constatat nicio formă de violență fizică. CEDO a remarcat că acuzațiile de viol intră sub incidența articolului 3 din Convenție și că statul pârât era obligat să ancheteze efectiv aceste acuzații. Pentru a-și argumenta constatarea potrivit căreia autoritățile bulgare nu efectuaseră o astfel de anchetă, CEDO a invocat dovezi care atestau că în general autoritățile respingeau plângerile în cazurile în care victima nu putea demonstra opoziția fizică la actul de viol. Curtea a considerat că un astfel de nivel probatoriu nu era în concordanță cu realitățile de fapt referitoare la victimele actelor de viol și, prin urmare, a putut pronunța ineficace ancheta desfășurată de autorități, încălcându-se articolul 3 din Convenție.

Exemplu: În cauza *R.B. împotriva Estoniei*³⁶⁴, o fetiță de patru ani, care și-a acuzat tatăl de abuz sexual, a fost înregistrată în două interviuri video. În niciunul dintre aceste interviuri, fetița nu a fost informată despre dreptul ei de a nu depune mărturie împotriva unui membru al familiei sau despre

362 Consiliul Europei (2021), *Respecting human rights and the rule of law when using automated technology to detect online child sexual exploitation and abuse (Respectarea drepturilor omului și a statului de drept când se utilizează tehnologia automată pentru depistarea faptelor de exploatare sexuală și de abuz sexual asupra copiilor online)*, raport al experților independenți, iunie 2021.

363 CEDO, *M.C. împotriva Bulgariei*, nr. 39272/98, 4 decembrie 2003.

364 CEDO, *R.B. împotriva Estoniei*, nr. 22597/16, 22 iunie 2021.

obligația ei de a spune adevărul, deși regulile de procedură penală internă impuneau oferirea unor astfel de instrucțiuni. În cadrul procedurilor judiciare ulterioare, Curtea Supremă a pronunțat inadmisibilă mărturia reclamantei, care reprezenta probă decisivă în cauză, pe motiv că are o pondere însemnată neinformarea reclamantei în mod corespunzător înainte de sesiunile de audiere. În consecință, tatăl a fost achitat. CEDO a subliniat că anchetele și procedurile penale trebuie să fie efectuate de manieră să protejeze interesul superior și drepturile copiilor, o astfel de protecție necesitând adoptarea de măsuri adaptate la nevoile copiilor și de protecție a copiilor victime în cadrul procedurilor penale. În special, este esențial să se respecte garanțiile în cazul mărturiei copiilor atât în timpul anchetei anterioare procesului, cât și în timpul procesului. În conformitate cu *Orientările Comitetului de Miniștri al CoE privind justiția în interesul copilului*, în cazul în care se aplică norme mai puțin stricte privind prezentarea probelor sau alte măsuri adaptate nevoilor copiilor, astfel de măsuri nu ar trebui să diminueze în sine valoarea mărturiei sau a probelor oferite de un copil, fără a aduce atingere drepturilor apărării. Cu toate acestea, s-a constatat că mărturia reclamantei a fost inadmisibilă tocmai din cauza aplicării stricte a normelor procedurale, în cazul cărora nu s-a făcut nicio distincție între adulți și copii, prin urmare, nu au fost prevăzute excepții sau adaptări pentru martorii minori. În consecință, CEDO a concluzionat că au existat deficiențe semnificative în răspunsul procedural al autorităților naționale la acuzația adusă de reclamantă de abuz sexual din partea tatălui său, care nu au luat suficient în considerare vulnerabilitatea deosebită și nevoile corespunzătoare unui copil mic, încălcându-se obligațiile pozitive ale statului pârât în temeiul articolelor 3 și 8 din Convenție.³⁶⁵

Exemplu: Cauza *A.Ș. împotriva Turciei*³⁶⁶ se referă la acte de violență sexuală și de violență fizică la care reclamantul a fost supus în timpul detenției preventive, în copilăria sa. CEDO a concluzionat că, deși dreptul penal turc incriminează atacurile asupra integrității fizice personale de tipul celor sesizate, în cazul de față, prin solicitarea reclamantului de a depune o plângere oficială drept condiție prealabilă pentru demararea procedurilor penale, fără a se ține seama de vulnerabilitatea sa deosebită, s-a anulat efectul util al măsurilor de aplicare a legii menite să protejeze persoanele fizice împotriva oricărui tratament care contravine articolului 3 din Convenție.

365 Vezi și CEDO, *A și B împotriva Croației*, nr. 7144/15, 20 iulie 2019.

366 CEDO, *A.Ș. împotriva Turciei*, nr. 58271/10, 13 septembrie 2016.

Convenția de la Lanzarote reglementează în detaliu dreptul copiilor de a fi protejați de abuzurile sexuale. Această convenție adoptată în cadrul CoE este deschisă ratificării de către statele din afara Europei. Acest instrument juridic cu caracter obligatoriu este susținut de o serie întreagă de instrumente juridice fără caracter juridic obligatoriu, menite să garanteze că statele adoptă și alte măsuri efective pentru combaterea abuzului sexual asupra copiilor³⁶⁷. Conform clarificării emise de Comitetul de la Lanzarote, Convenția de la Lanzarote impune, de asemenea, statelor să protejeze copiii împotriva abuzurilor sexuale în mediul digital³⁶⁸. În 2019, Comitetul de la Lanzarote a adoptat un aviz cu privire la articolul 20 din Convenția de la Lanzarote în ceea ce privește imaginile și/sau videoclipurile sugestive sau explicite din punct de vedere sexual autogenerate de copii. Avizul identifică situațiile care nu constituie infracțiuni și cele care impun urmărirea penală ca ultimă soluție³⁶⁹. Imaginile și/sau videoclipurile sugestive sau explicite din punct de vedere sexual generate de copiii aflați într-o situație deosebit de vulnerabilă ar trebui să fie considerate rezultatul unui comportament abuziv/exploatator³⁷⁰. Vezi **secțiunea 7.2.3** pentru mai multe informații privind materialele cu exploatare sexuală a copiilor.

Convenția de la Lanzarote abordează, de asemenea, prevenirea abuzului sexual asupra copiilor, printre altele prin educația pentru copii: fiecare parte ar trebui să ia măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a se asigura că, în învățământul primar și cel secundar, copiii primesc informații cu privire la riscurile exploatării sexuale și ale abuzului sexual, precum și cu privire la mijloacele de a se proteja, adaptate capacității lor aflate în dezvoltare.

367 Printre exemple, se numără Consiliul Europei, Adunarea Parlamentară (1996), **Rezoluția 1099 (1996) privind exploatarea sexuală a copiilor**, 25 septembrie 1996; Consiliul Europei, Adunarea Parlamentară (2000), **Rezoluția 1212 (2000) privind violul în conflictele armate**, 3 aprilie 2000; Consiliul Europei, Adunarea Parlamentară (2002), **Rezoluția 1307 (2002) privind sexual exploatarea sexuală a copiilor: toleranță zero**, 27 septembrie 2002.

368 Consiliul Europei, Comitetul de la Lanzarote (2017), **Avizul interpretativ privind aplicabilitatea Convenției de la Lanzarote în cazul infracțiunilor sexuale comise asupra copiilor și facilitate prin utilizarea tehnologiilor informației și comunicațiilor (TIC)**, 12 mai 2017.

369 Consiliul Europei, Comitetul de la Lanzarote (2019), **Avizul cu privire la imagini și/sau videoclipuri sugestive sau explicite din punct de vedere sexual create, partajate și primite de copii**, 6 iunie 2019.

370 Consiliul Europei, Comitetul de la Lanzarote (2019), **Avizul cu privire la imagini și/sau videoclipuri sugestive sau explicite din punct de vedere sexual create, partajate și primite de copii**, 6 iunie 2019; Consiliul Europei, Comitetul de la Lanzarote (2017), **Avizul interpretativ privind aplicabilitatea Convenției de la Lanzarote în cazul infracțiunilor sexuale comise asupra copiilor și facilitate prin utilizarea tehnologiilor informației și comunicațiilor (TIC)**, 12 mai 2017.

Exemplu: Cauza *A.R. și L.R. împotriva Elveției*³⁷¹ se referă la refuzul unei școli primare de a da curs cererii primei reclamante ca fiica ei, la momentul respectiv în vârstă de șapte ani și pe cale de a trece în al doilea an de școală primară, să fie scutită de la lecțiile de educație sexuală, care erau obligatorii pentru copiii cu vârste cuprinse între patru și opt ani. CEDO a remarcat că educația sexuală la grădiniță și în primii ani de școală primară nu era sistematică; profesorii doar trebuiau să răspundă la întrebările și acțiunile copiilor. Decizia de a scuti un elev de școală primară de la educația sexuală intra în marja de apreciere a statului și, prin urmare, nu a constituit o încălcare a articolului 8 din Convenție. În consecință, plângerea a fost declarată inadmisibilă.

7.1.4. Violența domestică și neglijarea copiilor

Multe cazuri de violență domestică includ acuzații de abuz sexual. Din acest punct de vedere, obligațiile ce le revin statelor în temeiul dreptului internațional sunt asemănătoare celor enumerate în [secțiunea 7.1.3](#).

În dreptul CoE, cazurile de violență domestică sunt de obicei sesizate de femei fie de sine stătător, fie împreună cu copiii lor, reclamând că statul nu și-a îndeplinit în mod adecvat obligația de a le proteja împotriva vătămării în conformitate cu articolele 2, 3 și 8 din Convenție. Statele trebuie să își respecte obligațiile pozitive de a lua măsuri eficace pentru combaterea violenței domestice și de a efectua anchete efective în cazul acuzațiilor credibile de violență domestică sau de neglijare a copiilor.

Exemplu: Cauza *Kurt împotriva Austriei*³⁷² se referă la uciderea fiului reclamantei la școală de către soțul ei. Ea a reclamat că autoritățile nu au reușit să îi protejeze familia de soțul ei violent, care fusese deja condamnat pentru violență domestică împotriva ei și evacuat din casa lor. CEDO a reamintit că, în contextul violenței domestice, obligațiile care reveneau autorităților statului impuneau în primul rând un răspuns imediat la acuzațiile de violență domestică. În al doilea rând, autoritățile trebuiau să stabilească dacă există sau nu un risc real și imediat pentru viața uneia sau mai multor victime identificate ale violenței domestice, ținând seama în mod corespunzător de contextul deosebit al cazurilor de violență domestică și

371 CEDO, *A.R. și L.R. împotriva Elveției*, nr. 22338/15, 19 decembrie 2017.

372 CEDO, *Kurt împotriva Austriei* (MC), nr. 62903/15, 15 iunie 2021.

de faptul că violența împotriva copiilor aparținând gospodăriei comune ar putea fi folosită de către autori ca formă finală de pedeapsă împotriva partenerului lor. Evaluarea riscurilor ar fi trebuit să fie autonomă, proactivă și cuprinzătoare; autoritățile nu ar trebui să se bazeze exclusiv pe percepția victimei asupra riscului, ci ar trebui să o completeze prin propria evaluare, prin colectarea și evaluarea informațiilor privind toți factorii de risc relevanți și elementele cazului. În al treilea rând, în cazul în care rezultatul evaluării respective ar fi evidențiat existența unui astfel de risc, ar fi fost declanșată obligația autorităților de a lua măsuri operaționale preventive adecvate, proporționale cu nivelul riscului evaluat.

În cazul reclamantei, autoritățile au răspuns imediat la acuzațiile de violență domestică, au luat probe și au emis ordine de interdicție și de protecție, fără întârzieri sau inacțiune. Evaluarea riscurilor, deși nu a urmat nicio procedură standardizată, a îndeplinit cerințele de a fi autonomă, proactivă și cuprinzătoare și nu a identificat niciun risc real și imediat de atac asupra vieții copiilor în conformitate cu testul *Osman*³⁷³, astfel cum a fost aplicat în contextul violenței domestice. În consecință, nu a existat nicio obligație din partea autorităților de a lua măsuri operaționale preventive suplimentare, în special în raport cu copiii reclamantei, în spații private sau publice, cum ar fi fost emiterea unui ordin de restricționare a accesului la școala unde învățau copiii. În concluzie, CEDO nu a constatat nicio încălcare a articolului 2 din Convenție.

Exemplu: În cauza *Kontrová împotriva Slovaciei*³⁷⁴, reclamanta fusese de mai multe ori agresată fizic de către soțul ei. Ea a depus o plângere la poliție, dar și-a retras-o ulterior. Ulterior, soțul a amenințat-o că le va ucide copiii. O rudă a raportat acest incident la poliție. Cu toate acestea, la câteva zile după incident, soțul reclamantei i-a împușcat mortal pe cei doi copii și s-a sinucis. CEDO a susținut că, de fiecare dată când autoritățile au cunoștință sau ar trebui să aibă cunoștință de existența unui risc real și imediat care amenință viața unei anumite persoane, statului îi revin obligații pozitive în temeiul articolului 2 din Convenție. În acest caz, autoritățile slovace

373 În cauza *Osman împotriva Regatului United* (1998), Curtea a stabilit un test bidimensional pentru a stabili când apare o obligație pozitivă de a lua măsuri operaționale pentru a proteja o persoană a cărei viață este pusă în pericol de actele infracționale ale unei alte persoane. Ulterior, testul *Osman* a fost aplicat într-o varietate de circumstanțe. Pentru o imagine de ansamblu mai cuprinzătoare asupra diferitelor situații, Vezi CEDO, *Bljakaj și alții împotriva Croației*, nr. 74448/12, punctele 107-111, 18 septembrie 2014.

374 CEDO, *Kontrová împotriva Slovaciei*, nr. 7510/04, 31 mai 2007.

ar fi trebuit să fie conștiente de un astfel de risc, în virtutea comunicărilor preexistente între reclamantă și poliție. Obligațiile pozitive ale poliției ar fi trebuit să implice înregistrarea plângerii penale a reclamantei, demararea unei anchete penale și începerea urmăririi penale, păstrarea unei evidențe corespunzătoare a apelurilor la urgență și luarea de măsuri privitoare la faptul că, potrivit afirmațiilor reclamantei, soțul acesteia deținea o pușcă. Însă poliția nu și-a îndeplinit obligațiile, iar consecința directă a fost moartea copiilor reclamantei, fiind încălcat articolul 2 din Convenție.

Exemplu: Cauza *Talpis împotriva Italiei*³⁷⁵ se referă la mai multe episoade de violență împotriva reclamantei și a copiilor ei comise de către soțul ei. În urma primelor două episoade, reclamanta a depus plângere împotriva lui și a solicitat măsuri de protecție. Poliția a interogat-o pentru prima dată la șapte luni de la data depunerii plângerii. Între timp, al treilea episod de violență a dus la moartea fiului cuplului și la rănirea reclamantei. CEDO a luat act de următoarele eșecuri ale autorităților: (a) nu au efectuat nicio anchetă timp de șapte luni de la data depunerii plângerii de către reclamantă și nici nu au luat măsuri pentru a o proteja în această perioadă; (b) soțul a fost condamnat pentru vătămare corporală gravă la trei ani după ce reclamanta a depus plângerea și numai după ce acesta l-a ucis pe fiul lor și a încercat să oucidă pe reclamantă și (c) poliția nu a întreprins nicio acțiune timp de șase luni de la cererea procurorului de a se lua măsuri imediate cu privire la cererea reclamantei de protecție. Curtea a constatat încălcarea articolului 2 pentru că viața reclamantei și viața fiului ei nu au fost protejate, încălcarea articolului 3 pentru că reclamanta nu fost protejată împotriva violenței domestice, precum și încălcarea articolului 14, coroborat cu articolele 2 și 3³⁷⁶.

În temeiul Convenției, s-au formulat și sesizări legate de neglijarea copiilor în instituțiile de stat sau în familie. Obligațiile autorităților în situațiile de neglijare a copilului de către părinți sunt asemănătoare cu cele din cauzele prezentate anterior. Pe de o parte, statul trebuie să instituie mecanisme eficiente pentru protecția copilului, iar pe de altă parte, autoritățile statului trebuie să ia măsuri pentru protejarea copiilor în cazurile de neglijare semnalate sau atunci când au la dispoziție suficiente dovezi de neglijare a copilului, fie în

375 CEDO, *Talpis împotriva Italiei*, nr. 41237/14, 18 septembrie 2017.

376 Vezi și CEDO, *Association Innocence en Danger and Association Enfance et Partage împotriva Franței*, nr. 15343/15 și 16806/15, 4 iunie 2020.

familie, fie în instituții private³⁷⁷. Cazurile de neglijență în instituțiile de stat impun autorităților obligația directă de a proteja copiii, acestea trebuind să se asigure că ei primesc îngrijiri (medicale) corespunzătoare, că instituțiile în care sunt plasați sunt potrivite și/sau că personalul este instruit pentru a răspunde nevoilor copiilor³⁷⁸.

Convenția de la Istanbul este primul instrument juridic internațional cu caracter obligatoriu pentru prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și fetelor la nivel internațional, semnat de toate statele membre ale UE și de UE³⁷⁹, și include mai multe mențiuni privind copii³⁸⁰. În primul rând, în conformitate cu articolul 3 litera (f), fetele sub vârsta de 18 ani sunt considerate „femei”; prin urmare, li se aplică toate dispozițiile convenției. În al doilea rând, în conformitate cu articolul 2 alineatul (2), statele părți sunt încurajate să aplice convenția în cazul tuturor victimelor violenței domestice, inclusiv în cazul copiilor. În fapt, în majoritatea cazurilor, copiii sunt martori la violența domestică din familie și sunt grav afectați de aceasta³⁸¹. În fine, dispozițiile din convenție care se referă în mod special la copii stipulează obligația statelor de a lua măsuri pentru a răspunde nevoilor copiilor victime, pentru a crește gradul de conștientizare în rândul copiilor și pentru a proteja martorii copii.

În același sens, în conformitate cu articolul 17 din **CSE**, statele au obligația de a interzice toate formele de violență împotriva copiilor și de a adopta dispoziții corespunzătoare de drept penal și civil.

Violența domestică și neglijarea copiilor au fost abordate în cadrul mai multor instrumente juridice fără caracter obligatoriu ale CoE³⁸².

377 CEDO, *Z și alții împotriva Regatului Unit (MC)*, nr. 29392/95, 10 mai 2001.

378 CEDO, *Nencheva și alții împotriva Bulgariei*, nr. 48609/06, 18 iunie 2013.

379 Consiliul Europei, Biroul tratatelor, *Chart of signature and ratification of Treaty No. 210* (Situația semnării și ratificării Tratatului nr. 210), situația la 15 octombrie 2021.

380 Consiliul Europei (2011), *Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice*, CETS nr. 210, 11 mai 2011.

381 FRA (2014), *Violența împotriva femeilor: o anchetă la nivelul UE – Rezultate principale*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 5 martie 2014, p. 134-135. Vezi și UNICEF (2006) *Behind closed doors: The impact of domestic violence on children* (În spatele ușilor închise: impactul violenței domestice asupra copiilor), 2006.

382 Exemplele includ: Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (1985), *Recomandarea nr. R (85) 4 privind violența în familie*, 26 martie 1985; Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (1990), *Recomandarea nr. R (90) 2 privind măsurile sociale pentru combaterea violenței în familie*, 15 ianuarie 1990; Consiliul Europei, Adunarea Parlamentară (1998), *Recomandarea 1371 (1998) privind abuzul și neglijarea copiilor*, 23 aprilie 1998.

7.2. Exploatarea copiilor

Aspect esențial

- Autoritățile statului au obligația de a coopera în mod efectiv pentru a proteja copiii împotriva muncii forțate, a traficului de persoane și a materialelor cu exploatare sexuală a copiilor, inclusiv în cadrul desfășurării anchetelor.

7.2.1. Munca forțată

În dreptul UE, sclavia, servitutea, munca forțată sau obligatorie sunt interzise [articolul 5 alineatul (2) din [Cartă](#)]. În general, încadrarea în muncă a copiilor este interzisă prin articolul 32 din [Cartă](#), care prevede că vârsta minimă de încadrare în muncă nu poate fi inferioară celei la care încetează perioada de școlarizare obligatorie, fără a aduce atingere normelor mai favorabile tinerilor și cu excepția unor derogări limitate. Vârsta minimă la care încetează perioada de școlarizare obligatorie variază la nivelul UE, în general aceasta este cuprinsă între 15 și 18 ani³⁸³. [Directiva 94/33/CE](#) este principalul instrument juridic care interzice munca copiilor³⁸⁴. Statele membre pot stabili doar în circumstanțe excepționale o vârstă minimă de încadrare în muncă inferioară vârstei la care încetează perioada de școlarizare obligatorie [articolul 4 alineatul (2)] și trebuie să se asigure că tinerii încadrați în muncă beneficiază de condiții de lucru corespunzătoare (articolele 6 și 7). Mai mult, copiii pot fi angajați numai pentru anumite activități, precum muncile casnice ușoare sau activitățile sociale și culturale [articolul 2 alineatul (2) și articolul 5]. De asemenea, directiva stabilește măsuri de protecție specifice care trebuie luate în situațiile în care există copii care muncesc (secțiunea III).

De multe ori, în cazurile privitoare la munca forțată în rândul copiilor sunt implicate victime ale traficului de copii³⁸⁵. [Directiva 2011/36/UE](#) privind combaterea traficului de persoane recunoaște munca forțată ca o formă de

383 UE, Comisia Europeană, Eurydice (2018), *Compulsory education in Europe – 2018/19 (Învățământ obligatoriu în Europa – 2018/2019)*, date și cifre Eurydice, 2018.

384 UE, Consiliul Uniunii Europene (1994), [Directiva 94/33/CE din 22 iunie 1994 privind protecția tinerilor la locul de muncă](#), JO 1994 L 216.

385 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), [Directiva 2011/36/UE privind combaterea traficului de persoane](#), JO 2011 L 101/1, 15 aprilie 2011, considerentul 11.

exploatare a copiilor [articolul 2 alineatul (3)]³⁸⁶. Copiii traficați în scopul muncii forțate sunt protejați în temeiul directivei în același mod ca și victimele traficului în alte scopuri (cum ar fi exploatarea sexuală, vezi [secțiunea 7.1.3](#))³⁸⁷.

În dreptul CoE, articolul 4 din [Convenție](#) interzice în termeni absoluți toate formele de sclavie, aservire, muncă forțată și obligatorie. CEDO definește „munca forțată sau obligatorie” drept „munca sau serviciul care este obținut de la orice persoană sub amenințarea unei pedepse împotriva voinței persoanei în cauză și pentru care persoana respectivă nu s-a oferit voluntară”³⁸⁸. Aservirea include, în plus, „obligația «servului» de a locui pe proprietatea altei persoane și imposibilitatea de a-și schimba situația”³⁸⁹. Prin urmare, aservirea este o formă agravată de muncă obligatorie.

În cazurile referitoare la acuzații de muncă forțată, CEDO stabilește mai întâi dacă acuzațiile se încadrează în domeniul de aplicare al articolului 4 din [Convenție](#)³⁹⁰. Apoi analizează dacă statele și-au respectat obligațiile pozitive de a pune în aplicare un cadru legislativ și administrativ care să interzică, să pedepsească și să urmărească penal în mod efectiv cazurile de muncă forțată sau obligatorie, de aservire și de sclavie³⁹¹. În ceea ce privește aspectul procedural al articolului 4, CEDO examinează dacă autoritățile naționale au anchetat în mod efectiv acuzațiile credibile de muncă forțată sau aservire³⁹².

Exemplu: Cauza *C.N. și V. împotriva Franței*³⁹³ se referă la plângerile privind munca forțată a două surori de origine burundeză. După moartea părinților, ele au fost luate în Franța pentru a locui acolo cu mătușa lor și familia acesteia. Au fost cazate timp de patru ani în subsolul casei, în condiții care, potrivit reclamantelor, ar fi fost foarte precare. Sora mai mare nu a mers la școală și și-a petrecut tot timpul îndeplinind sarcini casnice și având

386 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), [Directiva 2011/36/UE privind combaterea traficului de persoane](#), JO 2011 L 101/1.

387 Vezi FRA (2015c), *Exploatarea gravă a forței de muncă: Lucrătorii care se deplasează în interiorul Uniunii sau care intră în Uniunea Europeană, Obligațiile statelor și drepturile victimelor*, 2 iunie 2015, p. 40-41.

388 CEDO, *Siliadin împotriva Franței*, nr. 73316/01, 26 iulie 2005, punctul 116.

389 *Ibid.*, punctul 123.

390 CEDO, *C.N. și V. împotriva Franței*, nr. 67724/09, 11 octombrie 2012, punctul 70.

391 *Ibid.*, punctul 104f.

392 CEDO, *C.N. împotriva Regatului Unit*, nr. 4239/08, 13 noiembrie 2012, punctele 70-82.

393 CEDO, *C.N. și V. împotriva Franței*, nr. 67724/09, 11 octombrie 2012.

grijă de fiul cu dizabilități al mătușii sale. Sora mai mică a mers la școală și a lucrat pentru mătușa ei și familia acesteia după orele de curs și după intervalul de timp necesar pentru a-și face temele. Ambele surori au depus o plângere la CEDO, susținând că au fost ținute în condiții de aservire și supuse la muncă forțată. CEDO a susținut că prima reclamantă a fost, într-adevăr, supusă muncii forțate, deoarece trebuia să lucreze șapte zile pe săptămână, fără remunerație și fără concediu. Mai mult decât atât, ea a fost ținută în condiții de aservire pentru că avea sentimentul că situația ei era permanentă, fără posibilitate de schimbare. CEDO a constatat, de asemenea, că statul nu și-a îndeplinit obligațiile pozitive, deoarece cadrul legal în vigoare nu oferea o protecție efectivă victimelor muncii obligatorii. În ceea ce privește obligația procedurală de a efectua o anchetă, CEDO a susținut că cerințele prevăzute la articolul 4 din Convenție fuseseră îndeplinite, deoarece autoritățile efectuaseră rapid o anchetă independentă, în măsură să conducă la identificarea și pedepsirea persoanelor responsabile. CEDO a respins acuzațiile celei de-a doua reclamante privind munca forțată, motivând că ea a putut merge la școală și că i s-a acordat timpul necesar pentru a-și face temele.

CSE garantează dreptul copiilor de a fi protejați împotriva riscurilor fizice și morale din cadrul și din afara mediului de lucru [articolul 7 alineatul (10)]. CEDS a observat că exploatarea în familie/prin muncă a copiilor, inclusiv traficul în scopul exploatării prin muncă, trebuie să fie interzise la nivel de stat³⁹⁴. Statele părți la CSE trebuie să se asigure nu numai că au legislația necesară pentru a preveni exploatarea copiilor și a tinerilor și pentru a-i proteja pe aceștia, ci și că această legislație este aplicată efectiv³⁹⁵.

OIM reunește guverne, angajatori și lucrători din 187 de state membre, pentru a stabili standarde de muncă, pentru a elabora politici și pentru a elabora programe de promovare a muncii decente. Două convenții OIM privind munca copiilor, [Convenția nr. 138 privind vârsta minimă de încadrare în muncă](#)³⁹⁶ și [Convenția nr. 182 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii](#)

394 CEDS (2004), [Concluzii 2004 – Bulgaria – Articolul 7 alineatul \(10\)](#), 2004/def/BGR/7/10/EN, 31 mai 2004.

395 CEDS (2006), [Concluzii 2006 – Albania – Articolul 7 alineatul \(10\)](#), 2006/def/ALB/7/10/EN, 30 iunie 2006; CEDS (2006), [Concluzii 2006 – Bulgaria – Articolul 7 alineatul \(10\)](#), 2006/def/BGR/7/10/EN, 30 iunie 2006; CEDS (2020), [Concluzii 2019 – Irlanda](#), martie 2020.

396 OIM (1973), [Convenția privind vârsta minimă de încadrare în muncă](#), C138, 1973; OIM (1973), [Recomandarea privind vârsta minimă de încadrare în muncă](#), R146, 1973.

copiilor³⁹⁷, stabilesc vârsta minimă de încadrare în anumite locuri de muncă, garanțiile de protecție care trebuie să fie în vigoare și măsurile de interdicere și de eliminare a celor mai grave forme ale muncii copiilor.

7.2.2. Traficul de copii

În dreptul UE, articolul 83 din **TFUE** identifică traficul de persoane drept domeniu în care Parlamentul European și Consiliul au puteri legislative. Articolul 5 alineatul (3) din Cartă conține o interdicție expresă privind traficul de persoane. Contribuția UE în acest domeniu are valoare, deoarece este un domeniu cu dimensiuni transfrontaliere.

Directiva 2011/36/UE privind combaterea traficului de persoane este primul instrument juridic adoptat de Parlamentul European și Consiliu în temeiul articolului 83 din TFUE³⁹⁸. În conformitate cu articolul 2 alineatul (1) din această directivă, traficul de persoane este definit ca „recrutarea, transportul, transferul, adăpostirea sau primirea de persoane, inclusiv schimbul sau transferul de control asupra persoanelor în cauză, efectuate sub amenințare sau prin uz de forță sau prin alte forme de constrângere, prin răpire, prin fraudă, prin înșelăciune, prin abuz de putere sau profitând de starea de vulnerabilitate sau prin oferirea sau primirea de bani sau de alte foloase pentru a obține consimțământul unei persoane care deține controlul asupra alteia, în vederea exploatării”. Scopul directivei este să instituie norme minime privind definirea infracțiunilor și a sancțiunilor penale în materie de trafic de persoane (articolul 1). Directiva în ansamblu este relevantă pentru copii și conține totodată mai multe prevederi aplicabile copiilor cu privire la măsurile de asistență și de sprijin acordate copiilor victime ale traficului de persoane și protecția acestora în cadrul cercetărilor penale (articolele 13-16)³⁹⁹. Măsurile specifice de sprijin trebuie întreprinse în urma unei evaluări a situației specifice a fiecărei victime în parte [articolul 14 alineatul (1)]. Statele trebuie să desemneze un tutore care să reprezinte interesul superior al copilului [articolul 14 alineatul (2)] și să ofere sprijin familiei copilului [articolul 14 alineatul (3)]. În cursul procedurilor

397 OIM (1999), *Convenția privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor*, C182, 1999; OIM (1999), *Recomandarea privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor*, R190, 1999.

398 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), *Directiva 2011/36/UE privind combaterea traficului de persoane*, JO 2011 L 101/1.

399 Dispoziții detaliate în FRA și CEDO (2020), *Manual de drept european în materie de azil, frontiere și imigrație*, 17 decembrie 2020.

penale, copiii au dreptul la un reprezentant, la consiliere juridică gratuită, precum și dreptul de a fi audiat într-un mediu corespunzător și de către specialiști care au beneficiat de formare profesională corespunzătoare [articolul 15 alineatele (1)-(3)]. Printre măsurile suplimentare de protecție se numără posibilitatea de a efectua audieri fără prezența publicului și posibilitatea de a audia copilul în mod indirect, prin intermediul tehnologiilor de comunicații [articolul 15 alineatul (5)]⁴⁰⁰.

Directiva 2004/81/CE este, de asemenea, relevantă în materie de trafic de copii dacă, prin derogare, statele membre decid să aplice această directivă copiilor în condițiile prevăzute de legislația națională⁴⁰¹. Acest instrument juridic stipulează că victimele traficului pot primi permise de ședere din partea statelor membre-gazdă, cu condiția să coopereze în cadrul anchetei penale⁴⁰².

La nivel politic, Comisia Europeană a adoptat o nouă strategie în aprilie 2021, care conține o serie de măsuri de prevenire a traficului, de protecție a victimelor și de promovare a urmăririi penale⁴⁰³. Agenția UE pentru Cooperare în Materie de Aplicare a Legii (Europol) și Agenția UE pentru Cooperare în Materie de Justiție Penală (Eurojust) joacă un rol important în asigurarea cooperării între statele membre în vederea identificării și urmăririi în justiție a rețelelor organizate de trafic de persoane. Dispozițiile relevante de la nivelul UE privind protecția copiilor victimă sunt abordate în **secțiunea 11.3** din prezentul manual.

În dreptul CoE, CEDO nu conține nicio prevedere expresă privind traficul de persoane. Cu toate acestea, CEDO interpretează articolul 4 din Convenție ca interzicând traficul de persoane⁴⁰⁴. Curtea a adoptat definiția dată traficului de persoane la articolul 3 litera (a) din Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special de femei și copii, adițional la **Convenția ONU împotriva criminalității transnaționale organizate (Protocolul de**

400 Vezi FRA (2015b), *Justiția în interesul copilului – Perspective și experiențe ale specialiștilor legate de participarea copiilor în proceduri juridice civile și penale în 10 State Membre UE*, 5 mai 2015, p. 79.

401 UE, Consiliul Uniunii Europene (2004), **Directiva 2004/81/CE privind permisul de ședere eliberat resortisanților țărilor terțe care sunt victime ale traficului de persoane sau care au făcut obiectul unei facilitări a imigrației ilegale și care cooperează cu autoritățile competente**, JO 2004 L 261.

402 *Ibid.*, articolul 3.

403 UE, Comisia Europeană (2021), **O nouă strategie de combatere a traficului de persoane (2021-2025)**, 21 aprilie 2021.

404 CEDO, *Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*, nr. 25965/04, 7 ianuarie 2010, punctul 282.

la Palermo) și la articolul 4 punctul (a) din [Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane](#)⁴⁰⁵. CEDO identifică mai întâi dacă o anumită situație implică o acuzație credibilă privind traficul de persoane și, prin urmare, se încadrează în domeniul de aplicare al articolului 4. Astfel, dacă se încadrează, analiza CEDO va urma modelele descrise în [secțiunea 7.2.1](#): Curtea examinează dacă cadrul juridic al statului pârât oferă o protecție efectivă împotriva traficului de persoane, dacă statul și-a îndeplinit obligațiile pozitive în circumstanțele particulare ale cauzei și dacă autoritățile au efectuat o anchetă efectivă în privința acuzațiilor de trafic credibile. De asemenea, Curtea s-a baza pe jurisprudența sa privind articolul 3 și articolul 8 în ceea ce privește actele de violență, întrucât copiii sunt deosebit de vulnerabili, pentru a stabili dacă măsurile aplicate de stat pentru a-i proteja împotriva actelor care se încadrează în domeniul de aplicare al articolului 4 sunt efective, includ demersuri rezonabile de prevenire a actelor de care autoritățile au avut sau ar fi trebuit să aibă cunoștință și sunt efectiv descurajatoare⁴⁰⁶.

Exemplu: Acțiunea în cauza *Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*⁴⁰⁷, a fost introdusă de către tatăl unei fete ruso-ucrainiene care a murit în condiții suspecte în Cipru. Fata intrase pe teritoriul statului Cipru cu o viză de artistă de cabaret. În urma unei aparente încercări de evadare, ea a murit căzând de la balconul unui apartament aparținând unor cunoscuți ai angajatorului său. Tatăl ei a depus o plângere împotriva Rusiei și a Ciprului, susținând, în esență, că autoritățile nu anchetaseră în mod corespunzător moartea fiicei sale. CEDO a susținut pentru prima dată că traficul de ființe umane se încadrează în domeniul de aplicare al articolului 4 din Convenție. Deși cadrul juridic din Cipru era adecvat pentru combaterea traficului de persoane, s-a constatat încălcarea articolului 4 deoarece practica administrativă de a cere angajatorilor să depună garanții financiare pentru dansatorii de cabaret nu oferea o protecție efectivă împotriva traficului și a exploatării. Mai mult, în circumstanțele specifice ale speței, autoritățile cipriote ar fi trebuit să știe că fiica reclamantului risca să fie traficată. Curtea a hotărât că poliția neglijase să ia măsuri pentru a o proteja pe doamna Rantseva împotriva

405 Organizația Națiunilor Unite, Adunarea Generală (2000), [Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special de femei și de copii](#), New York, 15 noiembrie 2000; Consiliul Europei (2005), [Convenția privind lupta împotriva traficului de ființe umane](#), CETS nr. 197, 16 mai 2005.

406 CEDO, *V.C.L. și A.N. împotriva Regatului Unit*, nr. 77587/12 și 74603/12, 16 februarie 2021; vezi și CEDO, *S.M. împotriva Croației*, nr. 60561/14, 25 iunie 2020.

407 CEDO, *Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*, nr. 25965/04, 7 ianuarie 2010.

exploatării. În fine, Curtea a constatat o încălcare a articolului 4 de către Rusia, deoarece autoritățile ruse nu au investigat în mod corespunzător acuzațiile de trafic de persoane⁴⁰⁸.

Exemplu: Cauza *V.C.L. și A.N. împotriva Regatului Unit*⁴⁰⁹ se referă la doi copii vietnamezi descoperiți de ofițerii de poliție ca lucrând la ferme de cannabis, care au fost arestați și acuzați de infracțiuni cu droguri. Reclamanții nu au fost imediat supuși evaluării ca potențiale victime ale traficului, dar ulterior autoritatea competentă a stabilit că ambii reclamanți erau victime ale traficului de persoane. Serviciul de urmărire penală nu a fost de acord cu această evaluare și a dat curs urmăririi lor penale. Ambii reclamanți au pledat vinovați și au fost condamnați. Aceasta a fost prima cauză în care Curtea a luat în considerare relația dintre articolul 4 din Convenție și urmărirea penală a victimelor și a potențialelor victime ale traficului de persoane. Nicio interdicție generală privind urmărirea penală a victimelor traficului de persoane nu ar putea fi dedusă din standardele internaționale de combatere a traficului de persoane și nici nu ar putea fi exclusă în toate situațiile urmărirea penală a copiilor care sunt victime ale traficului. Cu toate acestea, urmărirea penală a victimelor (potențiale) ale traficului de persoane ar putea, în anumite circumstanțe, să fie în contradicție cu obligația statului de a lua măsuri operaționale pentru a le proteja în cazul în care autoritățile au sau ar trebui să aibă cunoștința de circumstanțele care dau naștere unei suspiciuni credibile că o persoană este victimă a traficului de persoane. Pentru ca urmărirea penală a unei victime (potențiale) să respecte libertățile garantate de articolul 4, identificarea timpurie a victimelor este de importanță capitală. De îndată ce autoritățile au sau ar trebui să aibă cunoștința de circumstanțe care dau naștere unei suspiciuni credibile că o persoană suspectată de comiterea unei infracțiuni ar putea fi victimă a traficului de persoane sau exploatată, persoana în cauză ar trebui să fie evaluată prompt de către persoane instruite și calificate, pe baza criteriilor identificate în standardele internaționale, având în vedere în special faptul că nu este necesar să existe amenințare cu forța și/sau coerciție în cazul în care persoana suspectă este un copil. În plus, CEDO a subliniat că orice decizie privind urmărirea penală a unei potențiale victime ar trebui, pe cât posibil, să fie luată numai după efectuarea de către o persoană calificată a unei evaluări privind traficul de persoane, în special în cazul în care victima

408 Vezi și CEDO, *S.M. împotriva Croației*, nr. 60561/14, 25 iunie 2020.

409 CEDO, *V.C.L. și A.N. împotriva Regatului Unit*, nr. 77587/12 și 74603/12, 16 februarie 2021.

potențială este un copil. În cazul reclamanților, CEDO a constatat că argumentele serviciului de urmărire penală pentru decizia de începere a urmăririi penale sunt integral inadecvate și incompatibile cu definiția traficului de persoane din dreptul internațional. În plus, neefectuarea de către autorități a unei evaluări în timp util pentru a stabili dacă reclamanții erau sau nu victime ale traficului de persoane a reprezentat o încălcare a obligațiilor lor pozitive în temeiul articolului 4 din Convenție. CEDO a considerat, de asemenea, că cele de mai sus au încălcat dreptul reclamantului la un proces echitabil, garantat în temeiul articolului 6 din Convenție.

CEDS consideră că traficul de ființe umane constituie o încălcare gravă a drepturilor omului și a demnității umane și că poate fi considerat o nouă formă de sclavie⁴¹⁰. În conformitate cu articolul 7 alineatul 10, statele trebuie să adopte legislația necesară pentru a o incrimina⁴¹¹. Legislația respectivă trebuie să fie susținută de un mecanism adecvat de supraveghere, de sancțiuni și de un plan de acțiune pentru combaterea traficului de copii și a exploatării sexuale a copiilor⁴¹².

La nivelul tratatelor, Convenția CoE privind lupta împotriva traficului de ființe umane reprezintă principalul instrument juridic pentru combaterea traficului de persoane⁴¹³. Convenția completează Directiva 2011/36/UE și contribuie la combaterea traficului de persoane în statele părți la convenție, indiferent dacă sunt membre ale UE sau nu, pe baza unor standarde și obligații comune. Punerea în aplicare a convenției este monitorizată de un grup de experți independenți (Grupul de experți pentru lupta împotriva traficului de ființe umane, GRETA), care evaluează periodic situația din fiecare țară și publică rapoarte⁴¹⁴. Pe baza acestor rapoarte, Comitetul părților la convenție, pilonul politic al mecanismului de monitorizare aferent convenției, adoptă recomandări adresate statelor părți cu privire la măsurile care trebuie luate pentru a pune în aplicare concluziile GRETA și urmărește progresele înregistrate în acest sens.

410 CEDS, *Federația Europeană a Asociațiilor Familiilor Catolice (FAFCE) împotriva Irlandei*, nr. 89/2013, 12 septembrie 2014, punctul 56.

411 CEDS (2016), *Concluzie 2015 – Cipru*, p. 15, ianuarie 2016 în: CEDS (2016), *Concluzii 2015 – Articolele 7, 8, 16, 17, 19, 27 și 31 din Cartă*, ianuarie 2016, p. 260.

412 CEDS, *Federația Europeană a Asociațiilor Familiilor Catolice (FAFCE) împotriva Irlandei*, nr. 89/2013, 12 septembrie 2014, punctul 57.

413 Consiliul European (2005), *Convenția privind lupta împotriva traficului de ființe umane*, CETS nr. 197, 2005.

414 Vezi Consiliul European, GRETA (2019), *Al 9-lea raport general privind activitățile GRETA*, 2019.

7.2.3. Exploatarea sexuală

În dreptul UE, [Directiva 2011/93/UE](#)⁴¹⁵ este principalul instrument juridic care tratează exploatarea sexuală a copiilor și pornografia infantilă⁴¹⁶.

Articolul 4 abordează în mare măsură exploatarea, inclusiv recrutarea, constrângerea și forțarea copiilor să participe la spectacole pornografice ori prostituția infantilă sau obținerea de foloase de la copii, participarea la spectacole pornografice în care sunt implicați copii și practicarea de activități sexuale cu copii forțați să se prostitueze. Pornografia infantilă este definită ca: „(i) orice material care prezintă vizual un copil care este implicat într-un comportament sexual explicit, real sau simulat; (ii) orice reprezentare a organelor genitale ale unui copil în principal cu scop sexual; (iii) orice material care prezintă vizual orice persoană care pare a fi un copil implicat într-un comportament sexual explicit, real sau simulat, sau orice prezentare a organelor sexuale ale unei persoane care pare a fi un copil, în principal cu scop sexual; sau (iv) imagini realiste ale unui copil implicat într-un comportament sexual explicit sau imagini realiste ale organelor sexuale ale unui copil, în principal cu scop sexual”⁴¹⁷. Articolul 5 din directivă introduce pentru statele membre ale UE obligația de a adopta toate măsurile necesare pentru a se asigura că producerea, achiziționarea, deținerea, distribuirea, difuzarea, transmiterea, oferirea, furnizarea sau punerea la dispoziție cu intenție de pornografie infantilă, precum și obținerea accesului în cunoștință de cauză la acest tip de conținut se pedepsesc.

În dreptul CoE, CEDO a examinat în mai multe rânduri cauze privind infracțiuni legate de exploatarea sexuală a copiilor în temeiul articolelor 3 și 8 din Convenție.

Exemplu: În cauza *Söderman împotriva Suediei*, Curtea a fost sesizată de o fată al cărei tată vitreg a încercat să o filmeze în timp ce aceasta făcea

415 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), [Directiva 2011/93/UE privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile](#), JO 2011 L 335/1.

416 În acest manual, se folosește termenul „pornografie infantilă” numai când se face trimitere la texte juridice. Cu toate acestea, în conformitate cu [Orientările Luxemburg](#) din 2016, termenul preferat este, în schimb, „material cu exploatare sexuală a copiilor” sau „material cu abuz sexual asupra copiilor”; Grupul de lucru interagenției (2016), [Orientări terminologice pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzului sexual](#), 28 ianuarie 2016.

417 *Ibid.*, articolul 2 litera (c).

duș⁴¹⁸. Ea a pretins că viața sa privată nu a fost protejată în mod adecvat de cadrul legislativ suedez. CEDO a susținut că statul are obligația pozitivă de a crea un cadru legislativ care să ofere o protecție adecvată victimelor precum reclamanta. Deoarece speța se referă numai la o încercare de a o filma pe reclamantă, CEDO a susținut că un asemenea cadru legislativ nu trebuie neapărat să includă sancțiuni penale. Remediile juridice puse la dispoziția victimei, fie de drept civil, fie de drept penal, trebuie să fie efective. Cu privire la situația de fapt din speță, CEDO a susținut că reclamanta nu a beneficiat de remedii efective de drept civil sau de drept penal care să o protejeze împotriva încercării tatălui ei vitreg de a o filma, încălcându-se articolul 8 din Convenția europeană a drepturilor omului.

Exemplu: Cauza *N.C. împotriva Turciei*⁴¹⁹ se referă la o fată de 12 ani care a fost forțată să lucreze ca prostituată. A fost deschisă prompt o anchetă după plângerea depusă de reclamantă, iar majoritatea autorilor infracțiunii au fost condamnați la închisoare. Cu toate acestea, într-un caz atât de grav, care privește exploatarea sexuală a unei fete, CEDO nu s-a putut limita la această constatare generală când a evaluat dacă statul pârât și-a îndeplinit sau nu obligațiile care îi reveneau în temeiul articolelor 3 și 8. Curtea a constatat că neacordarea de asistență reclamantei, neasigurarea protecției sale față de autorii infracțiunii, refacerea inutilă a incidentelor de viol, examinările medicale repetate, incapacitatea de a asigura un mediu calm și sigur la audieri, evaluarea consimțământului victimei, durata excesivă a procedurii și, în sfârșit, faptul că două dintre capetele de acuzare au fost prescrise au constituit caz de victimizare secundară gravă. Comportamentul autorităților naționale nu a fost compatibil cu obligația de a proteja un copil care a fost victima exploatării sexuale și a abuzului sexual. În primul rând, ținea de responsabilitatea judecătorilor curții să se asigure că integritatea personală a reclamantei a fost protejată în mod adecvat în cadrul procesului. Caracterul delicat al subiectului și vârsta reclamantei au reprezentat vulnerabilități deosebite, care în mod inevitabil cereau o abordare sensibilă din partea autorităților cu privire la desfășurarea procedurilor penale în cauză. În consecință, Curtea a constatat că articolele 3 și 8 din Convenție au fost încălcate.

418 CEDO, *Söderman împotriva Suediei* (MC), nr. 5786/08, 12 noiembrie 2013.

419 CEDO, *N.C. împotriva Turciei*, nr. 40591/11, 9 februarie 2021.

Articolul 9 din [Convenția CoE privind criminalitatea informatică](#)⁴²⁰ impune statelor părți să incrimineze oferirea, punerea la dispoziție, distribuirea, transmiterea, procurarea sau posesia de pornografie infantilă sau producția de pornografie infantilă sau producerea de astfel de materiale prin intermediul unui sistem informatic. O condiție importantă este faptul că acest comportament trebuie să fie intenționat. În [Raportul explicativ](#) referitor la convenție se afirmă că termenul de „materiale pornografice” „este reglementat de standardele naționale de clasificare a materialelor drept obscene, incompatibile cu morala publică sau în mod similar corupte. Prin urmare, materialele care au un merit artistic, medical, științific sau similar pot fi considerate a nu fi pornografice”⁴²¹. Comitetul de Miniștri al CoE a adoptat, de asemenea, orientări privind drepturile copilului în mediul digital, care includ o serie de măsuri destinate în mod specific protejării copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzului sexual online⁴²².

În plus, în conformitate cu articolele 21-23 din [Convenția de la Lanzarote](#), statele sunt obligate să ia măsuri legislative pentru a incrimina diverse forme de pornografie infantilă. În conformitate cu articolul 21, recrutarea și constrângerea copiilor și participarea la activități de pornografie infantilă trebuie să fie incriminate. În conformitate cu articolul 22, fapta de a determina un copil să asiste la comiterea unui act (de abuz) sexual trebuie să fie, de asemenea, incriminată. În fine, articolul 23 impune obligația de a adopta legislație penală în ceea ce privește actele de ademenire a copiilor în scopuri sexuale prin intermediul tehnologiilor informației și comunicațiilor (*grooming*). Comitetul de la Lanzarote a încurajat statele părți la convenție să aibă în vedere extinderea definiției ademenirii, astfel încât să fie incluse și cazurile în care abuzul sexual nu este rezultatul unei întâlniri în persoană, ci este săvârșit online⁴²³. Convenția de la Lanzarote prevede că statele au datoria de a asigura răspunsuri adecvate la evoluțiile tehnologice și de a utiliza toate instrumentele juridice, măsurile și

420 Consiliul Europei (2004), [Convenția privind criminalitatea informatică](#), CETS nr. 185, 1 iulie 2004.

421 Consiliul Europei (2001), [Raportul explicativ referitor la Convenția privind criminalitatea informatică](#), punctul 99.

422 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2018), [Orientările pentru respectarea, protecția și realizarea drepturilor copilului în mediul digital](#), Recomandarea CM/Rec(2018)7.

423 Consiliul Europei, Comitetul de la Lanzarote (2015), [Avizul privind articolul 23 din Convenția de la Lanzarote și nota explicativă a acesteia: ademenirea copiilor în scopuri sexuale prin intermediul tehnologiei informației și comunicațiilor \(*grooming*\)](#), 17 iunie 2015.

strategiile relevante pentru a preveni și a combate efectiv infracțiunile sexuale asupra copiilor, inclusiv în mediul online⁴²⁴.

Exemplu: În cauza *K.U. împotriva Finlandei*⁴²⁵, a fost publicat un anunț pe un website de matrimoniale, în numele unui băiat de 12 ani, fără știrea lui. În anunț, erau menționate vârsta, numărul de telefon și descrierea fizică a acestuia și un link către o pagină web care conținea fotografia sa. Anunțul era de natură sexuală, sugerând că băiatul dorea o relație intimă cu un băiat de vârsta lui sau mai mare, făcându-l astfel o țintă pentru pedofili. Furnizorul de internet nu avea voie să divulge identitatea persoanei care a publicat anunțul din cauza legislației în vigoare. CEDO a susținut că obligația pozitivă prevăzută la articolul 8 din Convenție nu numai de a incrimina infracțiunile, ci și de a le ancheta și a le urmări penal în mod efectiv este de maximă și mai semnificativă în cazul în care sunt amenințate integritatea fizică și cea morală a unui copil. În speță, Curtea a constatat că, deoarece copilul a fost expus ca țintă a abordărilor pedofile pe internet, i-au fost amenințate integritatea fizică și cea morală. Prin urmare, a fost încălcat articolul 8 din Convenție.

7.3. Grupurile cu risc ridicat

Aspect esențial

- Unii copii sunt deosebit de vulnerabili, de exemplu copiii care aparțin minorităților etnice, copiii cu dizabilități, copiii LGBTIQ sau copiii cu dependențe.

În dreptul CoE, sunt puțin numeroase cauzele soluționate de CEDO care se referă în mod special la violența împotriva copiilor care fac parte din grupuri minoritare, în afara contextului traficului de persoane și al muncii forțate. Acestea vizează în principal segregarea din școli și discriminarea, care sunt analizate în [secțiunea 3.2](#).

⁴²⁴ Consiliul Europei, Comitetul de la Lanzarote (2008), *Avizul interpretativ privind aplicabilitatea Convenției de la Lanzarote în cazul infracțiunilor sexuale comise asupra copiilor și facilitare prin utilizarea tehnologiilor informației și comunicațiilor (TIC)*, 12 mai 2017.

⁴²⁵ CEDO, *K.U. împotriva Finlandei*, nr. 2872/02, 2 decembrie 2008.

Exemplu: În cauza *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu împotriva României*, un ONG a depus o cerere în numele unui băiat de etnie romă care a murit într-o instituție de stat⁴²⁶. El era seropozitiv și avea un handicap intelectual grav. Condițiile din instituția în care locuia erau îngrozitoare: nu existau nici încălzire, nici așternuturi sau haine, niciun sprijin din partea personalului etc. În lipsa oricăror rude apropiate victimei, un ONG a înaintat în numele său o acțiune privind încălcarea drepturilor consacrate la articolele 2, 3, 5, 8, 13 și 14 din Convenție. Curtea a decis că, în circumstanțele excepționale ale cauzei (vulnerabilitatea extremă și absența vreunei rude apropiate ale tânărului de etnie romă), ONG-ul avea calitatea procesuală de a-l reprezenta pe reclamantul decedat. Pe fond, CEDO a constatat o încălcare a articolului 2, sub aspect material. Autoritățile naționale au fost găsite răspunzătoare pentru moartea domnului Câmpeanu, deoarece îl plasaseră într-o instituție în care murise din cauza alimentației, a condițiilor de cazare și a îngrijirilor medicale deficitare. CEDO a constatat încălcarea articolului 2 și sub aspectul faptului că autoritățile române nu au întreprins nicio anchetă efectivă a morții domnului Câmpeanu.

În ceea ce privește copiii din instituțiile rezidențiale, [Recomandarea Rec\(2005\)5](#) a CoE sprijină decizia potrivit căreia plasamentul unui copil nu trebuie să fie întemeiat pe motive discriminatorii⁴²⁷. În cauzele soluționate de CEDO cu privire la copiii cu dizabilități, s-au examinat mai multe chestiuni, inclusiv obligațiile pozitive ale statului de a le proteja viața și integritatea fizică.

Exemplu: În cauza *Nencheva și alții împotriva Bulgariei*⁴²⁸, este vorba despre moartea a 15 copii și tineri adulți aflați într-un centru pentru persoanele cu dizabilități mentale și fizice. CEDO a susținut că, în instituția aflată sub controlul exclusiv al statului, condițiile de viață ale copiilor erau îngrozitoare: nu aveau hrană, medicamente, îmbrăcăminte și nici căldură. Autoritățile competente fuseseră sesizate cu privire la această situație în mai multe rânduri, așadar cunoșteau sau ar fi trebuit să cunoască existența riscului de deces. CEDO a constatat o încălcare sub aspect material a articolului 2 din Convenție, deoarece autoritățile nu luaseră măsuri pentru

426 CEDO, *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu împotriva României* (MC), nr. 47848/08, 17 iulie 2014.

427 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2005), *Recomandarea Rec (2005)5 privind drepturile copiilor care trăiesc în instituții rezidențiale*, 16 martie 2005.

428 CEDO, *Nencheva și alții împotriva Bulgariei*, nr. 48609/06, 18 iunie 2013.

a proteja viețile copiilor plasați sub controlul lor. În plus, autoritățile bulgare nu efectuaseră nicio anchetă efectivă în cazul morții copiilor. În împrejurările specifice ale cauzei, autoritățile bulgare ar fi trebuit să demareze o anchetă penală din oficiu. Ancheta desfășurată a fost considerată ca nefiind efectivă din mai multe motive: a fost demarată la doi ani de la moartea copiilor, a durat nejustificat de mult, nu a vizat decesele tuturor copiilor și nu a clarificat toți factorii relevanți în speță. În consecință, Curtea a constatat și o încălcare a articolului 2 din Convenție, sub aspect procedural⁴²⁹.

Exemplu: Cauza *I.C. împotriva României*⁴³⁰ se referă la o plângere cu privire la caracterul inadecvat al anchetei în cazul unei acuzații de viol depuse de o fată de 14 ani. Curtea a considerat că autoritățile române au pus un accent nejustificat pe lipsa dovezii că reclamanta ar fi manifestat rezistență în timpul incidentului, bazându-și concluziile numai pe declarațiile date de presupușii făptași potrivit cărora fata ar fi consimțit să aibă relații sexuale, împreună cu faptul că pe trupul ei nu s-au găsit semne de violență. În plus, nici procurorii, nici judecătorii cu putere de decizie în cazul respectiv nu au avut o abordare sensibilă la context, neținând seama de vârsta ei fragedă și de faptul că presupusul viol, în care au fost implicați trei bărbați, a avut loc noaptea pe vreme rece, toți aceștia fiind factori care i-au sporit vulnerabilitatea. O atenție deosebită ar fi trebuit acordată analizării validității consimțământului reclamantei în lumina ușoarei sale dizabilități intelectuale. În acest context, presupusul abuz sexual împotriva ei a fost de așa natură încât existența unor mecanisme utile de depistare și de raportare ar fi fost fundamentală pentru punerea în aplicare efectivă a legilor penale relevante și pentru accesul ei la căile de atac adecvate. CEDO a concluzionat că s-a încălcat articolul 3 din Convenție.

Exemplu: Cauza *V.C. împotriva Italiei*⁴³¹ se referă la o fată de 15 ani reținută la o petrecere în care se consumau alcool și droguri. Părinții ei au declarat că fiica lor suferea de tulburări psihiatrice și a fost racolată pentru a poza în fotografii pornografice. Deși autoritățile au lansat cu promptitudine o anchetă penală, iar procurorul a solicitat internarea reclamantei într-o instituție specializată, CEDO a criticat faptul că au trecut mai mult de patru luni până când instanța pentru tineret să își pronunțe hotărârea și că, ulterior,

429 Vezi și CEDO, *L.R. împotriva Macedoniei de Nord*, nr. 38067/15, 23 ianuarie 2020.

430 CEDO, *I.C. împotriva României*, nr. 36934/08, 24 august 2016.

431 CEDO, *V.C. împotriva Italiei*, nr. 54227/14, 1 mai 2018.

serviciile sociale au avut nevoie de încă patru luni pentru a pune în executare ordinul. Între timp, reclamanta a fost victimă a exploatării sexuale și a violului în grup. În opinia CEDO, instanța pentru tineret și serviciile sociale nu au pus în practică măsuri de protecție în perioada imediată, chiar dacă știau că reclamanta era fizic și psihologic vulnerabilă și că procedurile privind exploatarea sexuală și presupusul viol în grup erau în desfășurare. Acționând în acest fel, autoritățile nu au efectuat nicio evaluare a riscurilor cu care se confrunta reclamanta, încalcând atât articolul 3, cât și articolul 8 din Convenție.

La nivel internațional, articolul 16 din CDPH prevede că statele părți trebuie să ia măsuri specifice pentru a proteja copiii cu dizabilități împotriva abuzurilor și a exploatării⁴³².

7.4. Copiii dispăruți

Aspect esențial

- Copiii care cad victimă a ceea ce dreptul internațional numește „dispariție forțată” au dreptul de a-și păstra sau de a le fi restabilită identitatea.

În dreptul UE, Comisia Europeană a lansat o linie telefonică de urgență (116000) pentru copiii dispăruți⁴³³. Acest serviciu recepționează apelurile în care se raportează cazuri de copii dispăruți și le transmite autorităților polițienești, oferă îndrumare și sprijin persoanelor în grija cărora se află copilul dispărut și sprijină ancheta.

În dreptul CoE, dispariția forțată a copiilor a fost examinată în temeiul articolului 8 din **Convenție**.

432 Vezi, de asemenea, secțiunea 3.5.

433 UE, Comisia Europeană (2007), **Decizia 2007/698/CE de modificare a Deciziei 2007/116/CE în ceea ce privește introducerea unor numere rezervate suplimentare care încep cu „116”**, JO 2007, L 284/31; UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2018), **Directiva 2018/1972 de instituire a Codului european al comunicațiilor electronice (reformare)**, JO 2018 L 321/36, articolul 96.

Exemplu: În cauza *Zorica Jovanović împotriva Serbiei*⁴³⁴, s-a afirmat că un copil nou-născut ar fi murit în spital la scurt timp după naștere, dar trupul acestuia nu ar fi fost încredințat părinților. Mama a reclamat faptul că statul nu i-a furnizat nicio informație cu privire la soarta fiului ei, inclusiv la cauza presupusului deces sau la data și locul înmormântării lui. CEDO a susținut că „refuzul constant al statului de a furniza [mamei] informații credibile cu privire la soarta fiului ei” constituie o încălcare a dreptului său la respectarea vieții de familie⁴³⁵. În conformitate cu articolul 46 din Convenție, Curtea a dispus Serbiei să ia toate măsurile adecvate, de preferință prin intermediul unei *lex specialis* și, în termen de un an, să instituie un mecanism care să vizeze furnizarea de despăgubiri individuale tuturor părinților aflați într-o situație precum cea a reclamantei sau suficient de similară acesteia. Parlamentul sârb a adoptat ulterior Legea de punere în aplicare „Zorica Jovanović” în februarie 2020.

Exemplu: În cauza ulterioară *Mik și Jovanović împotriva Serbiei*⁴³⁶, reclamanții au sesizat că autoritățile sârbe au fost prea lente și, în cele din urmă, ineficiente în aplicarea hotărârii „Zorica Jovanović”. Deși legislația respectivă a fost adoptată în 2020 după o întârziere semnificativă, aspectele care au necesitat reglementare au prezentat în sine un grad mare de sensibilitate și de complexitate. În plus, actul, astfel cum a fost adoptat în cele din urmă de parlament, prevedea atât proceduri judiciare, cât și extrajudiciare cu privire la situația cu care se confruntau reclamanții și alte persoane aflate în aceeași situație, și avea ca scop să se descopere starea efectivă a nou-născuților care se suspectează că ar fi dispărut din maternitățile din Serbia. În special, actul a prevăzut, printre altele, un sistem în care instanțele naționale aveau competența de a ancheta și de a obține probe nu numai la cererea reclamantului, ci și din proprie inițiativă, pentru a stabili toate faptele relevante, și puteau acorda și despăgubiri, după caz. De asemenea, actul a prevăzut instituirea unei comisii cu puteri extinse, numită cu o majoritate a reprezentanților asociațiilor de părinți înregistrați care se ocupă de chestiunea copiilor dispăruți. În consecință, CEDO a scos cauza din lista sa de cauze.

434 CEDO, *Zorica Jovanović împotriva Serbiei*, nr. 21794/08, 26 martie 2013.

435 *Ibid.*, punctul 74.

436 CEDO, *Mik și Jovanović împotriva Serbiei* (dec.), nr. 9291/14 și 63798/14, 23 martie 2021.

Articolul 25 alineatul (1) litera (b) din [Convenția internațională privind protecția tuturor persoanelor împotriva disparițiilor forțate](#)⁴³⁷ prevede că statele trebuie să prevină și să pedepsească „falsificarea, ascunderea sau distrugerea documentelor care atestă identitatea reală” a copiilor care sunt ei înșiși supuși sau ai căror părinți sunt supuși dispariției forțate. De asemenea, statele trebuie să ia măsurile necesare pentru a-i căuta și identifica pe acești copii și pentru a-i înapoia familiilor de origine. Prin prisma dreptului acestor copii de a-și păstra sau de a le fi restabilită identitatea, inclusiv cetățenia, numele și relațiile de familie, astfel cum sunt recunoscute prin lege, statele trebuie să dispună de proceduri legale care să vizeze reexaminarea și anularea eventualelor adopții sau plasamente de copii implicați în dispariții forțate [articolul 25 alineatul (4)]. Convenția reiterează două dintre principiile generale care stau la baza drepturilor copiilor: interesul superior al copilului care trebuie să primeze și dreptul copilului de a-și exprima opiniile [articolul 25 alineatul (5)]. Deși un număr relativ redus de state europene au ratificat această convenție, relevanța sa pentru cadrul normativ european nu ar trebui să fie neglijată⁴³⁸.

---

437 Organizația Națiunilor Unite (2006), [Convenția internațională privind protecția tuturor persoanelor împotriva disparițiilor forțate](#), 20 decembrie 2006.

438 În luna februarie 2022, 17 dintre cele 26 de state membre ale UE au ratificat această convenție. În plus, convenția a fost ratificată de următoarele state membre ale CoE: Albania, Armenia, Bosnia și Herțegovina, Elveția, Muntenegru și Serbia.

8

Drepturile economice, sociale și culturale și nivelul de trai adecvat

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Carta, articolul 14 (educație)</p> <p>Directiva privind permisul unic (2011/98/UE)</p> <p>Directiva privind rezidenții pe termen lung (2003/109/CE)</p> <p>Directiva privind studenții (2004/114/CE)</p> <p>Directiva privind libera circulație (2004/38/CE)</p> <p>Directiva privind condițiile pentru protecție internațională (2011/95/UE)</p> <p>Directiva privind condițiile de primire (reformare) (2013/33/UE)</p> <p>CJUE, C-9/74, <i>Donato Casagrande împotriva Landeshauptstadt München</i>, 3 iulie 1974</p> <p>CJUE, C-413/99, <i>Baumbast și R împotriva Secretary of State for the Home Department</i>, 2002 (educația copiilor migranți)</p>	Dreptul la educație	<p>Convenția, Protocolul nr. 1, articolul 2 (dreptul la educație) CSE (revizuită), articolul 17 (dreptul la educație)</p> <p>CCMN, articolul 12 alineatul (3) și articolul 14</p> <p>Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant</p> <p>CEDO, <i>Ponomaryovi împotriva Bulgariei</i>, nr. 5335/05, 2011 (discriminare pe criteriul statutului de imigrant)</p>
<p>Carta, articolul 35 (accesul la asistența medicală)</p> <p>Directiva privind condițiile pentru protecție internațională (2011/95/UE), articolul 29 (prestațiile de bază pentru copiii migranți)</p>	Dreptul la sănătate	<p>Convenția, articolul 2 (dreptul la viață) și articolul 8 (dreptul la integritate fizică)</p> <p>Convenția de la Oviedo, articolele 6 și 8</p>

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Directiva privind condițiile de primire (reformare) articolul 21, articolul 23 alineatul (4) și articolul 25</p>		<p>CSE (revizuită), articolul 11 (dreptul la protecția sănătății) și articolul 13 (dreptul la asistență socială și medicală)</p> <p>Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant</p> <p>CEDO, <i>Oyal împotriva Turciei</i>, nr. 4864/05, 2010 (infectarea unui nou-născut cu virusul HIV)</p> <p>CEDO, <i>Iliya Petrov împotriva Bulgariei</i>, nr. 19202/03, 2012 (vătămare corporală într-o substație de energie electrică)</p> <p>CEDO, <i>Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu împotriva României</i> (MC), nr. 47848/08, 2014 (deces într-o instituție)</p> <p>CEDO, <i>Glass împotriva Regatului Unit</i>, nr. 61827/00, 2004 (consimțământ în cunoștință de cauză)</p> <p>CEDO, <i>M.A.K. și R.K. împotriva Regatului Unit</i>, nr. 45901/05 și 40146/06, 2010 (analiză medicală fără consimțământul părinților)</p> <p>CEDO, <i>Vavříčka și alții împotriva Republicii Cehe</i>, nr. 47621/13, 2021 (măsuri obligatorii de vaccinare)</p> <p>CEDO, <i>Parfitt împotriva Regatului Unit</i>, nr. 18533/21, 2021 (interesul superior al copilului)</p> <p>CEDS, <i>International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) împotriva Franței</i>, plângerea nr. 14/2003, 2004 (asistență medicală pentru copii migranți)</p> <p>CEDS, <i>Defence for Children International (DCI) împotriva Belgiei</i>, plângerea nr. 69/2011, 2012 (copii aflați în situație de sedere ilegală)</p>

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Carta, articolul 34 alineatul (3) (dreptul la asistență socială și la asistență în ceea ce privește locuința)</p> <p>Directiva privind egalitatea rasială (2000/43/CE)</p> <p>Directiva privind reîntregirea familiei (2003/86/CE)</p> <p>Directiva privind condițiile de primire (reformare) (2013/33/UE)</p> <p>CJUE, <i>Zubair Haqbin împotriva Federaal Agentschap voor de opvang van asielzoekers</i>, 2019</p>	<p>Dreptul la locuință</p>	<p>CSE (revizuită), articolul 16 (dreptul familiei la protecție socială, juridică și economică), articolul 17 (dreptul copiilor și al tinerilor la protecție socială, juridică și economică) și articolul 31 (dreptul la locuință)</p> <p>CEDO, <i>Bah împotriva Regatului Unit</i>, nr. 56328/07, 2011</p> <p>CEDO, <i>Winterstein și alții împotriva Franței</i>, nr. 27013/07, 2013 (neacordarea unei locuințe)</p> <p>CEDO, <i>Khan împotriva Franței</i>, nr. 12267/16, 2019</p>
<p>Carta, articolele 1, 24 și 34 (securitate socială și asistență socială)</p> <p>Directiva privind echilibrul dintre viața profesională și cea privată (2019/1158)</p> <p>Directiva privind rezidenții pe termen lung (2003/109/CE)</p> <p>Directiva privind condițiile pentru protecție internațională (2011/95/UE)</p>	<p>Dreptul la un nivel de trai adecvat și dreptul la securitate socială</p>	<p>CSE (revizuită), articolele 12-14 (dreptul la securitate socială, dreptul la asistență socială și medicală, dreptul de a beneficia de servicii sociale), articolul 16 (dreptul familiei la protecție socială, juridică și economică) și articolul 30 (dreptul la protecția împotriva sărăciei și a excluderii sociale)</p> <p>Protocolul nr. 1 la Convenție, articolul 1</p> <p>Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant</p> <p>European Convention on Social Security (Convenția europeană de securitate socială)</p> <p>CEDO, <i>Konstantin Markin împotriva Rusiei</i> (MC), nr. 30078/06, 2012 (concediu pentru creșterea copilului)</p> <p>CEDO, <i>Yocheva și Ganeva împotriva Bulgariei</i>, nr. 18592/15 și 43863/15, 2021</p> <p>CEDS, <i>European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) împotriva Franței</i>, plângerea nr. 82/2012, 2018 (suspendarea alocației familiale din cauza absenteismului școlar)</p>

Drepturile economice, sociale și culturale, denumite în context european mai adesea drepturi socioeconomice sau drepturi sociale, includ drepturile legate de muncă, precum și dreptul la educație, la sănătate, la locuință, la securitate socială și, în general, la un standard de viață adecvat. Drepturile culturale sunt mult mai puțin dezvoltate și abordate în scrierile academice și în instanțe. Mai multe aspecte ale acestor drepturi sunt abordate în [secțiunea 8.2](#), partea care vizează dreptul la educație.

Standardele explicite referitoare la drepturile economice, sociale și culturale în context european se găsesc, în principal, în [CSE](#) și în [Cartă](#), deși [Convenția](#) și protocoalele sale conțin, de asemenea, mai multe dispoziții relevante privind, de exemplu interzicerea muncii forțate și dreptul la educație. În plus, CEDO a susținut că „nu există o linie de demarcație fermă care să separe sfera [drepturilor sociale și economice] de domeniul de aplicare al convenției”⁴³⁹ și că, potrivit interpretării sale, drepturile economice, sociale și culturale se numără printre drepturile civile garantate de Convenție. Astfel, de exemplu accesul la serviciile medicale a fost inclus în sfera prevederilor privind interzicerea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante (articolul 3 din Convenție)⁴⁴⁰.

În UE, [Pilonul european al drepturilor sociale \(PEDS\)](#), proclamat în 2017⁴⁴¹ și [Planul de acțiune privind Pilonul european al drepturilor sociale](#) al Comisei⁴⁴², adoptat în 2021, exprimă un angajament politic puternic față de o Europă mai socială. PEDS cuprinde 20 de principii esențiale pentru buna funcționare a piețelor forței de muncă și a sistemelor de protecție socială. Principiul nr. 11 al PEDS se concentrează asupra îngrijirii copiilor și a sprijinului acordat copiilor și subliniază dreptul la învățământ preșcolar și îngrijire de bună calitate la prețuri accesibile și dreptul la protecție împotriva sărăciei. Copiii care provin din medii defavorizate au și dreptul la măsuri specifice de sporire a egalității de șanse. În 2021, Consiliul UE a adoptat [Garanția europeană pentru copii](#), în vederea asigurării accesului fiecărui copil din Europa aflat în pericol de sărăcie sau de excluziune socială la cele mai elementare drepturi, cum ar fi asistența medicală și educația⁴⁴³.

439 CEDO, *Airey împotriva Irlandei*, nr. 6289/73, 9 octombrie 1979, punctul 26.

440 Vezi, de exemplu CEDO (2015), *Fișă tematică – Drepturile în materie de sănătate ale persoanelor private de libertate*, februarie 2015; CEDO (2015), *Fișă tematică – Sănătate*, aprilie 2015.

441 UE (2017), „*Pilonul european al drepturilor sociale în 20 de principii*”, 16 noiembrie 2017.

442 UE, Comisia Europeană (2021), *Planul de acțiune privind Pilonul european al drepturilor sociale*, COM(2021) 102 final, 2021.

443 UE, Consiliul Uniunii Europene (2021), *Recomandarea (UE) 2021/1004 din 14 iunie 2021 de instituire a unei Garanții europene pentru copii*, ST/9106/2021/INIT, JO 2021 L 223.

Capitolul de față analizează drepturile economice, sociale și culturale cu relevanță specială pentru copii: dreptul la educație (secțiunea 8.2), dreptul la sănătate (secțiunea 8.3), dreptul la locuință (secțiunea 8.4) și dreptul la securitate socială și la un nivel de trai adecvat (secțiunea 8.5).

8.1. Abordări ale drepturilor economice, sociale și culturale

Aspecte esențiale

- Disponibilitatea resurselor adecvate este cheia protejării drepturilor sociale.
- Elementele esențiale ale drepturilor sociale sunt disponibilitatea, accesibilitatea, adaptabilitatea și acceptabilitatea.

În dreptul UE, drepturile economice, sociale și culturale au fost introduse în **Cartă** pe același nivel cu drepturile civile și politice. Totuși, articolul 52 din **Cartă** face distincția între drepturi și principii, limitând scopurile în care se admite „invocarea [acestora din urmă] în fața instanței judecătorești”⁴⁴⁴. Potrivit CJUE, nu toate drepturile și principiile economice, sociale și culturale consacrate în **Cartă** sunt „invocabile în fața instanței judecătorești”⁴⁴⁵.

În dreptul CoE, CEDS observă că, în cazul în care realizarea unui drept este „excepțional de complexă și deosebit de costisitoare”, CEDS evaluează realizarea progresivă a acestuia pe baza a trei criterii: în primul rând, măsurile trebuie luate într-un termen rezonabil pentru a se atinge obiectivele Cartei; în al doilea rând, progresul trebuie să fie măsurabil; iar în al treilea rând, nivelul progresului înregistrat trebuie să reflecte o utilizare la maximum a resurselor disponibile⁴⁴⁶. De asemenea, CEDS reamintește statelor despre „impactul pe care deciziile lor îl au asupra unor grupuri cu un grad ridicat de vulnerabilitate, dar și asupra altor persoane vizate”⁴⁴⁷.

444 Vezi, de asemenea, UE, Comisia Europeană (2020), *Studiu de fezabilitate pentru o Garanție pentru copii, raport final*, martie 2020.

445 CJUE, *Stadt Wuppertal împotriva Maria Elisabeth Bauer și Volker Willmeroth împotriva Martina Broßonn*, 6 noiembrie 2018.

446 CEDS, *International Association Autism Europe (IAAE) împotriva Franței*, plângerea nr. 13/2002, 4 noiembrie 2003, punctul 53; aplicat în CEDS, *European Action of the Disabled (AEH) împotriva Franței*, plângerea nr. 81/2012, 11 septembrie 2013, punctele 94-99.

447 CEDS, *International Association Autism Europe (IAAE) împotriva Franței*, plângerea nr. 13/2002, 4 noiembrie 2003, punctul 53.

Deși în contextul specific al dreptului la securitate socială, CEDS a afirmat că măsurile regresive sunt permise „pentru a garanta menținerea și viabilitatea sistemului de securitate socială existent”, cu condiția ca acestea „să nu submineze cadrul de bază al sistemului național al securității sociale și să nu refuze persoanelor șansa de a beneficia de protecția oferită de acesta față de riscurile sociale și economice grave”⁴⁴⁸. CEDO acceptă și posibilitatea unor măsuri regresive, însă verifică dacă metoda aleasă este rezonabilă și adecvată atingerii scopului legitim urmărit⁴⁴⁹.

În contextul dreptului la educație, CEDS, în concordanță cu abordarea Comitetului ONU privind drepturile economice, sociale și culturale, a adoptat un cadru analitic bazat pe noțiunile de disponibilitate, accesibilitate, acceptabilitate și adaptabilitate⁴⁵⁰. Distanța între disponibilitate și accesibilitate apare și în jurisprudența CEDO. Analiza care urmează se orientează după aceste criterii sau elemente esențiale ale disponibilității, accesibilității, acceptabilității și adaptabilității, în măsura în care există jurisprudență relevantă.

8.2. Dreptul la educație

Aspecte esențiale

- Orice limitare a accesibilității educației trebuie să fie previzibilă, să urmărească un scop legitim și să fie justificată și nediscriminatorie.
- Respectarea convingerilor religioase și filosofice ale părinților în educația unui copil nu exclude posibilitatea educației religioase sau a educației sexuale în școli.
- Educația trebuie să fie adaptabilă la nevoile tuturor copiilor, ceea ce necesită măsuri speciale pentru copiii cu dizabilități și posibilitatea ca copiii aparținând unei minorități să învețe și să fie învățați în propria lor limbă.
- Copiii au dreptul la educație indiferent de cetățenia lor sau de statutul lor de migranți.

448 CEDS, *Federația Generală a Angajaților Companiei Naționale de Electricitate (GENOP-DEI) și Confederația Sindicatelor Funcționarilor Publici din Grecia (ADEDY) împotriva Greciei*, plângerea nr. 66/2011, 23 mai 2012, punctul 47.

449 CEDO, *Markovic și alții împotriva Ungariei*, decizie de inadmisibilitate, nr. 77575/11, 19828/13 și 19829/13, 24 iunie 2014, punctele 37 și 39.

450 CEDS, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) împotriva Bulgariei*, plângerea nr. 41/2007, 3 iunie 2008, punctul 37.

În dreptul UE, articolul 14 alineatul (2) din **Cartă** garantează dreptul la educație, care include „posibilitatea de a urma gratuit învățământul obligatoriu”. Articolul 14 alineatul (3) garantează libertatea de a înființa instituții de învățământ și dreptul părinților de a asigura educarea și instruirea copiilor lor potrivit propriilor convingeri religioase, filozofice și pedagogice. PEDS include principiul educației, formării și învățării pe tot parcursul vieții⁴⁵¹.

În dreptul CoE, articolul 2 din **Protocolul nr. 1 la Convenție** garantează dreptul la educație. CEDO a clarificat dispozițiile articolului, afirmând că acesta nu obligă statul să pună la dispoziție servicii de educație, ci garantează „dreptul de acces la instituțiile de învățământ existente la un moment dat”⁴⁵². De asemenea, dreptul la educație include și „posibilitatea de a obține un beneficiu de pe urma educației primite, cu alte cuvinte, dreptul de a obține, în conformitate cu normele în vigoare în fiecare stat și într-o formă sau alta, recunoașterea oficială a studiilor [...] finalizate”⁴⁵³. Însă acesta nu este un drept absolut; limitările lui trebuie să fie previzibile pentru persoanele vizate și trebuie să urmărească un scop legitim. Măsurile disciplinare, inclusiv suspendarea sau exmatricularea dintr-o instituție de învățământ, sunt permise dacă îndeplinesc criteriile stabilite pentru limitările admisibile⁴⁵⁴. CEDO evaluează dacă aceste forme de excludere de la educație conduc la o privare de dreptul la educație, analizând factori precum garanțiile procedurale, durata excluderii, eforturile de reintegrare, precum și caracterul adecvat al educației alternative oferite⁴⁵⁵. De asemenea, copiii pot fi excluși din incinta unei instituții de învățământ din motive de sănătate și siguranță, de exemplu în cazul în care sunt suspectați de a avea o boală contagioasă, cu condiția ca decizia de a-i exclude să rămână în vigoare numai atâta timp cât este necesar⁴⁵⁶.

Ca parte a dreptului la educație, părinții au dreptul să le fie respectate convingerile religioase și filozofice. Cu toate acestea, „elaborarea și planificarea programei școlare este, în principiu, de competența” statului⁴⁵⁷. Statele pot include în

451 UE (2017), *Pilonul european al drepturilor sociale*, 16 noiembrie 2017.

452 CEDO, *Cauza „referitoare la anumite aspecte ale legilor privind utilizarea limbilor în educație în Belgia” împotriva Belgiei*, nr. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 și 2126/64, 23 iulie 1968, punctul 4.

453 *Ibid.*

454 CEDO, *C.P. împotriva Regatului Unit*, nr. 300/11, 6 septembrie 2016.

455 CEDO, *Ali împotriva Regatului Unit*, nr. 40385/06, 11 ianuarie 2011, punctul 58.

456 CEDO, *Memlika împotriva Greciei*, nr. 37991/12, 6 octombrie 2015.

457 CEDO, *Folgera și alții împotriva Norvegiei (MC)*, nr. 15472/02, 29 iunie 2007, punctul 84.

programa școlară informații sau cunoștințe de natură religioasă sau și filosofică, cu condiția ca acestea „să fie transmise într-o manieră obiectivă, critică și pluralistă”⁴⁵⁸. Pentru garantarea pluralismului și a diferențelor de predare, o anumită religie sau filosofie trebuie echilibrată oferind părinților posibilitatea de a-și scuti parțial sau total copiii de aceste cursuri, respectiv, posibilitatea de a nu participa la anumite ore sau la orele de religie în ansamblul⁴⁵⁹. Pentru modalitatea în care CEDO abordează aceste aspecte din perspectiva nediscriminării, vezi [secțiunea 2.1](#) și [secțiunea 2.2](#)⁴⁶⁰.

În conformitate cu articolul 17 alineatul (2) din [CSE \(revizuită\)](#), statele se angajează „să ia toate măsurile necesare și corespunzătoare care [...] să asigure copiilor și tinerilor învățământ primar și secundar gratuit, precum și să favorizeze ritmicitatea frecvenței școlare”⁴⁶¹. În plus, CEDS a hotărât că, în temeiul acestei dispoziții, statele contractante ar trebui să se asigure că și copiii aflați în situație de ședere ilegală pe teritoriul lor au acces la educație⁴⁶².

De asemenea, instituțiile de învățământ trebuie să fie accesibile pentru toți fără discriminare⁴⁶³. CEDS a susținut că „integrarea copiilor cu dizabilități în școlile obișnuite [...] ar trebui să fie norma, iar instruirea în școlile speciale trebuie să fie excepția”⁴⁶⁴. Statele nu beneficiază de o marjă largă de apreciere în ceea ce privește tipul de școală pentru persoanele cu dizabilități, aceasta trebuind să fie școli obișnuite⁴⁶⁵. Situațiile care vizează tratamentul diferențiat în sistemul de învățământ pe criteriul cetățeniei, al statului de imigrant sau al originii etnice sunt analizate în [capitolul 3](#).

Conform jurisprudenței CEDS, statele se bucură de o marjă largă de apreciere în ceea ce privește determinarea adecvării culturale a materialelor didactice utilizate în educația privind sănătatea sexuală și reproductivă, dar acestea trebuie

458 *Ibid.*, punctul 84.

459 *Ibid.*, punctele 85-102 și opinia contrară.

460 CEDO, *Grzelak împotriva Poloniei*, nr. 7710/02, 15 iunie 2010.

461 CSE din 1961 nu conține o dispoziție privind dreptul la educație.

462 CEDS, *Médecins du Monde – Internațional împotriva Franței*, plângerea nr. 67/2011, 11 septembrie 2012.

463 În ceea ce privește copiii cu dizabilități, vezi [capitolul 3](#) și [capitolul 7](#).

464 CEDS, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) împotriva Bulgariei*, plângerea nr. 41/2007, 3 iunie 2008, punctul 35.

465 CEDS, *European Action of the Disabled (AEH) împotriva Franței*, plângerea nr. 81/2012, 11 septembrie 2013, punctul 78; CEDS, *International Federation for Human Rights (FIDH) și Inclusion Europe împotriva Belgiei*, plângerea nr. 141/2017, 9 octombrie 2020.

să garanteze o educație nediscriminatorie cu privire la sănătatea sexuală și reproductivă, „care să nu perpetueze sau să adâncească excluderea socială și nerespectarea demnității umane”⁴⁶⁶. Materialele didactice nu trebuie „să consolideze stereotipuri înjositoare”, de exemplu față de persoanele care nu au o orientare heterosexuală⁴⁶⁷.

În sfârșit, adaptabilitatea educației la nevoile tuturor copiilor înseamnă, de exemplu că, pentru copiii cu dizabilități care sunt integrați în școlile obișnuite, trebuie să se ia „măsuri pentru satisfacerea nevoilor speciale ale acestora”⁴⁶⁸ (vezi, de asemenea, [secțiunea 3.5](#)).

În conformitate cu articolul 12 alineatul (3) din CCMN, statele părțile se angajează să promoveze șanse egale de acces la educația de toate nivelurile pentru persoanele care aparțin minorităților naționale (vezi și [capitolul 3](#))⁴⁶⁹. Pentru copiii care aparțin minorităților naționale, articolul 14 din CCMN stipulează dreptul la învățare și predare în limba lor minoritară⁴⁷⁰. CEDO a confirmat, de asemenea, că dreptul la educație include dreptul de a fi educat în limba națională sau în una dintre limbile naționale⁴⁷¹.

Având în vedere importanța crescândă a mediului digital, în acest domeniu CoE a adoptat o serie de documente, care invită statele să se asigure că copiii au acces la mediul digital într-un mod care să fie incluziv și să ia în considerare capacitățile în dezvoltare ale copiilor și circumstanțele specifice ale

466 CEDS, *International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) împotriva Croației*, plângerea nr. 45/2007, 30 martie 2009, punctul 47.

467 *Ibid.*, punctele 59 și 61; vezi și CEDO, *Bayev și alții împotriva Rusiei*, nr. 67667/09, 20 iunie 2017; CEDO, *A.R. și L.R. împotriva Elveției*, nr. 22338/15, 2017.

468 CEDS, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) împotriva Bulgariei*, plângerea nr. 41/2007, 3 iunie 2008, punctul 35.

469 Vezi, de asemenea, Consiliul Europei, Comitetul consultativ pentru Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale (2006), *Comentariul privind educația în temeiul Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale*, ACFC/25DOC(2006)002, 2 martie 2006, partea 2.1.

470 Pentru clarificări suplimentare, vezi Consiliul Europei, Comitetul consultativ pentru Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale (2006), *Comentariul privind educația în temeiul Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale*, ACFC/25DOC(2006)002, 2 martie 2006, partea 2.3, și *Comentariul tematic nr. 3: Drepturile lingvistice ale persoanelor aparținând unor minorități naționale în temeiul Convenției-cadru*, 2012, ACFC/44DOC(2012)001 rev, 5 iulie 2012, partea VI.

471 CEDO, *Catan și alții împotriva Moldovei și Rusiei* (MC), nr. 43370/04, 8252/05 și 18454/06, 19 octombrie 2012, punctul 137.

copiilor aflați în situații vulnerabile⁴⁷². De asemenea, se recomandă ca educația în domeniul alfabetizării digitale să fie inclusă în programa școlară de bază încă din primii ani, ținând seama de capacitățile în dezvoltare ale copiilor⁴⁷³.

8.2.1. Dreptul la educație al copiilor migranți

În dreptul UE, dreptul fundamental al copiilor la educație, indiferent de statutul lor de migrant, este recunoscut în practic toate aspectele dreptului UE în materie de migrație⁴⁷⁴. [Directiva privind permisul unic](#)⁴⁷⁵ prevede egalitatea de tratament în cazul persoanelor care dețin un permis de ședere, iar [Directiva privind rezidenții pe termen lung](#) prevede egalitatea de tratament în cazul resortisanților țărilor terțe care sunt rezidenți pe termen lung⁴⁷⁶. Acestea fiind spuse, UE nu dispune de competența de a determina conținutul sau domeniul de aplicare al dispozițiilor naționale din domeniul educației, ci protejează dreptul de acces la educație al copiilor migranți în aceleași condiții ca cetățenii sau, în funcție de statutul lor, în condiții similare cu cetățenii. [Directiva privind studenții \(2004/114/CE\)](#) reglementează condițiile de intrare și de ședere a resortisanților țărilor terțe pentru o perioadă mai mare de trei luni în scopul studiilor, al schimbului de elevi, al formării profesionale neremunerate sau al serviciilor de voluntariat⁴⁷⁷. Condițiile generale de admisie pentru copii cuprind prezentarea unui document de călătorie valabil, o declarație de consimțământ a părinților pentru șederea planificată, asigurare de sănătate și, în cazul în care

472 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2018), [Recomandarea CM/Rec\(2018\)7 privind orientările pentru respectarea, protecția și realizarea drepturilor copilului în mediul digital](#), 4 iulie 2018.

473 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2019), [Recomandarea CM/Rec\(2019\)10 privind dezvoltarea și promovarea educației pentru cetățenia digitală](#), 21 noiembrie 2019; Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2016), [Recommendation CM/Rec\(2016\)2 on the Internet of citizens \(Recomandarea CM/Rec\(2016\)2 privind internetul cetățenilor\)](#), 10 februarie 2016.

474 Vezi, de exemplu UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), [Directiva 2011/95/UE privind standardele referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de protecție internațională, la un statut uniform pentru refugiați sau pentru persoanele eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară și la conținutul protecției acordate \(reformare\)](#), JO 2011 L 337/9, articolul 27.

475 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), [Directiva 2011/98/UE privind o procedură unică de solicitare a unui permis unic pentru resortisanții țărilor terțe în vederea șederii și ocupării unui loc de muncă pe teritoriul statelor membre și un set comun de drepturi pentru lucrătorii din țările terțe cu ședere legală pe teritoriul unui stat membru](#), JO 2011 L 343.

476 UE, Consiliul Uniunii Europene (2003), [Directiva 2003/109/CE a Consiliului privind statutul resortisanților țărilor terțe care sunt rezidenți pe termen lung](#), JO 2003 L 16.

477 UE, Consiliul Uniunii Europene (2004), [Directiva 2004/114/CE a Consiliului privind condițiile de admisie a resortisanților țărilor terțe pentru studii, schimb de elevi, formare profesională neremunerată sau servicii de voluntariat \(Directiva privind studenții\)](#), JO 2004 L 375/12.

statul membru solicită acest lucru, dovada achitării taxei de procesare a cererii de admisie⁴⁷⁸. Elevii, de exemplu trebuie să facă dovada participării la un program de schimb de elevi gestionat de o organizație recunoscută în acest scop de statul membru vizat⁴⁷⁹. Stagiarii neremunerați trebuie să furnizeze dovezile solicitate de statul membru pentru a dovedi că, pe durata șederii, dispun de suficiente resurse pentru a-și acoperi cheltuielile de întreținere, de formare profesională și de întoarcere în țara de origine⁴⁸⁰. Accesul studenților la activitățile economice, inclusiv la piața muncii, face obiectul unor restricții⁴⁸¹.

Copiii migranților din UE care se deplasează în alt stat membru al UE în temeiul legislației privind libera circulație beneficiază de cele mai favorabile drepturi în acest context. Ei au dreptul de a fi admiși în sistemul de învățământ național general, la cursurile de ucenici și de formare profesională în aceleași condiții ca cetățenii statului respectiv⁴⁸². Această prevedere include învățământul public și cel privat, obligatoriu sau facultativ. CJUE a dat întotdeauna o interpretare largă acestui drept, asigurând egalitatea în ce privește accesul la educație, dar și la prestații sociale mai cuprinzătoare legate de educație și la orice prestații menite să faciliteze urmarea diferitelor forme de învățământ. De exemplu în cauza *Donato Casagrande împotriva Landeshauptstadt München*, copilul unui lucrător migrant a putut obține o bursă de studii acordată în funcție de venit în temeiul legislației UE privind libera circulație⁴⁸³.

În plus, legislația introdusă în anii 1970 impune statelor membre să ofere cursuri suplimentare de limbă adresate copiilor lucrătorilor migranți din UE, atât în ceea ce privește limba oficială a statului-gazdă, cât și limba maternă

478 *Ibid.*, articolul 6.

479 UE, Consiliul Uniunii Europene (2004), *Directiva 2004/114/CE a Consiliului privind condițiile de admisie a resortisanților țărilor terțe pentru studii, schimb de elevi, formare profesională neremunerată sau servicii de voluntariat*, JO 2004 L 375/12, 13 decembrie 2004, articolul 7.

480 *Ibid.*, articolul 10.

481 *Ibid.*, articolul 17.

482 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), *Regulamentul (UE) nr. 492/2011 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Uniunii (Text cu relevanță pentru SEE)*, JO 2011 L 141/1, articolul 10; Parlamentul European și Consiliul Uniunii (2004), *Directiva 2004/38/CE privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora*, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE (Directiva privind libera circulație), JO 2004 L 158, articolul 24 alineatul (1).

483 CJUE, C-9/74, *Donato Casagrande împotriva Landeshauptstadt München*, 3 iulie 1974. Confirmată ulterior în cauze precum CJUE, C-3/90, *M.J.E. Bernini împotriva Minister van Onderwijs en Wetenschappen*, 26 februarie 1992.

a acestora, cu scopul de a le facilita integrarea în statul-gazdă și în statul de origine, în eventualitatea că ar dori să se întoarcă⁴⁸⁴. Deși aceste prevederi par să ofere copiilor un foarte generos și prețios sprijin suplimentar după admiterea lor într-o instituție de învățământ din statul-gazdă, punerea în aplicare în diferitele state a fost, după cum bine se știe, fragmentară și tot mai nepractică, dată fiind varietatea combinațiilor lingvistice care trebuie asigurate⁴⁸⁵.

Exemplu: Aspectul cheie în cauza *Baumbast și R împotriva Secretary of State for the Home Department*⁴⁸⁶ a fost dacă cele două fiice ale unui lucrător migrant german care s-a mutat în Regatul Unit împreună cu soția sa columbiană și fiicele lor puteau continua să meargă la școală după plecarea acestuia din Regatul Unit într-o țară din afara UE, lăsându-și soția și fiicele în acest Regatul Unit. Întrebarea la care trebuia să răspundă CJUE era dacă soția și fiicele domnului Baumbast puteau rămâne în statul-gazdă în mod independent, în pofida faptului că acesta (persoana de la care deriva dreptul de ședere al familiei) renunțase practic la statutul său de lucrător migrant în UE. Factorul decisiv pentru CJUE a fost că fiicele erau integrate în sistemul de învățământ din statul-gazdă și că mutarea lor într-un moment esențial al educației lor ar fi fost atât dăunătoare, cât și disproporționată. Curtea a confirmat că asigurarea continuității în educația copiilor este atât de importantă încât poate duce chiar la „ancorarea” reședinței unei familii (care altminteri nu îndeplinește condițiile de ședere) în statul-gazdă pe durata desfășurării studiilor copilului migrant.

Hotărârea din cauza *Baumbast și R împotriva Secretary of State for the Home Department* a fost urmată în cauzele ulterioare⁴⁸⁷ și a fost codificată

484 UE, Consiliul Uniunii Europene (1977), *Directiva 77/486/CEE a Consiliului privind educația copiilor lucrătorilor migranți*, JO 1977 L 199 (Notă: copiii migranților resortisanți ai unor țări terțe nu intră sub incidența acestei directive).

485 UE, Comisia Comunităților Europene (1984), *Rapoarte privind punerea în aplicare a Directivei 77/486/CEE*, COM(84) 54 final și COM(88) 787 final, 10 februarie 1984.

486 CJUE, C-413/99, *Baumbast și R împotriva Secretary of State for the Home Department*, 17 septembrie 2002.

487 CJUE, C-480/08, *Maria Teixeira împotriva London Borough of Lambeth și Secretary of State for the Home Department*, 23 februarie 2010; CJUE, C-310/08, *London Borough of Harrow împotriva Nimco Hassan Ibrahim și Secretary of State for the Home Department*, 23 februarie 2010.

în articolul 12 alineatul (3) din [Directiva 2004/38/CE \(Directiva privind libera circulație\)](#)⁴⁸⁸.

Copiii resortisanți ai țărilor terțe au drept de acces numai la învățământul *public finanțat de stat* în aceleași condiții ca acelea aplicate propriilor cetățeni și sunt excluși de la prestațiile conexe precum bursele de întreținere⁴⁸⁹. Unele instrumente juridice ale UE care reglementează domeniul imigrației prevăd obligația statelor membre de a pune în aplicare mecanisme care să asigure recunoașterea și transferabilitatea calificărilor obținute în străinătate, chiar și în lipsa documentelor justificative (articolul 28 din [Directiva privind condițiile pentru protecție internațională](#))⁴⁹⁰.

Drepturile la educație ale copiilor solicitanți de azil sunt mai limitate; aceștia trebuie să beneficieze de acces la sistemul de învățământ al statului-gazdă, în condiții *similare*, dar nu neapărat *identice* cu cele prevăzute pentru proprii cetățeni⁴⁹¹. Ca atare, serviciile de educație pot fi furnizate mai degrabă în centre de cazare, nu în școli, iar autoritățile pot amâna accesul deplin al copiilor solicitanți de azil la sistemul de învățământ cu până la trei luni de la data la care a fost depusă cererea de azil. În cazul în care accesul la sistemul de învățământ este imposibil din cauza situației specifice a copilului, statele membre sunt obligate

488 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2004), [Directiva 2004/38/CE privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora](#), de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE, JO 2004 L 158, 30 aprilie 2004, articolul 2 punctul 2 litera (c) și articolul 12 alineatul (3).

489 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), [Directiva privind calitatea de refugiat \(2011/95/UE\)](#), JO 2011 L 337, articolul 11; Consiliul Uniunii Europene (2003), [Directiva privind rezidenții pe termen lung \(2003/109/CE\)](#), JO 2003 L 016, articolul 14; Consiliul Uniunii Europene (2003), [Directiva 2003/86/CE privind dreptul la reintregirea familiei](#), JO 2003 L 251, articolul 14; Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2013), [Directiva privind condițiile de primire \(2013/33/UE\)](#), JO 2013 L 180, articolul 14 litera (c).

490 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), [Directiva 2011/95/UE privind standardele referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de protecție internațională, la un statut uniform pentru refugiați sau pentru persoanele eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară și la conținutul protecției acordate \(reformare\)](#), JO 2011 L 337/9.

491 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2013), [Directiva privind condițiile de primire \(2013/33/UE\)](#), JO 2013 L 180. [Notă: în conformitate cu [Directiva privind calitatea de refugiat \(2011/95/UE\)](#), articolul 27], refugiații minori care au dobândit drept de ședere pe termen lung au acces la educație în aceleași condiții ca cetățenii statului membru în cauză].

să ofere alte modalități de educație [articolul 14 alineatul (3) din [Directiva privind condițiile de primire](#)]⁴⁹².

În dreptul CoE, articolul 2 din Protocolul nr. 1 a fost utilizat în coroborare cu articolul 14 pentru a garanta accesul la educație al copiilor migranți (vezi și [secțiunea 3.3](#)).

Exemplu: În cauza *Ponomaryovi împotriva Bulgariei*⁴⁹³, CEDO a analizat situația a doi elevi ruși fără drept de ședere permanentă cărora li s-a solicitat să plătească taxe de școlarizare la liceu. Curtea a concluzionat că impunerea taxelor de școlarizare în cazul lor fusese discriminatorie, deci contravenea articolului 14 din Convenție coroborat cu articolul 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție⁴⁹⁴.

CSE protejează dreptul la educație al copiilor migranți atât în mod direct [articolul 17 alineatul (2)], cât și indirect, prin restricționarea drepturilor de angajare ale copiilor, cu scopul de a le permite să beneficieze pe deplin de învățământul obligatoriu (articolul 7)⁴⁹⁵.

În plus, [Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant](#)⁴⁹⁶ confirmă dreptul de acces al copiilor migranți „cu același titlu și în aceleași condiții” ca cetățenii statutului de primire la învățământul general și profesional din statul-gazdă[articolul 14 alineatul (1)].

În dreptul internațional, egalitatea copiilor migranți în ce privește accesul la educație este susținută de [Convenția internațională privind protecția drepturilor tuturor lucrătorilor migranți și ale membrilor familiilor acestora](#) (articolul 30)⁴⁹⁷.

492 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2013), [Directiva privind condițiile de primire \(2013/33/UE\)](#), JO 2013 L 180.

493 CEDO, *Ponomaryovi împotriva Bulgariei*, nr. 5335/05, 21 iunie 2011.

494 Vezi și [secțiunea 3.3](#).

495 Vezi, de exemplu CEDS, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) împotriva Franței*, plângerea nr. 114/2015, 24 ianuarie 2018.

496 Consiliul European (1977), [Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant](#), ETS nr. 93, 1977.

497 Organizația Națiunilor Unite (1990), [Convenția privind protecția drepturilor tuturor lucrătorilor migranți și ale membrilor familiilor acestora](#), 18 decembrie 1990.

Articolul 28 din **CDC** prevede că toți copiii au dreptul la învățământul gratuit obligatoriu. Potrivit articolului 29 alineatul (1) litera (c), acest drept cuprinde multe alte aspecte pe lângă egalitatea în ceea ce privește accesul la educație, incluzând prevederi referitoare la dezvoltarea identității culturale a copilului, la limbă și la valorile naționale ale țării de origine a acestuia.

8.3. Dreptul la sănătate

Aspecte esențiale

- Statele au obligația pozitivă de a adopta măsuri de combatere a riscurilor la adresa sănătății care pun viața în pericol și de care autoritățile au sau ar trebui să aibă cunoștință.
- Autoritățile statului trebuie să desfășoare o anchetă efectivă în cazul decesului unei persoane.
- În conformitate cu CSE, copiii aflați în situație de ședere ilegală pe teritoriul unui stat au dreptul la asistență medicală mai extinsă decât asistența medicală de urgență.
- Pentru a fi acceptabilă, asistența medicală necesită consimțământ în cunoștință de cauză sau autorizare.
- În dreptul UE și în conformitate cu CSE, copiii migranți au dreptul de a accesa serviciile de asistență socială și medicală.

În dreptul UE, articolul 35 din **Cartă** garantează dreptul de acces la asistență medicală.

Copiii migranților care sunt resortisanți ai unui stat membru UE se bucură de egalitate de tratament cu cetățenii statului respectiv în ceea ce privește accesul la serviciile de asistență socială și medicală, după primele trei luni de ședere în statul-gazdă⁴⁹⁸. De drepturi similare beneficiază și copiii resortisanților țărilor terțe care au dobândit drept de ședere pe termen lung într-un stat

498 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2004), **Directiva 2004/38/CE privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora**, JO 2004 L 158, articolul 24.

membru, deși acestea ar putea fi limitate la așa-numitele „prestații de bază”⁴⁹⁹. În ceea ce privește copiii refugiați și cei solicitanți de azil, statele membre trebuie să le asigure accesul la asistența socială necesară în aceleași condiții ca și propriii cetățeni, dar, din nou, aceasta poate fi restrânsă la „prestațiile de bază” (articolul 29 din [Directiva privind condițiile pentru protecție internațională](#)). Legislația impune statelor membre să ofere copiilor migranți vulnerabili acces la asistența medicală suficientă. De exemplu copiii care au fost victime ale violenței sau torturii trebuie să beneficieze de sprijin suficient pentru nevoile lor fizice și mentale [Directiva privind condițiile de primire (reformare), capitolul IV, articolul 21, articolul 23 alineatul (4) și articolul 25]. Directiva privind condițiile pentru protecție internațională cuprinde dispoziții similare cu privire la copiii migranți vulnerabili.

În dreptul CoE, Convenția nu garantează în mod expres dreptul la asistență medicală sau dreptul la sănătate. Cu toate acestea, CEDO s-a pronunțat într-o serie de cauze pe tema sănătății în diverse circumstanțe. În primul rând, Curtea examinează problemele medicale care pun viața în pericol în cazul copiilor. Ea identifică obligațiile pozitive ce îi revin statului în ceea ce privește adoptarea de măsuri de combatere a riscurilor pentru sănătate care pot pun viața în pericol și despre care autoritățile știu sau ar trebui să știe.

Exemplu: În cauza *Oyal împotriva Turciei*, statul nu a adoptat măsuri preventive împotriva răspândirii virusului HIV prin intermediul transfuziilor de sânge. Prin urmare, un nou-născut a fost infectat cu acest virus în timpul unor transfuzii de sânge efectuate într-un spital de stat. Deși au fost oferite unele despăgubiri, CEDO a constatat că, în lipsa unor servicii medicale complete care să acopere tratamentul și medicamentele copilului afectat pe toată durata vieții acestuia, statul nu a oferit o compensație satisfăcătoare, încălcând astfel dreptul la viață (articolul 2 din Convenție)⁵⁰⁰. În plus, Curtea a dispus ca statul turc să furnizeze servicii medicale gratuite și complete pe toată durata vieții victimei.

499 UE, Consiliul Uniunii Europene (2003), [Directiva 2003/109/CE din 25 noiembrie 2003 privind statutul resortisanților țărilor terțe care sunt rezidenți pe termen lung](#), JO 2003 L 16, articolul 11 alineatul (4).

500 CEDO, *Oyal împotriva Turciei*, nr. 4864/05, 23 martie 2010, punctele 71-72.

Exemplu: În cauza *Iliya Petrov împotriva Bulgariei*⁵⁰¹, un băiat în vârstă de 12 ani a suferit vătămări corporale grave în incinta unei substații electrice. Substația era amplasată într-un parc în aer liber, frecventat adesea de copii și tineri, iar ușa nu era încuiată. CEDO a considerat că exploatarea unei rețele de energie electrică constituie o activitate cu risc crescut pentru persoanele aflate în apropierea instalațiilor. Statul are obligația de a institui reglementări adecvate, inclusiv un sistem de control al aplicării corespunzătoare a normelor de siguranță. Curtea a hotărât că eșecul statului de a garanta siguranța stației electrice, deși problemele de siguranță erau cunoscute, a constituit o încălcare a dreptului la viață (articolul 2 din Convenție)⁵⁰².

În plus, statelor le revine obligația pozitivă de a fi răspunzătoare pentru tratamentul copiilor aflați într-o situație vulnerabilă care se află în grija autorităților statului (vezi, de asemenea, [capitolul 6](#) și [secțiunea 7.3](#)).

Exemplu: Cauza *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu împotriva României*⁵⁰³ se referă la un adolescent de etnie romă, seropozitiv, cu handicap mintal grav, care suferea, de asemenea, de tuberculoză, pneumonie și hepatită și care a decedat la vârsta de 18 ani. El s-a aflat în grija statului pe tot parcursul vieții. CEDO a constatat deficiențe grave în ceea ce privește deciziile de furnizare a medicamentelor și îngrijirii, precum și un eșec continuu al personalului medical de a-i oferi îngrijiri și tratament adecvat. Prin urmare, a existat o încălcare a articolului 2 din Convenție⁵⁰⁴.

Curtea a constatat că, în ceea ce privește acordul cu privire la tratament, în absența unei situații de urgență, furnizarea de tratament medical fără acordul părinților constituie o încălcare a articolului 8 din Convenție.

501 CEDO, *Iliya Petrov împotriva Bulgariei*, nr. 19202/03, 24 aprilie 2012.

502 *Ibid.*

503 CEDO, *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu împotriva României* (MC), nr. 47848/08, 17 iulie 2014. Vezi, de asemenea, descrierea acestei hotărâri a CEDO din [capitolul 7](#).

504 Vezi și [secțiunea 7](#).

Exemplu: În cauza *Glass împotriva Regatului Unit*⁵⁰⁵, unui copil cu handicap sever i s-a administrat diamorfină în ciuda obiecțiilor ferme ale mamei. CEDO a constatat că decizia autorităților spitalicești de a ignora obiecțiile mamei la tratamentul propus în lipsa unei autorizări judecătorești a constituit o încălcare a articolului 8 din Convenție⁵⁰⁶.

Exemplu: În cauza *M.A.K. și R.K. împotriva Regatului Unit*⁵⁰⁷, unei fetițe în vârstă de nouă ani i s-a efectuat o analiză de sânge și a fost fotografiată fără consimțământul părinților, în pofida instrucțiunilor exprese ale tatălui de a nu se efectua nicio altă analiză cât timp fata se află singură în spital. În absența oricărei urgențe medicale, aceste intervenții medicale fără consimțământul părinților au fost considerate o încălcare a dreptului persoanei la integritate fizică, în conformitate cu articolul 8 din Convenție⁵⁰⁸.

În același timp, CEDO a susținut principiul interesului superior al copilului în ceea ce privește asistența medicală, chiar și în cazul în care există un conflict cu interesul sau voința părinților, inclusiv în contextul schemelor de vaccinare și al deciziilor de sfârșit de viață.

Exemplu: În cauza *Vavříčka și alții împotriva Republicii Ceha*⁵⁰⁹, reclamantii au depus plângere privind consecințele nerespectării obligației legale generale în Cehia de a asigura vaccinarea de rutină a copiilor împotriva bolilor bine cunoscute științei medicale. Respectarea obligațiilor nu poate fi impusă fizic. Cu toate acestea, părinții care nu s-au conformat, fără un motiv întemeiat, ar putea fi amendați, iar copiii nevaccinați nu au fost acceptați în grădinițe (o excepție a fost făcută pentru cei care nu puteau fi vaccinați din motive de sănătate). Curtea a constatat că obligația de vaccinare și consecințele directe ale acesteia au reprezentat o ingerință în sensul articolului 8 din Convenție. Cu toate acestea, statele au obligația de a pune interesul superior al copilului și al copiilor ca grup în centrul tuturor deciziilor care le afectează sănătatea și dezvoltarea. În ceea ce privește imunizarea, obiectivul trebuie să fie ca fiecare copil să fie protejat împotriva bolilor grave prin vaccinare sau, indirect, prin imunitatea colectivă. Pe această bază, Curtea

505 CEDO, *Glass împotriva Regatului Unit*, nr. 61827/00, 9 martie 2004.

506 *Ibid.*, punctul 83.

507 CEDO, *M.A.K. și R.K. împotriva Regatului Unit*, nr. 45901/05 și 40146/06, 23 martie 2010.

508 *Ibid.*, punctul 79.

509 CEDO, *Vavříčka și alții împotriva Republicii Ceha*, nr. 47621/13, 8 aprilie 2021.

a considerat că politica de sănătate a statului respecta interesul superior al copilului și, întrucât obligația de vaccinare în cauză era, de asemenea, proporțională cu scopurile legitime urmărite, statul nu și-a depășit marja de apreciere în cazul de față și nici nu a încălcat Convenția.

Exemplu: În cauza *Parfitt împotriva Regatului Unit*⁵¹⁰, fiica de cinci ani a reclamantei suferea de encefalopatie acută necrotizantă și era într-o stare vegetativă permanentă, fără nicio perspectivă de îmbunătățire. Înalta Curte din Regatul Unit a emis o declarație în sensul că nu ar fi ilegal ca spitalul care oferea asistență fiicei reclamantei să sisteze tratamentul. Având în vedere marja de apreciere acordată autorităților în astfel de cazuri, Curtea nu a constatat nicio încălcare a articolului 2 din Convenție. Instanța națională a luat în considerare dovezile depuse de 12 medici specialiști reputați. Instanța a acordat atenția cuvenită voinței reclamantei, dar a concluzionat că regimul de îngrijire invazivă a fiicei sale era o povară constantă, care nu îi aducea niciun beneficiu. Fără a aduce atingere premisei că viața trebuie protejată, instanța națională a considerat că nu era în interesul superior al copilului ca viața să îi fie prelungită. Cererea a fost declarată inadmisibilă⁵¹¹.

În conformitate cu articolele 6 și 8 din [Convenția de la Oviedo](#)⁵¹², în cazul în care un copil nu are capacitatea juridică de a consimți la o intervenție medicală, aceasta nu se poate efectua fără autorizația reprezentantului său, cu excepția situațiilor de urgență. Deși Convenția de la Oviedo nu impune consimțământul minorului dacă acesta nu are capacitatea juridică de a consimți, aceasta prevede totuși că părerea minorului trebuie luată în considerare „ca un factor din ce în ce mai hotărâtor, în funcție de vârsta și de gradul său de maturitate” [articolul 6 alineatul (2)]. Ținând cont de necesitatea de a recunoaște natura în curs de dezvoltare a capacității decizionale a copiilor, inclusiv în ceea ce privește propria sănătate, CoE pregătește un ghid care conține principii și bune practici pentru implicarea copiilor în luarea deciziilor medicale⁵¹³. Testarea genetică a

510 CEDO, *Parfitt împotriva Regatului Unit*, nr. 18533/21, 20 aprilie 2021.

511 Vezi și CEDO, *Gard și alții împotriva Regatului Unit*, nr. 39793/17, 27 iunie 2017.

512 Consiliul European (1997), *Convenția pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei* (Convenția privind drepturile omului și biomedicina), ETS nr. 164, 4 aprilie 1997.

513 Pentru mai multe informații, vezi [pagina web a ghidului CoE](#).

copiilor trebuie amânată până când aceștia dobândesc capacitate decizională, cu excepția cazului în care această întârziere ar fi în detrimentul sănătății sau a bunăstării lor⁵¹⁴.

De asemenea, conform articolului 11 din CSE, statele părți se angajează să ia măsuri corespunzătoare în vederea furnizării de servicii de consultare și de educare pentru promovarea sănătății și dezvoltarea simțului responsabilității individuale în materie de sănătate⁵¹⁵. Asistența și îngrijirile medicale sunt garantate în temeiul articolului 13 din CSE pentru orice persoană care nu dispune de resurse suficiente și care nu este în măsură să și le procure prin propriile mijloace sau să le primească dintr-o altă sursă. În sfârșit, în 2011, Comitetul de Miniștri a adoptat o serie de *Orientări privind asistența medicală în interesul copilului*⁵¹⁶.

Astfel cum se ilustrează în următoarele exemple, CEDS susține că minorii migranți aflați în situație de ședere ilegală într-un stat au dreptul la asistență medicală mai extinsă decât asistența medicală de urgență. CSE cuprinde numeroase referiri la drepturile copiilor la servicii de asistență socială și medicală (articolele 11, 12, 13, 14, 16 și 17), care se aplică indiferent de statutul de migrant al celor în cauză.

Exemplu: Decizia CEDS în cauza *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) împotriva Franței*⁵¹⁷ privește adoptarea în Franța a unei legi prin care se abroga scutirea imigranților cu venituri foarte mici în situație de ședere ilegală de la plata tratamentelor medicale și se impuneau taxe pentru serviciile medicale. Potrivit hotărârii CEDS, persoanele care nu au împlinit vârsta majoratului, inclusiv copiii neînsoțiți, trebuie să beneficieze de asistență medicală gratuită.

514 Consiliul European (2018), *Additional Protocol to the Convention on Human Rights and Biomedicine concerning Genetic Testing for Health Purposes* (Protocolul adițional la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și biomedicină referitor la testarea genetică în scopuri medicale), CETS nr. 203, 27 noiembrie 2018.

515 În ceea ce privește educația pentru sănătatea sexuală și a reproducerii, vezi, de asemenea, la secțiunea dedicată educației (secțiunea 8.2).

516 Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2011), *Orientările privind asistența medicală în interesul copilului*, 21 septembrie 2011.

517 CEDS, *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) împotriva Franței*, plângerea nr. 14/2003, 8 septembrie 2004, punctele 35-37.

Exemplu: În cauza *Defence for Children International (DCI) împotriva Belgiei*⁵¹⁸, CEDS a constatat o încălcare a articolului 17 din CSE din cauza restricționării asistenței medicale acordate copiilor migranți fără documente. Comitetul a confirmat „dreptul minorilor migranți aflați ilegal pe teritoriul unui stat de a primi asistență medicală mai extinsă decât asistența medicală de urgență, inclusiv asistență medicală primară și secundară, precum și consiliere psihologică”. Comitetul a mai afirmat că lipsa unor centre de recepție pentru minorii străini aflați ilegal pe teritoriul unui stat îngreunează accesul la asistență medicală. În plus, CEDS a constatat că motivele stării precare de sănătate pot fi combătute numai în măsura în care copiilor li se asigură locuința și plasarea cu asistenți maternali. Prin urmare, Comitetul a constatat o încălcare a articolului 11 alineatele (1) și (3) din CSE, din cauza lipsei de locuințe și de asistenți maternali⁵¹⁹.

În mod similar, *Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant*⁵²⁰ prevede faptul că lucrătorii migranți angajați legal pe teritoriul altui stat, precum și familiile acestora ar trebui să beneficieze de acces egal la asistență socială și medicală în aceleași condiții ca cetățenii statului respectiv (articolul 19). În dreptul internațional, dispoziții mai cuprinzătoare privind dreptul la sănătate pot fi găsite la articolul 12 din *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*⁵²¹ și la articolul 24 din *CDC*. Aceste instrumente juridice pun accentul pe prevenție și tratament. Comitetul ONU pentru drepturile copilului subliniază importanța accesului la cel mai înalt standard posibil de asistență medicală și nutriție în timpul copilăriei timpurii⁵²² și a accesului adolescenților la informații despre sănătatea sexuală și a reproducerii⁵²³. Comitetul a mai clarificat faptul că dreptul copiilor la sănătate include „dreptul persoanei de a-și controla propria sănătate și propriul corp, inclusiv libertatea

518 CEDS, *Defence for Children International (DCI) împotriva Belgiei*, plângerea nr. 69/2011, 23 octombrie 2012.

519 Vezi și CEDS, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) împotriva Franței*, plângerea nr. 114/2015, 24 ianuarie 2018.

520 Consiliul Europei (1977), *Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant*, ETS nr. 093, 1977.

521 ONU, Adunarea Generală (1966), *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*, 16 decembrie 1966, Organizația Națiunilor Unite, Seria de tratate, vol. 993, p. 3.

522 ONU, Comitetul pentru drepturile copilului (2006), *Comentariul general nr. 7 (2005): Punerea în aplicare a drepturilor copilului în copilăria timpurie*, doc. ONU CRC/C/GC/7/Rev.1, 20 septembrie 2006, punctul 27.

523 ONU, Comitetul pentru drepturile copilului (2003), *Comentariul general nr. 4: Sănătatea și dezvoltarea adolescenților în contextul Convenției cu privire la drepturile copilului*, doc. ONU CRC/GC/2003/4, 1 iulie 2003, punctul 28.

sexuală și a reproducerii, în vederea luării de decizii responsabile”⁵²⁴. Comitetul încurajează statele să „ia în considerare permiterea minorilor să își dea consimțământul pentru anumite tratamente și intervenții medicale fără permisiune din partea unui părinte, îngrijitor sau tutore, de exemplu pentru efectuarea testului HIV, servicii de sănătate sexuală și a reproducerii, inclusiv educație și îndrumări cu privire la sănătatea sexuală, la contracepție și la avortul în condiții de siguranță”⁵²⁵.

8.4. Dreptul la locuință

Aspecte esențiale

- Dreptul la o locuință adecvată este garantat de articolul 31 din CSE.
- Copiii care locuiesc ilegal într-un stat trebuie să primească un adăpost corespunzător, iar condițiile de viață din aceste adăposturi trebuie să respecte demnitatea umană.
- Potrivit CEDO, o locuință necorespunzătoare nu justifică plasamentul în grija statului.

În dreptul UE, articolul 34 alineatul (3) din [Cartă](#) cuprinde o referire la dreptul la asistență în ceea ce privește locuința ca parte a eforturilor de combatere a excluziunii sociale și a sărăciei. [Directiva privind egalitatea rasială](#) menționează locuința printre produsele și serviciile disponibile publicului pentru care trebuie să se asigure în mod nediscriminatoriu accesul, precum și furnizarea lor⁵²⁶. Tratatamentul nediferențiat în ceea ce privește subvențiile pentru locuință se aplică resortisanților țărilor terțe care sunt rezidenți pe termen lung. Dreptul UE urmărește să se asigure că membrii familiilor resortisanților țărilor terțe nu vor constitui o povară pentru sistemul de asistență socială al statului membru vizat⁵²⁷. [Directiva privind reîntregirea familiei](#) impune ca solicitările de reîntregire a familiei să facă dovada faptului că susținătorul reîntregirii (respectiv un

524 ONU, Comitetul pentru drepturile copilului (2013), *Comentariul general nr. 15 privind dreptul copilului la exercitarea celui mai înalt standard de sănătate posibil (articolul 24)*, doc. ONU CRC/C/GC/15, punctul 24.

525 *Ibid.*, punctul 31.

526 UE, Consiliul Uniunii Europene (2000), *Directiva 2000/43/CE din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică*, JO 2000 L 180, articolul 3.

527 Vezi, de asemenea, FRA și CEDO (2020), *Manual de drept european în materie de azil, frontiere și imigrație*, 17 decembrie 2020.

resortisant al unei țări terțe, titular al unui permis de ședere cu o perioadă de valabilitate mai mare sau egală cu un an, care are perspective întemeiate de a obține un drept de ședere permanent) dispune de o locuință considerată normală pentru o familie de dimensiuni comparabile în aceeași regiune. Locuința trebuie să corespundă standardelor generale de sănătate și de siguranță în vigoare în statul membru în cauză⁵²⁸.

Directiva privind condițiile de primire [articolul 24 alineatul (2)] obligă statele membre să găzduiască copiii neînsoțiți care solicită azil împreună cu rudele, în centre de plasament sau în unități de cazare adecvate. CJUE a hotărât că nu pot fi retrase ca sancțiune condițiile materiale de primire, inclusiv locuințe, deoarece ar priva solicitanții de nevoile lor de bază.

Exemplu: Cauza *Zubair Haqbin împotriva Federaal Agentschap voor de opvang van asielzoekers*⁵²⁹ se referă la o decizie preliminară în cadrul unui litigiu între domnul Zubair Haqbin și Agenția federală pentru primirea solicitanților de azil, Belgia (Fedasil) în legătură cu o cerere de daune interese formulată de domnul Haqbin împotriva Fedasil, ca urmare a două decizii ale acesteia din urmă care l-au exclus temporar de la beneficiul condițiilor materiale de primire. Domnul Haqbin, de cetățenie afgană, a sosit în Belgia în calitate de copil neînsoțit și a introdus o cerere de protecție internațională. A fost plasat într-un centru de primire unde a fost implicat într-o încăierare cu alți rezidenți. În urma acestui incident, directorul centrului de primire a decis să îl excludă pe domnul Haqbin de la beneficiul ajutorului material pentru o perioadă de 15 zile. CJUE a emis pentru prima dată o hotărâre privind incidența dreptului conferit statelor membre în temeiul articolului 20 alineatul (4) din Directiva 2013/33/UE de stabilire a standardelor pentru primirea solicitanților de protecție internațională. Pe baza interpretării CJUE, un stat membru nu poate aplica o sancțiune constând în retragerea, chiar și temporară, a condițiilor materiale de primire, respectiv locuințe, produse alimentare sau îmbrăcăminte, deoarece ar avea ca efect privarea solicitantului de posibilitatea de a-și satisface nevoile cele mai de bază. Impunerea altor sancțiuni trebuie, în toate circumstanțele, să respecte condițiile referitoare

528 UE, Consiliul Uniunii Europene (2003), [Directiva 2003/86/CE](#) din 22 septembrie 2003 privind dreptul la reintregirea familiei (Directiva privind reintregirea familiei), articolul 7 alineatul (1) litera (a).

529 CJUE, C-233/18, *Zubair Haqbin împotriva Federaal Agentschap voor de opvang van asielzoekers*, 12 noiembrie 2019.

la principiul proporționalității și la respectarea demnității. În cazul unui copil neînsoțit, aceste sancțiuni trebuie, în acest sens, să fie stabilite ținând seama în special de interesul superior al copilului.

În dreptul CoE, Convenția nu prevede niciun drept general la locuință, dar dacă un stat decide să ofere locuințe, acest demers trebuie să se realizeze într-un mod nediscriminatoriu.

Exemplu: În cauza *Bah împotriva Regatului Unit*⁵³⁰, fiul reclamantei, care era rezidentă legal în Regatul Unit, a primit autorizarea de a se alătura mamei sale, cu condiția de a nu recurge la fonduri publice. La scurt timp după sosirea acestuia, reclamanta a solicitat asistență pentru găsirea unei locuințe. Însă, deoarece fiul făcea obiectul controlului imigrației, s-a refuzat examinarea prioritara a solicitării sale, după cum ar fi avut dreptul în mod normal, în calitate de persoană fără adăpost în mod neintenționat și însoțită de un copil minor. În cele din urmă, autoritățile au ajutat-o să găsească o nouă locuință și, ulterior, i-au oferit o locuință socială. Reclamanta a denunțat faptul că refuzul de a acorda prioritate solicitării sale fusese un act discriminatoriu. CEDO a susținut că demersul de a institui criterii pentru alocarea resurselor limitate, precum locuințele sociale, este legitim, cu condiția ca aceste criterii să nu fie arbitrar sau discriminatorii. Nu s-a constatat nimic arbitrar în refuzul autorităților de a acorda prioritate reclamantei, care își adusese fiul fiind pe deplin conștientă de condițiile în care fusese emisă autorizarea de a intra în țară. În plus, reclamanta nu rămăsese de fapt niciun moment fără locuință și existau alte obligații legale care ar fi impus autorităților locale să îi ajute pe ea și pe fiul ei dacă amenințarea de a rămâne fără adăpost s-ar fi concretizat. Prin urmare, nu există nicio încălcare a articolului 14 coroborat cu articolul 8 din [Convenție](#).

CEDO a examinat și cauze care priveau evacuarea unor familii de nomazi din campinguri pentru rulote⁵³¹.

Exemplu: Cauza *Winterstein și alții împotriva Franței*⁵³² se referă la procedurile de evacuare intentate împotriva unui număr de familii de

530 CEDO, *Bah împotriva Regatului Unit*, nr. 56328/07, 27 septembrie 2011.

531 CEDO, *Connors împotriva Regatului Unit*, nr. 66746/01, 27 mai 2004.

532 CEDO, *Winterstein și alții împotriva Franței*, nr. 27013/07, 17 octombrie 2013.

nomazi care locuiau în același loc de mulți ani. Instanțele naționale au emis ordine de evacuare a familiilor, sub pedeapsa cu sancțiuni în caz de nerespectare. Deși ordinele nu au fost executate, multe dintre familii s-au mutat. Doar patru familii au beneficiat de cazare alternativă în locuințe sociale, așa-numitele amplasamente familiale unde familiile rămase urmau să fie cazate nu au fost create. În circumstanțele deosebite ale acestui caz, principiul proporționalității impunea acordarea unei atenții deosebite consecințelor evacuării și riscului ca familiile în cauză să rămână fără adăpost. Inițial, autoritățile naționale nu au acordat o asemenea atenție. În plus, numeroase instrumente juridice internaționale și ale CoE subliniază necesitatea ca, în cazul evacuării forțate a romilor sau a nomazilor, să se ofere cazare alternativă, ținând seama de faptul că aceștia aparțin unei minorități vulnerabile. În consecință, Curtea a constatat că au fost încălcate drepturile reclamantilor prevăzute la articolul 8.

CEDO a examinat în mod indirect problema calității locuințelor, statuând că o locuință necorespunzătoare nu justifică plasarea copiilor în grija statului⁵³³ (vezi și secțiunea 5.2. și secțiunea 6.2). CEDO a avut, de asemenea, ocazia de a examina obligațiile pozitive pe care un stat le are, în contextul condițiilor de îngrijire și de viață, față de copiii străini neînsoțiți, chiar și în cazul în care aceștia se află în situație de ședere ilegală în țara respectivă.

Exemplu: Cauza *Khan împotriva Franței*⁵³⁴ se referă la incapacitatea autorităților franceze de a oferi unui copil străin neînsoțit îngrijire înainte și după dezmembrarea taberelor improvizate din secțiunea sudică de pe lande de Calais („landa Calais”). Reclamantul, care sosise în Franța la vârsta de 11 ani, a locuit în tabăra respectivă timp de șase luni într-un mediu care era în mod evident nepotrivit pentru copii, caracterizat în special de condiții insalubre, precare și nesigure. Situația s-a înrăutățit după dezmembrarea taberei, ceea ce a însemnat demolarea colibeii în care locuia reclamantul și deteriorarea generală a condițiilor de viață la fața locului. Deși reclamantul a făcut obiectul unui ordin de plasament, autoritățile nu au luat nicio măsură pentru a-l proteja. Deși autoritățile naționale s-au confruntat cu o sarcină complexă de identificare a copiilor între toate persoanele prezente în tabără și de acordare a unei îngrijiri corespunzătoare, Curtea nu a fost convinsă că autoritățile

533 CEDO, *Wallová și Walla/Republica Cehă*, nr. 23848/04, 26 octombrie 2006, punctele 73-74; CEDO, *Havelka și alții împotriva Republicii Cehe*, nr. 23499/06, 21 iunie 2007, punctele 57-59.

534 CEDO, *Khan împotriva Franței*, nr. 12267/16, 28 mai 2019.

au făcut tot ce se putea aștepta în mod rezonabil de la acestea pentru a-și îndeplini obligația pozitivă în cauza de față, având în vedere că reclamantul, copil străin neînsoțit, prezent ilegal pe teritoriul țării, aparținea astfel uneia dintre cele mai vulnerabile categorii din societate. Mediul de viață al reclamantului, împreună cu neexecutarea ordinului de protecție au determinat un tratament degradant și o încălcare a articolului 3 din Convenție.

Dreptul la o locuință adecvată este garantat de articolul 31 din CSE. CEDS susține că „locuința adecvată în sensul articolului 31 alineatul (1) semnifică o așezare care nu prezintă riscuri din punct de vedere sanitar și al sănătății, respectiv este dotată cu toate facilitățile de bază, precum apă, încălzire, sistem de eliminare a deșeurilor, instalații sanitare și energie electrică și care trebuie să fie și sigură din punct de vedere al structurii, să nu fie supraaglomerată și să constituie o posesiune sigură, garantată de lege”⁵³⁵. Evacuarea este permisă dacă se justifică, ea trebuind să aibă loc în condiții ce respectă demnitatea persoanei și dacă este pusă la dispoziție o alternativă de cazare⁵³⁶. Condițiile de viață într-un centru „ar trebui să fie de așa natură încât să fie posibil să se locuiască în condiții compatibile cu demnitatea umană [...] [și] trebuie să îndeplinească cerințele privind siguranța, sănătatea și igiena, inclusiv facilitățile de bază, respectiv apă curată, iluminat și încălzire suficiente. Printre condițiile de bază pe care trebuie să le satisfacă locuințele temporare se numără și securitatea împrejurimilor imediate”⁵³⁷.

În ceea ce privește locuințele pentru copiii străini aflați în situație de ședere ilegală, CEDS susține că atât nefurnizarea niciunei astfel de locuințe, cât și furnizarea unei cazări neadecvate în hoteluri constituie o încălcare a articolului 17 alineatul (1) din CSE⁵³⁸. În plus, la articolul 31 alineatul (2) din CSE, referitor la prevenirea lipsei de adăpost, statelor li se solicită să asigure cazarea adecvată a copiilor în situație de ședere ilegală fără a recurge la detenție⁵³⁹.

535 CEDS, *Defence for Children International (DCI) împotriva Țărilor de Jos*, plângerea nr. 47/2008, 20 octombrie 2009, punctul 43.

536 CEDS, *Centrul European pentru Drepturile Romilor (ERRC) împotriva Italiei*, plângerea nr. 27/2004, 7 decembrie 2005, punctul 41; CEDS, *Médecins du Monde – International împotriva Franței*, plângerea nr. 67/2011, 11 septembrie 2012, punctele 74-75 și 80.

537 CEDS, *Defence for Children International (DCI) împotriva Țărilor de Jos*, plângerea nr. 47/2008, 20 octombrie 2009, punctul 62; CEDS, *European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) împotriva Țărilor de Jos*, plângerea nr. 86/2012, 20 iulie 2014.

538 CEDS, *Defence for Children International (DCI) împotriva Belgiei*, plângerea nr. 69/2011, 23 octombrie 2012, punctele 82-83. Vezi și FRA (2010), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States (Copii separați, solicitanți de azil în statele membre ale Uniunii Europene)*, 7 decembrie 2010, p. 30.

539 CEDS, *Defence for Children International (DCI) împotriva Țărilor de Jos*, plângerea nr. 47/2008, 20 octombrie 2009, punctul 64.

8.5. Dreptul la un nivel de trai adecvat și dreptul la securitate socială

Aspecte esențiale

- Accesul la alocațiile pentru copii și la concediile pentru creșterea copilului trebuie să fie nediscriminatoriu.
- În dreptul UE, protecția socială pe care o acordă contractele de ucenicie lucrătorilor tineri nu ar trebui să fie atât de redusă încât aceștia să nu se bucure de nivelul general de protecție.
- În conformitate cu CSE, suspendarea alocației familiale în cazul absenteismului școlar constituie o limitare disproporționată a dreptului familiei la protecție economică, socială și juridică.

În dreptul UE, articolul 34 alineatul (1) din [Cartă](#) prevede că „Uniunea recunoaște și respectă dreptul de acces la prestațiile de securitate socială și la serviciile sociale” în cazurile care corespund ramurilor tradiționale ale securității sociale (maternitate, boală, accident de muncă, dependență de alte persoane sau bătrânețe, pierderea locului de muncă). De acest drept se bucură toate persoanele care au reședința și se deplasează legal în cadrul UE. Dreptul la asistență socială este recunoscut pentru a se putea asigura o existență decentă pentru persoanele care nu dispun de suficiente resurse și pentru a combate excluziunea socială și sărăcia. Toate aceste aspecte sunt nuanțate de „normele stabilite de dreptul Uniunii și de legislațiile și practicile naționale” [articolul 34 alineatul (1) din Cartă]. Articolul 10 alineatul (3) din [Directiva privind echilibrul dintre viața profesională și cea privată](#) prevede dreptul la concediu de paternitate, la concediu pentru creșterea copilului și la formule flexibile de lucru⁵⁴⁰. Articolul 11 din [Directiva privind rezidenții pe termen lung](#)⁵⁴¹ prevede că rezidenții pe termen lung beneficiază de egalitate de tratament cu cel aplicat resortisanților naționali în ceea ce privește securitatea socială, asistența socială și protecția socială astfel cum sunt definite de legislația internă. În temeiul articolului 29

540 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2019), [Directiva \(UE\) 2019/1158 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 iunie 2019 privind echilibrul dintre viața profesională și cea privată a părinților și îngrijitorilor și de abrogare a Directivei 2010/18/UE a Consiliului, JO 2019 L 188](#).

541 UE, Consiliul Uniunii Europene, [Directiva 2003/109/CE din 25 noiembrie 2003 privind statutul resortisanților țărilor terțe care sunt rezidenți pe termen lung](#), JO 2004 L 16.

din [Directiva privind condițiile pentru protecție internațională](#)⁵⁴², beneficiarii de protecție internațională trebuie să primească, în statul membru care a acordat o astfel de protecție, aceeași asistență socială necesară ca cea prevăzută pentru resortisanții respectivului stat membru. Statele membre trebuie să se asigure că solicitanții au la dispoziție condiții materiale de primire atunci când solicită protecție internațională⁵⁴³.

Potrivit CJUE, dacă cetățenilor unui stat membru li se solicită doar să fie rezidenți ai statului membru pentru a putea avea acces la alocația pentru creșterea copilului, nu se poate cere resortisanților altor state membre ale UE să obțină un permis oficial de ședere pentru a avea acces la aceleași beneficii⁵⁴⁴. Este discriminatoriu refuzul de a acorda concediu pentru creșterea copilului anumitor categorii de persoane, precum mamelor beneficiare care au un copil prin intermediul unei maternități de substituție⁵⁴⁵. Același lucru se aplică în cazul funcționarilor publici de sex masculin cărora le este refuzat concediul pentru creșterea copilului dacă soțiile lor nu sunt încadrate în muncă sau nu exercită nicio activitate profesională, în afara cazului în care, din cauza unei boli grave sau a unei dizabilități, acestea s-ar afla în incapacitate de a face față necesităților legate de creșterea copilului⁵⁴⁶. În mod similar, statele membre trebuie să creeze un regim de concediu pentru creșterea copilului care, în eventualitatea nașterii de gemeni, să asigure părinților un tratament care să țină cont în mod corespunzător de necesitățile lor. Acest lucru poate fi realizat prin corelarea duratei concediului cu numărul copiilor născuți și prin adoptarea altor măsuri, cum ar fi asistență materială sau ajutor financiar⁵⁴⁷.

542 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2019), [Directiva 2011/95/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind standardele referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de protecție internațională, la un statut uniform pentru refugiați sau pentru persoanele eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară și la conținutul protecției acordate \(reformare\)](#), JO 2011 L 337.

543 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2013), [Directiva 2013/33/UE din 26 iunie 2013 de stabilire a standardelor pentru primirea solicitanților de protecție internațională \(reformare\)](#), JO 2013 L 180.

544 CJUE, C-85/96, [María Martínez Sala împotriva Freistaat Bayern](#), 12 mai 1998, punctele 60-65.

545 CJUE, C-363/12, [Z împotriva A Government Department și The Board of Management of a Community School \(MC\)](#), 18 martie 2014.

546 CJUE, C-222/14, [Konstantinos Maistrellis împotriva Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaiomaton](#), 16 iulie 2015, punctul 53.

547 CJUE, C-149/10, [Zoi Chatzi împotriva Ypourgos Oikonomikon](#), 16 septembrie 2010, punctele 72-75.

În dreptul CoE, CEDO a examinat o cauză referitoare la o presupusă discriminare în ceea ce privește acordarea concediilor pentru creșterea copilului și a alocațiilor pentru părinți.

Exemplu: În cauza *Konstantin Markin împotriva Rusiei*⁵⁴⁸, unui militar din armata rusă i s-a refuzat acordarea concediului pentru creșterea copilului, în condițiile în care femeile din cadrul armatei au dreptul la astfel de concedii. În opinia Curții, excluderea militarilor de la acordarea concediului pentru creșterea copilului nu a primit o justificare rezonabilă. Nici contextul invocat al forțelor armate speciale, nici riscurile privind eficacitatea operativă, nici argumentele legate de rolul special al femeii în creșterea copiilor sau de tradițiile din statul vizat nu au putut justifica tratamentul diferențiat. Curtea a constatat o încălcare a articolului 14 coroborat cu articolul 8 din Convenție.

Exemplu: În cauza *Yocheva și Ganeva împotriva Bulgariei*⁵⁴⁹, prima reclamantă s-a plâns de discriminare ca mamă singură. I s-a refuzat o alocație lunară acordată familiilor în care copiii au un singur părinte în viață, deoarece tatăl copiilor ei era necunoscut. CEDO a constatat că legea relevantă se baza pe o înțelegere depășită și stereotipică a familiilor ca având în mod necesar doi părinți legali. În același timp, copiii ai căror tați erau necunoscuți au fost privați, în termeni obiectivi, de îngrijirea și protecția unuia dintre părinții lor în același mod ca și copiii ai căror părinți au murit. Curtea a concluzionat că prima reclamantă a suferit o discriminare atât din cauza statutului său familial, cât și a sexului său și că a existat o încălcare a articolului 14 coroborat cu articolul 8 din **Convenție**.

Articolele 12-14 din **CSE** cuprind prevederi mai ample privind dreptul la securitate socială, dreptul la asistență socială și medicală și dreptul de a beneficia de servicii sociale. Articolul 16 din CSE menționează în mod explicit prestațiile sociale și familiale ca modalitate de promovare a protecției economice, juridice și sociale a vieții de familie. Articolul 30 din CSE prevede dreptul la protecție împotriva sărăciei și a excluziunii sociale⁵⁵⁰. Anumite drepturi sociale pot intra în domeniul de aplicare al articolului 1 din **Protocolul nr. 1 la Convenție**, cu

548 CEDO, *Konstantin Markin împotriva Rusiei* (MC), nr. 30078/06, 22 martie 2012.

549 CEDO, *Yocheva și Ganeva împotriva Bulgariei*, nr. 18592/15 și 43863/15, 11 mai 2021.

550 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2019), *Declaration by the Committee of Ministers on addressing child poverty* (Declarația Comitetului de Miniștri privind combaterea sărăciei în rândul copiilor), 11 decembrie 2019.

condiția ca legislația națională să genereze interese patrimoniale prin acordarea de drept a unor drepturi sociale, condiționate sau nu de plata anterioară a unor contribuții⁵⁵¹.

Articolul 12 din CSE solicită statelor să înființeze sau să mențină un regim de securitate socială și să depună eforturi pentru a-l aduce treptat la un nivel mai ridicat.

Articolul 16 din CSE solicită statelor să asigure protecția economică, juridică și socială a familiei prin mijloace corespunzătoare. Mijloacele principale ar trebui să fie prestațiile sociale și familiale, furnizate în cadrul sistemului de securitate socială și disponibile universal sau în funcție de venituri. Aceste prestații trebuie să constituie o suplimentare adecvată a venitului pentru un număr semnificativ de familii. CEDS evaluează caracterul adecvat al beneficiilor familiale (pentru creșterea copilului) în raport cu mediana veniturilor pe adult-echivalent (Eurostat)⁵⁵². CEDS consideră că lipsa unui sistem general de beneficii familiale reprezintă o încălcare a CSE⁵⁵³.

CEDS admite însă că plata beneficiilor pentru copii poate fi condiționată în funcție de domiciliul copilului⁵⁵⁴. Comitetul susține că introducerea unei protecții extrem de limitate împotriva riscurilor sociale și economice pentru copii (din categoria de vârstă 15-18 ani) în cadrul contractelor speciale de ucenicie (aceștia aveau dreptul numai la beneficii în natură în caz de boală și o acoperire a riscului de accident profesional la nivel de 1 %) exclude în fapt o categorie particulară de lucrători (copii) de la „protecția generală pe care o oferă sistemul de securitate socială în ansamblu”. Așadar, acest fapt constituie o încălcare a obligației statului de a îmbunătăți treptat nivelul sistemului de securitate socială⁵⁵⁵.

Suspendarea alocațiilor familiale în cazul absenteismului școlar constituie, de asemenea, o limitare disproporționată a dreptului familiei la protecție economică, socială și juridică.

551 CEDO, *Stummer împotriva Austriei (MC)*, nr. 37452/02, 7 iulie 2011, punctul 82.

552 CEDS (2020), *Concluzion 2019 - Austria (Concluzia 2019 - Austria)*, martie 2020, p. 21.

553 CEDS (2011), *Concluzii 2011 - Turcia (articolul 16)*, 2011/def/TUR/16//EN, 9 decembrie 2011.

554 CEDS (2014), *Concluzions XX-2 (Spain) [Concluziile XX-2 (Spania)]*, noiembrie 2014, p. 23.

555 CEDS, *Federația Generală a Angajaților Companiei Naționale de Electricitate (GENOP-DEI) și Confederația Sindicatelor Funcționarilor Publici din Grecia (ADEDY) împotriva Greciei*, plângerea nr. 66/2011, 23 mai 2012, punctul 48.

Exemplu: Într-o plângere împotriva Franței, Comitetul european de acțiune specializată pentru copil și familie (European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family – EUROCEF) a susținut că suspendarea alocațiilor familiale ca măsură de reducere a absenteismului școlar constituie o încălcare a dreptului familiei la protecție economică, socială și juridică, în conformitate cu articolul 16 din CSE. Constatând că măsura este disproporționată în raport cu scopul urmărit, Comitetul a observat că „măsura contestată care dispune suspendarea și posibila anulare a alocațiilor familiale face din părinți unicii responsabili pentru atingerea obiectivului de reducere a absenteismului școlar și sporește vulnerabilitatea economică și socială a familiilor vizate”⁵⁵⁶.

Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant⁵⁵⁷ prevede că lucrătorii migranți angajați legal într-un alt stat și familiile acestora trebuie să beneficieze de tratament egal cu cetățenii statului în cauză în materie de securitate socială (articolul 18) și să beneficieze de acces la alte „servicii sociale” menite să le faciliteze primirea în statul-gazdă (articolul 10). În mod similar, *European Convention on Social Security (Convenția europeană de securitate socială)* protejează drepturile refugiaților și apatrizilor în ceea ce privește accesul la securitatea socială în statul-gazdă (inclusiv beneficiile familiale pentru copii)⁵⁵⁸.

În dreptul internațional, dreptul la un nivel de trai adecvat este garantat de articolul 11 din *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights [Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale (PIDESC)]* și de articolul 27 din *CDC*.

556 CEDS, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) împotriva Franței*, plângerea nr. 82/2012, 24 ianuarie 2018, punctul 42.

557 Consiliul Europei (1977), *Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant*, ETS nr. 093, 24 noiembrie 1977.

558 Consiliul Europei, *European Convention on Social Security (Convenția europeană de securitate socială)*, CETS nr. 78, 14 decembrie 1972.

9

Migrație și azil

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>TFUE, articolul 21</p> <p>Carta, articolul 7 (viața de familie) și articolul 45 (libertatea de circulație)</p> <p>Directiva privind libera circulație (2004/38/CE)</p> <p>Directiva privind procedurile de azil (2013/32/UE)</p> <p>Regulamentul Dublin (nr. 604/2013)</p> <p>Regulamentul de instituire a Codului Frontierelor Schengen (562/2006), anexa VII, 6</p> <p>CJUE, C-129/18, <i>SM împotriva Entry Clearance Officer</i>, 26 martie 2019</p> <p>C-91/20, <i>LW împotriva Bundesrepublik Deutschland</i>, 9 noiembrie 2021</p>	<p>Intrarea și șederea</p>	<p>Convenția, articolul 8 (viața de familie)</p> <p>CSE, articolul 19</p>
<p>Directiva privind procedurile de azil (2013/32/UE), articolul 25 alineatul (5)</p>	<p>Evaluarea vârstei</p>	<p>Convenția, articolul 8 (viața privată)</p> <p>CEDS, <i>European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) împotriva Franței</i>, plângerea nr. 114/2015, 2018</p>
<p>Directiva privind reîntregirea familiei (2003/86/CE)</p> <p>Directiva privind condițiile pentru protecție internațională (2011/95/UE), articolul 31</p>	<p>Reîntregirea familiei și copiii separați</p>	<p>Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie)</p>

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Directiva privind condițiile de primire (2013/33/UE)</p> <p>Directiva privind protecția temporară (2001/55/CE)</p> <p>Regulamentul Dublin [(UE) 604/2013]</p> <p>CJUE, C-550/16, <i>A și S împotriva Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i>, 2018</p>		<p>CEDO, <i>Jeunesse împotriva Țărilor de Jos</i> (MC), nr. 12738/10, 2014 (viața de familie, interesul superior al copilului)</p> <p>CEDO, <i>Gül împotriva Elveției</i>, nr. 23218/94, 1996 (expulzarea familiei)</p> <p>CEDO, <i>Tuquabo-Tekle și alții împotriva Țărilor de Jos</i>, nr. 60665/00, 2006</p>
<p>Directiva privind condițiile de primire (2013/33/UE), articolul 11</p> <p>Directiva privind returnarea (2008/115/CE), articolul 17</p> <p>CJUE, C-528/15, <i>Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie împotriva Salah Al Chodor și alții</i>, 2017</p>	<p>Detenția copiilor</p>	<p>Convenția, articolul 5 (dreptul la libertate)</p> <p>CEDO, <i>Mubilanzila Mayeka și Kaniki Mitunga împotriva Belgiei</i>, nr. 13178/03, 2006 (detenție în vederea expulzării)</p> <p>CEDO, <i>S.F. și alții împotriva Bulgariei</i>, nr. 8138/16, 2017</p> <p>CEDO, <i>A.M. și alții împotriva Franței</i>, nr. 24587/12, 2016</p> <p>CEDO, <i>Bistieva și alții împotriva Poloniei</i>, nr. 75157/14, 2018</p> <p>CEDO, <i>R.R. și alții împotriva Ungariei</i>, nr. 36037/17, 2 martie 2021 (detenție în zonă tranzit)</p> <p>CEDO, <i>Moustahi împotriva Franței</i>, nr. 9347/14, 2020</p>
<p>Directiva privind libera circulație (2004/38/CE), preambul (considerentul 24), articolele 7, 12, 13 și articolul 28 alineatul (3) litera (b)</p> <p>TFUE, articolul 20</p> <p>Directiva privind returnarea (2008/115/CE)</p> <p>Regulamentul Dublin [(UE) nr. 604/2013]</p> <p>CJUE, C-112/20, <i>M.A. împotriva État belge</i>, 2021</p> <p>CJUE, C-441/19, <i>TQ împotriva Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i>, 2021</p> <p>CJUE, C-648/11, <i>The Queen, la cererea MA și alții, împotriva Secretary of State for the Home Department</i>, 2013</p>	<p>Expulzarea</p>	<p>Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie)</p> <p>CEDO, <i>Üner împotriva Țărilor de Jos</i>, nr. 46410/99, 2006</p> <p>CEDO, <i>Tarakhel împotriva Elveției</i> (MC), nr. 29217/12, 2014 (deportarea copiilor)</p>

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Carta, articolele 47-48 (dreptul la o cale de atac eficientă și la un proces echitabil, prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare)</p> <p>Regulamentul Dublin [(UE) nr. 604/2013]</p> <p>Directiva privind condițiile pentru protecție internațională (2011/95/UE), articolul 31</p> <p>Directiva privind procedurile de azil (2013/32/UE), articolele 7 și 25</p> <p>Directiva privind drepturile victimelor criminalității (2012/29/UE), articolul 8</p>	<p>Accesul la justiție</p>	<p>Convenția, articolul 13 (dreptul la un remediu efectiv)</p> <p>CSE, articolul 16</p> <p>Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant, articolul 6</p> <p>CEDO, <i>Rahimi împotriva Greciei</i>, nr. 8687/08, 2011 (cale de atac eficientă pentru contestarea condițiilor de detenție)</p>

UE are competența clară de a legifera în domeniul migrației și azilului și a făcut-o pe scară largă. Dispozițiile referitoare la copiii migranți reglementează o serie de situații legate de migrație, inclusiv migrația pe termen lung legată de găsirea unui loc de muncă, azilul și protecția subsidiară și, de asemenea, abordează situația migranților aflați în situație de ședere ilegală. În afară de protecția acordată tuturor copiilor, inclusiv copiilor migranți, în temeiul articolului 24 din **Cartă**, articolele 18 și 19 din **cartă** se referă la dreptul de azil și de protecție, la expulzare sau extrădare. UE a acordat atenție și nevoilor specifice ale copiilor neînsoțiți, inclusiv anumitor aspecte juridice precum tutela și reprezentarea juridică, evaluarea vârstei, găsirea și reintegrarea familiei, procedurile de azil, detenția și expulzarea, precum și unor aspecte legate de condițiile de viață ale minorilor, inclusiv locuința, asistența medicală, educația și formarea, religia, normele și valorile culturale, activitățile recreative și de petrecere a timpului liber, interacțiunea socială și experiențele în ce privește rasismul⁵⁵⁹. CJUE dispune de o jurisprudență extinsă privind protecția copiilor în contextul azilului și al migrației.

559 Vezi, de asemenea, FRA (2010), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States (Copii separați, solicitanți de azil în statele membre ale Uniunii Europene)*, 7 decembrie 2010; FRA (2011), *Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union who are not removed (Drepturile fundamentale ale migranților aflați în situație de ședere ilegală în Uniunea Europeană care nu sunt îndepărtați)*, 7 aprilie 2017, p. 27-38; FRA (2011), *Migrants in an irregular situation: Access to healthcare in 10 European Union Member States (Migranți în situație de ședere ilegală: Accesul la asistență medicală în 10 state membre ale Uniunii Europene)*, 11 octombrie 2011, p. 26-30; FRA (2018), *Children's rights and justice - Minimum age requirements in the EU (Drepturile copiilor și justiția - Cerințe privind vârsta minimă în UE)*, 25 aprilie 2018; FRA (2020), *Fundamental rights of refugees, asylum applicants and migrants at the European borders (Drepturile fundamentale ale refugiaților, solicitanților de azil și migranților la frontierele europene)*, 27 martie 2020.

În sistemul juridic al CoE, există patru convenții specifice care vizează protejarea drepturilor minorilor migranți în diferite contexte: [Convenția, CSE, Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant și Convenția europeană cu privire la cetățenie](#). Capitolul de față se axează în principal pe punerea în aplicare a dispozițiilor Convenției, îndeosebi articolul 3 (protecția împotriva tratamentelor inumane ori degradante), articolul 5 (lipsirea de libertate) și articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie), considerate singure sau în coroborare cu articolul 14 (nediscriminarea). Aceste dispoziții sunt invocate pentru a apăra drepturile de reîntregire a familiei, de acces la justiție și de continuitate a șederii în statul-gazdă, pe care le au copiii migranți, refugiați și solicitanți de azil și membrii familiilor acestora. Comitetul de Miniștri al CoE a adoptat, de asemenea, o recomandare prin care se solicită o [tutelă eficientă pentru copiii neînsoțiți și separați](#) în contextul migrației⁵⁶⁰.

La nivel internațional, [Convention Relating to the Status of Refugees \(Convenția ONU privind statutul refugiaților\)](#)⁵⁶¹, împreună cu Protocolul din 1967, este elementul central al protecției internaționale a refugiaților. În plus, o serie de dispoziții din [CDC](#) și de observații generale ale Comitetului CDC susțin drepturile copiilor în contextul migrației și azilului și au stat la baza dezvoltării de măsuri juridice la nivel european⁵⁶². În mod specific, articolul 8 protejează dreptul copilului de a-și păstra identitatea, inclusiv cetățenia, numele și relațiile familiale, articolul 9 garantează respectarea dreptului copilului separat de a păstra relații personale cu ambii părinți, dacă este în interesul superior al copilului, articolul 20 asigură acordarea unei protecții speciale oricărui copil care este privat temporar sau permanent de mediul său familial, iar articolul 22 le garantează copiilor refugiați dreptul la protecție și asistență specială. Majoritatea plângerilor individuale pe care Comitetul CDC le analizează, în temeiul celui de-al treilea protocol al CDC, se referă la domeniul migrației sau azilului.

560 Vezi, de asemenea, Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2019), [Recomandarea CM/Rec\(2019\)11 privind tutela efectivă a copiilor neînsoțiți și separați în contextul migrației](#), 11 decembrie 2019.

561 Organizația Națiunilor Unite, Adunarea Generală (1951), [Convention Relating to the Status of Refugees \(Convenția privind statutul refugiaților\)](#), 28 iulie 1951, Organizația Națiunilor Unite, Seria de tratate, vol. 189, p. 137.

562 Organizația Națiunilor Unite (2017), [Comentariul general comun nr. 3 \(2017\) al Comitetului pentru protecția drepturilor tuturor lucrătorilor migranți și ale membrilor familiilor acestora și nr. 22 \(2017\) al Comitetului pentru drepturile copilului, în contextul migrației internaționale](#), CMW/C/GC/3-CRC/C/GC/22, 16 noiembrie 2017.

Următoarele secțiuni tratează intrarea și șederea (secțiunea 9.1), evaluarea vârstei (secțiunea 9.2), reîntregirea familiei pentru copiii separați (secțiunea 9.3), detenția copiilor (secțiunea 9.4), expulzarea (secțiunea 9.5) și accesul la justiție (secțiunea 9.6).

9.1. Intrarea și șederea

Aspecte esențiale

- Cetățenii UE beneficiază de dreptul de liberă circulație în interiorul UE.
- Deciziile privind intrarea și șederea copiilor trebuie luate în cadrul unor mecanisme și proceduri corespunzătoare și având în vedere interesul superior al acestora.

În dreptul UE, natura și incidența drepturilor copilului depind în mare măsură de cetățenia copilului și a părinților acestuia și, de asemenea, de modul în care migrează acesta: împreună cu părinții săi sau singur.

Migrația cetățenilor UE către un alt stat membru al UE este considerată liberă circulație și este reglementată de diverse instrumente juridice. Drepturile acordate cetățenilor UE sunt ample și menite să stimuleze mobilitatea în cele mai bune condiții în interiorul UE. În primul rând, articolul 21 din **TFUE** prevede că orice cetățean al UE și membrii familiei sale au dreptul de liberă circulație și de ședere pe teritoriul oricărui stat membru al UE. În plus, odată sosiți pe teritoriul statului-gazdă, ei au dreptul de a beneficia de tratament egal cu acela acordat cetățenilor statului în cauză în ceea ce privește accesul la condițiile de muncă, la beneficiile sociale, la învățământ, la serviciile medicale etc. Articolul 45 din **Cartă** garantează, de asemenea, libera circulație a cetățenilor UE.

Drepturile copiilor care circulă însoțiți de părinți sau tutori cu cetățenie UE sunt reglementate de **Directiva privind libera circulație**⁵⁶³. Aceasta prevede că membrii familiilor au drept de intrare și de ședere în statul membru-gazdă împreună

⁵⁶³ Trebuie avut în vedere că prevederile relevante ale directivei sunt aplicabile și în SEE. Vezi, de asemenea, **Acordul privind Spațiul Economic European**, 2 mai 1992, Partea a III-a, „Libera circulație a persoanelor, a serviciilor și a capitalului” și **Acordul dintre Comunitatea Europeană și statele membre ale acesteia, pe de o parte, și Confederația Elvețiană, pe de altă parte, privind libera circulație a persoanelor**, semnat la Luxemburg la 21 iunie 1999 și intrat în vigoare la 1 iunie 2002, JO 2002 L 114/6.

cu migrantul cu cetățenie UE care beneficiază de dreptul de ședere cu titlu principal sau ulterior mutării acestuia în statul în cauză [articolul 5 alineatul (1)]. În sensul directivei, printre „membrii de familie” se numără copiii biologici ai migrantului cu cetățenie UE sau ai soțului sau partenerului, cu condiția ca aceștia să fie în vârstă de cel mult 21 de ani sau să se afle în întreținerea sa [articolul 2 alineatul (2)]. Ei pot fi sau nu cetățeni UE, cu condiția ca migrantul principal căruia i se alătură să fie cetățean al UE. În primele trei luni după intrare, dreptul de ședere al familiei este necondiționat, însă ulterior, cetățenii UE care doresc ca copiii lor să rămână cu ei în statul-gazdă trebuie să demonstreze că dispun de suficiente resurse financiare, precum și asigurări medicale complete pentru a le putea asigura condiții adecvate (articolul 7). Copiii și alți membri ai familiei dobândesc automat dreptul de ședere permanentă după ce au avut reședința legală împreună cu cetățeanul UE în statul membru-gazdă pe o perioadă neîntreruptă de cinci ani [articolul 16 alineatul (2) și articolul 18]. În acel moment, necesitatea de a îndeplini condițiile privind resursele financiare sau asigurarea de sănătate încetează.

CEJ a hotărât, de asemenea, cu privire la drepturile de intrare și de ședere ale copiilor resortisanților țărilor terțe încredințați în *kafala* unui cetățean al UE.

Exemplu: În cauza *SM împotriva Entry Clearance Officer*⁵⁶⁴, unei resortisante algeriene, SM, i s-a refuzat intrarea pe teritoriul Regatului Unit în calitate de copil adoptiv al unui resortisant al Spațiului Economic European (SEE), în cadrul regimului algerian al *kafala*. Potrivit CJUE, noțiunea de „descendent direct” al unui cetățean al Uniunii, în temeiul Directivei 2004/38/CE, „trebuie interpretată în sensul că nu îl include pe un copil care a fost plasat sub tutela legală permanentă a unui cetățean al Uniunii în temeiul regimului algerian al *kafala*, din moment ce această plasare nu creează nicio legătură de filiație între ei”. Cu toate acestea, revine autorităților naționale competente sarcina de a facilita unui copil plasat sub tutela legală a unui cetățean al UE în temeiul regimului algerian al *kafala* intrarea și șederea în calitate de „alt membru de familie” al unui cetățean al UE, în conformitate cu articolul 3 alineatul (2) din Directiva 2004/38/CE și articolul 24 alineatul (2) din Cartă. Această facilitarea trebuie realizată prin efectuarea unei aprecieri echilibrate și rezonabile a tuturor împrejurărilor speței, care să țină seama de interesul superior al copilului în cauză. În ipoteza în care se stabilește, la finalul acestei

564 CJUE, C-129/18, *SM împotriva Entry Clearance Officer*, 26 martie 2019.

aprecieri, că respectivul copil și tutorele său sunt chemați să aibă o viață de familie efectivă și că acest copil depinde de tutorele său, se impune acordarea unui drept de intrare și de ședere copilului.

Libera circulație a resortisanților unor țări terțe care nu fac parte din familia unui migrant cu cetățenie UE este supusă mai multor restricții. Acest domeniu este reglementat în parte de dreptul UE și în parte de legislația națională privind imigrația⁵⁶⁵.

În contextul procedurilor de protecție internațională, copiii sunt considerați „persoane vulnerabile” a căror situație specifică trebuie avută în vedere de statele membre la punerea în aplicare a legislației UE⁵⁶⁶. Astfel, statele trebuie să identifice și să satisfacă orice nevoie specială pe care ar putea să o aibă copiii care solicită azil la intrarea în statul-gazdă. Articolul 24 din Cartă se aplică cerințelor referitoare la intrare și ședere prevăzute în *acquis*-ul UE în materie de azil, în măsura în care cei vizați sunt copiii. Articolul obligă statele membre ale UE să se asigure că interesul superior al copilului primează în toate acțiunile referitoare la copii, indiferent dacă sunt efectuate de autorități publice sau de instituții private.

⁵⁶⁵ Consiliul Uniunii Europene (2003), [Directiva 2003/86/CE a Consiliului din 22 septembrie 2003 privind dreptul la reîntregirea familiei](#), JO 2003 L 251.

⁵⁶⁶ Vezi, în special, UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2013), [Directiva 2013/33/UE din 26 iunie 2013 de stabilire a standardelor pentru primirea solicitanților de protecție internațională \(reformare\)](#) [Directiva privind condițiile de primire (reformare)], JO 2013 L 180, articolul 21 și Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2008), [Directiva 2008/115/CE din 16 decembrie 2008 privind standardele și procedurile comune aplicabile în statele membre pentru returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală](#) (Directiva privind returnarea), JO 2008 L 348, articolul 3 alineatul (9).

Exemplu: În cauza *LW împotriva Bundesrepublik Deutschland*⁵⁶⁷, cererea de decizie preliminară a vizat interpretarea Directivei 2011/95/UE privind statutul de rezident al unui copil cu cetățenie tunisiană, născut în Germania din tată refugiat sirian recunoscut și mamă tunisiană, toți locuind în Germania. Curtea a hotărât că un stat membru nu poate fi împiedicat, în temeiul unor dispoziții naționale mai favorabile, să acorde statutul de refugiat copilului minor al unui resortisant al unei țări terțe care are statut de refugiat. Aceasta include cazurile în care copilul respectiv s-a născut pe teritoriul statului membru și chiar dacă respectivul copil are cetățenia unei țări terțe în care copilul nu ar fi expus riscului de persecuție, cu condiția ca respectivul copil să nu intre sub incidența unei cauze de excludere [articolul 12 alineatul (2) din directivă] și să nu aibă, pe bază de cetățenie sau alt element al statutului juridic personal, dreptul la un tratament mai bun în statul membru respectiv decât cel care rezultă din acordarea statutului de refugiat.

Mai precis, principiul interesului superior al copilului stă la baza punerii în aplicare a Directivei 2013/32/UE privind procedurile comune de acordare și retragere a protecției internaționale (Directiva privind procedurile de azil)⁵⁶⁸, precum și a Regulamentului de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de protecție internațională prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe sau de către un apatrid (Regulamentul Dublin), în ce privește aspectele referitoare la copii⁵⁶⁹. Ambele texte legislative cuprind și garanții specifice pentru copiii neînsoțiți, inclusiv reprezentare juridică. Regulamentul (562/2006) privind Codul Frontierelor Schengen prevede că poliștii de frontieră trebuie să verifice existența autorității părintești a însoțitorilor asupra copilului, în special în cazul în care copilul nu este însoțit decât de un sigur adult și în cazul în care există motive întemeiate de suspiciune că respectivul copil a fost luat ilegal din grija tutorelui său (tutorilor săi) legal(i). În acest din urmă caz, poliștii de frontieră trebuie să efectueze o cercetare

567 CJUE, C-91/20, *LW împotriva Bundesrepublik Deutschland*, 9 noiembrie 2021.

568 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2013), *Directiva 2013/32/UE din 26 iunie 2013 privind procedurile comune de acordare și retragere a protecției internaționale*, JO 2013 L 180/603, articolul 25 alineatul (6).

569 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2013), *Regulamentul (UE) nr. 604/2013 din 26 iunie 2013 de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de protecție internațională prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe sau de către un apatrid*, JO 2013 L 180/31-180/59, articolul 6.

mai aprofundată în vederea descoperirii eventualelor incoerențe sau contradicții în informațiile date. În cazul copiilor care călătoresc neînsoțiți, polițiștii de frontieră trebuie să se asigure, printr-o verificare aprofundată a documentelor de călătorie și a altor documente justificative, că copiii nu părăsesc teritoriul împotriva voinței persoanei (persoanelor) investite cu autoritatea părintească asupra lor⁵⁷⁰.

În dreptul CoE, dreptul la respectarea vieții private și de familie stipulat la articolul 8 din **Convenție** este invocat adesea ca măsură de protecție împotriva expulzării copiilor care în caz contrar ar fi fost considerați ca nenesitând protecție internațională, inclusiv protecție subsidiară. S-au constatat încălcări ale articolului 8 în cazuri privitoare la copii, întrucât separarea forțată de membrii apropiați ai familiei este probabil să aibă un puternic impact asupra educației, a stabilității sociale și emoționale și a identității acestora⁵⁷¹.

Articolul 19 din **CSE** obligă statele membre să faciliteze, pe cât posibil, reîntregirea familiei unui lucrător străin autorizat să se stabilească pe teritoriul statului în cauză.

În plus, **Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind tutela efectivă a copiilor neînsoțiți și separați în contextul migrației** stabilește principii directe clare pentru a pune în prim plan protecția, asistența și siguranța copiilor aflați în situație de migrație prin tutelă, pe baza convingerii că numirea promptă a tutorilor și rolul acestora sunt esențiale pentru a acționa în interesul superior al copilului și pentru a asigura respectarea drepturilor și bunăstării copilului⁵⁷².

570 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2006), **Regulamentul (CE) nr. 562/2006 din 15 martie 2006 de instituire a unui Cod comunitar privind regimul de trecere a frontierelor de către persoane (Codul Frontierelor Schengen)**, JO 2006 L 105, anexa VII, 6.

571 CEDO, *Șen împotriva Țărilor de Jos*, nr. 31465/96, 21 decembrie 2001; CEDO, *Tuqubo-Tekle și alții împotriva Țărilor de Jos*, nr. 60665/00, 1 decembrie 2005.

572 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2019), **Recomandarea CM/Rec(2019)11 privind tutela efectivă pentru copiii neînsoțiți și separați în contextul migrației**, 11 decembrie 2019.

9.2. Evaluarea vârstei

Aspecte esențiale

- Evaluarea vârstei se referă la procedurile prin care autoritățile încearcă să stabilească vârsta legală a migrantului pentru a stabili procedurile și normele privind imigrația aplicabile în cazul acestuia⁵⁷³.
- Procedurile de evaluare a vârstei trebuie să țină seama de drepturile copilului.

În dreptul UE, articolul 25 alineatul (5) din [Directiva privind procedurile de azil](#) permite statelor membre să recurgă la examene medicale, însă prevede că acestea trebuie să se efectueze „cu respectarea deplină a demnității individuale, procedându-se la examenele cele mai puțin invazive și efectuate de profesioniști în domeniul medical calificați”⁵⁷⁴. Această dispoziție mai stipulează că persoanele trebuie să fie informate, într-o limbă pe care o înțeleg, că este posibil să se efectueze un examen medical și că trebuie obținut în acest sens consimțământul lor sau cel al reprezentantului lor legal. Refuzul de a se supune examenului medical în vederea stabilirii vârstei nu poate determina respingerea cererii de protecție internațională. Practicile privind consimțământul pentru examinarea medicală în contextul evaluării vârstei variază în statele membre, necesitând uneori numai consimțământul copilului sau numai al tutorelui sau al ambilor⁵⁷⁵.

În dreptul CoE, practicile deosebit de invazive utilizate în contextul procedurilor de evaluare a vârstei ar putea ridica o problemă în temeiul articolului 3 sau 8 din [Convenție](#). Articolul 3 a fost interpretat în sensul includerii unei game largi de scenarii care ar putea fi considerate inumane sau degradante, inclusiv

573 Vezi, de asemenea, FRA și CEDO (2020), *Manual de drept european în materie de azil, frontiere și imigrație*, 17 decembrie 2020, secțiunea 10.

574 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2013), *Directiva 2013/32/UE din 26 iunie 2013 privind procedurile comune de acordare și retragere a protecției internaționale (reformare)*, JO 2013 L 180.

575 FRA (2018), *Evaluarea vârstei și amprentarea copiilor în procedurile de azil. Cerințe de vârstă minimă privind drepturile copiilor în UE*, 25 aprilie 2018; vezi, de asemenea, Biroul European de Sprijin pentru Azil, *Age assessment practices in EU+ countries: Updated findings (Practici de evaluare a vârstei în țările UE+: constatări actualizate)*, iulie 2021. Pentru o prezentare generală a diferitelor metode aplicate în fiecare țară, vezi Biroul European de Sprijin pentru Azil (2018), *Ghid practic privind evaluarea vârstei*, martie 2018; Biroul European de Sprijin pentru Azil (2021), *Raportul privind azilul pentru anul 2021*, punctul 5.1.2.

examinările fizice invazive asupra copiilor⁵⁷⁶. În conformitate cu articolului 8, aplicat în contextul imigrației, imixtiunea autorităților în exercitarea de către copil a dreptului la viață privată poate fi legitimă, iar autoritățile pot efectua evaluări ale vârstei dacă acest lucru respectă legea și dacă este necesar pentru a proteja unul dintre scopurile legitime prevăzute la articolul 8 alineatul (2) din Convenție.

CEDS a analizat mai multe aspecte legate de drepturile omului în cazul copiilor în contextul evaluării vârstei.

Exemplu: În cauza *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) împotriva Franței*⁵⁷⁷, CEDS a analizat utilizarea testelor pe osoase în scopul stabilirii vârstei copiilor neînsoțiți în Franța și a constatat o încălcare a articolului 17 alineatul (1) din CSE. În special, CEDS a considerat că utilizarea unor astfel de teste medicale este extrem de contestată, deoarece acestea nu sunt fiabile și subminează demnitatea și integritatea fizică a copiilor.

The Committee of Ministers Recommendation on Guardianship (Recomandarea Comitetului de Miniștri privind tutela) prevede că, atunci când nu se cunoaște dacă o persoană este sau nu copil și chiar și după efectuarea procedurilor naționale de evaluare a vârstei, statele ar trebui să se asigure că respectiva persoană are un tutore sau că o autoritate competentă garantează respectarea drepturilor sale⁵⁷⁸. Adunarea Parlamentară a CoE a adoptat, de asemenea, o recomandare care oferă principii și orientări privind evaluarea vârstei copilului pentru copiii migranți neînsoțiți⁵⁷⁹.

În dreptul internațional, articolul 8 din CDC obligă statele să respecte dreptul copilului de a-și păstra identitatea. Acest lucru înseamnă că statele trebuie să ofere asistență copilului pentru a-și restabili identitatea, ceea ce poate presupune și confirmarea vârstei copilului. Însă ar trebui să se recurgă la procedurile de evaluare a vârstei doar în ultimă instanță.

576 CEDO, *Yazgüel Yilmaz împotriva Turciei*, nr. 36369/06, 1 februarie 2011.

577 CEDS, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) împotriva Franței*, plângerea nr. 114/2015, 24 ianuarie 2018.

578 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2019), *Recomandarea CM/Rec(2019)11 privind tutela efectivă a copiilor neînsoțiți și separați în contextul migrației*, 11 decembrie 2019.

579 Consiliul Europei, Adunarea Parlamentară (2017), *Recomandarea 2117, Child-friendly age assessment for unaccompanied migrant children (Evaluarea vârstei adaptată nevoilor pentru copiii migranți neînsoțiți)*, 24 noiembrie 2017.

În orice caz, principiul interesului superior al copilului ar trebui să prevaleze în procedurile naționale de evaluare a vârstei. Comitetul ONU pentru drepturile copilului susține că evaluarea vârstei trebuie să ia în considerare aspectul fizic al copilului și maturitatea psihologică a acestuia. Evaluarea trebuie efectuată în condiții de siguranță și în mod științific și echitabil, trebuie adaptată la nevoile copiilor și trebuie să țină seama de aspectele de sex, evitând orice risc de atingere a integrității fizice a copilului și acordând respectul cuvenit demnității umane⁵⁸⁰. Comitetul ONU pentru drepturile copilului a examinat mai multe plângeri individuale privind evaluarea vârstei. Comitetul a subliniat necesitatea unui tutore sau reprezentant legal care să asiste copilul în timpul evaluării vârstei și a criticat examinarea organelor genitale ca metodă de evaluare a vârstei⁵⁸¹.

9.3. Reîntregirea familiei pentru copii separați

Aspecte esențiale

- Dispozițiile la nivel european se axează în principal pe reunirea copiilor cu părinții lor în condiții de siguranță fie în țara-gazdă, fie în cea de origine.
- La determinarea membrilor de familie care trebuie reuniți cu restul familiei, se acordă prioritate părinților copilului și/sau persoanelor în a cărui principală îngrijire se află copilul.
- În cazurile de reîntregire a familiei trebuie să prevaleze interesul superior al copilului.

În dreptul UE, instrumentul juridic cel mai important este **Directiva privind reîntregirea familiei**, ce impune statelor membre să autorizeze intrarea și șederea părinților copilului neînsoțit care sunt resortisanți ai unor țări terțe, în situațiile în care nu este în interesul superior al copilului să se alăture părinților săi în

580 Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2005), *Comentariul general nr. 6 (2005): tratamentul copiilor neînsoțiți și separați în afara țării lor de origine* CRC/GC/2005/6, 1 septembrie 2005, punctul 31 litera (A).

581 Organizația Națiunilor Unite (2021), *Opinion approved by the Committee in relation to the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure, concerning communication No. 76/2019* (Aviz aprobat de comitet în legătură cu Protocolul facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la o procedură de comunicare, privind Comunicarea nr. 76/2019), CRC/C/86/D/76/2019, 17 august 2021.

străinătate. În lipsa unui părinte, statele membre pot autoriza intrarea și ședere tutorelui legal al copilului sau a oricărui alt membru al familiei⁵⁸². Așadar, definiția și drepturile aferente noțiunii de „familie” sunt mai generoase în contextul minorilor neînsoțiți decât pentru majoritatea celorlalte categorii de copii migranți⁵⁸³. Principiul interesului superior al copilului trebuie aplicat întotdeauna atunci când se ia în considerare o decizie privind reîntregirea familiei⁵⁸⁴.

Potrivit CJUE, data aplicabilă pentru stabilirea vârstei membrilor de familie care solicită reîntregirea familiei nu ar trebui să fie afectată de durata procedurilor. Mai exact, data pentru a stabili dacă un refugiat este sau nu un copil neînsoțit în sensul Directivei privind reîntregirea familiei este data la care acesta a intrat în statul membru al UE și a depus cererea de azil, și nu data cererii de reîntregire a familiei⁵⁸⁵.

Exemplu: Cauza *A și S împotriva Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie*⁵⁸⁶ se referă la o cerere de reîntregire a familiei a unui copil neînsoțit care a atins vârsta majoratului în timpul procedurii de azil. Secretarul de stat a respins această cerere, deoarece copilul devenise deja adult atunci când i s-a acordat statutul de refugiat. CJUE a hotărât că articolul 2 litera (f) din directiva privind reîntregirea trebuie interpretat în sensul că un resortisant al unei țări terțe sau un apatrid care are sub 18 de ani la data intrării pe teritoriul unui stat membru și la data solicitării de azil în statul respectiv, dar care, pe parcursul procedurii de azil, împlinește vârsta majoratului și i se acordă ulterior statutul de refugiat, trebuie să fie considerat minor în sensul acestei dispoziții.

În ceea ce privește copiii solicitanți de azil, **Directiva privind condițiile pentru protecție internațională** subliniază nevoia de a garanta că copiii neînsoțiți sunt

582 UE, Consiliul Uniunii Europene, *Directiva 2003/86/CE din 22 septembrie 2003 privind dreptul la reîntregirea familiei*, JO 2003 L 251, 3 octombrie 2003, articolul 10 alineatul (3) literele (a) și, respectiv, (b).

583 Vezi, de asemenea, FRA și CEDO (2020), *Manual de drept european în materie de azil, frontiere și imigrație*, 17 decembrie 2020, secțiunea 6.3 privind reîntregirea familiei.

584 UE, Consiliul Uniunii Europene, *Directiva 2003/86/CE din 22 septembrie 2003 privind dreptul la reîntregirea familiei*, JO 2003 L 251, 3 octombrie 2003, articolul 5 alineatul (5).

585 Aceeași interpretare a fost urmată de CJUE în ceea ce privește vârsta copiilor unui reclamant adult care solicita reunificarea cu copiii săi minori, *Cauzele conexate B. M. M. (C-133/19 și C-136/19), B. S. (C-133/19), B. M. (C-136/19), B. M. O. (C-137/19) împotriva État belge*, 16 iulie 2020.

586 CJUE, C-550/16, *A și S împotriva Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie*, 12 aprilie 2018, punctele 55-60 și 64.

plasați la rude adulte în statul-gazdă, că nu sunt separați de frați/surori și că membrii absenți ai familiei sunt găsiți într-o manieră discretă și care nu pune în pericol viața sau integritatea fizică, de îndată ce este posibil acest lucru (articolul 31). [Directiva privind condițiile de primire](#) stabilește prevederi similare pentru minorii neînsoțiți care încă nu au dobândit statutul de refugiat (articolul 24).

Directiva 2001/55/CE a Consiliului privind standardele minime pentru acordarea protecției temporare, în cazul unui aflux masiv de persoane strămutate, și măsurile de promovare a unui echilibru între eforturile statelor membre pentru primirea acestor persoane și suportarea consecințelor acestei primiri ([Directiva privind protecția temporară](#)) urmărește, de asemenea, accelerarea reunificării membrilor familiei (inclusiv a copiilor) care au fost separați în urma evacuării pe neașteptate din țara lor de origine (articolul 15)⁵⁸⁷. Cu toate acestea, până în prezent directiva nu a fost aplicată, deoarece Consiliul nu a adoptat încă nicio decizie privind existența unui aflux masiv de persoane strămutate, necesară pentru punerea în aplicare a directivei.

Articolul 24 alineatul (3) din Directiva privind condițiile de primire prevede, de asemenea, că statele membre trebuie să înceapă căutarea membrilor familiei copilului neînsoțit, dacă este cazul. Acest lucru se realizează cu ajutorul organizațiilor internaționale sau al altor organizații relevante, cât mai repede posibil după introducerea cererii de protecție internațională, protejându-se, totodată, interesul superior al minorului. În cazurile în care integritatea fizică sau viața unui copil sau a apropiaților săi ar putea fi amenințată, în special în cazul în care au rămas în țara de origine, colectarea, prelucrarea și difuzarea informațiilor privind persoanele respective trebuie să se facă în mod confidențial, pentru a evita punerea în pericol a siguranței acestora. De asemenea, în conformitate cu articolul 31 alineatul (5) din Directiva privind condițiile pentru protecție internațională (reformare), acordarea protecției internaționale copilului în cauză nu trebuie să împiedice începerea sau continuarea procesului de identificare a familiei.

În plus, [Regulamentul Dublin](#) prevede că în cazul în care un copil neînsoțit are o rudă sau rude care locuiesc într-un alt stat membru și care pot avea grijă de el, respectivul stat membru are obligația, dacă acest lucru este posibil, să reunească copilul cu ruda sa, cu condiția ca acest lucru să fie în interesul superior

⁵⁸⁷ UE, Consiliul Uniunii Europene (2001), [Directiva 2001/55/CE din 20 iulie 2001 privind standardele minime pentru acordarea protecției temporare, în cazul unui aflux masiv de persoane strămutate, și măsurile de promovare a unui echilibru între eforturile statelor membre pentru primirea acestor persoane și suportarea consecințelor acestei primiri](#), JO 2001 L 212.

al acestuia (articolul 8)⁵⁸⁸. De asemenea, regulamentul prevede obligația de a căuta rudele aflate pe teritoriul statelor membre, protejând, în același timp, interesul superior al copilului (articolul 6). În plus, Directiva privind condițiile de primire include obligația de a începe căutarea membrilor familiei copilului, dacă este cazul, cu ajutorul organizațiilor internaționale sau al altor organizații relevante (articolul 24). Acest ultim tip de asistență este menționat și în cadrul Regulamentului Dublin (articolul 6).

Principiul interesului superior al copilului trebuie aplicat întotdeauna în procesul de luare a deciziei privind reîntregirea familiei. De exemplu părinții trebuie să dovedească faptul că sunt capabili să își exercite îndatoririle părintești în beneficiul copilului. Instanțele naționale consideră ilegală returnarea unui copil în statul său de origine dacă autoritățile nu au obținut dovezile necesare privind existența unor condiții corespunzătoare de primire și îngrijire a copilului în statul de returnare [articolul 10 alineatul (2)].

În dreptul CoE, articolul 8 din **Convenție** nu le conferă părinților migranți și copiilor acestora un drept absolut de a alege unde doresc să locuiască. Autoritățile naționale pot să deoperteze sau să refuze intrarea membrilor familiei în mod legitim în cazul în care nu există obstacole insurmontabile în calea organizării vieții de familie într-un alt loc⁵⁸⁹. Astfel de decizii trebuie să reprezinte întotdeauna un răspuns proporțional în raport cu preocupările mai generale legate de ordinea publică, inclusiv cu scopul de a deporta sau a împiedica intrarea unui părinte care a fost implicat în activități infracționale.

Exemplu: Cauza *Jeunesse împotriva Țărilor de Jos*⁵⁹⁰ se referă la refuzul autorităților neerlandeze de a acorda unei femei surinameze căsătorite cu un cetățean neerlandez cu care avea trei copii drept de ședere în Țările de Jos în temeiul vieții de familie a acesteia în statul vizat. CEDO a considerat că autoritățile nu acordaseră destulă atenție impactului pe care refuzul lor îl va avea asupra copiilor reclamantei și asupra interesului superior al acestora. CEDO a constatat încălcarea articolului 8 din Convenție, deoarece nu

588 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2013), *Regulamentul (UE) nr. 604/2013 din 26 iunie 2013 de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de protecție internațională prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe sau de către un apatrid*, JO 2013 L 180.

589 CEDO, *Bajsultanov împotriva Austriei*, nr. 54131/10, 12 iunie 2012; CEDO, *Latifa Benamar și alții împotriva Țărilor de Jos*, nr. 43786/04, 5 aprilie 2005.

590 CEDO, *Jeunesse împotriva Țărilor de Jos* (MC), nr. 12738/10, 3 octombrie 2014.

se stabilise un echilibru corect între interesele personale ale reclamantei și familiei acesteia de a-și continua viața de familie în Țările de Jos și interesele de ordin public ale guvernului de a controla imigrația.

Exemplu: Cauza *Gül împotriva Elveției*⁵⁹¹ se referă la un reclamant care locuia în Elveția împreună cu soția și fiica sa, beneficiind toți de permise de ședere din motive umanitare. Reclamantul a dorit să își aducă în Elveția și fiul minor, pe care îl lăseseră în Turcia. Autoritățile elvețiene nu i-au acordat permisiunea în acest sens, în principal pe motiv că reclamantul nu dispunea de resurse suficiente pentru a-și întreține familia. Potrivit CEDO, reclamantul provocase el însuși separarea de fiul său prin părăsirea Turciei. Vizitele recente ale reclamantului în Turcia demonstau că motivele inițiale pentru care solicitase azil politic în Elveția nu mai erau valabile. Nu existau obstacole care să împiedice familia să se stabilească în țara de origine, acolo unde fiul minor locuise dintotdeauna. Curtea nu a constatat nicio încălcare a articolului 8 din Convenție.

Exemplu: Prin comparație, cauza *Tuquabo-Tekle și alții împotriva Țărilor de Jos*⁵⁹² a implicat o cerere de reîntregire a familiei depusă de o mamă, soțul ei și trei dintre copiii ei care locuiau în Țările de Jos, pentru ca acestora să li se alăture o fiică care își avea reședința în Eritreea. Mai întâi, mama a obținut dreptul de ședere în Norvegia și de a-și aduce copiii pe motive umanitare. Doar fiul ei cel mai mare a venit un an mai târziu să i se alăture în Norvegia, în timp ce ceilalți doi copii ai săi au rămas să locuiască în Eritreea, urmând să i se alăture ulterior. Ulterior, s-a mutat în Țările de Jos cu fiul ei pentru a locui cu soțul ei, iar cuplul a avut doi copii. Ulterior, doamna Tuquabo-Tekle și soțul său au dobândit cetățenie neerlandeză. Câțiva ani mai târziu, doamna Tuquabo-Tekle a solicitat viză de ședere provizorie pentru fiica ei în vârstă de 14 ani, care încă locuia în Eritreea. Autoritățile neerlandeze au respins cererea pe motiv că legăturile strânse de familie dintre mamă și copilul său încetaseră să existe între timp. Curtea a constatat că statul a încălcat drepturile prevăzute la articolul 8 din Convenție. Având în vedere că reclamantii dezvoltaseră legături puternice în Țările de Jos și păstraseră doar legături laxe cu țara lor de origine, cea mai bună modalitate de a-și dezvolta viața de familie, potrivit CEDO, era să i se acorde fiicei dreptul de stabilire în Țările de Jos⁵⁹³.

591 CEDO, *Gül împotriva Elveției*, nr. 23218/94, 19 februarie 1996.

592 CEDO, *Tuquabo-Tekle și alții împotriva Țărilor de Jos*, nr. 60665/00, 1 martie 2006.

593 CEDO, *Tuquabo-Tekle și alții împotriva Țărilor de Jos*, nr. 60665/00, 1 martie 2006.

În dreptul internațional, un copil are dreptul de a nu fi separat de familia sa, exceptând situația în care se consideră că această separare este în interesul superior al copilului [articolul 9 alineatul (1) din CDC]. Articolul 10 din CDC prevede că unui copil ai cărui părinți își au reședința în țări diferite ar trebui să i se permită să călătorească între cele două țări pentru a păstra relații personale cu ambii părinți sau să se reunească cu aceștia, în conformitate cu legislația națională în materie de migrație. Principiul interesului superior al copilului, astfel cum este consacrat în articolul 3 din CDC, guvernează toate deciziile legate de reîntregirea familiei în cazul unui copil sau al unui copil neînsoțit.

9.4. Detenția copiilor

Aspecte esențiale

- Conform dreptului european, plasarea în detenție a copiilor în contextul migrației este autorizată doar ca măsură de ultimă instanță și pentru cea mai scurtă perioadă posibilă.
- Autoritățile naționale sunt obligate să asigure copiilor cazare alternativă adecvată⁵⁹⁴.

În dreptul UE, articolul 11 din Directiva privind condițiile de primire și articolul 17 din Directiva privind returnarea prevede că copiii pot fi plasați în detenție numai ca o măsură la care se recurge în ultimă instanță și numai dacă alte măsuri mai puțin coercitive nu pot fi aplicate în mod eficace. Plasarea în detenție se aplică pentru cea mai scurtă perioadă posibilă și se depun toate eforturile pentru a-i elibera pe minorii aflați în detenție și pentru a-i plasa în centre de cazare adecvate. În cazul în care minorii sunt plasați în detenție, aceștia ar trebui să dispună de posibilitatea de a participa la activități de agrement, inclusiv la joacă și la activități recreative adaptate vârstei lor. Potrivit aceluiași articol, și copiii neînsoțiți sunt plasați în detenție numai în situații excepționale și se depun toate eforturile pentru a-i elibera cât mai rapid posibil. Aceștia nu ar trebui plasați niciodată în detenție în penitenciare, ci este necesar să li se ofere cazare în instituții dotate cu personal și cu facilități care să țină seama de nevoile unor persoane de vârsta lor. De asemenea, trebuie să li se ofere cazare separată de adulți.

⁵⁹⁴ Pentru mai multe informații, vezi FRA (2017), *European legal and policy framework on immigration detention of children (Cadrul legal și politic european privind plasarea în detenție a copiilor în contextul migrației)*, iunie 2017.

Copiii neînsoțiți care se află în detenție în așteptarea îndepărtării ar trebui cazați în instituții dotate cu personal și cu facilități care să țină seama de nevoile unor persoane de vârsta lor [articolul 17 alineatul (4) din [Directiva privind returnarea](#)].

Exemplu: În cauza *Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie împotriva Salah Al Chodor și alții*⁵⁹⁵, poliția cehă i-a plasat în detenție pe reclamant și pe cei doi copii minori ai acestuia, în așteptarea transferului lor în Ungaria în conformitate cu Regulamentul Dublin. CJUE a constatat că un solicitant de protecție internațională poate fi reținut în temeiul Regulamentului Dublin numai dacă legislația națională prevede criterii obiective pentru a stabili dacă există riscul de sustragere. Curtea a menționat că orice măsură privind lipsirea de libertate trebuie să fie accesibilă, precisă și previzibilă, în conformitate cu articolul 6 din Cartă. CJUE a concluzionat că, în absența acestor criterii obiective consemnate într-o dispoziție obligatorie de aplicare generală din legislația națională, detenția este ilegală.

În dreptul CoE, detenția copiilor migranți a fost abordată în contextul articolelor 3 și 5 din Convenție⁵⁹⁶. CEDO a susținut în mod constant că plasarea copiilor cu familiile lor în custodie publică ar trebui să fie o măsură la care să se recurgă în ultimă instanță și că autoritățile naționale ar trebui să analizeze toate celelalte alternative viabile în conformitate cu articolul 5 alineatul (1) din [Convenție](#)⁵⁹⁷.

Exemplu: Cauza *Mubilanzila Mayeka și Kaniki Mitunga împotriva Belgiei*⁵⁹⁸ se referă la un copil neînsoțit cu vârsta de cinci ani plasat în detenție timp de două luni într-un centru de tranzit pentru adulți, fără să i se furnizeze sprijin adecvat. Copilul călătorise fără documentele de călătorie necesare

595 CJUE, C-528/15, *Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie împotriva Salah Al Chodor și alții*, 15 martie 2017.

596 Vezi, de exemplu CEDO, *H.A. și alții împotriva Greciei*, nr. 19951/16, 28 februarie 2019; CEDO, *Bilalova și alții împotriva Poloniei*, nr. 23685/14, 26 martie 2020.

597 Vezi și CEDS (2020), *Concluzii anuale 2019*, 24 martie 2020; Consiliul European (2018), *Legal and practical aspects of effective alternatives to detention in the context of migration – Analysis by the Steering Committee for Human Rights (CDDH) [Aspecte juridice și practice ale alternativelor eficiente la detenție în contextul migrației – Analiză efectuată de Comitetul director pentru drepturile omului (CDDH)]*, 7 decembrie 2017.

598 CEDO, *Mubilanzila Mayeka și Kaniki Mitunga împotriva Belgiei*, nr. 13178/03, 12 octombrie 2006.

din Republica Democratică Congo, în speranța de a se alătura mamei sale, care beneficia de statutul de refugiat în Canada. Ulterior, copilul a fost reținut în Republica Democratică Congo, deși acolo nu avea membri ai familiei care să îl aștepte pentru a-l lua în îngrijire. CEDO a decis că, în absența oricărui risc ca respectivul copil să încerce să scape de sub supravegherea autorităților belgiene, nu fusese necesară detenția acestuia într-un centru cu regim închis destinat adulților. CEDO a mai observat că ar fi putut fi adoptate alte măsuri, precum plasarea copilului într-un centru specializat sau cu asistenți maternali, acestea protejând mai bine interesul superior al copilului, astfel cum este consacrat la articolul 3 din CDC. CEDO a constatat încălcări ale articolelor 3, 5 și 8 din Convenție.

Legalitatea detenției a fost atacată în instanță și în cazul în care copilul era însoțit de un părinte.

Exemplu: În cauza *S.F. și alții împotriva Bulgariei*⁵⁹⁹, CEDO a examinat detenția unei familii cu trei copii într-o unitate de detenție a poliției de frontieră și durata șederii acestora. Curtea a menționat că detenția copiilor în contextul imigrației, fie că sunt însoțiți sau nu, ridică probleme deosebite, deoarece copiii sunt extrem de vulnerabili și au nevoi specifice. Indiferent de timpul petrecut în detenție, condițiile din centrul de detenție al poliției nu erau potrivite pentru copii. CEDO a constatat încălcarea articolului 3 din Convenție.

Exemplu: Cauza *A.M. și alții împotriva Franței*⁶⁰⁰ se referă la plasarea în custodie publică a copiilor însoțiți de părinții lor în contextul unei proceduri de deportare. CEDO a reținut că, deși condițiile materiale din centrele de detenție anterioară îndepărtării erau în general adecvate, condițiile din aceste centre erau o sursă de neliniște pentru copiii mici, în special zgomotul și anunțurile transmise prin megafoane la care fuseseră expuși. Plasarea copiilor în centre de detenție a constituit tratament inuman și degradant, încălcându-se articolul 3 din Convenție, din cauza convergenței a trei

599 CEDO, *S.F. și alții împotriva Bulgariei*, nr. 8138/16, 7 decembrie 2017.

600 CEDO, *A.M. și alții împotriva Franței*, nr. 24587/12, 12 iulie 2016.

factori: vârsta fragedă a copiilor, durata plasării lor în custodie publică și faptul că spațiile în cauză nu erau adaptate la nevoile copiilor⁶⁰¹.

Exemplu: În cauza *Bistieva și alții împotriva Poloniei*⁶⁰², solicitanta împreună cu soțul și copiii săi au ajuns în Polonia și au solicitat azil. Cererea de azil le-a fost respinsă, iar familia a fugit în Germania. Familia a fost apoi trimisă înapoi în Polonia, unde a fost plasată în detenție mai mult de cinci luni. Deși exista riscul ca familia să se sustragă, Curtea a considerat totuși că autoritățile nu au furnizat motive suficiente și relevante pentru plasarea în detenție a familiei pentru o perioadă atât de lungă de timp. Prin urmare, s-a încălcat articolul 8 din Convenție.

Exemplu: În cauza *R.R. și alții împotriva Ungariei*⁶⁰³, o familie cu trei copii a fost închisă timp de aproape patru luni într-o zonă de tranzit la frontieră, așteptând rezultatul cererilor lor de azil. Curtea a constatat că aceasta a constituit o privare de libertate *de facto* având în vedere, printre altele, natura și gradul restricțiilor impuse efectiv familiei. Întrucât detenția lor nu avea un temei legal strict definit, aceasta a constituit o încălcare a articolului 5 alineatul (1) din Convenție. Curtea a abordat și condițiile în care au fost deținuți copiii. Deși legislația UE prevede obligația ca autoritățile să ia în considerare orice nevoi speciale de primire legate de statutul vulnerabil al solicitanților, centrele în cauză nu erau adecvate pentru copii și nu existau servicii medicale. Prezența unor elemente caracteristice unui mediu de detenție și constrângerea inerentă din timpul detenției probabil să fi cauzat, de asemenea, anxietatea și tulburarea psihologică a copiilor și să fi degradat imaginea părinților în ochii copiilor. Având în vedere durata lungă a detenției familiei, repetarea și acumularea condițiilor menționate mai sus ar avea în mod inevitabil consecințe dăunătoare pentru cei expuși la acestea. În consecință, reclamanții, copiii și mama, au fost supuși unui tratament degradant, încălcându-se articolul 3 din Convenție.

601 Vezi, de asemenea, cauze similare: CEDO, *A.B. și alții împotriva Franței*, nr. 11593/12, 12 iulie 2016; CEDO, *R.K. și alții împotriva Franței*, nr. 68264/14, 12 iulie 2016; CEDO, *R.C. și V.C. împotriva Franței*, nr. 76491/14, 12 iulie 2016.

602 CEDO, *Bistieva și alții împotriva Poloniei*, nr. 75157/14, 10 aprilie 2018.

603 CEDO, *R.R. și alții împotriva Ungariei*, nr. 36037/17, 2 martie 2021.

Legalitatea detenției a fost atacată în instanță și în cazul în care copilul era însoțit de un adult cu care nu avea legături de rudenie.

Exemplu: În cauza *Moustahi împotriva Franței*⁶⁰⁴, autoritățile franceze au interceptat doi copii care călătoreau către Mayotte într-o barcă improvizată. Aceștia au fost plasați în detenție, împreună cu adulții, înainte de a fi imediat îndepărtați. Între timp, copiii au fost asociați cu un adult cu care nu aveau nicio legătură de rudenie și au fost incluși în ordinul acestuia de îndepărtare. Curtea a constatat că reclamanții copii au fost asociați în mod arbitrar cu un adult, nu pentru a le proteja interesele, ci pentru a facilita deportarea lor rapidă. Acesta a fost un factor relevant în a stabili, printre altele, faptul că detenția și condițiile în care copii au fost plasați au constituit o încălcare a articolului 3 și a articolului 5 alineatele (1) și (4) din Convenție.

În dreptul internațional, articolul 37 din CDC prevede că niciun copil nu va fi privat de libertate în mod ilegal sau arbitrar și că aceasta ar trebui să fie o măsură la care se recurge în ultimă instanță și pentru cea mai scurtă perioadă adecvată. Atunci când se analizează detenția copiilor, trebuie luate în considerare interesul superior al copilului și obligația statelor membre de a proteja copiii și de a asigura bunăstarea acestora⁶⁰⁵. Comitetul CDC a sugerat că orice fel de detenție a copiilor în contextul imigrației trebuie interzisă prin lege⁶⁰⁶.

604 CEDO, *Moustahi împotriva Franței*, nr. 9347/14, 25 iunie 2020.

605 Vezi Organizația Națiunilor Unite (2019), *Copiii privați de libertate – Studiu la nivel mondial al ONU*, 2019.

606 Organizația Națiunilor Unite (2017), *Comentariul general comun nr. 4 (2017) al Comitetului privind protecția drepturilor tuturor lucrătorilor migranți și ale membrilor familiilor acestora și nr. 23 (2017) al Comitetului pentru drepturile copilului privind obligațiile statelor în ceea ce privește drepturile omului ale copiilor în contextul migrației internaționale în țările de origine, de tranzit, de destinație și de întoarcere*, CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/23, 16 noiembrie 2017.

9.5. Expulzarea

Aspecte esențiale

- Gradul de vulnerabilitate la expulzare al copiilor migranți este intrinsec legat de statutul părinților în ce privește dreptul de ședere în statul-gazdă.
- Principiul interesului superior al copilului ar trebui să stea la baza tuturor deciziilor legate de expulzarea copiilor migranți și a familiei/persoanelor în a căror principală îngrijire se află copiii.
- În dreptul UE, există situații în care copiii migranți pot rămâne în statul-gazdă indiferent de statutul legal al părinților lor, îndeosebi în vederea finalizării studiilor sau dacă desfășurarea vieții de familie în alt loc ar fi dificilă⁶⁰⁷.

În dreptul UE, ca și în alte domenii ale dreptului UE referitor la migrație, normele care reglementează expulzarea copiilor variază în funcție de cetățenia lor, de cetățenia părinților lor, precum și de contextul migrării. Odată ce copilului i se permite accesul pe teritoriul unui stat membru în temeiul dreptului UE privind libera circulație, el poate rămâne acolo, chiar dacă părintele migrant cu cetățenie UE cu care a sosit inițial nu mai întrunește condițiile pentru continuarea șederii sau decide să plece.

În special, în conformitate cu **Directiva privind libera circulație**, copiii și alți membri ai familiei pot rămâne în statul-gazdă după decesul părintelui cetățean al UE cu care a sosit inițial [articolul 12 alineatul (2)], cu condiția ca aceștia să fi trăit în statul-gazdă timp de cel puțin 12 luni înainte de decesul părintelui. În mod similar, aceștia pot, în principiu, să rămână în statul membru în urma părăsirii acestuia de către părintele lor. Însă, în ambele cazuri, dacă membrii familiei sau copiii sunt resortisanți ai unei țări terțe, dreptul lor de ședere permanent depinde de capacitatea acestora de a dovedi că dispun de suficiente resurse financiare pentru a se întreține. De asemenea, ei trebuie să dețină asigurare medicală (articolul 7).

⁶⁰⁷ În sensul acestui capitol, termenul „expulzare” va fi folosit pentru a însemna îndepărtarea legală a unui resortisant terț sau a unei alte persoane dintr-un stat. Altfel, se face trimitere la „returnare”, „îndepărtare”, „repatriere”, „extrădare” sau „deportare”, în funcție de contextul juridic. Vezi, de asemenea, FRA și CEDO (2020), *Manual de drept european în materie de azil, frontiere și imigrație – Ediția 2020*, 17 decembrie 2020, secțiunea 6.4.

Normele sunt chiar mai permissive pentru copiii înscrși într-o instituție de învățământ din statul-gazdă. În această situație, copiii și părintele care are custodia lor sau întreținătorul lor au dreptul să rămână în statul-gazdă în urma decesului sau plecării principalului migrant cu cetățenie UE, indiferent de cetățenia copiilor [articolul 12 alineatul (3)]. Deși inițial s-a considerat că această concesie în temeiul studiilor ar trebui să se aplice numai copiilor din familiile care dispun de resurse suficiente pentru a se întreține⁶⁰⁸, jurisprudența ulterioară a confirmat că prevederea este valabilă și în cazul copiilor înscrși în instituții de învățământ care depind de ajutorul social⁶⁰⁹.

În plus, membrii familiei și, în special, părinții care sunt resortisanți ai unei țări terțe beneficiază, de asemenea, de dreptul de a rămâne în UE în cazul în care au tutela primară a copiilor cuplului sau au primit drepturi de vizitare a copiilor care trebuie să fie exercitate în statul-gazdă [articolul 13 alineatul (2) litera (b) și articolul 13 alineatul (2) litera (d)]. Membrii familiei care sunt resortisanți ai unor țări terțe își vor păstra dreptul de ședere în cazul decesului cetățeanului UE dacă și-au avut reședința în statul membru-gazdă, în calitate de membri ai familiei, timp de cel puțin un an înainte de deces [articolul 12 alineatul (2) din directivă]. În caz contrar, dacă cetățeanul UE din statul membru-gazdă părăsește UE, membrii familiei care sunt resortisanți ai unor țări terțe nu își păstrează dreptul de ședere sau, cel puțin, directiva nu prevede norme precise pentru o astfel de situație. Articolul 13 din directivă permite, în anumite condiții, membrilor familiei să își păstreze dreptul de a rămâne în cazul dizolvării legăturilor de familie (divorț, anularea căsătoriei sau încetarea parteneriatului înregistrat)⁶¹⁰.

CJUE a făcut referire la statutul de cetățean al UE al unui copil în temeiul articolului 20 din **TFUE**. Curtea a constatat că acordarea dreptului părinților copilului care sunt resortisanți ai unor țări terțe de a lucra și de a locui în statul membru al UE a cărui cetățenie o are copilul îi permite copilului să beneficieze efectiv de drepturile aferente statutului său de cetățean al UE, în măsura în

608 CJUE, C-413/99, *Baumbast și R împotriva Secretary of State for the Home Department*, 17 septembrie 2002.

609 CJUE, C-480/08, *Maria Teixeira împotriva London Borough of Lambeth și Secretary of State for the Home Department*, 23 februarie 2010; CJUE, C-310/08, *London Borough of Harrow împotriva Nimco Hassan Ibrahim și Secretary of State for the Home Department*, 23 februarie 2010. Educația copiilor migranți este analizată în detaliu în secțiunea 8.2.

610 Pentru mai multe detalii, vezi FRA (2018), *Materializarea drepturilor cetățenilor UE: Instanțele naționale de aplicare a libertății de circulație și a drepturilor conexe*, 20 august 2018.

care copilul ar trebui, altfel, să părăsească UE pentru a-și însoți părinții⁶¹¹. Cu toate acestea, jurisprudența CJUE ulterioară menționează că „numai faptul că un resortisant al unui stat membru ar putea dori, pentru motive de natură economică sau pentru a menține unitatea familială pe teritoriul Uniunii, ca membri ai familiei sale, care nu dispun de cetățenia unui stat membru, să poată locui cu acesta pe teritoriul Uniunii, nu este suficient, în sine, pentru a considera că cetățeanul Uniunii este obligat să părăsească teritoriul Uniunii dacă un astfel de drept nu este acordat”⁶¹². CJUE a hotărât că interesul superior al copilului trebuie evaluat în fiecare caz, chiar dacă decizia de returnare se referă numai la părinte⁶¹³.

Exemplu: În cauza *M.A. împotriva État belge*⁶¹⁴, CJUE a examinat cazul unui resortisant al unei țări terțe a cărui fiică era născută în Belgia. Pe numele părintelui au fost emise un ordin de părăsire a Belgiei și o interdicție de intrare din cauza comiterii anumitor infracțiuni. CJUE a hotărât că articolul 5 din Directiva privind returnarea (2008/115/CE), coroborat cu articolul 24 din Cartă, trebuie interpretate în sensul că statele membre sunt obligate să acorde atenția cuvenită interesului superior al copilului înainte de a adopta o decizie de returnare, însoțită de o interdicție de intrare, chiar și atunci când destinatarul acestei decizii nu este un minor, ci tatăl acestuia.

Directiva privind libera circulație prevede în mod explicit faptul că orice expulzare în împrejurări excepționale a copilului trebuie să se realizeze în conformitate cu dispozițiile din CDC (considerentul 24). În plus, articolul 28 alineatul (3) litera (b) confirmă imunitatea copiilor față de expulzare, cu excepția cazului în care se consideră că aceasta este în interesul superior al copilului, în conformitate cu CDC.

Directiva privind returnarea precizează că interesul superior al copilului trebuie să stea la baza deciziilor de returnare a copiilor neînsoțiți (articolul 10). În plus, înaintea îndepărtării unui copil neînsoțit dintr-un stat membru, autoritățile statului membru respectiv trebuie să se asigure că acesta este trimis

611 CJUE, C-34/09, *Gerardo Ruiz Zambrano împotriva Office National de l'Emploi (ONEm)*, 8 martie 2011.

612 CJUE, C-256/11, *Murat Dereci și alții împotriva Bundesministerium für Inneres*, 15 noiembrie 2011, punctul 68. Vezi și CJUE, C-40/11, *Yoshikazu Iida împotriva Stadt Ulm*, 8 noiembrie 2012. Vezi, de asemenea, FRA și CEDO (2020), *Manual de drept european în materie de azil, frontiere și imigrație*, 17 decembrie 2020.

613 CJUE, C-112/20, *M.A. împotriva État belge*, 11 martie 2021.

614 *Ibid.*

unui membru al familiei sale, unui tutore desemnat sau unor centre de primire corespunzătoare din statul de returnare [articolul 10 alineatul (2)]. La punerea în aplicare a Directivei privind returnarea, statele membre „acordă atenția cuvenită: (a) intereselor superioare ale copilului; (b) vieții de familie; (c) stării de sănătate a resortisantului în cauză al unei țări terțe și respectă principiul nereturnării”⁶¹⁵. CJUE a hotărât cu privire la nevoia de a evalua caracterul adecvat al centrelor de primire din țara de returnare, înainte de a se lua o decizie de returnare a unui copil neînsoțit. În cazul în care se constată existența unor centre adecvate de primire, iar decizia de returnare este adecvată, CJUE a subliniat importanța punerii în aplicare a deciziei de returnare astfel încât situațiile de incertitudine juridică să fie evitate.

Exemplu: În cauza *TQ împotriva Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*⁶¹⁶, CJUE a analizat cazul unui copil neînsoțit din Guineea care a intrat în Țările de Jos la vârsta de 15 ani și patru luni și care a fost obligat să părăsească țara, deoarece nu i-a fost acordat dreptul de ședere. CJUE a precizat că statele membre trebuie să efectueze o evaluare a interesului superior al copilului înainte de a emite o decizie de returnare, indiferent de vârsta copilului neînsoțit. În acest context, statul membru trebuie să se asigure că sunt disponibile centre adecvate de primire pentru minorul neînsoțit în statul de returnare. De asemenea, CJUE a susținut că, în cazul în care un stat membru se asigură că există centrele de primire adecvate și a adoptat o decizie de returnare în cazul unui copil neînsoțit, statul membru în cauză, în temeiul articolului 8 alineatul (1) din Directiva privind returnarea, nu are dreptul să se abțină ulterior de la îndepărtarea copilului respectiv până când acesta împlinește 18 ani. CJUE a precizat că, într-un astfel de caz, copilul trebuie îndepărtat, cu excepția cazului în care există schimbări în situația sa.

În situațiile în care copiii solicitanți de azil sunt returnați într-un alt stat membru pentru a li se evalua solicitarea de azil, [Regulamentul Dublin](#) prevede că interesul superior al copilului trebuie luat în considerare la punerea în aplicare a unor astfel

615 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2008), [Directiva 2008/115/CE din 16 decembrie 2008 privind standardele și procedurile comune aplicabile în statele membre pentru returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală](#), JO 2008 L 348, articolul 5.

616 CJUE, C-441/19, *TQ împotriva Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*, 14 ianuarie 2021.

de decizii (articolul 6)⁶¹⁷. În plus, regulamentul oferă o listă de factori de care autoritățile trebuie să țină cont pentru evaluarea interesului superior al copilului. Acești factori sunt posibilitățile de reintregire a familiei, bunăstarea și dezvoltarea socială a copilului, considerente privind siguranța și securitatea, în special când există riscul ca respectivul copil să fie o victimă a traficului de persoane, precum și opinia copilului, în conformitate cu vârsta și gradul său de maturitate.

Exemplu: În cauza *The Queen, la cererea MA și alții, împotriva Secretary of State for the Home Department*⁶¹⁸, CJUE a trebuit să identifice statul membru căruia îi revenea responsabilitatea în cazul unui copil neînsoțit care depusese solicitări de azil în diferite state membre ale UE și care nu avea familie sau rude pe teritoriul altor state membre ale UE. CJUE a precizat că, în cazul în care nu există niciun membru de familie aflat în mod legal pe teritoriul unui stat membru, responsabilitatea pentru examinarea unei astfel de solicitări îi revine statului în care copilul este prezent fizic. Curtea și-a întemeiat concluzia pe articolul 24 alineatul (2) din Cartă, potrivit căruia în toate acțiunile referitoare la copii, interesul superior al copilului trebuie să primeze⁶¹⁹.

În dreptul CoE, se admite, în principiu, imixtiunea statelor în exercitarea dreptului la respectarea vieții de familie în condițiile enumerate la articolul 8 alineatul (2) din [Convenție](#).

Exemplu: În cauza *Üner împotriva Țărilor de Jos*⁶²⁰, s-a confirmat că, atunci când se examinează dacă expulzarea constituie un răspuns proporțional, trebuie să se țină seama de impactul asupra oricăruia dintre copiii familiei. Acest lucru presupune evaluarea „interesului superior al copiilor și bunăstarea acestora, îndeosebi gravitatea dificultăților pe care oricare dintre copii [...] le-ar putea întâmpina în țara unde este expulzat solicitantul, precum

617 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2013), [Regulamentul \(UE\) nr. 604/2013 din 26 iunie 2013 de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de protecție internațională prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe sau de către un apatrid](#), JO 2013 L 180.

618 CJUE, C-648/11, *The Queen, la cererea MA și alții, împotriva Secretary of State for the Home Department*, 6 iunie 2013.

619 Vezi și CJUE, C-441/19, *TQ împotriva Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*, 14 ianuarie 2021.

620 CEDO, *Üner împotriva Țărilor de Jos*, nr. 46410/99, 18 octombrie 2006, punctele 57-58. Vezi și CEDO, *Boultif împotriva Elveției*, nr. 54273/00, 2 august 2001.

și soliditatea legăturilor sociale, culturale și familiale cu țara-gazdă și cu țara de destinație⁶²¹.

Exemplu: Cauza *Tarakhel împotriva Elveției*⁶²² se referă la refuzul autorităților elvețiene de a examina solicitarea de azil a unui cuplu afgan și a celor șase copii ai acestuia, precum și decizia autorităților de a-i trimite înapoi în Italia. CEDO a constatat că, dată fiind situația actuală a sistemului de primire din Italia și în lipsa unor informații detaliate și fiabile privind centrul de destinație, autoritățile elvețiene nu dispuneau de garanții suficiente că, odată returnați în Italia, solicitanților li s-ar fi acordat asistență adaptată vârstei copiilor. Prin urmare, CEDO a hotărât că articolul 3 din Convenție ar fi încălcat dacă autoritățile elvețiene i-ar trimite pe solicitanți înapoi în Italia în temeiul Regulamentului Dublin II, fără ca în prealabil să obțină garanții individuale din partea autorităților italiene referitoare la faptul că solicitanților li s-ar fi acordat asistență adaptată vârstei copiilor și astfel încât familia să nu fie despărțită.

În dreptul internațional, statul este obligat să furnizeze, la cerere, părintelui (părinților) sau copilului informațiile esențiale despre locul unde se găsește membrul sau membrii familiei absenți, aflați în detenție, închisoare, exil, deportați sau decedați, exceptând cazul în care divulgarea acestor informații ar aduce prejudicii bunăstării copilului [articolul 9 alineatul (4) din CDC].

9.6. Accesul la justiție

Aspect esențial

- Copiii migranți au dreptul la o cale de atac eficientă și la asistență juridică în anumite proceduri⁶²³.

În dreptul UE, drepturile copilului privind accesul la justiție în contextul imigrației sunt consfințite într-o serie de instrumente juridice diferite. În primul rând, dreptul la o cale de atac eficientă și la un proces echitabil este enunțat în

621 Vezi și CEDO, *Assem Hassan Ali împotriva Danemarcei*, nr. 25593/14, 23 octombrie 2018.

622 CEDO, *Tarakhel împotriva Elveției* (MC), nr. 29217/12, 4 noiembrie 2014.

623 Vezi, de asemenea, FRA și CEDO (2020), *Manual de drept european în materie de azil, frontiere și imigrație*, 17 decembrie 2020, secțiunea 5.5 privind asistența judiciară în cazul procedurilor de azil și de returnare.

articolul 47 din [Cartă](#). Acesta prevede dreptul la un proces echitabil, public și într-un termen rezonabil, în fața unei instanțe judecătorești independente și imparțiale, inclusiv posibilitatea de a beneficia de consiliere, apărare și reprezentare juridică adecvată în temeiul articolului 48. Pentru copiii migranți, aceste drepturi sunt întărite de o serie de prevederi din legislația secundară. În special, [Regulamentul Dublin](#) obligă statele membre să se asigure că un copil neînsoțit este asistat de un reprezentant care are calificările și expertiza necesare, precum și acces la toate informațiile relevante din dosarul copilului (articolul 6). Dispoziții paralele, inclusiv privind asistența juridică, sunt enunțate în [Directiva privind condițiile pentru protecție internațională](#) (articolul 31) și în [Directiva privind procedurile de azil](#) (articolul 25). Dreptul de reprezentare juridică a copiilor este susținut și de dreptul lor de a accesa serviciile de sprijinire a victimelor și serviciile confidențiale specializate de sprijin în temeiul articolului 8 din [Directiva privind drepturile victimelor criminalității](#)⁶²⁴.

Cu toate acestea, drepturile asociate accesului la justiție prezintă o serie de limitări și pot fi condiționate de anumite aspecte legate de vârstă. De exemplu [Directiva privind procedurile de azil](#) permite statelor membre „să nu desemneze un reprezentant [legal] în cazul în care minorul neînsoțit după toate probabilitățile va împlini 18 ani înainte de adoptarea unei decizii în primă instanță” [articolul 25 alineatul (2)].

În dreptul CoE, CEDO a exclus aplicabilitatea articolului 6 (dreptul la un proces echitabil) în cauzele care privesc decizii referitoare la intrarea, șederea și deportarea străinilor⁶²⁵. Cu toate acestea, articolul 13 din [Convenție](#) (dreptul la o cale de atac eficientă) poate fi invocat în anumite circumstanțe.

Exemplu: Cauza *Rahimi împotriva Greciei*⁶²⁶ se referă la condițiile în care un migrant minor din Afganistan, care a intrat ilegal în Grecia, a fost plasat într-un centru de detenție și eliberat ulterior în vederea expulzării. Constatând o încălcare a articolului 13 din Convenție, CEDO a observat că broșura informativă oferită solicitantului nu indica și procedura prin care acesta ar fi putut adresa o plângere comandatului poliției. În plus, solicitantul nu fusese

624 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2012), [Directiva 2012/29/UE din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității](#), JO 2012 L 315/55.

625 CEDO, *Maouia împotriva Franței* (MC), nr. 39652/98, 5 octombrie 2000.

626 CEDO, *Rahimi împotriva Greciei*, nr. 8687/08, 5 aprilie 2011.

informat, într-o limbă pe care să o poată înțelege, despre căile de atac pe care le putea utiliza pentru a reclama condițiile de detenție. Pe baza rapoartelor întocmite de Comitetul european pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante, CEDO a constatat lipsa unei autorități independente în Grecia care să fie însărcinată cu inspectarea centrelor de detenție ale autorităților de aplicare a legii. De asemenea, Curtea a observat că nu exista nicio autoritate imparțială, astfel că calea de atac neputând fi eficientă. Prin urmare, s-au identificat încălcări ale articolului 3, ale articolului 5 alineatele (1) și (4) și ale articolului 13 din Convenție⁶²⁷.

Articolul 16 din CSE prevede obligația statelor de a asigura condițiile necesare pentru dezvoltarea deplină a familiei prin promovarea protecției economice, juridice și sociale a vieții de familie. În plus, articolul 19 alineatul (1) solicită statelor să mențină „servicii gratuite corespunzătoare” și să se asigure că lucrătorii migranți și familiile acestora primesc informații exacte privind emigrarea și imigrarea. O dispoziție similară privind „informarea” (element esențial al „accesului la justiție” al migranților) este formulată în articolul 6 din [Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant](#), însă prevederile mai ample de reglementare a „dreptul[ui] [...] de a recurge la autoritățile judiciare și administrative” (articolul 26) se referă exclusiv la lucrătorii migranți, și nu la membrii familiilor acestora⁶²⁸.

În plus, *Orientările* cuprinzătoare ale CoE privind justiția în interesul copilului stabilesc modul în care toate procedurile judiciare și administrative, inclusiv procedurile de imigrare, ar trebui adaptate pentru a răspunde nevoilor copiilor⁶²⁹. În plus, în 2018, [Recomandarea Comitetului de Miniștri privind tutela efectivă a copiilor neînsoțiți și separați în contextul migrației](#) a recunoscut că un tutore numit de stat joacă un rol important în protejarea drepturilor și intereselor copiilor neînsoțiți și separați, prin informarea acestora, prin oferirea de asistență, prin sprijinirea și, în cazurile prevăzute de lege, prin reprezentarea acestora în procesele care îi vizează⁶³⁰.

627 Vezi și CEDO, *Abdullahi Elmi și Aweys Abubakar împotriva Maltei*, nr. 25794/13 și 28151/13, 22 noiembrie 2016 și CEDO, *Moustahi împotriva Franței*, nr. 9347/14, 25 iunie 2020, punctele 65-67.

628 Consiliul European (1997), [Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant](#), ETS nr. 093, 1977.

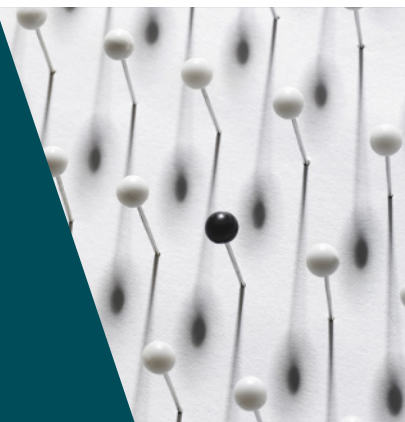
629 Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2010), *Orientările privind justiția în interesul copilului*, 17 noiembrie 2010.

630 Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2020), [Recomandarea Rec\(2019\)11 privind tutela efectivă a copiilor neînsoțiți și separați în contextul migrației](#), 11 decembrie 2019.

În dreptul internațional, articolul 37 din [CDC](#) este extrem de relevant pentru copiii migranți privați de libertate, întrucât garantează faptul că acești copii au dreptul de a avea acces rapid la asistență juridică sau la orice altă asistență corespunzătoare, precum și dreptul de a contesta legalitatea privării lor de libertate, în fața unui tribunal sau a unei alte autorități competente, independente și imparțiale, a cărei decizie trebuie să fie, de asemenea, promptă.

10

Datele cu caracter personal și protecția consumatorilor

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Carta, articolul 7 (respectarea vieții private și de familie), articolul 8 (protecția datelor cu caracter personal) și articolul 52 (întinderea și interpretarea drepturilor și principiilor) TFUE, articolul 16</p> <p>Regulamentul general privind protecția datelor (RGPD) (2016/679/UE)</p>	<p>Copiii și protecția datelor</p>	<p>Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie)</p> <p>Convenția pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal (Convenția 108+)</p> <p>CEDO, <i>Avilkina și alții împotriva Rusiei</i>, nr. 1585/09, 2013 (divulgarea dosarelor medicale)</p> <p>CEDO, <i>S. și Marper împotriva Regatului Unit (MC)</i>, nr. 30562/04 și 30566/04, 2008</p>
<p>Carta, articolul 38 TFUE, articolul 169</p> <p>Directiva privind drepturile consumatorilor (2011/83/UE)</p> <p>Actul european privind accesibilitatea (2019/882)</p> <p>Directiva privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor față de consumatori (2005/29/CE)</p> <p>Directiva privind siguranța generală a produselor (2001/95/CE)</p>	<p>Protecția copiilor în calitate de consumatori</p>	<p>Convenția privind elaborarea unei farmacopee europene</p> <p>Convenția privind drepturile omului și biomedicina, articolul 17, și Protocolul adițional referitor la cercetarea biomedicală, capitolul V</p> <p>Convenția europeană privind televiziunea transfrontieră</p>

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Regulamentul privind studiile clinice intervenționale cu medicamente de uz uman (536/2014/UE)</p> <p>Regulamentul privind alimentele destinate sugariilor și copiilor de vârstă mică, alimentele destinate unor scopuri medicale speciale și înlocuitorii unei diete totale pentru controlul greutateii (609/2013/UE)</p> <p>Directiva privind siguranța jucăriilor (2009/48/CE)</p> <p>Directiva privind produsele care, nefiind ceea ce par a fi, pot pune în pericol sănătatea sau siguranța consumatorilor (87/357/CEE)</p> <p>Directiva serviciilor mass-media audiovizuale (reformare), [(UE) 2018/1808]</p> <p>CJUE, C-244/06, <i>Dynamic Medien Vertriebs GmbH împotriva Avides Media AG</i>, 2008 (vânzarea de DVD-uri pe internet)</p> <p>CJUE, C-36/02, <i>Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH împotriva Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn</i>, 2004 (licență pentru utilizarea unui joc)</p>		

Capitolul de față prezintă legislația și jurisprudența europeană în domeniul protecției consumatorilor și al protecției datelor. Există numeroase acte legislative și un corpus vast de jurisprudență la nivelul UE, întrucât **TFUE** stabilește în mod expres competența UE în această materie. Contribuția CoE în acest domeniu este mai limitată. La nivelul tratatelor, există convențiile principale privind mijloacele de comunicare în masă și protecția datelor, **Convenția din 1964 referitoare la elaborarea unei farmacopee europene**. De asemenea, CEDO s-a pronunțat într-o serie de cauze privind protecția datelor persoanelor.

Următoarele secțiuni se vor axa pe aspecte specifice copiilor legate de protecția datelor (**secțiunea 10.1**) și de legislația privind protecția consumatorilor

(secțiunea 10.2). Pentru fiecare dintre aceste teme se vor analiza cadrul juridic general și aplicabilitatea acestuia în cazul copiilor, precum și normele specifice destinate protecției copiilor, în funcție de relevanță.

10.1 Copiii și protecția datelor cu caracter personal

Aspecte esențiale

- Atât în dreptul UE, cât și în dreptul CoE, protecția datelor cu caracter personal a fost recunoscută ca drept fundamental. În dreptul UE, dreptul la protecția datelor este un drept fundamental distinct și se aplică tuturor, inclusiv copiilor (articolul 8 din Cartă).
- Pentru majoritatea serviciilor online, este necesar consimțământul părinților pentru prelucrarea datelor cu caracter personal, în funcție de vârsta copiilor (vârsta minimă variază între statele membre ale UE între 13 și 16 ani).
- Articolul 8 din Convenție include dreptul la protecția datelor cu caracter personal.

10.1.1. Dreptul european în materie de protecție a datelor

În dreptul UE, articolul 8 alineatul (2) din [Cartă](#) recunoaște protecția datelor cu caracter personal ca un drept fundamental distinct. Carta garantează tuturor protecția datelor cu caracter personal, inclusiv copiilor. Articolul 8 alineatul (2) consacră în mod explicit mai multe elemente ale acestui drept în Cartă (prelucrare echitabilă în scopuri specificate, consimțământ sau alt temei legitim prevăzut de lege, dreptul de acces și de rectificare), iar articolul 8 alineatul (3) impune ca respectarea normelor privind protecția datelor să fie supusă controlului unei autorități independente. Dreptul la protecția datelor cu caracter personal prevăzut la articolul 8 poate fi limitat în conformitate cu legea. Orice astfel de limitări trebuie să respecte esența dreptului la protecția datelor cu caracter personal. Acestea pot fi impuse numai dacă sunt necesare și îndeplinesc efectiv obiectivele de interes general recunoscute de Uniune sau dacă sunt necesare pentru a proteja libertățile și drepturile altor persoane

(articolul 52 din Cartă)⁶³¹. UE are competența de a legifera în materie de protecție a datelor (articolul 16 din TFUE)⁶³². Protecția datelor cu caracter personal a devenit unul dintre domeniile esențiale ale dreptului european privind protecția drepturilor fundamentale. **Regulamentul general privind protecția datelor (RGPD)**, adoptat în 2016, este principalul instrument juridic în acest domeniu⁶³³.

Potrivit considerentului 75 din RGPD, copiii sunt identificați ca persoane vulnerabile și se recunoaște că merită o protecție specifică în ceea ce privește datele lor personale. Aceștia pot fi mai puțin conștienți de riscurile, consecințele și garanțiile în cauză și de drepturile lor în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal. În acest scop, Comitetul european pentru protecția datelor (CEPD) elaborează orientări privind prelucrarea datelor copiilor⁶³⁴. „Consimțământul titularului răspunderii părintești nu ar trebui să fie necesar în contextul serviciilor de prevenire sau consiliere oferite direct copiilor. [...] Întrucât copiii necesită o protecție specifică, orice informații și orice comunicare, în cazul în care prelucrarea vizează un copil, ar trebui să fie exprimate într-un limbaj simplu și clar, astfel încât copilul să îl poată înțelege cu ușurință”⁶³⁵. RGPD impune în mod explicit ca protecția datelor cu caracter personal ale copiilor să fie luată în considerare în cazul în care prelucrarea datelor cu caracter personal se bazează pe interesul legitim al operatorului sau al unei terțe părți [articolul 6 alineatul (1) litera (f)] și în cazul în care informațiile

631 CJUE, cauzele conexe *C-468/10 și C-469/10, Asociación Nacional de Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF) și Federación de Comercio Electrónico y Marketing Directo (FECEMD) împotriva Administración del Estado*, 24 noiembrie 2011, punctul 48; CJUE, *C-275/06, Productores de Música de España (Promusicae) împotriva Telefónica de España SAU (MC)*, 29 ianuarie 2008, punctul 68.

632 Pentru o prezentare generală a legislației europene privind protecția datelor, vezi CoE, Comitetul de Miniștri (2018), *12th Annual Report of the Committee of Ministers (Al 12-lea raport anual al Comitetului de Miniștri)*; FRA (2018), *Manual de legislație europeană privind protecția datelor – Ediția 2018*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

633 **Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor)**. Directiva privind protecția datelor în materie de asigurare a respectării legii [Directiva (UE) 2016/680] este principalul instrument juridic care abordează prelucrarea datelor cu caracter personal de către autoritățile competente în scopul prevenirii, depistării, investigării sau urmării penale a infracțiunilor sau al executării pedepselor, precum și libera circulație a acestor date.

634 CEPD, *Working Programme 2021/2022 (Programul de lucru 2021/2022)*, 16 martie 2021.

635 **Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor)**, considerentele 38 și 58.

privind prelucrarea datelor cu caracter personal sunt furnizate unui copil [articolul 12 alineatul (1)]. Prelucrarea datelor referitoare la copii implică anumite riscuri, iar aplicarea ulterioară a RGPD în ceea ce privește protecția copiilor poate fi specificată în codurile de conduită. Astfel de coduri de conduită pot include, în special, norme privind modul în care informațiile trebuie furnizate unui copil și modul în care se obține consimțământul titularului răspunderii părintești [articolul 41 alineatul (2)].

Pentru majoritatea serviciilor online, în cazul în care serviciul se bazează pe consimțământul copilului de prelucrare a datelor sale, consimțământul părintelui sau al tutorei este, de asemenea, necesar până la o anumită vârstă. Este valabil atât în cazul site-urilor de socializare, precum și în cazul platformelor pentru descărcarea de muzică și cumpărarea de jocuri online. Vârsta minimă pentru obținerea consimțământului parental variază între statele membre ale UE între 13 și 16 ani⁶³⁶. În conformitate cu articolul 4 punctul 11 din RGPD, consimțământul trebuie să fie acordat în mod liber, specific, informat și lipsit de ambiguitate, iar copiilor ori părinților sau tutorilor acestora trebuie să li se ofere mecanisme ușor de utilizat, astfel încât să își poată retrage consimțământul în orice moment. Companiile trebuie să depună eforturi rezonabile, luând în considerare tehnologia disponibilă, pentru a verifica dacă titularul răspunderii părintești asupra copilului este cel care dă sau autorizează consimțământul. Eforturile rezonabile pe care organizațiile trebuie să le depună vor depinde, de asemenea, de natura prelucrării și de riscurile asociate acesteia pentru copil. Aceste eforturi ar trebui să fie revizuite în lumina tehnologiilor emergente din acest domeniu. În cazul în care datele cu caracter personal sunt prelucrate în legătură cu oferta de servicii ale societății informaționale adresată unui copil, iar o astfel de prelucrare se bazează pe consimțământul copilului sau al titularului răspunderii părintești, copiii au întotdeauna dreptul de a-și șterge datele (articolul 17 alineatul (1) litera (f) din RGPD). Acesta este cunoscut ca dreptul de a fi uitat.

În cazul în care copiii accesează un serviciu online, indiferent de măsurile de verificare a vârstei pe care le utilizează o organizație, respectiva organizație trebuie să se asigure că există măsuri specifice de protecție a datelor pentru copii, pentru a spori nivelul de protecție oferit utilizatorilor copii împotriva riscurilor pe care utilizarea serviciului le prezintă pentru aceștia. Unele dintre aceste măsuri ar putea include asigurarea faptului că serviciul respectă

---

636 *Ibid.*, articolul 8.

obligația de protecție a datelor începând cu momentul conceperii și implicit (articolul 25 din RGPD), efectuarea unei evaluări a impactului asupra protecției datelor (articolul 35), respectarea principiului minimizării datelor și revizuirea setărilor de creare de profiluri. Creare de profiluri înseamnă orice formă de prelucrare automată a datelor cu caracter personal care constă în utilizarea datelor cu caracter personal pentru a evalua anumite aspecte personale referitoare la o persoană fizică, în special pentru a analiza sau a prevedea aspecte privind performanța la locul de muncă, situația economică, sănătatea, preferințele personale, interesele, fiabilitatea, comportamentul, locul în care se află persoana fizică respectivă sau deplasările [articolul 4 alineatul (4)].

O astfel de protecție specifică ar trebui, în special, să se aplice utilizării datelor cu caracter personal ale copiilor în scopul comercializării sau creării de profiluri de personalitate sau de utilizator și colectării de date cu caracter personal despre copii atunci când aceștia utilizează serviciile oferite direct acestora (considerentul 38 din RGPD).

Orientările pe care CEPD le-a emis⁶³⁷ cu privire la adresarea de conținut personalizat către utilizatorii platformelor de comunicare socială subliniază faptul că impactul negativ al acestei practici poate fi considerabil mai mare asupra categoriilor vulnerabile de persoane, cum ar fi copiii. Adresarea de conținut personalizat poate influența formarea preferințelor și intereselor personale ale copiilor, afectându-le în final autonomia și dreptul lor la dezvoltare. Mai multe instituții au susținut că, în general, organizațiile ar trebui să evite crearea de profiluri pentru copii în scopuri de marketing, deoarece copiii sunt mai vulnerabili⁶³⁸. Copiii pot fi deosebit de sensibili în mediul online și mai ușor influențați de publicitatea comportamentală⁶³⁹.

---

637 Comitetul european pentru protecția datelor (2020), *Orientările 8/2020 privind direcționarea pentru adresarea de conținut personalizat către utilizatorii platformelor de comunicare socială*, 2 septembrie 2020.

638 Vezi, de exemplu Consiliul Europei (2018), *Orientările pentru respectarea, protecția și realizarea drepturilor copilului în mediul digital*, CM/Rec(2018)7, 2018, p. 17; Comisia irlandeză pentru protecția datelor (2020), *Children front and centre: Fundamentals for a child-oriented approach to data processing (Copiii, în față și în centru – Elemente fundamentale pentru o abordare axată pe copii a prelucrării datelor)*, decembrie 2020, p. 54.

639 Grupul de lucru „Articolul 29” pentru protecția datelor (2018), *Orientări privind procesul decizional individual automatizat și crearea de profiluri în sensul Regulamentului (UE) 2016/679*, 22 august 2018.

Considerentul 71 din RGPD prevede că procesul decizional exclusiv automatizat, inclusiv crearea de profiluri, cu efecte juridice sau similare semnificative nu ar trebui să se aplice copiilor.

Grupul de lucru „Articolul 29”, în prezent CEPD⁶⁴⁰, a recomandat ca excepțiile de la regula de combatere a acestei forme de prelucrare să nu se bazeze, în general, pe prelucrarea datelor copiilor decât în circumstanțe limitate, ca de exemplu când este necesar să se protejeze bunăstarea acestora. În aceste cazuri, trebuie să existe garanții corespunzătoare pentru a se asigura că acestea sunt adecvate pentru copii.

Anumite categorii de date sunt considerate sensibile, cum ar fi datele genetice, datele biometrice care identifică în mod unic un copil, datele cu caracter personal referitoare la condamnările penale și datele cu caracter personal care dezvăluie originea rasială sau etnică, opiniile politice, convingerile religioase sau de altă natură, sănătatea mintală și fizică sau viața sexuală. Prelucrarea datelor copiilor din astfel de categorii este permisă numai dacă se aplică excepții corespunzătoare (articolul 9 din RGPD).

Directiva asupra confidențialității și comunicațiilor electronice⁶⁴¹ protejează confidențialitatea comunicațiilor și a echipamentelor terminale ale utilizatorului, inclusiv ale copiilor. Acesta pune în aplicare dreptul fundamental la respectarea vieții private în ceea ce privește comunicațiile (articolul 7 din Cartă).

În dreptul CoE, CEDO consideră că articolul 8 din **Convenție** cuprinde și dreptul de protecție a datelor cu caracter personal. Curtea examinează situații în care intervin aspecte legate de protecția datelor, inclusiv interceptarea comunicațiilor⁶⁴², diferite forme de supraveghere⁶⁴³ și protecția împotriva stocării date-

640 Grupul de lucru „Articolul 29” pentru protecția datelor (2018), *Orientări privind procesul decizional individual automatizat și crearea de profiluri în sensul Regulamentului (UE) 2016/679*, 22 august 2018.

641 UE, Parlamentul European (2002), *Directiva 2002/58/CE privind prelucrarea datelor personale și protejarea confidențialității în sectorul comunicațiilor publice (Directiva asupra confidențialității și comunicațiilor electronice)*, JO 2002 L 201.

642 Vezi, de exemplu CEDO, *Malone împotriva Regatului Unit*, nr. 8691/79, 2 august 1984; CEDO, *Copland împotriva Regatului Unit*, nr. 62617/00, 3 aprilie 2007.

643 Vezi, de exemplu CEDO, *Klass și alții împotriva Germaniei*, nr. 5029/71, 6 septembrie 1978; CEDO, *Uzun împotriva Germaniei*, nr. 35623/05, 2 septembrie 2010.

lor cu caracter personal de către autoritățile publice⁶⁴⁴. De asemenea, CEDO a hotărât că legislațiile naționale trebuie să instituie măsuri corespunzătoare pentru a asigura căi de atac împotriva încălcării drepturilor de protecție a datelor.

Exemplu: Cauza *Avilkina și alții împotriva Rusiei*⁶⁴⁵ se referă la dezvăluirea în fața unui procuror a dosarului medical al unei fete în vârstă de doi ani, în urma solicitării acestuia de a fi informat cu privire la toate cazurile de refuzare a transfuziilor de sânge de către Martorii lui Iehova. Curtea a recunoscut că interesul de anchetare a infracțiunilor poate prevala asupra intereselor unui pacient și ale comunității în ansamblul pentru protejarea confidențialității informațiilor medicale, constatând totuși că reclamanta nu era suspectă sau învinuită într-o cauză penală. În plus, personalul medical în îngrijirea căruia se afla reclamanta ar fi putut solicita o autorizare judecătorească privind transfuzia de sânge dacă ar fi considerat că persoana vizată se află într-o situație care i-ar fi pus viața în pericol. Dată fiind absența unei nevoi imperioase de natură socială care să justifice solicitarea de dezvăluire a informației medicale confidențiale privitoare la reclamantă, CEDO a constatat încălcarea articolului 8 din Convenție.

Exemplu: Cauza *S. și Marper împotriva Regatului Unit*⁶⁴⁶ se referă la stocarea pe termen nelimitat a amprentelor digitale și a ADN-ului unui copil în vârstă de 11 ani, prelevate în contextul anchetării unei tentative de jaf de comiterea căruia copilul fusese suspectat, deși acesta a fost în final achitat. Dată fiind natura și volumul de informație cu caracter personal conținută în mostrele de celule și în profilul ADN, însăși reținerea acestora a constituit o atingere adusă dreptului primordial al reclamantului la respectarea vieții private. Principiile fundamentale ale instrumentelor juridice relevante ale CoE, precum și dreptul și practica celorlalte state părți impun ca durata de păstrare a datelor să fie proporțională cu scopul colectării și limitată, în special în sectorul polițienesc. Protecția conferită de articolul 8 din Convenție ar fi redusă în mod inacceptabil dacă s-ar permite utilizarea, cu orice preț, a tehnicilor științifice moderne în cadrul sistemului de justiție penală, fără să se stabilească cu grijă echilibrul corect între potențialele beneficii și

644 Vezi, de exemplu CEDO, *Leander împotriva Suediei*, nr. 9248/81, 26 martie 1987; CEDO, *S. și Marper împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 30562/04 și 30566/04, 4 decembrie 2008.

645 CEDO, *Avilkina și alții împotriva Rusiei*, nr. 1585/09, 6 iunie 2013.

646 CEDO, *S. și Marper împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 30562/04 și 30566/04, 4 decembrie 2008.

interesele importante în materie de viață privată. Din acest punct de vedere, Curtea s-a declarat uimită de caracterul general și nediferențiat al competenței de reținere a datelor în Anglia și în Țara Galilor, deoarece era permisă stocarea datelor pentru o perioadă nelimitată și indiferent de natura sau gravitatea infracțiunii sau de vârsta suspectului. Stocarea datelor poate fi deosebit de dăunătoare în cazul minorilor, dată fiind situația lor specială și importanța dezvoltării și integrării lor în societate. În concluzie, stocarea datelor constituie o ingerință disproporționată în dreptul reclamantului la respectarea vieții private.

Convenția modernizată a CoE pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal⁶⁴⁷ (**Convenția 108+**) se aplică tuturor cazurilor de prelucrare a datelor în sectoarele public și privat și protejează persoana, inclusiv copiii, împotriva abuzurilor care pot însoți prelucrarea datelor cu caracter personal. Convenția 108+ are un protocol adițional care prevede înființarea unor autorități de supraveghere și reglementează fluxul transfrontalier de date cu caracter personal în direcția statelor care nu sunt părți la convenție⁶⁴⁸.

Principiile enunțate în Convenția 108+ referitoare la prelucrarea datelor cu caracter personal privesc obținerea și prelucrarea automatizată a datelor în mod corect și legal, stocarea acestora în scopuri determinate și legitime, neputând fi utilizate într-un mod incompatibil cu aceste scopuri, și păstrarea acestora numai pe durata necesară îndeplinirii scopurilor respective. De asemenea, principiile se referă și la calitatea datelor. În absența unor garanții legale corespunzătoare, este interzisă prelucrarea datelor „sensibile”, precum cele referitoare la rasă, opinii politice, stare de sănătate, convingeri religioase, viață sexuală, date genetice și biometrice, precum și datele prelucrate pentru informațiile pe care le dezvăluie cu privire la apartenența sindicală sau originea etnică, cazierul judiciar. Convenția consacră, de asemenea, dreptul persoanei fizice, inclusiv al copilului, de a fi informată cu privire la stocarea informațiilor

647 Consiliul European (1981), **Convenția pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal**, CETS nr. 108, 1981; Consiliul European (2001), **Protocol adițional la Convenția 108 cu privire la autoritățile de supraveghere și fluxurile de date transfrontaliere**, CETS nr. 181; Consiliul European (2018), **Protocolul de modificare a Convenției pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal**, CETS nr. 223, 10 octombrie 2018.

648 Consiliul European (2018), **Protocolul de modificare a Convenției pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal**, CETS nr. 223, 10 octombrie 2018.

sale cu caracter personal și, dacă este cazul, de a solicita corectarea acestora. Limitarea drepturilor prevăzute în Convenție este posibilă numai atunci când sunt în joc interese prioritare, cum ar fi securitatea sau apărarea statului. Comitetul consultativ pentru Convenția 108 a adoptat orientări privind protecția datelor copiilor în sistemele de învățământ⁶⁴⁹, care prevăd principiile fundamentale și care oferă sfaturi legislatorilor, responsabililor de elaborarea politicilor, operatorilor de date și sectorului despre cum să respecte aceste drepturi.

Orientările CoE privind drepturile copiilor în mediul digital invită statele să se asigure că datele cu caracter personal ale copiilor sunt prelucrate în mod corect, legal, precis și în condiții de securitate, în scopuri specifice și cu consimțământul liber, explicit, informat și lipsit de ambiguitate al copiilor și/sau al părinților, al îngrijitorilor sau al reprezentanților legali ai acestora, sau în conformitate cu un alt temei legitim prevăzut de lege. Statele ar trebui să se asigure că prelucrarea datelor din categoriile speciale care sunt considerate sensibile, cum ar fi datele genetice, datele biometrice care identifică în mod unic un copil, datele cu caracter personal referitoare la condamnările penale și datele cu caracter personal care dezvăluie originea rasială sau etnică, opiniile politice, convingerile religioase sau de altă natură, sănătatea mintală și fizică sau viața sexuală, ar trebui permisă, în orice caz, numai când există garanții adecvate consfințite prin lege⁶⁵⁰.

În dreptul internațional, dreptul la protecția datelor este circumscris dreptului copilului la viață privată consacrat la articolul 16 din [CDC](#). Acest articol prevede că niciun copil nu va fi supus unei imixțiuni arbitrare sau ilegale în viața sa privată, în familia sa, în domiciliul său ori în corespondența sa și niciunui fel de atac ilegal la onoarea și reputația sa. Acest drept trebuie respectat de oricine, inclusiv de reprezentantul legal al copilului⁶⁵¹.

---

649 Consiliul Europei, Comitetul consultativ pentru Convenția 108, *Children's data protection in an education setting – Guidelines (Orientări privind protecția datelor copiilor în sistemele de învățământ)*, T-PD(2019)06BISrev5, 20 noiembrie 2020.

650 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2018), *Orientările pentru respectarea, protecția și realizarea drepturilor copilului în mediul digital, Recomandarea CM/Rec(2018)7*, 4 iulie 2018, secțiunea 3.4.

651 Vezi și Organizația Națiunilor Unite (2021), *Comentariul general nr. 25 (2021): drepturile copiilor în raport legătură cu mediul digital*, CRC/C/GC/25, 2 martie 2021.

10.2. Protecția copiilor în calitate de consumatori

Aspecte esențiale

- Potrivit CJUE, interesul superior al copilului în calitate de consumator și protecția drepturilor acestuia prevalează asupra cerințelor legate de interesul public și justifică limitarea liberei circulații a mărfurilor, a persoanelor, a serviciilor și a capitalului.
- În calitate de consumatori, copiii ar trebui să beneficieze de informațiile relevante astfel încât să poată lua în considerare toate aspectele relevante și să facă alegeri în cunoștință de cauză.
- Practicile comerciale neloiale sunt cele care nu respectă principiul diligenței profesionale și pot influența decizia comercială adoptată de consumatorul adult sau copil.
- Copiii pot participa la studii clinice numai dacă se preconizează că produsul medicamentos administrat le va aduce un beneficiu direct mai important decât riscurile.
- Dreptul UE și dreptul CoE limitează expunerea copiilor la practicile de marketing, fără a le interzice ca atare.
- Copiii au dreptul la protecție specifică, ceea ce presupune protecția împotriva oricărui tip de publicitate sau de programe de teleshopping care le-ar putea dăuna din punct de vedere moral și fizic.
- Se interzice publicitatea prin poziționare de produse în programele pentru copii.

10.2.1. Drepturile consumatorului

În dreptul UE, principalii piloni ai protecției consumatorilor sunt consacrați de articolul 169 alineatul (1) din **TFUE** și articolul 38 din **Cartă**. CJUE a recunoscut faptul că interesul superior al copilului prevalează asupra cerințelor legate de interesul public și justifică limitarea libertăților pe piața comună.

Exemplu: Cauza *Dynamic Medien*⁶⁵² se referă la comercializarea pe internet în Germania a unor desene animate japoneze în format DVD. În Regatul Unit, acestea fuseseră autorizate pentru copiii cu vârste mai mari de 15 ani. Ele nu fuseseră declarate adecvate de către autoritatea germană

652 CJUE, C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH împotriva Avides Media AG*, 14 februarie 2008.

cu competență în domeniu. Principala întrebare adresată CJUE era dacă interdicția din Germania venea în contradicție cu principiul liberei circulații. CJUE a constatat că principalul scop al legislației germane era să protejeze copiii de informații dăunătoare bunăstării lor. Curtea a hotărât că restricționarea liberei circulații a mărfurilor nu este o măsură disproporționată atât timp cât nu depășește ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului de protejare a copiilor, urmărit de statul membru în cauză.

Exemplu: Cauza *Omega*⁶⁵³, se referă la funcționarea unei instalații de jocuri de tip „laserdrom”, în Germania. Jocul practicat în „laserdrom” presupunea lovirea unor ținte cu senzori plasate pe jachetele purtate de jucători. Echipamentele destinate jocului erau furnizate de o societate britanică, iar atât jocul, cât și echipamentele fuseseră comercializate în mod legal în Regatul Unit. Jocul a fost interzis în Germania din rațiuni de nerespectare a unor valori fundamentale, precum demnitatea umană. CJUE a constatat că restricția impusă de autoritățile germane nu era în contradicție cu legislația UE, deoarece fusese justificată corespunzător pe temeiuri de ordine publică.

Cel mai recent proces de revizuire a legislației UE privind protecția consumatorilor a condus la adoptarea [Directivei 2011/83/UE privind drepturile consumatorilor \(DDC\)](#), care vizează armonizarea deplină a legislațiilor naționale privind vânzarea la distanță și contractele negociate în afara spațiilor comerciale, precum și alte tipuri de contracte încheiate cu consumatorii⁶⁵⁴. Scopul directivei este de a menține echilibrul corect între un nivel ridicat de protecție a consumatorilor și competitivitatea întreprinderilor. În conformitate cu articolul 3 alineatul (3) litera (a), DDC nu se aplică contractelor de prestare a unor servicii sociale, printre care cele de cazare socială, de îngrijire a copiilor și de susținere a familiilor și a persoanelor aflate permanent sau temporar în nevoie, inclusiv cele de îngrijire pe termen lung. Serviciile sociale cuprind servicii pentru copii și tineri, servicii de asistență pentru familii, familii monoparentale și persoane mai în vârstă, precum și servicii pentru migranți. DDC acordă atenție în mod specific informării precontractuale. DDC își fundamentează „cerințele în materie de informare” pe presupuziția că dacă consumatorii, inclusiv copiii, primesc informații corespunzătoare, ei vor putea lua în considerare toate aspectele

653 CJUE, C-36/02, *Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH împotriva Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn*, 14 octombrie 2004.

654 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), [Directiva 2011/83/UE din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor](#), de modificare a [Directivei 93/13/CEE a Consiliului](#) și a [Directivei 1999/44/CE](#), JO 2011 L 304/64.

relevante și vor putea face alegeri în cunoștință de cauză. În temeiul [Directivei \(UE\) 2019/882 privind cerințele de accesibilitate aplicabile produselor și serviciilor](#), aceste cerințe se aplică și consumatorilor minori⁶⁵⁵.

10.2.2. Practicile comerciale neloiale care vizează copiii

În [dreptul UE](#), [Directiva 2005/29/CE](#) privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori⁶⁵⁶ vizează toate tipurile de tranzacții comerciale dintre întreprinderi și consumatori (indiferent dacă sunt efectuate prin mijloace electronice sau nu și indiferent dacă se referă la bunuri sau la servicii). În cadrul acestei directive, copiii sunt incluși în categoria „consumatorilor vulnerabili” [articolul 5 alineatul (3)]. Deciziile comerciale nu pot fi luate ca urmare a hărțuirii, constrângerii, a influenței nejustificate sau a informației înșelătoare, iar consumatorii copii au dreptul de a alege în mod liber. Directiva interzice orice activitate de comercializare și publicitate care creează confuzie cu alte produse sau mărci comerciale ale unui concurent și impune ca toate informațiile destinate consumatorilor să fie furnizate într-o manieră clară și inteligibilă și într-un moment adecvat (articolele 6 și 7).

Comitetul de Miniștri al CoE a emis *Orientări pentru respectarea, protecția și realizarea drepturilor copilului în mediul digital*. Pe baza acestora, statele ar trebui să ia măsuri pentru a se asigura că aceștia sunt protejați împotriva exploatarea comercială în mediul digital, inclusiv a expunerii la forme de publicitate și de marketing neadecvate vârstei copiilor. Aceasta include asigurarea faptului că întreprinderile comerciale nu se angajează în practici comerciale neloiale adresate copiilor, cerința ca publicitatea și marketingul digital adresate copiilor să fie clar diferențiate pentru aceștia ca atare și cerința ca toate părțile interesate relevante să limiteze prelucrarea datelor cu caracter personal ale copiilor în scopuri comerciale⁶⁵⁷.

655 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2019), [Directiva 2019/882/UE din 17 aprilie 2019 privind cerințele de accesibilitate aplicabile produselor și serviciilor](#), JO 2019 L 151/70.

656 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2005), [Directiva 2005/29/CE din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori și de modificare a Directivei 84/450/CEE a Consiliului, a Directivelor 97/7/CE, 98/27/CE și 2002/65/CE și a Regulamentului \(CE\) nr. 2006/2004 al Parlamentului European și al Consiliului](#), JO 2005 L 149/22.

657 Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2018), [Orientările pentru respectarea, protecția și realizarea drepturilor copilului în mediul digital](#), *Recomandarea CM/Rec(2018)7*.

10.2.3. Siguranța produselor

În dreptul UE, există un cadru cuprinzător care garantează că numai produsele sigure și care respectă cerințele ajung să fie comercializate. În special, [Directiva 2001/95/CE privind siguranța generală a produselor](#) acordă o atenție specială siguranței copiilor, incluzându-i în categoria consumatorilor care pot fi deosebit de vulnerabili la riscurile pe care le prezintă produsele respective (considerentul 8 din directivă). Prin urmare, este nevoie de o evaluare a siguranței produselor care să ia în considerare toate aspectele relevante, îndeosebi categoriile de consumatori cărora li se adresează produsul. Comisia Europeană a publicat o propunere pentru un nou regulament general privind siguranța produselor⁶⁵⁸.

[Directiva 87/357/CEE a Consiliului](#) este o directivă specifică în materie de siguranța produselor, care privește apropierea legislațiilor statelor membre referitoare la produsele care, nefiind ceea ce par a fi, pot pune în pericol sănătatea sau siguranța consumatorilor⁶⁵⁹. Directiva interzice comercializarea, importul și fabricarea de produse care pot fi confundate cu produsele alimentare, dar nu sunt comestibile. Statele membre trebuie să efectueze controale pentru a preveni comercializarea unor astfel de produse. Dacă un stat membru interzice un produs în temeiul directivei, el trebuie să informeze Comisia și să furnizeze detalii în vederea informării celorlalte state membre. Problematika siguranței jucăriilor este abordată mai detaliat în [secțiunea 10.2.6](#) de mai jos.

Orientările Comitetului de Miniștri al CoE [pentru respectarea, protecția și realizarea drepturilor copilului în mediul digital](#) prevăd că statele ar trebui să promoveze și să încurajeze întreprinderile să implementeze siguranța și protejarea vieții private din faza de proiectare în caracteristicile și funcționalitățile produselor și serviciilor destinate sau utilizate de copii⁶⁶⁰.

658 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2021), [Propunere de regulament privind siguranța generală a produselor](#), de modificare a Regulamentului (UE) nr. 1025/2012 al Parlamentului European și al Consiliului și de abrogare a Directivei 87/357/CEE a Consiliului și a Directivei 2001/95/CE a Parlamentului European și a Consiliului, COM(2021)346 final, 30 iunie 2021.

659 UE, Consiliul Uniunii Europene, [Directiva 87/357/CEE din 25 iunie 1987 privind apropierea legislațiilor statelor membre referitoare la produsele care, nefiind ceea ce par a fi, pot pune în pericol sănătatea sau siguranța consumatorilor](#), JO 1987 L 192/49.

660 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2018), [Orientările pentru respectarea, protejarea și exercitarea drepturilor copilului în mediul digital, Recomandarea CM/Rec\(2018\)7](#), punctul 54.

10.2.4. Studiile clinice intervenționale cu participarea copiilor

În dreptul UE, [Regulamentul \(UE\) nr. 536/2014](#) privind studiile clinice intervenționale cu medicamente de uz uman include dispoziții specifice referitoare la copii, aceștia fiind incluși în categoria populațiilor vulnerabile [articolul 10 alineatul (1)]⁶⁶¹. Regulamentul impune o examinare amănunțită a cererilor de autorizare a unui studiu clinic intervențional care presupune participarea copiilor. Consimțământul de participare la un studiu clinic trebuie acordat de către reprezentantul legal al copilului și de către copil, dacă acesta este capabil să își formeze o opinie [articolul 29 alineatele (1) și (8)]. Regulamentul stabilește condiții specifice pentru a asigura desfășurarea studiilor clinice intervenționale pe copii în condiții de siguranță și pentru a garanta obținerea consimțământului lor în deplină cunoștință de cauză (articolul 32). Aceste condiții sunt următoarele: să nu fie acordate stimulente subiectului în afara compensațiilor pentru cheltuielile și pierderile de venituri direct legate de participarea la studiul clinic intervențional; studiul clinic intervențional are drept scop investigarea tratamentelor pentru o afecțiune care afectează doar copiii; în plus, există temeuri științifice care permit să se preconizeze că participarea la studiul clinic intervențional va produce: un beneficiu direct pentru minorul în cauză, care depășește riscurile și inconveniențele implicate sau anumite beneficii pentru populația reprezentată de minorul în cauză și că respectivul studiu clinic intervențional va implica doar riscuri și inconveniente minime pentru minorul în cauză în comparație cu tratamentul standard al afecțiunii minorului. Incluziunea în studii clinice intervenționale a copiilor fără obținerea în prealabil a consimțământului lor sau a consimțământului reprezentantului legal al acestora [articolul 35 alineatul (1)] este permisă numai în situații de urgență.

În dreptul CoE, articolul 17 din [Convenția privind drepturile omului și biomedicina](#) conține principii similare⁶⁶², la fel și capitolul V din [Protocolul adițional referitor la cercetarea biomedicală](#)⁶⁶³.

661 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2014), [Regulamentul \(UE\) nr. 536/2014 din 16 aprilie 2014 privind studiile clinice intervenționale cu medicamente de uz uman](#), JO 2014 L 158/1.

662 Consiliul Europei (1999), [Convenția pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei: Convenția privind drepturile omului și biomedicina](#) (Convenția de la Oviedo), nr. 164, 1 decembrie 1999.

663 Consiliul Europei (2007), [Protocolul adițional la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și biomedicină referitor la cercetarea biomedicală](#), nr. 195, 1 septembrie 2007.

10.2.5. Alimentele destinate sugariilor și copiilor de vârstă mică

În dreptul UE, Regulamentul (UE) nr. 609/2013 privind alimentele destinate sugariilor și copiilor de vârstă mică, alimentele destinate unor scopuri medicale speciale și înlocuitorii unei diete totale pentru controlul greutateii se axează pe compoziția nutrițională și siguranța alimentelor fabricate special pentru sugari și pentru copiii cu vârstă mai mică de trei ani⁶⁶⁴. Regulamentul reglementează introducerea pe piață a produselor, informațiile necesare privind compoziția produselor alimentare, cerințele pentru formulele de început și băuturile pe bază de lapte pentru copiii de vârstă mică etc. De asemenea, regulamentul stabilește definiții pentru formulele de început și formulele de continuare, preparatele pe bază de cereale și alimentele pentru copii, alimentele destinate unor scopuri medicale speciale și înlocuitorii unei diete totale pentru controlul greutateii.

10.2.6. Siguranța jucăriilor

În dreptul UE, Directiva 2009/48/CE⁶⁶⁵ definește la articolul 2 jucăriile ca fiind „produse concepute sau destinate, în mod exclusiv sau neexclusiv, utilizării pentru joacă de către copiii cu o vârstă mai mică de 14 ani”⁶⁶⁶. Anexa I prezintă o listă neexhaustivă de produse care nu sunt considerate jucării în sensul directivei, dar care ar putea cauza confuzie. Articolul 2 alineatul (2) enumeră, de asemenea, o serie de jucării care sunt excluse din domeniul de aplicare al directivei. În plus, directiva consolidează standardele de sănătate și siguranță prin limitarea cantității anumitor substanțe chimice pe care le pot conține materialele utilizate pentru fabricarea jucăriilor (articolul 10)⁶⁶⁷.

664 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2014), Regulamentul (UE) nr. 609/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 iunie 2013 privind alimentele destinate sugariilor și copiilor de vârstă mică, alimentele destinate unor scopuri medicale speciale și înlocuitorii unei diete totale pentru controlul greutateii și de abrogare a Directivei 92/52/CEE a Consiliului, a Directivelor 96/8/CE, 1999/21/CE, 2006/125/CE și 2006/141/CE ale Comisiei, a Directivei 2009/39/CE a Parlamentului European și a Consiliului și a Regulamentelor (CE) nr. 41/2009 și (CE) nr. 953/2009 ale Comisiei, JO 2013 L 181/35.

665 Uniunea Europeană (2009), Directiva 2009/48/CE din 18 iunie 2009 privind siguranța jucăriilor, JO 2009 L 170.

666 *Ibid.*, articolul 2 alineatul (1).

667 De asemenea, Comisia Europeană a încheiat „acorduri voluntare” cu fabricanții/comercianții europeni de jucării cu scopul îmbunătățirii siguranței jucăriilor. Pentru informații suplimentare, vezi [pagina web a Comisiei privind acest subiect](#).

10.2.7. Copiii și publicitatea

În dreptul UE, **Directiva serviciilor mass-media audiovizuale**⁶⁶⁸, revizuită în 2018, reglementează volumul, calitatea și conținutul practicilor de marketing la care pot fi expuși copiii, reglementând durata mesajelor publicitare (articolele 20, 24 și 27). Directiva interzice practica plasării de produse în cadrul programelor pentru copii (articolul 11) și autorizează statele membre să interzică prezentarea unei sigle de sponsorizare în timpul programelor pentru copii [articolul 10 alineatul (4)]. Revizuirea directivei din 2018 a extins aceste norme privind serviciile audiovizuale la platformele de partajare a materialelor video, cum ar fi YouTube și altele.

În dreptul CoE, **Convenția europeană privind televiziunea transfrontieră**⁶⁶⁹ a fost primul tratat internațional care a stabilit un cadru legal pentru libera circulație a programelor de televiziune transfrontiere în Europa. Convenția protejează în special copiii și tinerii [articolul 7 alineatul (2)], interzicând, de exemplu transmiterea de materiale pornografice și violente și de programe care incită la ură rasială. Aceasta stabilește standarde în materie de publicitate și reglementează momentul difuzării publicității și pauzele publicitare. Orientările Comitetului de Miniștri privind drepturile copilului în mediul digital invită statele să se asigure că copiii sunt protejați împotriva exploatării comerciale în mediul digital, inclusiv a expunerii la forme de publicitate și de marketing neadecvate vârstei lor⁶⁷⁰.

668 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2018), *Directiva 2018/1808/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 14 noiembrie 2018 privind coordonarea anumitor dispoziții stabilite prin acte cu putere de lege sau acte administrative în cadrul statelor membre cu privire la furnizarea de servicii mass-media audiovizuale* (Directiva serviciilor mass-media audiovizuale), JO 2018 L 303.

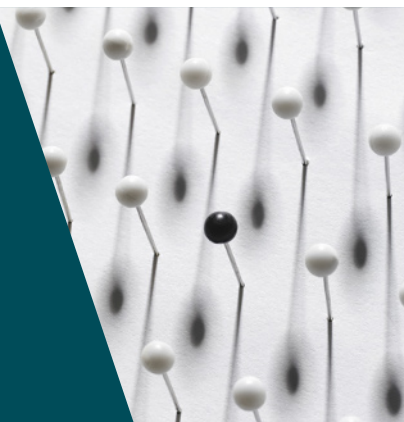
669 Consiliul Europei (2002), *Convenția europeană privind televiziunea transfrontieră*, CETS nr. 132, 5 mai 1989. Modificată potrivit dispozițiilor *protocoului*, CETS nr. 171, 2002.

670 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2018), *Orientările pentru respectarea, protecția și realizarea drepturilor copilului în mediul digital*, Recomandarea CM/Rec(2018)7, punctul 57.

11

Drepturile copiilor în procedurile penale și în procedurile alternative (nejudiciare)

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Carta, articolul 47 (dreptul la o cale de atac eficientă și la un proces echitabil), articolul 48 (prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare) și articolul 49 (princiipiile legalității și proporționalității infracțiunilor și pedepselor)</p> <p>Directiva privind dreptul la interpretare și traducere (2010/64/UE)</p> <p>Directiva privind dreptul la informare (2012/13/UE)</p> <p>Directiva privind dreptul de a avea acces la un avocat (2013/48/UE)</p> <p>Directiva privind garanțiile procedurale (2016/800)</p>	<p>Garanțiile unui proces echitabil</p>	<p>Convenția, articolul 6 (proces echitabil)</p> <p>CSE, articolul 17</p> <p>Convenția de la Lanzarote</p> <p>CEDO, <i>T. împotriva Regatului Unit (MC)</i>, nr. 24724/94, 1999 (copii în instanță)</p> <p>CEDO, <i>Panovits împotriva Ciprului</i>, nr. 4268/04, 2008 (accesul la un avocat)</p>
<p>Carta, articolul 4 (interzicerea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante) și articolul 6 (dreptul la libertate)</p> <p>Directiva privind garanțiile procedurale (2016/800)</p>	<p>Detenția</p>	<p>Convenția, articolul 3 (interzicerea torturii și a tratamentelor inumane sau degradante) și articolul 5 (dreptul la libertate)</p> <p>CSE, articolul 17</p> <p>Convenția europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante</p> <p>CEDO, <i>Nart împotriva Turciei</i>, nr. 20817/04, 2008 (arest preventiv)</p>

UE	Subiecte abordate	CoE
		<p>CEDO, <i>Blokhin împotriva Rusiei</i>, nr. 47152/06, 2016</p> <p>CEDO, <i>Bouamar împotriva Belgiei</i>, nr. 9106/80, 1988 (detenției în scopul educării sub supraveghere)</p> <p>CEDO, <i>D.G. împotriva Irlandei</i>, nr. 39474/98, 2002 (detenție în scopul educării sub supraveghere)</p> <p>CEDO, <i>Güveç împotriva Turciei</i>, nr. 70337/01, 2009 (condiții de detenție)</p> <p>CEDO, <i>Çoşelav împotriva Turciei</i>, nr. 1413/07, 2012</p>
<p>Directiva privind drepturile victimelor criminalității (2012/29/UE)</p> <p>Directiva privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor (2011/93/UE)</p> <p>Directiva privind combaterea traficului de persoane (2011/36/UE)</p> <p>CJUE, C-105/03, <i>Proces penal împotriva Maria Pupino</i>, 2005 (statutul martorilor copii în instanță)</p>	<p>Copiii martori și victime</p>	<p>Convenția, articolul 3 (interzicerea torturii și a tratamentelor inumane și degradante) și articolul 8 (viața privată)</p> <p>Convenția de la Lanzarote, articolul 31</p> <p>CEDO, <i>Kovač împotriva Croației</i>, nr. 503/05, 2007 (copil martor)</p> <p>CEDO, <i>S.N. împotriva Suediei</i>, nr. 34209/96, 2002 (copil martor)</p> <p>CEDO, <i>R.R. și alții împotriva Ungariei</i>, nr. 19400/11 și nr. 36037/17, 2021 (excluderea familiei din programul de protecție a martorilor)</p> <p>CEDO, <i>X și alții împotriva Bulgariei</i>, nr. 22457/16, 2021 (copii martori și victime)</p>

Drepturile copiilor în contextul procedurilor de justiție juvenilă privesc copiii puși sub acuzare, urmăriți penal sau condamnați pentru săvârșirea de infracțiuni, precum și copiii care participă la proceduri judiciare în calitate de victime și/sau de martori. Statutul copiilor în contextul justiției juvenile este reglementat de prevederile generale privind drepturile omului, relevante atât în cazul adulților, cât și al copiilor.

Capitolul de față prezintă o imagine de ansamblu asupra normelor europene relevante în cazul copiilor implicați în proceduri judiciare și alternative. Capitolul

abordează aspecte precum garantarea unui proces echitabil, inclusiv participarea efectivă a unui avocat și accesul la serviciile acestuia, drepturile tinerilor delincvenți plasați în detenție, inclusiv arestul preventiv (garanții procedurale și de fond), condițiile de detenție și protecția împotriva relexor tratamentelor, precum și protecția copiilor cu calitatea de martori sau de victime. Aspectele care țin de protecție prezintă o relevanță specială în procedurile alternative necontencioase, care ar trebui utilizate ori de câte ori acestea servesc, în cea mai bună manieră posibilă, interesului superior al copilului⁶⁷¹. În cazul copiilor, obiectivele justiției penale, precum integrarea socială, educația și prevenirea recidivei, constituie principii fundamentale importante⁶⁷².

11.1. Garanțiile unui proces echitabil

Aspecte esențiale

- În cadrul procedurilor penale, copiii au dreptul la un tratament corect și adecvat interesului lor.
- Procedurile judiciare ar trebui să fie adaptate la nevoile copiilor, pentru a se asigura participarea lor efectivă la acestea.
- Copiii beneficiază de dreptul a avea un avocat încă din fazele preliminare ale procedurilor penale și încă de la primul interogatoriu la care sunt supuși de către poliție.

Dreptul la un proces echitabil constituie pilonul central al unei societăți democratice. Copiii suspecțai sau acuzați de comiterea unei infracțiuni au dreptul la un proces echitabil și beneficiază de aceleași garanții ca orice altă persoană aflată în conflict cu legea. Garanțiile unui proces echitabil se aplică de la primul interogatoriu la care este supus copilul și sunt menținute pe tot parcursul procesului. Pe de altă parte, copiii aflați în conflict cu legea sunt deosebit de vulnerabili, având nevoie așadar de protecție suplimentară. Organismele europene au elaborat cerințe specifice pentru a asigura un răspuns efectiv la nevoile acestor copii.

671 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2010), *Orientările le privind justiția în interesul copilului*, 17 noiembrie 2010, punctul 24.

672 Vezi și FRA și CEDO (2016), *Manual de drept european privind accesul la justiție*, 22 iunie 2016.

În dreptul UE, o serie de dispoziții ale **Cartei** stabilesc drepturi de bază privind accesul la justiție care susțin garantarea unui proces echitabil atât pentru adulți, cât și pentru copii. Articolul 47 se referă în mod specific la dreptul la o cale de atac eficientă și la un proces echitabil, stabilind cerințe extrem de relevante în cazul copiilor, precum cele referitoare la dreptul la un proces echitabil, public și într-un termen rezonabil, precum și dreptul de a fi apărați, reprezentați și consiliați și de a li se acorda asistență juridică. În mod similar, principiile legalității și proporționalității infracțiunilor și pedepselor, enunțate la articolul 49, prezintă o relevanță specială în cazul copiilor. De asemenea, o serie de directive ale UE stabilesc garanții ale unui proces echitabil în procedurile penale: **Directiva privind dreptul la interpretare și traducere**⁶⁷³, **Directiva privind dreptul la informare**⁶⁷⁴ și **Directiva privind dreptul de a avea acces la un avocat**⁶⁷⁵. Primele două dintre ele nu cuprind garanții specifice copiilor, deși Directiva privind dreptul la informare cuprinde dispoziții care se referă, în general, la persoanele vulnerabile suspectate sau acuzate. Prevederile referitoare la copii ale Directivei privind dreptul de a avea acces la un avocat sunt analizate în **secțiunea 11.1.2**.

La punerea în aplicare a dispozițiilor directivelor UE, chiar în lipsa unor prevederi specifice referitoare la copii, statele membre trebuie să respecte Carta. Prin urmare, principiilor precum interesul superior al copilului, consacrat la articolul 24, trebuie să li se acorde importanța cuvenită în cauzele în care copiii fac obiectul oricăror prevederi enunțate în directivele menționate. Până în prezent, CJUE nu a avut ocazia să se pronunțe în cauze referitoare la interpretarea articolului 24 din Cartă, coroborat cu una dintre aceste directive⁶⁷⁶.

Directiva privind garanțiile procedurale stabilește, pentru prima dată la nivelul UE, garanții procedurale specifice pentru copiii acuzați sau suspectați de comiterea unei infracțiuni. Acesta prevede dreptul la o evaluare individuală (articolul 7)

673 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2010), **Directiva 2010/64/UE din 20 octombrie 2010 privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale**, JO 2010 L 280/1.

674 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2012), **Directiva 2012/13/UE din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale**, JO 2012 L 142/1.

675 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2013), **Directiva 2013/48/UE din 22 octombrie 2013 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate**, JO 2013 L 294/1.

676 CJUE s-a pronunțat pe marginea interpretării articolului 24 în cauze legate de răpiri internaționale de copii (vezi **secțiunea 5.4**).

pentru a evalua personalitatea și circumstanțele socioeconomice, familiale și personale ale copilului, cu participarea deplină a copilului. Statele membre ar putea utiliza evaluarea individuală atunci când stabilesc măsuri pentru copil sau atunci când iau orice decizie în cadrul procedurilor penale, inclusiv atunci când pronunță o sentință. De asemenea, este necesar ca copiii să beneficieze de informații prompte cu privire la drepturile lor, de asistența părinților (sau a altor persoane adecvate) și de interogare în spatele ușilor închise⁶⁷⁷. În plus, copiii privați de libertate ar trebui să aibă dreptul să primească educație, orientare și formare corespunzătoare, să beneficieze de îngrijiri medicale și să fie deținuți separat de adulți⁶⁷⁸.

În dreptul CoE, în **Convenție**, garanțiile unui proces echitabil se regăsesc la articolul 6, care generează cea mai vastă colecție de jurisprudență a CEDO. Articolul 6 alineatul (1) din Convenție enunță în mod explicit o serie de garanții ale unui proces echitabil: dreptul la judecarea cauzei și la pronunțarea sentinței în mod echitabil, în mod public (cu excepțiile impuse, printre altele, de interesele minorilor); dreptul la judecarea cauzei în termen rezonabil; dreptul la judecarea cauzei de către o instanță independentă și imparțială⁶⁷⁹ și dreptul la judecarea cauzei de către o instanță instituită de lege. Inerent noțiunii de proces echitabil, CEDO a elaborat o serie de garanții: egalitatea armelor și procedura contradictorie, dreptul de a se abține de la declarații, accesul la un avocat, participarea efectivă, prezența la audieri și deciziile motivate.

Orice persoană este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită [articolul 6 alineatul (2) din Convenție]. În plus, orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni trebuie să dispună de următoarele drepturi minime: să fie informată, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege, despre acuzațiile care i se aduc [articolul 6 alineatul (3) litera (a) din Convenție]; să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale [articolul 6 alineatul (3) litera (b) din Convenție]; să fie asistată de un

677 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2016), *Directiva (UE) 2016/800 a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2016 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale*, JO 2016 L 132/1.

678 Vezi și **secțiunea 11.2**. De asemenea, relevant pentru protecția copilului: UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2016), *Directiva (UE) 2016/1919 din 26 octombrie 2016 privind asistența juridică gratuită pentru persoanele suspectate și persoanele acuzate în cadrul procedurilor penale și pentru persoanele căutate în cadrul procedurilor privind mandatul european de arestare*, JO 2016 L 297.

679 CEDO, *Nortier împotriva Țărilor de Jos*, nr. 13924/88, 24 august 1993; CEDO, *Adamkiewicz împotriva Poloniei*, nr. 54729/00, 2 martie 2010.

apărător ales de ea [articolul 6 alineatul (3) litera (c) din Convenție]; să audieze sau să solicite audierea martorilor acuzării [articolul 6 alineatul (3) litera (d) din Convenție], precum și dreptul să fie asistată gratuit de un interpret [articolul 6 alineatul (3) litera (e) din Convenție]. Aceste garanții sunt valabile deopotrivă pentru adulți și copii, însă dreptul de participare efectivă, precum și dreptul de acces la un avocat, constituie în principal aspectele care au generat jurisprudență specifică acestora. Prin urmare, aceste două garanții specifice ale unui proces echitabil sunt analizate mai în detaliu în acest capitol⁶⁸⁰.

Articolul 17 din CSE protejează în mod specific exercitarea efectivă a dreptului mamelor și al copiilor la protecție socială și economică și prevede că statele părți vor lua toate măsurile adecvate și necesare în acest scop, inclusiv înființarea sau menținerea unor instituții sau servicii adecvate. În jurisprudența sa, CEDS a constatat o încălcare a articolului 17 pe baza a două motive: în primul rând, statul trebuie să asigure asistență juridică obligatorie copiilor care încă nu au atins vârsta răspunderii penale în etapa anterioară judecării cauzei; în al doilea rând, recurgerea la alte proceduri decât cele judiciare (alternative la proceduri, cum ar fi medierea sau încetarea condiționată ori retragerea procedurilor penale) ar trebui să fie modalitatea preferată de abordare a cauzelor implicând copii în majoritatea cazurilor. Opțiunile alternative ar trebui să fie disponibile cât mai curând posibil după intrarea în contact cu sistemul, înainte de începerea unui proces și pe parcursul întregii proceduri. Principiul se aplică într-o măsură și mai mare când copiii care nu au împlinit vârsta răspunderii penale pot fi încă supuși sistemului de justiție juvenilă⁶⁸¹.

O mare importanță pentru copiii suspecți sau acuzați o au *Orientările CoE privind justiția în interesul copilului*⁶⁸². Deși aceste orientări nu au caracter obligatoriu, ele reprezintă totuși o etapă preliminară a demersului de garantare a faptului că procedurile judiciare, inclusiv cele care fac parte din sistemul de justiție penală, țin cont de nevoile specifice ale copiilor. Orientările sunt elaborate pe baza jurisprudenței CEDO existente și a altor standarde juridice europene și internaționale, precum CDC a ONU și reprezintă un instrument juridic util pentru profesioniștii care se ocupă de cauzele implicând copii. Potrivit

680 Vezi și Consiliul European (2007), *Convenția pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale*, CETS nr. 201, 25 octombrie 2007, capitolul VII.

681 CEDS, *International Commission of Jurists (ICJ) împotriva Republicii Cehe*, plângerea nr. 148/2017, 20 octombrie 2020.

682 Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2010), *Orientările privind justiția în interesul copilului*, 17 noiembrie 2010.

secțiunii I punctul (1), orientările se aplică copiilor în cadrul procedurilor judiciare (penale sau nepenale), precum și în cadrul alternativelor la aceste proceduri. Următoarele secțiuni prezintă o importanță specială pentru copiii implicați în proceduri penale: dreptul ca informațiile privind orice acuzații aduse împotriva copilului să fie comunicate atât copilului, cât și părinților, astfel încât aceștia să înțeleagă acuzația exactă (secțiunea IV.A.1.5), dreptul de a fi audiți numai în prezența unui avocat sau a părinților ori a unei persoane de încredere [secțiunea C punctul (30)], dreptul de a beneficia de principiul celerității [secțiunea D punctul (4)], precum și dreptul de a beneficia de interogatorii sau audieri adaptate copilului [secțiunea D punctul (5)].

În dreptul internațional, articolul 40 din CDC recunoaște oricărui copil suspectat, acuzat sau cu privire la care s-a dovedit că a încălcat a legea penală dreptul la un tratament corect și care să țină seama de vârsta sa. Potrivit aceluiași articol, obiectivul fundamental al justiției juvenile este acela de a reintegra copiii în societate, acolo unde ei își pot asuma un rol constructiv. Articolul 40 alineatul (2) din CDC recunoaște dreptul copiilor la un proces echitabil și faptul că aceștia trebuie să beneficieze de o serie de drepturi suplimentare, inclusiv dreptul de a fi asistați de părinți, dreptul la o cale de atac și dreptul la respectarea deplină a vieții private în toate fazele procedurii.

Alte instrumente juridice au dezvoltat principiile CDC referitoare la un proces echitabil și la dreptul de a fi tratat într-o manieră adaptată copilului, inclusiv recurgerea la privarea de libertate ca măsură de ultimă instanță și pentru cea mai scurtă perioadă adecvată [vezi articolul 37 litera (b) din CDC], cum ar fi [Standardul minim de reguli ONU pentru administrarea justiției juvenile](#) (Regulile de la Beijing)⁶⁸³, [Principiile ONU pentru prevenirea delincvenței juvenile](#) (Principiile directe de la Riyadh)⁶⁸⁴ și [Regulile ONU pentru protejarea minorilor lipsiți de libertate](#) (Regulile Havana)⁶⁸⁵. Regulile de la Beijing oferă orientări detaliate privind punerea în aplicare a cerințelor privind procesul echitabil și tratamentul specific copiilor, enunțate la articolul 40 din CDC, inclusiv scopurile justiției juvenile, protejarea vieții private, anchetarea și urmărirea penală, arestul preventiv, judecarea și actul de decizie, precum și plasarea sau neplasarea într-o

683 Organizația Națiunilor Unite, Adunarea Generală (AG) (1985), [Standardul minim de reguli ONU pentru administrarea justiției juvenile](#), doc. ONU Rezoluția AG nr. 40/33, 19 noiembrie 1985.

684 Organizația Națiunilor Unite, GA (1990), [Principiile ONU pentru prevenirea delincvenței juvenile](#), doc. ONU Rezoluția AG nr. 45/112, 14 decembrie 1990.

685 Organizația Națiunilor Unite, GA (1990), [Regulile ONU pentru protejarea minorilor lipsiți de libertate](#), doc. ONU Rezoluția AG nr. 45/113, 14 decembrie 1990.

instituție. Regulile Havana vizează tratamentul minorilor privați de libertate și cuprind norme privind definirea privării de libertate, custodia poliției și arestul preventiv, condițiile din centrele pentru minori, proceduri disciplinare, metode de verificare și utilizarea forței sau a constrângerii, mecanisme de formulare a plângerilor, mecanisme de inspectare și monitorizare, precum și reintegrarea minorilor. În sfârșit, Principiile directe de la Riyadh furnizează îndrumări detaliate privind politicile menite să prevină delincvența juvenilă.

Comitetul ONU pentru drepturile copilului a emis [Comentariul general \(nr. 10\)](#) privind copiii și justiția juvenilă, care oferă orientări detaliate referitoare la interpretarea și punerea în aplicare a CDC în ceea ce privește justiția juvenilă⁶⁸⁶. Documentul abordează principii fundamentale ale justiției juvenile, inclusiv dreptul la participare efectivă ca parte a dreptului la un proces echitabil (pentru detalii suplimentare, vezi [secțiunea 11.1.1](#)), recurgerea la privarea de libertate ca măsură de ultimă instanță și pentru cea mai scurtă perioadă adecvată, utilizarea mijloacelor alternative și prevenirea delincvenței juvenile, includerea principiului interesului superior al copilului și a principiului nediscriminării în sistemul justiției juvenile, precum și limitele de vârstă. În [Comentariul general \(nr. 24\) privind drepturile copiilor în sistemul de justiție pentru copii](#), Comitetul ONU pentru drepturile copilului recomandă stabilirea vârstei minime a răspunderii penale la 14 ani sau, de preferință, mai mare⁶⁸⁷. De asemenea, recomandă ca tuturor copiilor să li se garanteze dreptul de a fi judecați în contextul justiției juvenile și interzice transferarea celor cu vârste de 16 și 17 ani în sistemul penal al adulților, în cazul infracțiunilor grave⁶⁸⁸. Există și alte comentarii generale ale Comitetului CDC la fel de relevante pentru justiția juvenilă, precum cel privind dreptul de a fi ascultat⁶⁸⁹, care este

686 Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2007), *Comentariul general nr. 10 privind drepturile copilului în justiția juvenilă*, CRC/C/GC/07, 25 aprilie 2007; Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2016), *General Comment No. 19 on public budgeting for the realization of children's rights (Comentariul general nr. 19 privind stabilirea bugetului public pentru respectarea drepturilor copiilor)*, CRC/C/GC/19, 20 iulie 2016.

687 Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2019), *Comentariul general nr. 24 (2019) privind drepturile copiilor în sistemul de justiție pentru copii*, CRC/C/GC/24, 18 septembrie 2019, secțiunea C.

688 *Ibid.*

689 Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (CDC) (2009), *Comentariul general nr. 12 (2009) privind dreptul copilului de a fi ascultat*, CRC/C/GC/12, 1 iulie 2009.

legat de dreptul de participare efectivă la procedurile judiciare și cel privind protecția împotriva tuturor formelor de violență⁶⁹⁰.

11.1.1. Participarea efectivă

În dreptul UE, articolul 47 din Cartă stabilește o serie de garanții similare celor enunțate la articolul 6 din Convenție, printre care dreptul la un proces echitabil, public și într-un termen rezonabil, în fața unei instanțe judecătorești independente și imparțiale, dreptul la reprezentare juridică și dreptul la o cale de atac eficientă. Directiva privind garanțiile procedurale, cu referire la copiii suspecți sau acuzați în cadrul unor proceduri penale include dreptul la participare efectivă, inclusiv la evaluarea individuală, precum și dreptul la reprezentare juridică⁶⁹¹.

În dreptul CoE, CEDO a elaborat, în temeiul articolului 6 din Convenție, cerințe specifice pentru garantarea participării efective a copiilor la procesele penale. Ca regulă generală, în cadrul procedurilor trebuie garantat faptul că se ține seama de vârsta, de maturitatea și de capacitățile emoționale ale copilului⁶⁹². Exemple concrete ale cerinței de „participare efectivă” cuprind prezența copilului pe durata audierilor, desfășurarea acestora cu ușile închise, limitarea publicității, garantarea faptului că copilul înțelege implicațiile procedurilor, precum și limitarea nivelului de formalitate în ședințele de judecată. Până în prezent, CEDO nu a susținut că stabilirea unei vârste prea mici pentru răspunderea penală ar constitui în sine o încălcare a articolului 6 din Convenție. La stabilirea măsurii în care copilul a putut participa efectiv la procedurile la nivel național, CEDO studiază circumstanțele concrete ale fiecărei cauze în parte.

Exemplu: Cauza *T. împotriva Regatului Unit*⁶⁹³ se referă la uciderea unui copil în vârstă de doi ani de către doi copii în vârstă de zece ani. Cei doi au fost supuși unui proces public extrem de mediatizat. Procedura instanței naționale a fost parțial modificată, în sensul că ședințele au avut o durată

690 Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2011), *Comentariul general nr. 13 (2011) privind dreptul copilului la protecție împotriva oricărei forme de violență*, CRC/C/GC/13, 18 aprilie 2011.

691 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2016), *Directiva (UE) 2016/800 din 11 mai 2016 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale*, JO 2016 L 132/1.

692 CEDO, *T. împotriva Regatului Unit (MC)*, nr. 24724/94, 16 decembrie 1999, punctul 61.

693 CEDO, *T. împotriva Regatului Unit (MC)*, nr. 24724/94, 16 decembrie 1999.

redușă, părinții reclamantului au putut sta în apropierea acestuia în timpul procesului, era disponibil un loc de joacă pentru pauzele din cadrul ședinței etc. Cu toate acestea, reclamantul și celălalt acuzat au fost judecați într-un tribunal pentru adulți, păstrându-se majoritatea rigorilor unui proces penal. CEDO a constatat că reclamantul nu putuse participa în mod efectiv la proceduri din cauza publicității ședințelor de judecată și a mediatizării intense, precum și din cauza capacității sale limitate de a le da instrucțiuni avocaților săi și de a furniza mărturii adecvate. Prin urmare, i-au fost încălcate drepturile în virtutea articolului 6 din Convenție.

Recunoașterea dreptului la participare efectivă este, de asemenea, elementul central al *Orientărilor CoE privind justiția în interesul copilului*. Justiția în interesul copilului, inclusiv justiția juvenilă, ar trebui să fie „accesibilă, adecvată vârstei copilului, rapidă, diligentă, adaptată la nevoile copilului și concentrată pe drepturile acestuia, respectând drepturile copilului, inclusiv dreptul la un proces echitabil, dreptul de a participa la proceduri și de a le înțelege, dreptul la viață privată și la viața de familie, precum și dreptul la integritate și demnitate”⁶⁹⁴. Documentul oferă orientări specifice privind modul în care ar trebui tratați copiii în contextul justiției juvenile sau al altor proceduri judiciare. Copiii trebuie să aibă acces la justiție și la procedurile judiciare, la consiliere și reprezentare juridică și trebuie să le fie garantat dreptul de a fi ascultați și de a exprima opinii personale; trebuie evitate întârzierile nejustificate, procedurile trebuie organizate într-un mod adaptat copilului (prevădând ce se răsfrânge asupra mediului și a limbajului) și trebuie instituite garanții speciale pentru a obține probe sau declarații din partea copiilor și a reacționa la acestea⁶⁹⁵. **Convenția de la Lanzarote** stipulează că participarea efectivă a copiilor la proceduri trebuie „tratată ca prioritate și se desfășoară fără întârzieri nejustificate”. Aceasta prevede, de asemenea, norme pentru audierea copiilor, care trebuie efectuată fără întârzieri nejustificate, de către profesioniști instruiți în acest scop și în incinte concepute special.

694 Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2010), *Orientările privind justiția în interesul copilului*, 17 noiembrie 2010, punctul II. C.

695 *Ibid.*, secțiunea D.

11.1.2. Accesul la un avocat

În dreptul UE, Directiva privind accesul la un avocat cuprinde referințe directe la copii, în considerentele 52 și 55 din preambul și în articolul 5 alineatele (2)-(4)⁶⁹⁶. În conformitate cu considerentul 55 și articolul 5 alineatul (2), dacă un copil este lipsit de libertate, titularul autorității părintești trebuie informat neîntârziat cu privire la lipsirea de libertate și motivele acesteia, cu excepția cazului în care acest lucru ar fi contrar interesului superior al copilului, situație în care este informat un alt adult adecvat în acest sens. Articolul 3 alineatul (3) prevede că dreptul de a avea acces la un avocat implică dreptul persoanelor suspectate sau acuzate de a avea întrevederi și de a comunica în mod confidențial cu avocatul, inclusiv înaintea primei interogări, precum și dreptul ca un avocat să fie prezent atunci când sunt interogate și la o serie de acțiuni de anchetare sau de strângere de probe. În conformitate cu articolul 6 alineatul (3) din Directiva privind garanțiile procedurale, copiii trebuie asistați de un avocat, începând cu oricare dintre următoarele momente care survine primul: (a) înainte de a fi interogați de poliție sau de o altă autoritate de aplicare a legii sau autoritate judiciară, (b) la desfășurarea unui act de anchetă de către autoritățile de anchetă sau de către alte autorități competente, (c) fără întârzieri nejustificate după privarea de libertate, (d) în cazul în care au fost citați să se înfățișeze în fața unei instanțe competente în materie penală, în timp util înainte ca aceștia să se înfățișeze în fața respectivei instanțe⁶⁹⁷. În cazul în care nu este prezent un avocat, autoritățile competente trebuie să amâne interogarea copilului sau alte acte de anchetă sau de strângere de probe, pentru o perioadă rezonabilă, astfel încât să permită sosirea avocatului, sau desemnarea unui avocat, în cazul în care copilul nu a desemnat un avocat [articolul 6 alineatul (7)].

În dreptul CoE, CEDO consideră accesul la un avocat ca fiind unul dintre elementele fundamentale ale dreptului la un proces echitabil⁶⁹⁸. Persoanele acuzate de comiterea unei infracțiuni au dreptul de acces la un avocat încă

696 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2013), *Directiva 2013/48/UE din 22 octombrie 2013 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind garanțiile europene de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consular e în timpul privării de libertate*, JO 2013 L 294/1.

697 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2016), *Directiva 2016/800/UE din 11 mai 2016 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale*, JO 2016 L 132/1, articolul 6.

698 CEDO, *Salduz împotriva Turciei (MC)*, nr. 36391/02, 27 noiembrie 2008, punctul 51; CEDO, *Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit (MC)*, nr. 50541/08, 13 septembrie 2016; CEDO, *Beuze împotriva Belgiei*, nr. 71409/10, 9 noiembrie 2018.

din fazele inițiale ale anchetei polițienești. Acest drept poate fi restricționat în circumstanțe excepționale, cu condiția ca restricția să nu aducă atingere în mod nejustificat drepturilor acuzatului. Evaluarea CEDO privind accesul efectiv al reclamantului la un avocat este mai exigentă în cauzele în care sunt implicați copii⁶⁹⁹.

Exemplu: În cauza *Panovits împotriva Ciprului*⁷⁰⁰ este vorba despre un minor în vârstă de 17 ani care a fost acuzat de crimă și jaf. El a fost adus la secția de poliție însoțit de tatăl său. Minorul a fost arestat și dus într-o încăpere pentru a fi supus unui interogatoriu, în absența tatălui său ori a unui avocat. În timp ce reclamantul era interogat, tatăl său a fost informat cu privire la dreptul reclamantului de a lua legătura cu un avocat. Câteva minute mai târziu, tatălui i s-a adus la cunoștință că, între timp, fiul său a recunoscut comiterea faptei. CEDO a constatat că, dată fiind vârsta reclamantului, nu se putea considera că acesta este conștient de dreptul său la reprezentare juridică înainte de a face orice fel de declarație. De asemenea, este puțin probabil ca el să fi putut aprecia în mod rezonabil consecințele interogatoriului în absența unui avocat într-o procedură penală de anchetare a unei crime. Deși, aparent, autoritățile erau dispuse oricând să permită ca reclamantul să fie asistat de un avocat dacă li s-ar fi solicitat acest lucru, totuși acestea nu i-au adus la cunoștință reclamantului dreptul de a solicita desemnarea unui avocat din oficiu care să îl asiste gratuit dacă era cazul. Nu exista nicio dovadă că reclamantul sau tatăl acestuia au renunțat în mod expres și inechivoc la dreptul lor la asistență juridică. În consecință, CEDO a constatat încălcarea articolului 6 alineatul (3) litera (c) coroborat cu articolul 6 alineatul (1) din Convenție.

699 CEDO, *Salduz împotriva Turciei* (MC), nr. 36391/02, 27 noiembrie 2008, punctul 60; vezi și CEDS, *International Commission of Jurists (ICJ) împotriva Republicii Cehe*, plângerea nr. 148/2017, 20 octombrie 2020.

700 CEDO, *Panovits împotriva Ciprului*, nr. 4268/04, 11 decembrie 2008.

11.2. Drepturile tinerilor delincvenți în ceea ce privește detenția

Aspecte esențiale

- Copiii pot fi privați de libertate numai ca măsură de ultimă instanță și pe cea mai scurtă o perioadă adecvată, în orice etapă a procedurilor judiciare.
- Dacă sunt plasați în detenție, copiii trebuie tratați într-o manieră adaptată vârstei și în condiții de respectare a demnității lor.
- Copiii ar trebui să fie plasați în detenție separat de adulți.
- Ar trebui să se ia întotdeauna în considerare alternative la detenție.

Orice persoană are dreptul la libertate. Privarea de libertate constituie, așadar, o excepție și cuprinde orice formă de plasament, în baza unui ordin judecătoresc sau administrativ, într-o instituție pe care minorul nu o poate părăsi după bunul său plac⁷⁰¹. Dată fiind importanța apărării drepturilor copilului, inclusiv a interesului superior al acestuia, situațiile de privare de libertate trebuie analizate din această perspectivă atunci când ele vizează copii.

Deși detenția poate avea loc în diferite circumstanțe, această secțiune se referă la copiii aflați în contact cu sistemele de justiție penală.

Instrumentele juridice internaționale prevăd în general că detenția ar trebui să fie o măsură de ultimă instanță. Înseamnă că, atunci când își pun problema plasării unui copil în detenție, autoritățile statului ar trebui să țină seama, în prealabil și în mod corespunzător, de alternativele existente pentru protejarea interesului superior al copilului și pentru reintegrarea sa în societate [articolul 40 alineatul (1) din CDC]. Alternativele pot cuprinde, de exemplu: dispoziții referitoare la „îngrijire, orientare și supraveghere, la îndrumare, la perioadele de probă, la plasamentul familial, la programe de educație generală și profesională [...]” [articolul 40 alineatul (4) din CDC]. Detenția unui copil ar trebui luată în considerare numai dacă nu există alternative viabile. În plus, detenția

701 Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2008), *Recomandarea CM/Rec(2008)11 referitoare la normele europene privind infracțiile minore care fac obiectul unor sancțiuni sau măsuri*, 5 noiembrie 2008, regula 21.5.

ar trebui dispusă pentru o perioadă cât mai scurtă și în condiții de respectare corespunzătoare a garanțiilor de fond și procedurale. Dată fiind vârsta și vulnerabilitatea copiilor, aceștia beneficiază de drepturi și garanții speciale atunci când sunt plasați în detenție.

11.2.1. Forme de detenție (garanții de fond și procedurale)

În dreptul UE, articolul 10 din [Directiva privind garanțiile procedurale](#) obligă statele membre să se asigure că privarea de libertate a unui copil în orice etapă a procedurii este limitată la cea mai scurtă perioadă adecvată⁷⁰². Se ține seama în mod corespunzător de vârsta și de situația individuală a copilului. Statele membre trebuie să se asigure că detenția este impusă copiilor numai ca măsură de ultimă instanță și că orice detenție se bazează pe o decizie motivată, care face obiectul unui control juridic al unei instanțe judecătorești. O astfel de decizie trebuie, de asemenea, să fie supusă unei reexaminări periodice, la intervale rezonabile de timp, de către o instanță judecătorească, fie din oficiu, fie la cerere. Statele membre se asigură că, ori de câte ori este posibil, autoritățile competente recurg la măsuri alternative detenției⁷⁰³.

În dreptul CoE, articolul 5 din [Convenția europeană a drepturilor omului](#) prevede că orice persoană are dreptul la libertate. Detenția constituie o excepție care trebuie să fie reglementată în legislația națională și să nu aibă caracter arbitrar. În plus, detenția trebuie justificată de una dintre cele șase situații exhaustive definite la articolul 5 alineatul (1) literele (a)-(f). Detenția copiilor aflați în contact cu sistemul de justiție penală poate fi justificată în temeiul următoarelor litere: (a) detenția pe baza condamnării pronunțate de către o instanță competentă, (c) arestul preventiv sau (d) detenția hotărâtă pentru educația sa sub supraveghere. În continuare, vor fi analizate ultimele două situații, dat fiind că presupun acțiuni specifice în partea autorităților naționale.

702 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2016), [Directiva \(UE\) 2016/800 din 11 mai 2016 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale](#), JO 2016 L 132/1, articolul 10.

703 *Ibid.*, articolul 11; vezi și [Carta](#), articolul 6.

Arestul preventiv

„Arestul preventiv” se referă la situațiile în care persoana este luată în custodia poliției sub suspiciunea că ar fi săvârșit o infracțiune sau este arestată preventiv. Arestul preventiv începe atunci când persoana este luată în custodie și se finalizează cu decizia pe fond pronunțată de un tribunal de primă instanță⁷⁰⁴. Deși copiii beneficiază de aceleași garanții ca adulții, CEDO a enunțat o serie de principii suplimentare menite să consolideze poziția copiilor în procedurile penale naționale.

În general, CEDO a interpretat articolul 5 alineatul (1) litera (c) și articolul 5 alineatul (3) în sensul că o persoană poate fi plasată în arest preventiv numai dacă există o suspiciune rezonabilă că aceasta a săvârșit o infracțiune. În plus, arestul preventiv nu poate depăși un termen rezonabil și ar trebui verificat la intervale de timp rezonabile. Cu cât perioada de detenție este mai îndelungată, cu atât mai temeinică trebuie să fie justificarea acesteia din partea autorităților. În conformitate cu jurisprudența CEDO, o persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni trebuie să fie pusă în libertate pe durata procesului, cu excepția cazului în care statul poate demonstra că există motive „pertinente și suficiente” care să justifice continuarea detenției⁷⁰⁵.

Printre motivele acceptabile de refuz al eliberării pe cauțiune a deținuților arestați preventiv, se numără riscul de sustragere de la procedură, de interferare cu administrarea justiției, de săvârșire a altor infracțiuni sau de provocare a dezordinii publice. De asemenea, continuarea arestului preventiv ar trebui să fie strict necesară, iar autoritățile trebuie să examineze faptele în favoarea sau împotriva existenței unor motive autentice de interes public care să justifice continuarea privării de libertate⁷⁰⁶.

În cauzele în care sunt implicați copii, CEDO statuează că autoritățile naționale ar trebui să acorde o atenție specială vârstei copilului atunci când evaluează argumentele relevante în favoarea sau împotriva arestului preventiv; măsura ar trebui adoptată numai în ultimă instanță și pentru cea mai scurtă perioadă

704 CEDO, *Idalov împotriva Rusiei*, nr. 5826/03, 22 mai 2012, punctul 112.

705 CEDO, *Smirnova împotriva Rusiei*, nr. 46133/99 și 48183/99, 24 iulie 2003, punctul 58.

706 *Ibid.*, punctele 58-59; CEDO, *Ladent împotriva Poloniei*, nr. 11036/03, 18 martie 2008, punctul 55.

posibilă⁷⁰⁷. Acest fapt presupune luarea în considerare, de către autorități, a alternativelor la arestul preventiv⁷⁰⁸. În plus, autoritățile naționale ar trebui să ia toate măsurile necesare pentru judecarea copiilor într-un termen rezonabil⁷⁰⁹.

Exemplu: În cauza *Nart împotriva Turciei*⁷¹⁰, reclamantul în vârstă de 17 ani a fost arestat fiind suspectat de săvârșirea unui jaf într-un magazin alimentar. El a fost plasat în arest preventiv, într-un penitenciar pentru adulți, timp de 48 de zile. Făcând referire specială la faptul că reclamantul era minor, CEDO a statuat că „arestul preventiv al minorilor ar trebui să fie utilizat ca măsură de ultimă instanță adoptată pentru o perioadă cât mai scurtă posibilă, iar dacă detenția este absolut necesară, minorii trebuie plasați separat de adulți”⁷¹¹. În acest caz concret, autoritățile au încercat să justifice arestul preventiv pe baza „temeiniciei probelor”, însă CEDO a constatat că acest motiv nu poate, în sine, să justifice durata detenției reclamantului. În consecință, CEDO a constatat încălcarea articolului 5 alineatul (3) din Convenție.

Detenția în scopul educației sub supraveghere

Această formă de detenție este impusă în situații în care copilul are nevoie de educație sub supraveghere din cauza manifestării unor tulburări de personalitate și a unui comportament violent. Articolul 5 alineatul (1) litera (d) din Convenție vizează în principal forme de detenție din afara domeniului de aplicare al sistemului de justiție juvenilă.

Exemplu: În cauza *Blokhin împotriva Rusiei*⁷¹², un copil de 12 ani care suferă de tulburare de hiperactivitate cu deficit de atenție, a fost arestat și dus la o secție de poliție sub suspiciunea de extorcare de bani de la un alt copil. Deoarece nu a putut fi judecat în conformitate cu legislația internă, o

707 CEDO, *Korneykova împotriva Ucrainei*, nr. 39884/05, 19 ianuarie 2012, punctele 43-44. Vezi și CEDO, *Selçuk împotriva Turciei*, nr. 21768/02, 10 ianuarie 2006, punctele 35-36; CEDO, *J.M. împotriva Danemarcei*, nr. 34421/09, 13 noiembrie 2012, punctul 63.

708 CEDO, *Dinç și Çakır împotriva Turciei*, nr. 66066/09, 9 iulie 2013, punctul 63; CEDO, *Güveç împotriva Turciei*, nr. 70337/01, 20 ianuarie 2009, punctul 108.

709 CEDO, *Kuptsov și Kuptsova împotriva Rusiei*, nr. 6110/03, 3 martie 2011, punctul 91; vezi și Consiliul European, Comitetul European al Drepturilor sociale (2020), *Annual Conclusions 2019 (Concluziile anuale 2019)*, 24 martie 2020.

710 CEDO, *Nart împotriva Turciei*, nr. 20817/04, 6 mai 2008.

711 *Ibid.*, punctul 31.

712 CEDO, *Blokhin împotriva Rusiei*, nr. 47152/06, 23 martie 2016.

instanță a dispus plasarea sa într-un centru de detenție temporară pentru infractorii minori timp de 30 de zile, pentru „corectarea comportamentului său” și pentru a împiedica comiterea altor acte de delincvență. Reamintind că detenția în scopul educației sub supraveghere trebuie să aibă loc într-o instituție corespunzătoare, cu resursele necesare pentru a îndeplini obiectivele educaționale și cerințele de securitate necesare, CEDO a remarcat că niciuna dintre instanțele naționale nu a declarat că plasarea reclamantului în centrul de corecție a fost în scopuri educaționale. De asemenea, nu a putut înțelege cum ar putea fi garantată în maximum 30 de zile o supraveghere educațională semnificativă în scopul preschimbării comportamentului unui copil și al oferirii unui tratament și unei reabilitări adecvate. S-a constatat o încălcare a articolului 5 din Convenție.

Exemplu: Cauza *Bouamar împotriva Belgiei*⁷¹³ se referă la plasarea unui minor în arest preventiv de nouă ori pentru perioade de câte aproximativ 15 zile. Reclamantul era un adolescent despre care se considera că prezintă tulburări de personalitate și un comportament violent. Guvernul belgian a afirmat că el fusese plasat în arest preventiv în scopul educației sub supraveghere. CEDO a observat că, în sine, plasarea provizorie în arest preventiv nu contravine articolului 5 alineatul (1) litera (d) din convenție atât timp cât autoritățile urmăresc scopul de a plasa minorul în vederea educației sub supraveghere. Totuși, în cazul acestui reclamant, CEDO a constatat că autoritățile nu au arătat că ar fi avut intenția sau posibilitatea de a-l plasa într-o instituție în care ar fi putut beneficia de educație sub supraveghere. Prin urmare, Curtea a constatat încălcarea articolului 5 alineatul (1) litera (d) din Convenție.

Exemplu: Cauza *D.G. împotriva Irlandei*⁷¹⁴ se referă la plasarea unui copil într-un centru de detenție, fără nicio acuzație sau condamnare. Reclamantul avea o tulburare gravă de personalitate. CEDO a susținut că, în contextul detenției copiilor, noțiunea de „educație sub supraveghere” nu ar trebui echivalată strict cu predarea tradițională într-o sală de cursuri. Educația sub supraveghere presupune numeroase aspecte care țin de exercitarea autorității părintești de către autoritatea locală, în beneficiul și spre protejarea copilului în cauză. CEDO a susținut, de asemenea, că se permite autorităților naționale plasarea temporară a minorilor în centre de detenție până la

713 CEDO, *Bouamar împotriva Belgiei*, nr. 9106/80, 29 februarie 1988.

714 CEDO, *D.G. împotriva Irlandei*, nr. 39474/98, 16 mai 2002.

găsirea unui centru de cazare adecvat, cu condiția ca acest lucru să aibă loc prompt. În cazul reclamantului, nu a fost îndeplinită cerința de promptitudine, dat fiind că a fost plasat într-un centru de cazare adecvat după mai mult de șase luni de la punerea în libertate. Prin urmare, Curtea a constatat încălcarea articolului 5 alineatul (1) litera (d) din Convenție.

Căi de atac în ceea ce privește detenția, promptitudinea verificării măsurii și accesul la un avocat

CEDO impune autorităților naționale să depună eforturi deosebite în cauzele în care sunt implicați minori aflați în detenție. În plus față de garanțiile enumerate mai sus, autoritățile statului trebuie să se asigure că copiii dispun de dreptul de a contesta, la intervale rezonabile, legalitatea detenției și că au acces la un avocat pe durata procedurilor de stabilire a legalității detenției lor. De asemenea, aceste contestații pe cale legală trebuie să fie soluționate prompt de instanțele naționale. CEDO derivă aceste garanții procedurale din prevederile articolului 5 alineatul (4) din Convenție.

Exemplu: În cauza *Bouamar împotriva Belgiei*⁷¹⁵, CEDO a constatat încălcarea articolului 5 alineatul (4) deoarece: audierile pentru dispunerea detenției reclamantului s-au desfășurat în absența avocaților acestuia, decizia nu a fost luată prompt, nu a existat o decizie reală privind „legalitatea detenției” întrucât instanțele naționale au respins căile de atac depuse de reclamant ca fiind lipsite de obiect.

11.2.2. Condiții de detenție

În dreptul UE, articolul 4 din [Cartă](#) interzice tortura și tratamentele inumane sau degradante. Totuși, întrucât Carta este valabilă exclusiv în domeniul de aplicare al dreptului UE, prevederea trebuie coroborată cu alt instrument juridic al UE privind detenția, pentru a determina respectarea sa de către statele membre.

Directiva privind garanțiile procedurale impune statelor membre să se asigure că, în cazul plasării în detenție, copiii sunt ținuti separat de adulți, cu excepția cazului în care se consideră că este în interesul copilului să nu se procedeze

⁷¹⁵ CEDO, *Bouamar împotriva Belgiei*, nr. 9106/80, 29 februarie 1988.

astfel, inclusiv în timpul plasării în custodia poliției⁷¹⁶. Atunci când un copil aflat în stare de detenție ajunge la vârsta de 18 ani, statele membre trebuie să îi ofere posibilitatea de a sta în continuare separat de alți adulți deținuți, cu condiția ca acest lucru să fie compatibil cu interesul superior al copiilor care sunt deținuți împreună cu persoana respectivă. Atunci când copiii sunt plasați în detenție, statele membre trebuie să ia măsurile corespunzătoare pentru a asigura sănătatea și dezvoltarea lor fizică și psihică, dreptul lor la educație și formare, dreptul lor la viața de familie, accesul la programe de reintegrare și respectarea libertății lor religioase sau de credință. Măsurile luate trebuie să fie proporționale și adecvate duratei detenției.

În dreptul CoE, CEDO a constatat că detenția minorilor împreună cu adulții ar putea conduce la o încălcare a articolului 3⁷¹⁷ sau a articolului 5 din Convenție⁷¹⁸. În plus, lipsa îngrijirilor medicale corespunzătoare în timpul detenției poate duce la încălcări ale articolului 3 din Convenție⁷¹⁹. Printre alte aspecte care ar putea ridica probleme în raport cu articolul 3 se numără spațiul disponibil din celulă, iluminatul și activitățile recreative⁷²⁰. Atunci când evaluează compatibilitatea dintre condițiile de detenție și standardele enunțate la articolul 3 din Convenție, CEDO are în vedere adesea un set de standarde elaborate de Comitetul european pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentele inumane sau degradante, care monitorizează condițiile din penitenciare în contextul [Convenției europene pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante](#), prin efectuarea de vizite la fața locului în statele membre ale CoE.

Exemplu: În cauza *Güveç împotriva Turciei*⁷²¹, un minor în vârstă de 15 ani a fost reținut fiind suspectat că ar avea legături cu Partidul Muncitoresc din Kurdistan (PKK). El a stat închis timp de cinci ani într-un penitenciar pentru adulți, printr-un ordin al Curții pentru Securitatea Statului. CEDO a constatat că detenția contravenea regulamentelor și obligațiilor asumate de Turcia în

716 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2016), [Directiva \(UE\) 2016/800 din 11 mai 2016 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale](#), JO 2016 L 132/1, articolul 12.

717 CEDO, *Güveç împotriva Turciei*, nr. 70337/01, 20 ianuarie 2009.

718 CEDO, *Nart împotriva Turciei*, nr. 20817/04, 6 mai 2008.

719 CEDO, *Güveç împotriva Turciei*, nr. 70337/01, 20 ianuarie 2009.

720 CEDO, *Kuptsov și Kuptsova împotriva Rusiei*, nr. 6110/03, 3 martie 2011, punctul 70.

721 CEDO, *Güveç împotriva Turciei*, nr. 70337/01, 20 ianuarie 2009.

cadrul unor tratate internaționale, inclusiv, printre altele, articolului 37 litera (c) din CDC, care impune ca copiii să fie ținuți separat de adulți. Curtea a mai observat că reclamantul a început să prezinte probleme psihologice în detenție, drept care a încercat în mod repetat să se sinucidă. În plus, autoritățile nu i-au acordat îngrijirile medicale necesare. Prin urmare, dată fiind vârsta reclamantului, durata detenției sale în închisoare împreună cu adulți, faptul că autoritățile nu i-au furnizat îngrijirile medicale necesare pentru problemele sale psihologice și nu au adoptat măsuri care să împiedice tentativele sale repetate de suicid, CEDO nu a ezitat să constate că reclamantul a fost supus unui tratament inuman și degradant. Prin urmare, s-a încălcat articolul 3 din Convenție.

CEDO a interpretat în mod constant articolul 17 din CSE în sensul că minorii plasați în detenție sau încarcerați ar trebui să fie separați de adulți⁷²².

Normele europene ale CoE privind infractorii minori care fac obiectul unor sancțiuni sau măsuri oferă orientări detaliate privind condițiile de detenție. De asemenea, acestea prevăd că minorii nu trebuie plasați în centre pentru adulți, ci în instituții special concepute pentru ei⁷²³.

În dreptul internațional, CDC cuprinde o prevedere separată referitoare la copiii privați de libertate, potrivit căreia aceștia trebuie separați de adulți, cu excepția cazurilor în care se apreciază ca fiind în interesul superior al copilului să nu se procedeze astfel [articolul 37 alineatul (c) din CDC]. Articolul mai prevede că, în principiu, copiii au dreptul de a menține contactul cu familia lor prin corespondență și vizite.

11.2.3. Protecția împotriva abuzurilor și a relelor tratamente

În dreptul CoE, CEDO a susținut în repetate rânduri că autoritățile naționale poartă responsabilitatea protejării persoanelor aflate în detenție împotriva decesului, a abuzurilor sau a relelor tratamente provocate de alți deținuți sau

722 Consiliul European, Comitetul European al Drepturilor sociale (2020), *Concluzii anuale 2019*, 24 martie 2020, articolul 17 alineatul (1).

723 Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2008), *Recomandarea CM/Rec(2008)11 referitoare la normele europene privind infractorii minori care fac obiectul unor sancțiuni sau măsuri*, 5 noiembrie 2008, regula 59.1.

chiar de autorități. În acest sens, obligațiile statelor sunt extrem de ferme, întrucât deținuții se află sub autoritatea și controlul statului⁷²⁴. În afară de adoptarea unor măsuri rezonabile de protecție a deținuților, autoritățile statului trebuie, de asemenea, să ancheteze efectiv presupusele acuzații de rele tratamente și de cauzare a decesului.

Exemplu: Cauza *Çoşelav împotriva Turciei* se referă la suicidul unui adolescent de 16 ani în penitențar⁷²⁵, care mai avusese anterior și alte tentative de suicid fără succes. În urma acestor tentative, autoritățile l-au transferat din corpul închisorii destinat minorilor într-un centru de detenție pentru adulți. După ce a stabilit inițial că autorităților le era cunoscută sau trebuia să le fi fost cunoscută existența unui risc real și imediat asupra vieții fiului reclamantilor, Curtea a observat ulterior că autoritățile nu au adoptat măsurile rezonabile necesare pentru a preveni riscul de suicid. CEDO a pus un accent deosebit pe vârsta decedatului și pe faptul că acesta fusese deținut împreună cu adulți. Prin urmare, Curtea a constatat o încălcare pe fond a articolului 2 din Convenție. De asemenea, Curtea a constatat și o încălcare sub aspect procedural a articolului 2, în urma neefectuării de către autorități a unei anchete efective a decesului fiului reclamantului. Printre motivele care au stat la baza acestor constatări se numără: faptul că autoritățile nu au informat prompt reclamantii cu privire la decesul fiului lor; neexaminarea de către parchet a pretinselor încercări nereușite ale autorităților de a preveni suicidul și durata excesivă a procedurii administrative ulterioare.

11.3. Protecția copiilor-victime și martori

Aspect esențial

- Copiii cu calitatea de victimă și de martori au dreptul la protecție împotriva continuării victimizării, la recuperare și la reintegrare, precum și la participarea efectivă în cadrul procedurilor penale sau alternative.

724 CEDO, *Anguelova împotriva Bulgariei*, nr. 38361/97, 13 iunie 2002; CEDO, *H.Y. și Hü.Y. împotriva Turciei*, nr. 40262/98, 6 octombrie 2005.

725 CEDO, *Çoşelav împotriva Turciei*, nr. 1413/07, 9 octombrie 2012.

În dreptul UE, Directiva 2012/29/UE privind drepturile victimelor criminalității recunoaște în mod explicit statutul victimelor-copii. Directiva prevede că, atunci când victima este un copil, se asigură luarea în considerare în primul rând a interesului superior al acestuia, care trebuie evaluat în mod individual⁷²⁶. De asemenea, trebuie să prevaleze o abordare orientată spre copil, ceea ce înseamnă că trebuie luate în considerare vârsta, nivelul de maturitate, opiniile, nevoile și preocupările acestuia. În plus, directiva are drept scop garantarea faptului că atât copilul, cât și titularul răspunderii părintești (sau alt reprezentant legal) sunt informați cu privire la orice măsuri sau drepturi care vizează în mod specific copilul [articolul 1 alineatul (2)]. Copiii-victimă au, de asemenea, dreptul de a fi audiați în cursul procedurii penale, iar statele membre trebuie să se asigure că ei pot prezenta probe. Trebuie să se ia în considerare în mod adecvat vârsta și maturitatea copilului [articolul 10 alineatul (1)]. De asemenea, directiva vizează protejerea vieții private și a identității victimelor-copii în cursul procedurilor penale, precum și prevenirea victimizării secundare, printre altele [articolul 21 alineatul (1) și articolul 26]. De asemenea, directiva conține o prevedere specială privind dreptul la protecție al victimelor-copii în cursul procedurilor penale (articolul 24). Aceasta se referă la înregistrarea pe suport audiovizual a tuturor audierilor victimei-copil și la utilizarea acestor înregistrări ca probe în procedurile penale, la numirea unui reprezentant special pentru victima-copil, precum și la dreptul de reprezentare juridică în nume propriu în procedurile unde există un conflict de interese între victima-copil și titularii răspunderii părintești. În textul directivei mai sunt formulate și alte prevederi destinate protejării victimelor în general, precum accesul victimei la servicii de asistență. În cazul copiilor sau al altor grupuri vulnerabile, trebuie să fie puse la dispoziție servicii de asistență specializată (vezi secțiunea 38 al rezoluției care însoțește directiva)⁷²⁷.

726 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2012), *Directiva 2012/29/UE din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității*, JO 2012 L 315/55.

727 Vezi UE, FRA (2014), *Victimele criminalității în Uniunea Europeană: dimensiunea și natura sprijinului acordat victimelor*, 12 ianuarie 2015, p. 36; FRA (2015), *Justiția în interesul copilului – Perspectivele și experiențele specialiștilor privind participarea copiilor la procedurile judiciare civile și penale în 10 state membre ale UE*, 5 mai 2015; FRA (2017), *Justiția în interesul copilului: perspectivele și experiențele copiilor implicați în proceduri judiciare în calitate de victime, de martori sau de părți în nouă state membre ale UE*, 22 februarie 2017; FRA (2018), *Children's rights and justice – Minimum age requirements in the EU (Drepturile copiilor și justiția – Cerințe privind vârsta minimă în UE)*; FRA (2018), *Mapping minimum age requirements: Children's rights and justice (Cartografierea cerințelor privind vârsta minimă: drepturile copiilor și justiția)*, 25 aprilie 2018.

[Directiva privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor](#) impune o abordare cuprinzătoare a infracțiunilor grave, cum ar fi exploatarea sexuală a copiilor și pornografia infantilă⁷²⁸. Statele membre trebuie să ia măsurile necesare pentru a se asigura că, în cursul cercetărilor penale pentru oricare dintre infracțiunile legate de abuzul sexual, toate audierile unei victime copil sau, după caz, ale copilului care este martor pot fi înregistrate prin mijloace audiovizuale și că aceste audieri înregistrate pot fi acceptate ca mijloace de probă în cadrul procedurilor penale în instanță [articolul 20 alineatul (4)].

În conformitate cu [Directiva privind combaterea traficului de persoane](#), un copil-victimă trebuie să beneficieze gratuit de consiliere juridică și reprezentare juridică⁷²⁹. Pe lângă măsurile de care pot beneficia toate victimele traficului de persoane, statele membre ar trebui să se asigure că pentru copiii care au fost victime ale traficului sunt disponibile măsuri specifice de asistență, sprijin și protecție. Copiii care au fost victime ale traficului de persoane sunt deosebit de vulnerabili, astfel încât ar trebui să fie disponibile măsuri suplimentare de protecție pentru a-i proteja în cadrul audierilor pe parcursul cercetării și al procedurilor penale. De exemplu în cazul copiilor neînsoțiți, ar trebui să fie numit un tutore și/sau un reprezentant pentru a proteja interesul superior al copilului. Ar trebui să se ia în cel mai scurt timp posibil o decizie privind viitorul fiecărui copil-victimă neînsoțit, în vederea găsirii unei soluții durabile, bazată pe evaluarea individuală a interesului superior al copilului, care ar trebui să aibă importanță primordială.

Înainte de a fi înlocuită de [Directiva privind drepturile victimelor criminalității](#), [Decizia-cadru 2001/220/JAI](#) privind statutul victimelor în cadrul procedurilor penale făcea referire, printre altele, la participarea victimelor, la drepturile și la tratamentul echitabil oferite acestora. Decizia recunoștea poziția specială a victimelor vulnerabile, deși nu se referea în mod explicit la copii. În temeiul acestei decizii-cadru, CJUE a hotărât că minorii pot fi calificați drept vulnerabili dacă se iau în considerare vârsta lor și infracțiunile ale căror victime consideră că sunt. Acest fapt îi îndreptățește, astfel, să beneficieze de măsuri speciale de protecție, precum audierea lor în afara sălii de judecată și înainte de

---

728 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), [Directiva 2011/93/UE din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului](#), JO 2011 L 335.

729 UE, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene (2011), [Directiva 2011/36/UE din 5 aprilie 2011 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia, precum și de înlocuire a Deciziei-cadru 2002/629/JAI a Consiliului](#), JO 2011 L 101.

desfășurarea procesului⁷³⁰. CJUE a mai dispus că toate măsurile luate în vederea protejării victimelor trebuie concepute în așa manieră încât și acuzatului să i se garanteze un proces echitabil. Cu alte cuvinte, protecția victimelor și a martorilor nu poate periclita dreptul acuzatului la un proces echitabil⁷³¹.

Exemplu: În cauza *Pupino*⁷³², o educatoare italiană a fost urmărită penal pentru rele tratamente aplicate unui elev. În conformitate cu Codul italian de procedură penală, ca regulă generală, martorii trebuie să depună mărturie în fața instanței în timpul ședinței de judecată. În anumite situații, însă, li se pot lua declarații în prezența unui judecător, înainte de proces, prin intermediul unei proceduri speciale (*incidente probatorio*). În acest caz, procurorul a solicitat instanței naționale să permită depunerea în prealabil a mărturiilor copiilor, aceștia fiind de vârstă mică, dar solicitarea a fost respinsă de instanța națională. Cu această primă ocazie, CJUE a oferit interpretarea sa în ceea ce privește anumite prevederi relevante privind statutul copiilor în calitate de victime și de martori în cadrul procedurilor penale. Curtea a subliniat faptul că Decizia-cadru 2001/220/JAI impune statelor membre să asigure protecție specifică victimelor vulnerabile, ceea ce înseamnă că instanța națională trebuie să poată autoriza victimele vulnerabile să depună mărturie într-un mod care să le garanteze protecția, de exemplu în afara procesului și înainte de desfășurarea acestuia. Potrivit CJUE: „Totuși, indiferent de faptul că minoritatea victimei este, în general, un motiv suficient pentru ca aceasta să poată fi considerată deosebit de vulnerabilă în sensul deciziei-cadru, nu se poate nega că, dacă, așa cum se întâmplă în prezenta cauză, copiii de vârstă mică susțin că au fost maltratați, și nu de oricine, ci chiar de un educator, acești copii se încadrează în categoria victimelor deosebit de vulnerabile, având în vedere, în principal, vârsta lor, precum și natura și consecințele faptelor ale căror victime se consideră a fi”⁷³³. În plus, CJUE a hotărât că toate măsurile care vizează protecția și prevenirea victimizării secundare trebuie concepute în așa manieră încât acuzatului să îi fie garantat dreptul la un proces echitabil⁷³⁴.

730 CJUE, C-105/03, *Proces penal împotriva Maria Pupino* (MC), 16 iunie 2005, punctul 53.

731 *Ibid.*; vezi și CJUE, C-507/10, *Proces penal împotriva X*, 21 decembrie 2011.

732 CJUE, C-105/03, *Proces penal împotriva Maria Pupino* (MC), 16 iunie 2005.

733 *Ibid.*, punctul 53.

734 *Ibid.*, punctul 59.

În dreptul CoE, CEDO s-a pronunțat în sensul că statul are datoria de a proteja interesele victimelor, inclusiv ale victimelor care participă în calitate de martori în proceduri penale. Interesele lor, stabilite în temeiul prevederilor Convenției, precum articolul 2 și articolul 8, trebuie ponderate în raport cu interesele apărării⁷³⁵. CEDO s-a pronunțat într-o serie de cauze referitoare la infracțiuni de natură sexuală, în care copii au depus mărturie împotriva presupușilor autori ai faptelor. Curtea a recunoscut faptul că procedurile penale privind infracțiuni de natură sexuală „adesea sunt percepute ca fiind un calvar de către victimă, îndeosebi când aceasta nu dorește să fie confruntată cu acuzatul”, iar acest lucru este chiar mai pregnant atunci când sunt implicați copii⁷³⁶. Prin urmare, Curtea a fost de acord că, în astfel de cauze, pot fi adoptate anumite măsuri în vederea protejării victimelor-copii. Cu toate acestea, Curtea a mai observat că asemenea măsuri nu trebuie să pericliteze exercitarea efectivă și corespunzătoare a drepturilor apărării, iar autorităților judiciare li s-ar putea solicita, prin urmare, adoptarea de măsuri care să echilibreze dezavantajul apărării⁷³⁷.

Exemplu: În cauza *Kovač împotriva Croației*⁷³⁸, o fată în vârstă de 12 ani a declarat în fața judecătorului de instrucție că reclamantul ar fi comis acte indecente la adresa ei. Reclamantul nu a fost nici prezent, nici reprezentat în timpul declarației în cauză și nici nu i-a fost oferită ocazia de a contesta afirmațiile victimei. CEDO a reiterat că, în general, toate probele trebuie furnizate în prezența acuzatului, în cadrul unei ședințe publice de judecată, în vederea formulării de argumente contradictorii. Dacă declarațiile din faza anchetei polițienești sau a celei judiciare sunt utilizate drept probe, acest lucru nu contravine articolului 6 din Convenție, cu condiția ca acuzatului să i se ofere ocazia potrivită și la momentul oportun de a contesta sau a pune la îndoială afirmațiile martorului în cauză, fie la depunerea declarațiilor, fie într-o fază ulterioară a procedurii. În cazul reclamantului, afirmațiile victimei erau unicele probe directe ale faptelor imputate acestuia și au fost decisive pentru pronunțarea unui verdict de vinovăție. Totuși, reclamantul nu a putut să conteste decizia sau să obțină din partea instanțelor naționale un răspuns referitor la plângerea pe care a depus-o în acest sens.

735 CEDO, *Doorson împotriva Țărilor de Jos*, nr. 20524/92, 26 martie 1996.

736 CEDO, *S.N. împotriva Suediei*, nr. 34209/96, 2 iulie 2002, punctul 47.

737 CEDO, *Bocos-Cuesta împotriva Țărilor de Jos*, nr. 54789/00, 10 noiembrie 2005; CEDO, *A.L. împotriva Finlandei*, nr. 23220/04, 27 ianuarie 2009; CEDO, *W. împotriva Finlandei*, nr. 14151/02, 24 aprilie 2007; CEDO, *Kovač împotriva Croației*, nr. 503/05, 12 iulie 2007.

738 CEDO, *Kovač împotriva Croației*, nr. 503/05, 12 iulie 2007.

Mai mult, declarația victimei nu a fost citită niciodată în fața instanței. În schimb, judecătorul s-a limitat la a menționa faptul că victima își menține declarația dată în fața judecătorului de instrucție. Drept urmare, CEDO a conchis că reclamantului nu i se garantase un proces echitabil, fiind încălcat articolul 6 alineatul (1) coroborat cu articolul 6 alineatul (3) litera (d) din Convenția europeană a drepturilor omului.

Exemplu: În cauza *S.N. împotriva Suediei*⁷³⁹, un băiat în vârstă de zece ani a mărturisit poliției că a fost abuzat sexual de către reclamant. Băiatul a fost audiat de două ori de către un inspector de poliție cu o vastă experiență în cazuri de abuzuri asupra minorilor. Prima audiere a fost înregistrată pe suport video, iar a doua a fost înregistrată pe suport audio. Avocatul reclamantului nu a fost prezent la cel de al doilea interviu, însă a convenit cu inspectorul de poliție aspectele care trebuiau discutate. În timpul procesului, tribunalul regional a redat înregistrările celor două interviuri acordate de copil, dar nu l-a audiat și personal. În cele din urmă, instanța l-a condamnat pe reclamant, bazându-se aproape integral pe mărturiile copilului. Curtea de Apel a menținut condamnarea. Această instanță a constatat că interviurile date poliției au oferit probe suficiente pentru stabilirea vinovăției reclamantului, deși a recunoscut că nu existau dovezi tehnice care să vină în sprijinul declarațiilor, uneori imprecise, ale copilului. CEDO a fost de acord că, în cauzele referitoare la infracțiuni de natură sexuală, nu este întotdeauna posibilă audierea martorului și de către partea adversă și că, în astfel de cazuri, declarațiile martorilor trebuie tratate extrem de precaut. În pofida faptului că declarațiile copilului erau practic singura probă împotriva acuzatului, procesul, în ansamblu, a fost echitabil. Înregistrarea video a fost redată în timpul procesului și al audierilor din faza apelului, iar transcrierea celui de al doilea interviu a fost citită înaintea tribunalului regional; înregistrarea audio a fost, de asemenea, redată înaintea Curții de Apel. Astfel, reclamantul a avut destule ocazii de a contesta mărturia copilului și credibilitatea acestuia pe parcursul procedurii penale. Prin urmare, nu a fost încălcat articolul 6 alineatul (3) litera (d) din Convenție.

Jurisprudența CEDO nu cuprinde numai cazuri de ponderare a protecției victimelor-copii cu dreptul acuzatului la un proces echitabil, ci și cauze referitoare la protecția dreptului la viață al martorilor și al familiilor acestora, inclusiv al copiilor, în temeiul articolului 2 din Convenție, după cum arată următorul exemplu.

⁷³⁹ CEDO, *S.N. împotriva Suediei*, nr. 34209/96, 2 iulie 2002.

Exemplu: Cauza *R.R. și alții împotriva Ungariei*⁷⁴⁰ se referă la un deținut care a depus mărturie în ședință publică referitor la activitățile sale de trafic de stupefiante, el fiind ulterior plasat, alături de soția sa și de cei doi copii ai săi, într-un program de protecție a martorilor din cauza riscului de a ajunge ținta unei răzbunări. Atunci când autoritățile și-au dat seama că deținutul încă mai avea legături cu cercuri infracționale, acesta, împreună cu familia sa, a fost exclus din programul de protecție a martorilor pe motivul încălcării condițiilor programului. Invocând dispozițiile articolului 2 din Convenție, familia a susținut că excluderea din programul de protecție a martorilor le pusese viața în pericol, expunându-i la acțiuni de răzbunare din partea mafiei. Curtea a fost de acord că includerea reclamanților în programul de protecție a martorilor și colaborarea tatălui cu autoritățile a presupus expunerea la riscuri privind viața reclamanților, atunci când măsura a fost instituită inițial. Dat fiind că retragerea protecției garantate de program nu avea la bază diminuarea acestor riscuri, ci încălcarea condițiilor programului, Curtea nu a fost convinsă de faptul că autoritățile ar fi dovedit încetarea riscurilor. În plus, se putea presupune în mod rezonabil că, în urma retragerii identității sub acoperire a familiei, identitățile membrilor ei și locul în care se găseau aceștia ar fi devenit accesibile oricărei persoane care ar fi dorit să le facă rău. Astfel, exista posibilitatea ca autoritățile să fi expus familia unui pericol la adresa vieții membrilor ei, încălcând astfel articolul 2 din Convenție.

Exemplu: Cauza *X și alții împotriva Bulgariei* se referă la acuzații de abuz sexual asupra copiilor într-un orfelinat. În ceea ce privește partea procedurală, Curtea a decis că autoritățile bulgare și-au încălcat obligația procedurală ce le revenea în temeiul articolului 3 din Convenție, care impune autorităților să desfășoare o anchetă efectivă cu privire la acuzațiile credibile de tortură sau de tratament inuman sau degradant⁷⁴¹. Deși autoritățile bulgare au luat o serie de măsuri de anchetare, Curtea a constatat că acestea nu au atins nivelul necesar de „eficacitate”. Unul dintre motive a fost eșecul de a lua măsuri pentru a implica victimele în anchetă. Pentru interpretarea articolului 3, Curtea a luat în considerare alte instrumente juridice internaționale aplicabile, în special Convenția de la Lanzarote.

740 CEDO, *R.R. și alții împotriva Ungariei*, nr. 36037/17, 2 martie 2021.

741 CEDO, *X și alții împotriva Bulgariei*, nr. 22457/16, 2 februarie 2021, punctele 192 și 228; vezi și secțiunea 7.1.1.

Articolul 31 din Convenția de la Lanzarote indică măsurile generale de protecție care ar trebui adoptate de statele membre în vederea apărării drepturilor și intereselor victimelor, inclusiv a nevoilor speciale ale acestora în calitate de martori, pe parcursul tuturor etapelor cercetării și procedurilor penale [articolul 31 alineatul (1)]. Printre aceste măsuri se numără informarea lor cu privire la drepturile pe care le au în calitate de victime, la serviciile care le stau la dispoziție și la evoluția generală a cercetărilor sau a procesului, la protejarea vieții private și garantarea siguranței lor (inclusiv informații referitoare la punerea în libertate a persoanei urmărite sau condamnate), precum și la asigurarea evitării contactului dintre victime și infractori în sediile instanțelor și ale autorităților de anchetă. De asemenea, articolul 31 mai prevede obligația asigurării serviciilor de asistență judiciară pentru victime [articolul 31 alineatul (3)]. Informațiile furnizate trebuie să fie adaptate vârstei și gradului de maturitate al copiilor și să fie într-o limbă pe care aceștia o înțeleg [articolul 31 alineatul (6)].

De asemenea, în *Orientările CoE privind justiția în interesul copilului*⁷⁴² se acordă atenție protejării copiilor-victime și martori, îndeosebi dacă aceștia depun declarații în cadrul unor proceduri penale. Orientările invită statele membre să depună „toate eforturile posibile [...] pentru ca minorii să depună mărturie în cele mai favorabile spații și în cele mai bune condiții, adaptate la vârsta, maturitatea și nivelul lor de înțelegere, ținându-se cont de eventualele dificultăți de comunicare ale acestora”⁷⁴³. În acest scop, ar trebui implicați specialiști calificați și, de exemplu ar trebui încurajate declarațiile audiovizuale. În cadrul procedurilor penale, copilul ar trebui să aibă posibilitatea de a depune mărturie în absența presupusului autor al infracțiunii. Orientările recunosc și faptul că această abordare în interesul copilului ar trebui să respecte dreptul altor părți de a contesta conținutul declarațiilor copilului. În plus, orientările prevăd protejarea vieții private și de familie a copiilor martori (secțiunea IV partea a punctul 9) și că procedurile ar trebui să aibă loc, preferabil, cu ușile închise.

În dreptul internațional, necesitatea protejării victimelor-copil a fost recunoscută în mod explicit la articolul 39 din CDC. Articolul prevede că statele părți trebuie să ia toate măsurile corespunzătoare pentru a facilita recuperarea fizică

742 Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2010), *Orientările privind justiția în interesul copilului*, 17 noiembrie 2010; vezi și UE, FRA (2015), *Justiția în interesul copilului - Perspectivele și experiențele specialiștilor privind participarea copiilor la procedurile judiciare civile și penale în 10 state membre ale UE*, 5 mai 2015.

743 Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2010), *Orientările privind justiția în interesul copilului*, 17 noiembrie 2010, punctul 64.

și psihologică și reintegrarea socială a copiilor-victime. Această recuperare și reintegrare trebuie să se desfășoare în condiții care favorizează sănătatea, respectul de sine și demnitatea copilului.

De asemenea, merită menționat că ONU a adoptat documentul intitulat *„Orientările în materie de justiție referitoare la copiii-victime și martori ai actelor de criminalitate”*⁷⁴⁴. Orientările lansează un apel ca minorii-victime și martori să fie tratați într-o manieră „adaptată copilului”, care să denote „o abordare echilibrată a dreptului copilului de a fi protejat și care ia în considerare nevoile și opiniile personale ale acestuia”⁷⁴⁵. Documentul oferă îndrumări foarte detaliate referitoare la modalitățile de punere în aplicare a acestor aspecte. De asemenea, în comentariul său general, Comitetul ONU pentru drepturile copilului a subliniat relevanța acestor orientări ale ONU formulate în temeiul articolului 12 din CDC (dreptul de a fi ascultat)⁷⁴⁶. Potrivit comitetului, copiii-victime și copiii martori ai unor infracțiuni ar trebui să li se ofere ocazia de a-și exercita pe deplin drepturile la liberă exprimare a opiniilor proprii, ceea ce înseamnă îndeosebi că „trebuie depuse toate eforturile posibile pentru a garanta că un copil victimă și/sau martor este consultat cu privire la aspectele relevante ale implicării sale în cazul cercetat și că acestuia îi este permis să își exprime în mod liber, în felul său, opiniile și preocupările legate de implicarea sa în procesul judiciar”⁷⁴⁷. De asemenea, comitetul mai susține că „dreptul copilului victimă și martor este [...] legat de dreptul său de a fi informat cu privire la aspecte precum existența unor servicii medicale, psihologice și sociale, rolul unui copil victimă și/sau martor, modurile în care se desfășoară un „interogatoriu”, existența unor mecanisme de sprijin destinate copiilor care depun plângeri sau participă la anchete și la proceduri judiciare, locurile și programările specifice ale audierilor, existența măsurilor de protecție, posibilitatea de a primi despăgubiri, precum și dispozițiile privind căile de atac”⁷⁴⁸.

744 Consiliul Economic și Social al ONU, Rezoluția nr. 2005/20, *Orientări în materie de justiție în cazuri care implică copii victime și martori ai unor acte infracționale*, 22 iulie 2005.

745 *Ibid.*, punctul 9 litera (d).

746 Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2009), *Comentariul general nr. 12 (2009) privind dreptul copilului de a fi ascultat*, CRC/C/GC/12, 1 iulie 2009, punctele 62-64; Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2019), *Comentariul general nr. 24 (2019) privind drepturile copiilor în sistemul de justiție pentru copii*, CRC/C/GC/24, 18 septembrie 2019.

747 Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2019), *Comentariul general nr. 24 (2009) privind drepturile copiilor în sistemul de justiție pentru copii*, CRC/C/GC/24, 18 septembrie 2019, punctul 63.

748 *Ibid.*, punctul 64.

Lecturi suplimentare

Capitolul 1

Introducere în dreptul european privind drepturile copilului: context și principii esențiale

Consiliul Europei (2016), [Strategia pentru dizabilități \(2017-2023\)](#), 30 noiembrie 2016.

Consiliul Europei (2018), [Counter-Terrorism Strategy \(2018-2022\)](#) [[Strategia de luptă împotriva terorismului \(2018-2022\)](#)], 4 iulie 2018.

Consiliul Europei (2018), [Strategia privind egalitatea de gen \(2018-2023\)](#), 7 martie 2018.

Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2020), [Planul strategic de acțiune al Consiliului Europei pentru incluziunea romilor și a nomazilor \(2020-2025\)](#), CM(2019)161-final, 22 ianuarie 2020.

Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2020), [Strategia până în 2030 a sectorului tineret](#), 22 ianuarie 2020.

Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2016), [Strategia Consiliului Europei pentru drepturile copilului \(2022-2027\)](#), 23 februarie 2022.

Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2021), [Planul de acțiune privind protecția persoanelor vulnerabile în contextul migrației și azilului în Europa \(2021-2025\)](#), 5 mai 2021.

Consiliul Europei, Comitetul de bioetică (DH-BIO) (2019), *Strategic Action Plan on Human Rights and Technologies in Biomedicine (2020–2025)* [Planul strategic de acțiune privind drepturile omului și tehnologiile în biomedicină (2020–2025)], 18 decembrie 2019.

CEDS (2018), *Compendiu de jurisprudență al Comitetului European al Drepturilor Sociale*, decembrie 2018.

UE, Consiliul Uniunii Europene (2021), *Recomandarea (UE) 2021/1004 de instituire a unei Garanții europene pentru copii*, JO 2021 L 233, 22 iunie 2021.

UE, Comisia Europeană (2012), *Strategia europeană pentru un internet mai bun pentru copii*, COM(2012)0196 final, 2 mai 2012.

UE, Comisia Europeană (2021), *Strategia UE privind drepturile copilului*, 2021.

UE, Parlamentul European, Consiliul Uniunii Europene, Comisia Europeană (2007), *Explicații cu privire la Cartă*, JO 2007 C 303, 14 decembrie 2007.

FRA (2010), *Stabilirea unor indicatori pentru protejarea, respectarea și promovarea drepturilor copilului în Uniunea Europeană*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene (Oficiul pentru Publicații), octombrie 2010.

UNICEF, Centrul de Cercetare Innocenti (2007), *Law reform and the implementation of the convention on the rights of the child (Reforma legilor și punerea în aplicare a Convenției cu privire la drepturile copilului)*, decembrie 2007.

UNICEF (Fondul Națiunilor Unite pentru Copii), Centrul de Cercetare Innocenti (2013), *Championing children's rights: A global study of independent human rights institutions for children (Apărarea drepturilor copiilor: studiu la nivel mondial privind instituțiile independente de apărare a drepturilor omului în cazul copiilor)*, octombrie 2012.

Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2009), *Comentariul general nr. 12 (2009) privind dreptul copilului de a fi ascultat*, CRC/C/GC/12, 1 iulie 2009.

Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2013), *Comentariul general nr. 14 (2013) privind dreptul copilului de a se ține seama în mod prioritar de interesul superior al acestuia (articolul 3 punctul 1)*, CRC/C/GC/14, 29 mai 2013.

Capitolul 2

Drepturile și libertățile civile

Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2010), *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului*, 17 noiembrie 2010.

Consiliul Europei (2016), *Instrumentul de evaluare a participării copiilor*, martie 2016.

Consiliul Europei (2019), *Media regulatory authorities and protection of minors (Autoritățile de reglementare a domeniului mass-media și protecția minorilor)*, Strasbourg, Editura Consiliului Europei, 10 aprilie 2019.

Consiliul Europei (2020), *Listen – act – change – Council of Europe handbook on children’s participation for professionals working for and with children (Ascultă – Acționează – Schimbă – Manualul Consiliului Europei privind participarea copiilor adresat profesioniștilor care lucrează cu copiii)*, octombrie 2020.

FRA (2010), *Stabilirea unor indicatori pentru protejarea, respectarea și promovarea drepturilor copilului în Uniunea Europeană*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 4 noiembrie 2010.

FRA (2014), *Justiție pe înțelesul copiilor: termeni cheie*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 29 septembrie 2014.

FRA și CEDO (2018), *Manual de drept european privind nediscriminarea*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 21 martie 2018.

Capitolul 3

Egalitatea și nediscriminarea

onsiliul Europei (2014), *LGBTI children have the right to safety and equality (Copiii LGBTI au dreptul la siguranță și egalitate)*, comentariul privind drepturile omului din partea comisarului Consiliului Europei pentru Drepturile Omului, 2 octombrie 2014.

Consiliul Europei, Comitetul consultativ pentru CCMN (2006), *Comentariul privind educația în temeiul Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale*, ACFC/25DOC(2006)002, 2 martie 2006.

UE, Comisia Europeană (2020), *O Uniune a egalității: Cadru strategic al UE pentru egalitatea, incluziunea și participarea romilor*, COM(2020) 620 final, 7 octombrie 2020.

UE, Comisia Europeană (2020), *O Uniune a egalității: Strategia privind egalitatea pentru persoanele LGBTIQ 2020-2025*, COM(2020) 698 final, 12 noiembrie 2020.

UE, Comisia Europeană (2021), *Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind aplicarea Directivei 2000/43/CE a Consiliului de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică („Directiva privind egalitatea rasială”) și a Directivei 2000/78/CE a Consiliului de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă („Directiva privind egalitatea de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă”), COM(2021) 139 final, Bruxelles, 19 martie 2021.*

Rețeaua europeană de experți juridici în domeniul nediscriminării, O’Dempsey, D. și Beale, A. (2011), *Age and employment (Vârsta și încadrarea în muncă)*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 17 noiembrie 2011.

FRA (2011), *Migrants in an irregular situation: Access to healthcare in 10 European Union Member States (Migranți în situație de ședere ilegală: Accesul la asistență medicală în 10 state membre ale Uniunii Europene)*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 11 octombrie 2011.

FRA (2016), *Al doilea sondaj privind minoritățile și discriminarea în Uniunea Europeană: romii – rezultate selectate*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 29 noiembrie 2016.

FRA (2017), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results (Al doilea sondaj privind minoritățile și discriminarea în Uniunea Europeană – principalele rezultate)*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 6 decembrie 2017.

FRA (2020), *O cale lungă până la realizarea egalității pentru persoanele LGBTI*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 14 mai 2020.

FRA și CEDO (2018), *Manual de drept european privind nediscriminarea*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 21 martie 2018.

Capitolul 4

Aspecte legate de identitatea personală

Consiliul Europei (2015), *Human rights and intersex people (Drepturile omului și persoanele intersexuale)*, document publicat de comisar al Consiliului Europei pentru Drepturile Omului, 2015.

FRA (2015), *Situația drepturilor fundamentale ale persoanelor intersexuale*, document de reflecție FRA, Viena, 12 mai 2015.

Capitolul 5

Viața de familie

FRA (2014), *Serviciile de tutelă destinate copiilor lipsiți de îngrijire părintească: Manual de consolidare a sistemelor de tutelă pentru a răspunde nevoilor specifice ale copiilor care sunt victime ale traficului de persoane*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 30 iunie 2014.

Capitolul 6

Îngrijirea alternativă celei din cadrul familiei și adopția

Consiliul Europei (2013), *Securing children's rights – A guide for professionals working in alternative care (Asigurarea drepturilor copiilor – Ghid pentru profesioniștii din domeniul îngrijirii alternative)*, decembrie 2013.

UE, Parlamentul European, EPRS, Unitatea pentru valoarea adăugată europeană (2016), *Cross-border recognition of adoptions – European added value assessment (Recunoașterea transfrontalieră a adopțiilor – Evaluarea valorii adăugate europene)*, 30 noiembrie 2016.

European Network for Guardianship Institutions (Rețeaua europeană a instituțiilor de tutelă) (2011), *Îngrijirea minorilor neînsoțiți: Standarde minime, factori de risc și recomandări pentru practicieni*, tutela în practică, raport final, Utrecht, octombrie 2011.

FRA (2014), *Serviciile de tutelă destinate copiilor lipsiți de îngrijire părintească: Manual de consolidare a sistemelor de tutelă pentru a răspunde nevoilor specifice ale copiilor care sunt victime ale traficului de persoane*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 30 iunie 2014.

Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2006), *Comentariul general nr. 7 (2005): Punerea în aplicare a drepturilor copilului în copilăria timpurie*, CRC/C/GC/7/Rev. 1, 20 septembrie 2006.

Organizația Națiunilor Unite, Adunarea Generală (2010), *Orientările pentru îngrijirea alternativă a copiilor*, doc. ONU A/RES/64/142, 24 februarie 2010.

Organizația Națiunilor Unite, Consiliul pentru drepturile omului (2009), *Orientările ONU pentru îngrijirea alternativă a copiilor*, doc. ONU A/HRC/11/L.13, 15 iunie 2009.

Capitolul 7

Protecția copilului împotriva violenței și exploatării

Consiliul Europei (2005), *Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane*, CETS nr. 197, 16 mai 2005.

Consiliul Europei (2018), *Safe at school: Education sector responses to violence based on sexual orientation, gender identity/expression or sex characteristics in Europe (Siguranță la școală: Siguranță la școală: Răspunsurile învățământului la violența bazată pe orientarea sexuală, identitatea/exprimarea de gen sau caracteristicile sexuale în Europa)*, noiembrie 2018.

Consiliul Europei, Comitetul de la Lanzarote (2017), *Avizul interpretativ privind aplicabilitatea Convenției de la Lanzarote în cazul infracțiunilor sexuale comise asupra copiilor și facilitare prin utilizarea tehnologiilor informației și comunicațiilor (TIC)*, 12 mai 2017.

Consiliul Europei, Comitetul de la Lanzarote (2017), *Raport special: Protejarea copiilor afectați de criza refugiaților împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale*, 3 martie 2017.

Consiliul Europei, Comitetul de la Lanzarote (2018), *Al doilea raport de punere în aplicare: protecția copiilor împotriva abuzului sexual în cercul de încredere: strategiile*, 31 ianuarie 2018.

Consiliul Europei, Comitetul de la Lanzarote (2019), *Avizul cu privire la imagini și/sau videoclipuri sugestive sau explicite din punct de vedere sexual create, partajate și primite de copii*, 6 iunie 2019.

UE (2020), *Strategia UE privind drepturile victimelor (2020-2025)*, COM(2020) 258 final, 24 iunie 2020.

UE, Comisia Europeană (2020), *Strategia UE privind drepturile copilului și Garanția europeană pentru copii*, mai 2020.

UE, Comisia Europeană (2021), *Strategia UE privind combaterea traficului de persoane 2021-2025*, COM(2021) 171, 14 aprilie 2021.

FRA (2009), *Child trafficking in the European Union: Challenges, perspectives and good practices (Traficul de copii în Uniunea Europeană: provocări, perspective și bune practici)*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 7 iulie 2009.

FRA (2015), *Exploatarea gravă a forței de muncă: lucrătorii care se deplasează în interiorul Uniunii sau care intră în Uniunea Europeană, obligațiile statelor și drepturile victimelor*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 2 iunie 2015.

FRA (2015), *Violența împotriva copiilor cu handicap: legislație, politici și programe în Uniunea Europeană*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 2 decembrie 2015.

UNICEF (2006), *Behind closed doors: The impact of domestic violence on children (În spatele ușilor închise: impactul violenței domestice asupra copiilor)*.

UNICEF și OMI (2020), *COVID-19: Protecting children from violence, abuse and neglect in the home (COVID-19: protejarea copiilor împotriva violenței, abuzului și neglijării de acasă)*, 1 mai 2020.

Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2009), *Comentariul general nr. 12 (2009): dreptul copilului de a fi ascultat*, CRC/C/GC/12, 1 iulie 2009.

Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2011), *Comentariul general nr. 13 (2011) privind dreptul copilului la protecție împotriva oricărei forme de violență*, CRC/C/GC/13, 18 aprilie 2011.

Capitolul 8

Drepturile economice, sociale și culturale și nivelul de trai adecvat

Consiliul Europei (2019), *Protecting the child from poverty: The role of rights in the Council of Europe (Protejarea copiilor împotriva sărăciei: rolul drepturilor în Consiliul Europei)*, Strasbourg, Oficiul pentru Publicații, 14 noiembrie 2019.

Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2011), *Orientările privind asistența medicală în interesul copilului*, 21 septembrie 2011.

Consiliul Europei, Adunarea Parlamentară (2016), *Resolution 2139 (2016), Ensuring access to health care for all children in Europe [Rezoluția 2139 (2016) – Asigurarea accesului la asistență medicală pentru toți copiii în Europa]* 25 noiembrie 2016.

Consiliul Europei, Adunarea Parlamentară (2019), *Resolution 2284 (2019), Addressing the health needs of adolescents in Europe [Rezoluția 2284 (2019) – Abordarea nevoilor de sănătate ale adolescenților în Europa]* 24 mai 2019.

UE, Comisia Europeană (2020), *Studiu de fezabilitate pentru o Garanție pentru copii*, raport final, martie 2020.

FRA (2018), *Combaterea sărăciei în rândul copiilor: o chestiune a drepturilor fundamentale*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 17 octombrie 2018.

Capitolul 9

Migrație și azil

Consiliul Europei (2017), *Evaluarea vârstei: Politicile, procedurile și practicile statelor membre ale Consiliului Europei care respectă drepturile copiilor în contextul migrației*, septembrie 2017.

Consiliul Europei (2018), *How to convey child-friendly information to children in migration: A handbook for frontline professionals (Modul de a transmite copiilor informații adaptate nevoilor lor în materie de migrație: manual pentru profesioniștii din prima linie)*, Strasbourg, Editura Consiliului Europei, decembrie 2018.

Consiliul Europei (2018), *Legal and practical aspects of effective alternatives to detention in the context of migration – Analysis by the Steering Committee for Human Rights (CDDH) [Aspecte juridice și practice ale alternativelor eficiente la detenție în contextul migrației – Analiză efectuată de Comitetul director pentru drepturile omului (CDDH)]*, 7 decembrie 2017.

Biroul European de Sprijin pentru Azil (2018), *Ghid practic privind evaluarea vârstei*, a doua ediția, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

Biroul European de Sprijin pentru Azil (2021), *Age assessment practices in EU+ countries: Updated findings (Practici de evaluare a vârstei în țările UE+: constatări actualizate)*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, iulie 2021.

Parlamentul European, Comisia pentru libertăți civile (2013), *Raport referitor la situația minorilor neînsoțiți în UE*, 2012/2263(INI), 26 august 2013.

Eurydice, Comisia Europeană (DG Educație și Cultură) (2009), *Integrarea copiilor imigranți în școlile din Europa*, aprilie 2009.

FRA (2010), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States (Copii separați, solicitanți de azil în statele membre ale Uniunii Europene)*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 7 decembrie 2010.

FRA (2011), *Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union (Drepturile fundamentale ale migraților aflați în situație de ședere ilegală în Uniunea Europeană)*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 7 aprilie 2017.

FRA (2011), *Migrants in an irregular situation: Access to healthcare in 10 European Union Member States (Migrați în situație de ședere ilegală: Accesul la asistență medicală în 10 state membre ale Uniunii Europene)*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 11 octombrie 2011.

FRA (2017), *Împreună în UE: Promovarea participării migraților și a descendenților acestora*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 15 martie 2017

FRA (2019), *Integrarea tinerilor refugiați în UE: bune practici și provocări*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 19 noiembrie 2019.

FRA (2020), *Relocating unaccompanied children: Applying good practices to future schemes (Relocarea copiilor neînsoțiți: aplicarea bunelor practici în cadrul viitoarelor programe)*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 11 mai 2020.

FRA și CEDO (2020), *Manual de drept european în materie de azil, frontiere și imigrație*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 17 decembrie 2020.

Înaltul Comisariat al Organizației Națiunilor Unite pentru Refugiați (2018), *The 'essential right' to family unity of refugees and others in need of international*

protection in the context of family reunification („Dreptul esențial” la unitate familială al refugiaților și al altor persoane care au nevoie de protecție internațională în contextul reîntregirii familiei), Politica juridică și de protecție – Seria de cercetare, Geneva, Divizia de protecție internațională, ianuarie 2018.

Organizația Națiunilor Unite (2019), *Comentariul general comun nr. 3 (2017) al Comitetului pentru protecția drepturilor tuturor lucrătorilor migranți și ale membrilor familiilor acestora și nr. 22 (2017) al Comitetului pentru drepturile copilului privind principiile generale ale drepturilor omului de care se bucură copiii în contextul migrației internaționale*, CMW/C/GC/3-CRC/C/GC/22, 16 noiembrie 2017.

Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2005), *Comentariul general nr. 6 (2005): tratamentul copiilor neînsoțiți și separați în afara țării lor de origine*, CRC/GC/2005/61, 1 septembrie 2005.

Capitolul 10

Datele cu caracter personal și protecția consumatorilor

Consiliul Europei, Comitetul consultativ pentru Convenția pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal (Convenția 108) (2019), *Children’s data protection in education systems: Challenges and possible remedies (Protecția datelor copiilor în sistemele de învățământ: provocări și posibile remedii)*, 11 septembrie 2019.

Consiliul Europei, Comitetul de la Lanzarote (2017), *Avizul interpretativ privind aplicabilitatea Convenției de la Lanzarote în cazul infracțiunilor sexuale comise asupra copiilor și facilitate prin utilizarea tehnologiilor informației și comunicațiilor (TIC)*, 12 mai 2017.

Consiliul Europei, Comitetul de la Lanzarote (2018) *Orientările pentru respectarea, protecția și realizarea drepturilor copilului în mediul digital*, Recomandarea CM/Rec(2018)7, septembrie 2018.

Comisarul Consiliului Europei pentru Drepturile Omului (2019) *Unboxing artificial intelligence: 10 steps to protect human rights (Lansarea inteligenței artificiale: 10 demersuri pentru protejarea drepturilor omului)*, 14 mai 2019.

FRA (2018), *Manual de legislație europeană privind protecția datelor – Ediția 2018*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 25 mai 2018.

Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2021), *Comentariul general nr. 25 (2021) privind drepturile copiilor în legătură cu mediul digital*, CRC/C/GC/25, 24 martie 2021.

Capitolul 11

Drepturile copiilor în procedurile penale și în procedurile alternative (nejudiciare)

Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2010), *Orientările privind justiția în interesul copilului*, 17 noiembrie 2010.

UE, Comisia Europeană (2014), *Summary of contextual overviews on children's involvement in criminal judicial proceedings in the 28 Member States of the European Union (Rezumat al studiilor contextuale privind implicarea copiilor în procedurile de justiție penală în cele 28 de state membre ale Uniunii Europene)*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene (Oficiul pentru Publicații), 16 aprilie 2014.

FRA (2014), *Violența împotriva femeilor: o anchetă la nivelul UE – Rezultate principale*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 5 martie 2014.

FRA (2014), *Victimele criminalității în Uniunea Europeană: dimensiunea și natura sprijinului acordat victimelor*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 12 ianuarie 2015.

FRA (2015), *Justiția în interesul copilului – Perspective și experiențe ale specialiștilor legate de participarea copiilor în proceduri juridice civile și penale în 10 State Membre UE*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 5 mai 2015.

FRA (2017), *Justiția în interesul copilului: perspectivele și experiențele copiilor implicați în proceduri judiciare în calitate de victime, de martori sau de părți în nouă state membre ale UE*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 22 februarie 2017.

FRA (2018), *Children's rights and justice – Minimum age requirements in the EU (Drepturile copiilor și justiția – Cerințe privind vârsta minimă în UE)*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 25 aprilie 2018

FRA (2018), *Mapping minimum age requirements: Children's rights and justice (Cartografierea cerințelor privind vârsta minimă: drepturile copiilor și justiția) Drepturile copiilor și justiția*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 25 aprilie 2018.

FRA și CEDO (2016), *Manual de drept european privind accesul la justiție*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații, 22 iunie 2016.

Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2007), *Comentariul general nr. 10 (2007): drepturile copilului în justiția juvenilă*, CRC/C/GC/10, 25 aprilie 2007.

Organizația Națiunilor Unite, Comitetul pentru drepturile copilului (2019), *Comentariul general nr. 24 (2019): drepturile copiilor în sistemul de justiție pentru copii*, CRC/C/GC/24, 18 septembrie 2019.

Jurisprudență

Jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene

<i>A împotriva B</i> , C-262/21 PPU, 2 august 2021.....	91, 111
<i>Alfredo Rendón Marín împotriva Administración del Estado</i> , C-165/14, 13 septembrie 2016.....	76, 86
<i>Asociación Nacional de Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF)</i> (C-468/10) și <i>Federación de Comercio Electrónico y Marketing Directo</i> (FECEMD) (C-469/10) împotriva <i>Administración del Estado</i> , cauzele conexate C-468/10 și C-469/10, 24 noiembrie 2011.....	238
<i>A și S împotriva Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i> , C-550/16, 12 aprilie 2018.....	206, 217
<i>Barbara Mercredi împotriva Richard Chaffe</i> , C-497/10 PPU, 22 decembrie 2010.....	90, 98, 100
<i>Baumbast și R împotriva Secretary of State for the Home Department</i> , C-413/99, 17 septembrie 2002.....	173, 184, 227
<i>Carlos Garcia Avello împotriva Statului belgian</i> , C-148/02, 2 octombrie 2003.....	77
Cauzele conexate <i>B. M. M. (C-133/19 și C-136/19)</i> , <i>B. S. (C-133/19)</i> , <i>B. M.</i> (C-136/19), <i>B. M. O. (C-137/19) împotriva État belge</i> , 16 iulie 2020.....	217, 217
Cauzele conexate C-468/10 și C-469/10, <i>Asociación Nacional de</i> <i>Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF) și Federación</i> <i>de Comercio Electrónico y Marketing Directo (FECEMD) împotriva</i> <i>Administración del Estado</i> , 24 noiembrie 2011.....	238
<i>Donato Casagrande împotriva Landeshauptstadt München</i> , C-9/74, 3 iulie 1974.....	173, 183
<i>Doris Povse împotriva Mauro Alpago</i> , C-211/10 PPU, 1 iulie 2010.....	109

<i>Dynamic Medien Vertriebs GmbH împotriva Avides Media AG,</i> C-244/06, 14 februarie 2008	13, 30, 30, 236, 245
<i>E. împotriva B.,</i> C-436/13, 1 octombrie 2014.....	89, 99
<i>Gerardo Ruiz Zambrano împotriva Office National de l'Emploi (ONEm),</i> C-34/09, 8 martie 2011	76, 85, 228
<i>Health Service Executive împotriva S.C. și A.C.,</i> C-92/12 PPU, 26 aprilie 2012	122
<i>Janko Rottmann împotriva Freistaat Bayern,</i> C-135/08, 2 martie 2010.....	86
<i>Jasna Detiček împotriva Maurizio Sgueglia,</i> C-403/09 PPU, 23 decembrie 2009	98
<i>J. McB. împotriva L.E.,</i> C-400/10 PPU, 5 octombrie 2010	92
<i>J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung împotriva Comisiei Comunităților Europene,</i> C-4/73, 14 mai 1974	28
<i>Joseba Andoni Aguirre Zarraga împotriva Simone Pelz,</i> C-491/10 PPU, 22 decembrie 2010	31, 45, 109
<i>Konstantinos Maïstrellis împotriva Ypourgos Dikaïosynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaïomaton,</i> C-222/14, 16 iulie 2015	200
<i>Kunqian Catherine Zhu și Man Lavette Chen împotriva Secretary of State for the Home Department,</i> C-200/02, 19 octombrie 2004	52, 64, 85
<i>London Borough of Harrow împotriva Nimco Hassan Ibrahim și Secretary of State for the Home Department,</i> C-310/08, 23 februarie 2010.....	184, 227
<i>LW împotriva Bundesrepublik Deutschland,</i> C-91/20, 9 noiembrie 2021.....	205, 212
<i>M.A. împotriva État belge,</i> C-112/20, 11 martie 2021	13, 28, 31, 206, 228
<i>María Martínez Sala împotriva Freistaat Bayern,</i> C-85/96, 12 mai 1998	200
<i>Maria Teixeira împotriva London Borough of Lambeth și Secretary of State for the Home Department,</i> C-480/08, 23 februarie 2010.....	184, 227
<i>M.J.E. Bernini împotriva Minister van Onderwijs en Wetenschappen,</i> C-3/90, 26 februarie 1992	183
<i>Murat Dereci și alții împotriva Bundesministerium für Inneres,</i> C-256/11, 15 noiembrie 2011	228
<i>Neli Valcheva împotriva lui Georgios Babanarakis,</i> C-335/17, 31 mai 2018.....	90
<i>OL împotriva PQ,</i> C-111/17 PPU, 8 iunie 2017	90, 110
<i>Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH împotriva Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn,</i> C-36/02, 14 octombrie 2004.....	236, 246
<i>Parlamentul European împotriva Consiliului Uniunii Europene (MC),</i> C-540/03, 27 iunie 2006.....	31
<i>Polície ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie împotriva Salah Al Chodor și alții,</i> C-528/15, 15 martie 2017	206, 222

<i>Proces penal împotriva Maria Pupino (MC), C-105/03,</i>	
16 iunie 2005	254, 276, 276
<i>Proces penal împotriva X, C-507/10, 21 decembrie 2011.....</i>	276
<i>Productores de Música de España (Promusicae) împotriva Telefónica de España SAU (MC), C-275/06, 29 ianuarie 2008.....</i>	238
<i>S. Coleman împotriva Attridge Law și Steve Law, C-303/06,</i>	
17 iulie 2008.....	53, 53, 67, 67
<i>SM împotriva Entry Clearance Officer, UK Visa Section, C-129/18,</i>	
26 martie 2019	89, 205, 210
<i>SS împotriva MCP, C-603/20 PPU, 24 martie 2021 .....</i>	
<i>Stadt Wuppertal împotriva Maria Elisabeth Bauer și Volker Willmeroth împotriva Martina BroBonn cauzele conexate C-569/16 și C-570/16,</i>	
6 noiembrie 2018	177
<i>Stefan Grunkin și Dorothee Regina Paul (MC), C-353/06, 14 octombrie 2008.....</i>	77
<i>The Queen, la cererea MA și alții, împotriva Secretary of State for the Home Department, C-648/11, 6 iunie 2013 .....</i>	206, 230
<i>Tjebbes și alții împotriva Minister van Buitenlandse Zaken, C-221/17,</i>	
12 martie 2019	76, 86
<i>TQ împotriva Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid, C-441/19,</i>	
14 ianuarie 2021	206, 229, 230
<i>Yoshikazu Iida împotriva Stadt Ulm, C-40/11, 8 noiembrie 2012 .....</i>	228
<i>Z împotriva A Government Department și The Board of Management of a Community School (MC), C-363/12, 18 martie 2014.....</i>	66
<i>Zoi Chatzi împotriva Ypourgos Oikonomikon, C-149/10, 16 septembrie 2010 .....</i>	200
<i>Zubair Haqbin împotriva Federaal Agentschap voor de opvang van asielzoekers, C-233/18, 12 noiembrie 2019 .....</i>	195

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului

<i>Abdi Ibrahim împotriva Norvegiei, nr. 15379/16, 17 decembrie 2019.....</i>	129
<i>A.B. și alții împotriva Franței, nr. 11593/12, 12 iulie 2016.....</i>	224
<i>Adamkiewicz împotriva Poloniei, nr. 54729/00, 2 martie 2010 .....</i>	257
<i>Ádám și alții împotriva României, nr. 81114/17, 13 octombrie 2020.....</i>	52, 62
<i>Adžić împotriva Croației, nr. 22643/14, 12 martie 2015 .....</i>	114
<i>A.H. și alții împotriva Rusiei, nr. 6033/13, 8927/13, 10549/13, 12275/13,</i>	
23890/13, 26309/13, 27161/13, 29197/13, 32224/13, 32331/13,	
32351/13, 32368/13, 37173/13, 38490/13, 42340/13 și 42403/13,	
17 ianuarie 2017.....	116, 132

<i>A.I. împotriva Italiei</i> , nr. 70896/17, 1 aprilie 2021	90, 102
<i>Airey împotriva Irlandei</i> , nr. 6289/73, 9 octombrie 1979	176
<i>Ali împotriva Regatului Unit</i> , nr. 40385/06, 11 ianuarie 2011	179
<i>A.L. împotriva Finlandei</i> , nr. 23220/04, 27 ianuarie 2009	277
<i>A.M.M. împotriva României</i> , nr. 2151/10, 14 februarie 2012.....	82
<i>A.M. și alții împotriva Franței</i> , nr. 24587/12, 12 iulie 2016.....	206, 223
<i>A.M. și alții împotriva Rusiei</i> , nr. 47220/19, 6 iunie 2021.....	72, 90, 103
<i>Anayo împotriva Germaniei</i> , nr. 20578/07, 21 decembrie 2010	101
<i>Angelova împotriva Bulgariei</i> , nr. 38361/97, 13 iunie 2002	273
<i>A.R. și L.R. împotriva Elveției</i> , nr. 22338/15, 19 decembrie 2017.....	136, 152, 181
<i>Assem Hassan Ali împotriva Danemarcei</i> , nr. 25593/14, 23 octombrie 2018.....	231
<i>Assenov și alții împotriva Bulgariei</i> , nr. 24760/94, 28 octombrie 1998	142
<i>A și B împotriva Croației</i> , nr. 7144/15, 20 iunie 2019	150
<i>Avilkina și alții împotriva Rusiei</i> , nr. 1585/09, 6 iunie 2013.....	235, 242
<i>Bah împotriva Regatului Unit</i> , nr. 56328/07, 27 septembrie 2011.....	175, 196
<i>Bajsultanov împotriva Austriei</i> , nr. 54131/10, 12 iunie 2012	219
<i>Bayev și alții împotriva Rusiei</i> , nr. 67667/09, 20 iunie 2017.....	53, 71, 72, 181
<i>B.B. și F.B. împotriva Germaniei</i> , nr. 18734/09 și 9424/11, 14 martie 2013.....	115, 125
<i>Bilalova și alții împotriva Poloniei</i> , nr. 23685/14, 26 martie 2020	222
<i>Bistieva și alții împotriva Poloniei</i> , nr. 75157/14, 10 aprilie 2018.....	206, 224
<i>B. împotriva României (nr. 2)</i> , nr. 1285/03, 19 februarie 2013.....	115, 124, 124
<i>Blokhin împotriva Rusiei</i> , nr. 47152/06, 23 martie 2016	254, 268
<i>Bocos-Cuesta împotriva Țărilor de Jos</i> , nr. 54789/00, 10 noiembrie 2005	277
<i>Bogonosov împotriva Rusiei</i> , nr. 38201/16, 5 martie 2019	90, 105
<i>Bouamar împotriva Belgiei</i> , nr. 9106/80, 29 februarie 1988.....	53, 73, 254, 269, 270
<i>Boultif împotriva Elveției</i> , nr. 54273/00, 2 august 2001.....	230
<i>Çam împotriva Turciei</i> , nr. 51500/08, 23 februarie 2016	53, 68
<i>Campbell și Cosans împotriva Regatului Unit</i> , nr. 7511/76 și 7743/76, 23 martie 1983.....	135, 145
<i>Canonne împotriva Franței</i> , nr. 22037/13, 25 iunie 2015.....	80
<i>Catan și alții împotriva Moldovei și Rusiei (MC)</i> , nr. 43370/04, 8252/05 și 18454/06, 19 octombrie 2012.....	52, 62, 181

<i>Cauza „referitoare la anumite aspecte ale legilor privind utilizarea limbilor în educație în Belgia” împotriva Belgiei</i> , nr. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 și 2126/64, 23 iulie 1968.....	74
<i>Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu împotriva României</i> (MC), nr. 47848/08, 17 iulie 2014	137, 168, 174, 189
<i>Cînța împotriva României</i> , nr. 3891/19, 18 februarie 2020.....	68
<i>C împotriva Croației</i> , nr. 80117/17, 8 octombrie 2020	19, 46
<i>C.N. împotriva Regatului Unit</i> , nr. 4239/08, 13 noiembrie 2012	157
<i>C.N. și V. împotriva Franței</i> , nr. 67724/09, 11 octombrie 2012	136, 157, 157
<i>Connors împotriva Regatului Unit</i> , nr. 66746/01, 27 mai 2004.....	196
<i>Copland împotriva Regatului Unit</i> , nr. 62617/00, 3 aprilie 2007	241
<i>Costello-Roberts împotriva Regatului Unit</i> , nr. 13134/87, 25 martie 1993.....	136, 141, 145
<i>Çoşelav împotriva Turciei</i> , nr. 1413/07, 9 octombrie 2012	19, 254, 273
<i>C.P. împotriva Regatului Unit</i> , nr. 300/11, 6 septembrie 2016.....	179
<i>C și E împotriva Franței</i> , nr. 1462/18 și 17348/18, 12 decembrie 2019.....	82
<i>Cusan și Fazzo împotriva Italiei</i> , nr. 77/07, 7 ianuarie 2014	78, 78
<i>Darby împotriva Suediei</i> , nr. 11581/85, 23 octombrie 1990	37
<i>D.G. împotriva Irlandei</i> , nr. 39474/98, 16 mai 2002	53, 73, 254, 269
<i>D.H. și alții împotriva Republicii Cehe</i> (MC), nr. 57325/00, 13 noiembrie 2007	52, 61
<i>Dinç și Çakır împotriva Turciei</i> , nr. 66066/09, 9 iulie 2013	268
<i>D împotriva Franței</i> , nr. 11288/18, 16 iulie 2020.....	84
<i>Dogru împotriva Franței</i> , nr. 27058/05, 4 decembrie 2008	35, 38
<i>Doorson împotriva Țărilor de Jos</i> , nr. 20524/92, 26 martie 1996	277
<i>Dupin împotriva Franței</i> , nr. 2282/17, 18 decembrie 2018	68
<i>E.B. împotriva Franței</i> (MC), nr. 43546/02, 22 ianuarie 2008.....	116, 131
<i>Eriksson împotriva Suediei</i> , nr. 11373/85, 22 iunie 1989	126
<i>Fabris împotriva Franței</i> (MC), nr. 16574/08, 7 februarie 2013	53, 74, 74, 74
<i>F.O. împotriva Croației</i> , nr. 29555/13, 28 aprilie 2021	135, 145, 145
<i>Folgerø și alții împotriva Norvegiei</i> (MC), nr. 15472/02, 29 iunie 2007	39, 179
<i>Gard și alții împotriva Regatului Unit</i> , nr. 39793/17, 27 iunie 2017.....	191
<i>Gaskin împotriva Regatului Unit</i> , nr. 10454/83, 7 iulie 1989.....	36, 43, 79
<i>Gas și Dubois împotriva Franței</i> , nr. 25951/07, 15 martie 2012.....	116, 132
<i>Genovese împotriva Maltei</i> , nr. 53124/09, 11 octombrie 2011.....	76, 87

<i>Glass împotriva Regatului Unit</i> , nr. 61827/00, 9 martie 2004.....	174, 190
<i>G.L. împotriva Italiei</i> , nr. 59751/15, 10 septembrie 2020.....	53, 68
<i>Grzelak împotriva Poloniei</i> , nr. 7710/02, 15 iunie 2010.....	35, 38, 180
<i>Guberina împotriva Croației</i> , nr. 23682/13, 22 martie 2016.....	68
<i>Guillot împotriva Franței</i> , nr. 22500/93, 24 octombrie 1993.....	78, 78, 78
<i>Gül împotriva Elveției</i> , nr. 23218/94, 19 februarie 1996.....	206, 220
<i>Güveç împotriva Turciei</i> , nr. 70337/01, 20 ianuarie 2009.....	19, 254, 268, 271, 271, 271
<i>Handyside împotriva Regatului Unit</i> , nr. 5493/72, 7 decembrie 1976.....	36, 42
<i>Harroudj împotriva Franței</i> , nr. 43631/09, 4 octombrie 2012.....	29, 116, 133
<i>Hasan și Eylem Zengin împotriva Turciei</i> , nr. 1448/04, 9 octombrie 2007.....	39
<i>H.A. și alții împotriva Greciei</i> , nr. 19951/16, 28 februarie 2019.....	222
<i>Havelka și alții împotriva Republicii Cehe</i> , nr. 23499/06, 21 iunie 2007.....	197
<i>Hernehult împotriva Norvegiei</i> , nr. 14652/16, 10 martie 2020.....	
<i>Hoholm împotriva Slovaciei</i> , nr. 35632/13, 13 ianuarie 2015.....	114
<i>Horych împotriva Poloniei</i> , nr. 13621/08, 17 aprilie 2012.....	90, 105
<i>H.Y. și Hü.Y. împotriva Turciei</i> , nr. 40262/98, 6 octombrie 2005.....	273
<i>I.C. împotriva României</i> , nr. 36934/08, 24 august 2016.....	137, 169
<i>Idalov împotriva Rusiei</i> , nr. 5826/03, 22 mai 2012.....	267
<i>Iglesias Casarrubios și Cantalapiedra Iglesias împotriva Spaniei</i> , nr. 23298/12, 11 octombrie 2016.....	46
<i>Ignaccolo-Zenide împotriva României</i> , nr. 31679/96, 25 ianuarie 2000.....	92
<i>Iliya Petrov împotriva Bulgariei</i> , nr. 19202/03, 24 aprilie 2012.....	174, 189
<i>Jansen împotriva Norvegiei</i> , nr. 2822/16, 6 septembrie 2018.....	116, 127
<i>Jeunesse împotriva Țărilor de Jos (MC)</i> , nr. 12738/10, 3 octombrie 2014.....	206, 219
<i>J.M. împotriva Danemarcei</i> , nr. 34421/09, 13 noiembrie 2012.....	268
<i>Johansson împotriva Finlandei</i> , nr. 10163/02, 6 septembrie 2007.....	75, 78, 78
<i>K.A. împotriva Finlandei</i> , nr. 27751/95, 14 ianuarie 2003.....	121
<i>Kanagaratnam și alții împotriva Belgiei</i> , nr. 15297/09, 13 decembrie 2011.....	
<i>Kayak împotriva Turciei</i> , nr. 60444/08, 10 iulie 2012.....	135, 141
<i>Kearns împotriva Franței</i> , nr. 35991/04, 10 ianuarie 2008.....	116, 130
<i>Kervanci împotriva Franței</i> , nr. 31645/04, 4 decembrie 2008.....	35, 38
<i>Khan împotriva Franței</i> , nr. 12267/16, 28 mai 2019.....	175, 197
<i>Khoroshenko împotriva Rusiei</i> , nr. 41418/04, 30 iunie 2015.....	90, 105
<i>Kjeldsen, Busk Madsen și Pedersen împotriva Danemarcei</i> , nr. 5095/71, 5920/72 și 5926/72, 7 decembrie 1976.....	39

<i>K.J. împotriva Poloniei</i> , nr. 30813/14, 1 martie 2016	114
<i>Klass și alții împotriva Germaniei</i> , nr. 5029/71, 6 septembrie 1978.....	241
<i>Klerks împotriva Țărilor de Jos</i> , nr. 25212/94, 4 iulie 1995	67
<i>Konstantin Markin împotriva Rusiei (MC)</i> , nr. 30078/06, 22 martie 2012	175, 201
<i>Kontrová împotriva Slovaciei</i> , nr. 7510/04, 31 mai 2007	136, 153
<i>Korneykova împotriva Ucrainei</i> , nr. 39884/05, 19 ianuarie 2012	268
<i>Kovač împotriva Croației</i> , nr. 503/05, 12 iulie 2007.....	254, 277, 277
<i>Krušković împotriva Croației</i> , nr. 46185/08, 21 iunie 2011	81
<i>K. și T. împotriva Finlandei (MC)</i> , nr. 25702/94, 12 iulie 2001.....	94, 101, 102
<i>K.U. împotriva Finlandei</i> , nr. 2872/02, 2 decembrie 2008	137, 167
<i>Kuptsov și Kuptsova împotriva Rusiei</i> , nr. 6110/03, 3 martie 2011.....	268, 271
<i>Kurt împotriva Austriei</i> , nr. 62903/15, 15 iunie 2021.....	136, 152
<i>Labassee împotriva Franței</i> , nr. 65941/11, 26 iunie 2014	82
<i>Ladent împotriva Poloniei</i> , nr. 11036/03, 18 martie 2008	267
<i>Lautsi și alții împotriva Italiei (MC)</i> , nr. 30814/06, 18 martie 2011.....	35, 39, 40
<i>Lavida și alții împotriva Greciei</i> , nr. 7973/10, 30 mai 2013.....	60
<i>Leander împotriva Suediei</i> , nr. 9248/81, 26 martie 1987	242
<i>Maaouia împotriva Franței (MC)</i> , nr. 39652/98, 5 octombrie 2000	232
<i>M.A. împotriva Austriei</i> , nr. 4097/13, 15 ianuarie 2015.....	114
<i>M.A.K. și R.K. împotriva Regatului Unit</i> , nr. 45901/05 și 40146/06, 23 martie 2010	174, 190
<i>Malone împotriva Regatului Unit</i> , nr. 8691/79, 2 august 1984	241
<i>Mandet împotriva Franței</i> , nr. 30955/12, 14 ianuarie 2016.....	81
<i>Mansour împotriva Slovaciei</i> , nr. 60399/15, 21 noiembrie 2017	114
<i>Marckx împotriva Belgiei</i> , nr. 6833/74, 13 iunie 1979.....	19
<i>Maslov împotriva Austriei (MC)</i> , nr. 1638/03, 23 iunie 2008	14, 32
<i>Mazurek împotriva Franței</i> , nr. 34406/97, 1 februarie 2000	54, 74, 74, 74
<i>McIntyre împotriva Regatului Unit</i> , nr. 29046/95, 21 octombrie 1998.....	67
<i>M.C. împotriva Bulgariei</i> , nr. 39272/98, 4 decembrie 2003	136, 140, 140, 141, 149
<i>McMichael împotriva Regatului Unit</i> , nr. 16424/90, 24 februarie 1995.....	124
<i>Memlika împotriva Greciei</i> , nr. 37991/12, 6 octombrie 2015.....	179
<i>Menesson împotriva Franței</i> , nr. 65192/11, 26 iunie 2014	76, 80, 82, 82, 83
<i>Mik și Jovanović împotriva Serbiei</i> , nr. 9291/14 și 63798/14, 23 martie 2021.....	137, 171

<i>Mikulić împotriva Croației</i> , nr. 53176/99, 7 februarie 2002	75, 80
<i>Mitovi împotriva Fostei Republici iugoslave a Macedoniei</i> , nr. 53565/13, 16 aprilie 2015.....	105
<i>Mizzi împotriva Maltei</i> , nr. 26111/02, 12 ianuarie 2006.....	75, 81
<i>M.N. și alții împotriva Belgiei</i> , nr. 3599/18, 5 martie 2020.....	46
<i>Moustahi împotriva Franței</i> , nr. 9347/14, 25 iunie 2020.....	206, 225, 233
<i>M.S. împotriva Ucrainei</i> , nr. 2091/13, 11 iulie 2017.....	90, 105
<i>M. și M. împotriva Croației</i> , nr. 10161/13, 3 septembrie 2015.....	36, 47
<i>Mubilanzila Mayeka și Kaniki Mitunga împotriva Belgiei</i> , nr. 13178/03, 12 octombrie 2006.....	206, 222
<i>Mustafa și Armağan Akin împotriva Turciei</i> , nr. 4694/03, 6 aprilie 2010.....	90, 102
<i>Nart împotriva Turciei</i> , nr. 20817/04, 6 mai 2008.....	253, 268, 271
<i>Nencheva și alții împotriva Bulgariei</i> , nr. 48609/06, 18 iunie 2013.....	137, 140, 155, 168
<i>Neulinger și Shuruk împotriva Elveției (MC)</i> , nr. 41615/07, 6 iulie 2010.....	91, 112
<i>Nortier împotriva Țărilor de Jos</i> , nr. 13924/88, 24 august 1993.....	257
<i>N.TS. și alții împotriva Georgiei</i> , nr. 71776/12, 2 februarie 2016.....	46
<i>Odièvre împotriva Franței (MC)</i> , nr. 42326/98, 13 februarie 2003.....	79
<i>O’Keeffe împotriva Irlandei (MC)</i> , nr. 35810/09, 28 ianuarie 2014.....	135, 140, 140, 141
<i>Olsson împotriva Suediei (nr. 1)</i> , nr. 10465/83, 24 martie 1988.....	126
<i>Oršuš și alții împotriva Croației</i> , nr. 15766/03, 16 martie 2010.....	52, 61
<i>Osmanoğlu și Kocabaş împotriva Elveției</i> , nr. 29086/12, 10 ianuarie 2017.....	35, 40
<i>Oyal împotriva Turciei</i> , nr. 4864/05, 23 martie 2010.....	174, 188
<i>Panovits împotriva Ciprului</i> , nr. 4268/04, 11 decembrie 2008.....	253, 264
<i>Papageorgiou și alții împotriva Greciei</i> , nr. 4762/18 și 6140/18, 31 octombrie 2019.....	41
<i>Paradiso și Campanelli împotriva Italiei</i> , nr. 25358/12, 24 ianuarie 2017.....	84, 115, 124
<i>Parfitt împotriva Regatului Unit</i> , nr. 18533/21, 20 aprilie 2021.....	174, 191
<i>Partidul Popular Creștin Democrat împotriva Moldovei</i> , nr. 28793/02, 14 februarie 2006.....	36, 50
<i>Pedersen și alții împotriva Norvegiei</i> , nr. 39710/15, 10 martie 2020.....	129
<i>Perovy împotriva Rusiei</i> , nr. 47429/09, 20 octombrie 2020.....	41
<i>Petrov și X împotriva Rusiei</i> , nr. 23608/16, 23 octombrie 2018.....	46, 89, 95

<i>Ponomaryovi împotriva Bulgariei</i> , nr. 5335/05, 21 iunie 2011	52, 65, 173, 186
<i>P.V. împotriva Spaniei</i> , nr. 35159/09, 30 noiembrie 2010.....	53, 103
<i>Rahimi împotriva Greciei</i> , nr. 8687/08, 5 aprilie 2011.....	207, 232
<i>Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei</i> , nr. 25965/04, 7 ianuarie 2010	136, 160, 161
<i>R.C. și V.C. împotriva Franței</i> , nr. 76491/14, 12 iulie 2016.....	224
<i>R.K. și alții împotriva Franței</i> , nr. 68264/14, 12 iulie 2016.....	224
<i>R.M.S. împotriva Spaniei</i> , nr. 28775/12, 18 iunie 2013.....	
<i>R.R. și alții împotriva Ungariei</i> , nr. 36037/17, 2 martie 2021.....	254, 305
<i>R.S. împotriva Poloniei</i> , nr. 63777/09, 21 iulie 2015.....	91, 113
<i>Sahin împotriva Germaniei</i> (MC), nr. 30943/96, 8 iulie 2003.....	36, 47
<i>Salduz împotriva Turciei</i> , nr. 36391/02, 27 noiembrie 2008.....	263, 264
<i>Salgueiro da Silva Mouta împotriva Portugaliei</i> , nr. 33290/96, 21 decembrie 1999.....	
<i>Saviny împotriva Ucrainei</i> , nr. 39948/06, 18 decembrie 2008.....	124
<i>Schneider împotriva Germaniei</i> , nr. 17080/07, 15 septembrie 2011.....	89, 101
<i>Schwizgebel împotriva Elveției</i> , nr. 25762/07, 10 iunie 2010.....	19, 116, 131
<i>Selçuk împotriva Turciei</i> , nr. 21768/02, 10 ianuarie 2006.....	268
<i>S.F. și alții împotriva Bulgariei</i> , nr. 8138/16, 7 decembrie 2017.....	206, 223
<i>Siliadin împotriva Franței</i> , nr. 73316/01, 26 iulie 2005.....	157
<i>Simões Balbino împotriva Portugaliei</i> , nr. 26956/14, 29 ianuarie 2019.....	114
<i>Slivenko împotriva Letoniei</i> (MC), nr. 48321/99, 9 octombrie 2003.....	87
<i>Smirnova împotriva Rusiei</i> , nr. 46133/99 și 48183/99, 24 iulie 2003.....	267
<i>S.M. împotriva Croației</i> , nr. 60561/14, 25 iunie 2020.....	161, 162
<i>S.N. împotriva Suediei</i> , nr. 34209/96, 2 iulie 2002.....	254, 277, 278
<i>Söderman împotriva Suediei</i> (MC), nr. 5786/08, 12 noiembrie 2013.....	137, 165
<i>S. și Marper împotriva Regatului Unit</i> (MC), nr. 30562/04 și 30566/04, 4 decembrie 2008.....	235, 242, 242
<i>Stavropoulos și alții împotriva Greciei</i> , nr. 52484/18, 25 iunie 2020.....	36, 41
<i>Strand Lobben și alții împotriva Norvegiei</i> (MC), nr. 37283/13, 10 septembrie 2019.....	93, 116, 128, 128
<i>Stummer împotriva Austriei</i> (MC), nr. 37452/02, 7 iulie 2011.....	202
<i>Suur împotriva Estoniei</i> , nr. 41736/18, 20 octombrie 2020.....	129
<i>Șen împotriva Țărilor de Jos</i> , nr. 31465/96, 21 decembrie 2001.....	213
<i>Talpis împotriva Italiei</i> , nr. 41237/14, 18 septembrie 2017.....	136, 154

<i>Tarakhel împotriva Elveției</i> (MC), nr. 29217/12, 4 noiembrie 2014.....	206, 231
<i>Terna împotriva Italiei</i> , nr. 21052/18, 14 ianuarie 2021.....	90, 104
<i>T. împotriva Regatului Unit</i> (MC), nr. 24724/94, 16 decembrie 1999.....	253, 261, 261
<i>T. împotriva Republicii Cehe</i> , nr. 19315/11, 17 iulie 2014.....	116, 126
<i>Tuquabo-Tekle și alții împotriva Țărilor de Jos</i> , nr. 60665/00, 1 martie 2006.....	206, 213, 220, 220
<i>Tyrer împotriva Regatului Unit</i> , nr. 5856/72, 25 aprilie 1978.....	140
<i>Üner împotriva Țărilor de Jos</i> , nr. 46410/99, 18 octombrie 2006.....	206, 230
<i>Uzbyakov împotriva Rusiei</i> , nr. 71160/13, 5 mai 2020	128
<i>Uzun împotriva Germaniei</i> , nr. 35623/05, 2 septembrie 2010.....	241
<i>Valdís Fjölvisdóttir și alții împotriva Islandei</i> , nr. 71552/17, 18 mai 2021.....	76, 83
<i>Valsamis împotriva Greciei</i> , nr. 21787/93, 18 decembrie 1996	39
<i>Vavříčka și alții împotriva Republicii Cehe</i> , nr. 47621/13, 8 aprilie 2021.....	174, 190
<i>V.C. împotriva Italiei</i> , nr. 54227/14, 1 mai 2018.....	137, 169
<i>V.C.L. și A.N. împotriva Regatului Unit</i> , nr. 77587/12 și 74603/12, 16 februarie 2021.....	137, 161, 162,
<i>V.D. și alții împotriva Rusiei</i> , nr. 72931/10, 9 aprilie 2019.....	89, 93
<i>Vejdeland și alții împotriva Suediei</i> , nr. 1813/07, 9 februarie 2012	71
<i>Vidal împotriva Belgiei</i> , nr. 12351/86, 22 aprilie 1992	47
<i>V.K. împotriva Rusiei</i> , nr. 68059/13, 7 martie 2017	145
<i>Vojnity împotriva Ungariei</i> , nr. 29617/07, 12 februarie 2013	90, 103, 103
<i>Wallová și Walla împotriva Republicii Cehe</i> , nr. 23848/04, 26 octombrie 2006	115, 123, 197
<i>Winterstein și alții împotriva Franței</i> , nr. 27013/07, 17 octombrie 2013	175, 196
<i>W. împotriva Finlandei</i> , nr. 14151/02, 24 aprilie 2007	277
<i>W. împotriva Regatului Unit</i> , nr. 9749/82, 8 iulie 1987	124
<i>Wolter și Sarfert împotriva Germaniei</i> , nr. 59752/13 și 66277/13, 14 decembrie 2017	74
<i>X și alții împotriva Austriei</i> (MC), nr. 19010/07, 19 februarie 2013	71, 116, 132
<i>X și alții împotriva Bulgariei</i> , nr. 22457/16, 2 februarie 2021	135, 143, 143, 254, 279
<i>Yazgöl Yılmaz împotriva Turciei</i> , nr. 36369/06, 1 februarie 2011.....	215
<i>Y.I. împotriva Rusiei</i> , nr. 68868/14, 25 februarie 2020.....	115, 123, 129
<i>Yocheva și Ganeva împotriva Bulgariei</i> , nr. 18592/15 și 43863/15, 11 mai 2021.....	175, 201

<i>Y.S. și O.S. împotriva Rusiei</i> , nr. 17665/17, 15 iunie 2021.....	91, 113
<i>Zaiet împotriva României</i> , nr. 44958/05, 24 martie 2015	128
<i>Zorica Jovanović împotriva Serbiei</i> , nr. 21794/08, 26 martie 2013	137, 171
<i>Z și alții împotriva Regatului Unit (MC)</i> , nr. 29392/95, 10 mai 2001	140, 155

Jurisprudența Comitetului European al Drepturilor Sociale

<i>Association for the Protection of All Children (APPROACH) Ltd. împotriva Belgiei</i> , plângerea nr. 98/2013, 29 mai 2015.....	
<i>Association for the Protection of All Children (APPROACH) Ltd împotriva Irlandei</i> , plângerea nr. 93/2013, 4 februarie 2013.....	33
<i>Association for the Protection of All Children (APPROACH) Ltd împotriva Republicii Cehe</i> , plângerea nr. 96/2013, 29 mai 2015	142
<i>Association for the Protection of All Children (APPROACH) v Ltd împotriva Sloveniei</i> , plângerea nr. 95/2013, 27 mai 2015	142
<i>Centrul European pentru Drepturile Romilor (ERRC) împotriva Italiei</i> , plângerea nr. 27/2004, 7 decembrie 2005	198
<i>Centrul European pentru Drepturile Romilor (ERRC) și Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) împotriva Republicii Cehe</i> , plângerea nr. 157/2017, 17 iunie 2020	33, 121
<i>Centrul Internațional pentru Protecția Juridică a Drepturilor Omului (INTERIGHTS) împotriva Croației</i> , plângerea nr. 45/2007, 30 martie 2009.....	181
<i>Defence for Children International (DCI) împotriva Țărilor de Jos</i> , plângerea nr. 47/2008, 20 octombrie 2009	19, 29, 198, 198, 198
<i>European Action of the Disabled (AEH) împotriva Franței</i> , plângerea nr. 81/2012, 11 septembrie 2013	177, 180
<i>European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) împotriva Franței</i> , plângerea nr. 114/2015, 2018	186, 193, 205, 215,
<i>European Roma Rights Centre (ERRC) împotriva Irlandei</i> , plângerea nr. 100/2013, 1 decembrie 2015.....	52, 63
<i>Federația Europeană a Asociațiilor Familiilor Catolice (FAFCE) împotriva Irlandei</i> , plângerea nr. 89/2013, 12 septembrie 2014.....	163, 163
<i>Federația Generală a Angajaților Companiei Naționale de Electricitate (GENOP-DEI) și Confederația Sindicatelor Funcționarilor Publici din Grecia (ADEDY) împotriva Greciei</i> , plângerea nr. 66/2011, 23 mai 2012	

<i>International Association Autism Europe (IAAE) împotriva Franței,</i> plângerea nr. 13/2002, 4 noiembrie 2003	69, 177
<i>International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS)</i> <i>împotriva Croației,</i> plângerea nr. 45/2007, 30 martie 2009	
<i>International Commission of Jurists (ICJ) împotriva Portugaliei,</i> plângerea nr. 1/1998, 9 septembrie 1999	33
<i>International Commission of Jurists (ICJ) împotriva Republicii Cehe,</i> plângerea nr. 148/2017, 20 octombrie 2020.....	33, 258, 264
<i>International Commission of Jurists (ICJ) și European Council for Refugees</i> <i>and Exiles (ECRE) împotriva Greciei,</i> plângerea nr. 173/2018, 26 ianuarie 2021.....	13, 29, 33
<i>International Federation for Human Rights (FIDH) și Inclusion Europe</i> <i>împotriva Belgiei,</i> plângerea nr. 141/2017, 9 octombrie 2020.....	69, 180
<i>International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) împotriva</i> <i>Franței,</i> plângerea nr. 14/2003, 8 septembrie 2004.....	29, 174, 192
<i>MDAC împotriva Belgiei,</i> plângerea nr. 109/2014, 4 iulie 2018	69
<i>Médecins du Monde – International împotriva Franței,</i> plângerea nr. 67/2011, 11 septembrie 2012	180, 198
<i>Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) împotriva Bulgariei,</i> plângerea nr. 41/2007, 3 iunie 2008.....	33, 69, 178, 180, 181
<i>Organizația Mondială împotriva Torturii (OMCT) împotriva Greciei,</i> plângerea nr. 17/2003, 7 decembrie 2004.....	33
<i>Organizația Mondială împotriva Torturii (OMCT) împotriva Irlandei,</i> plângerea nr. 18/2003, 7 decembrie 2004	29
<i>Syndicat des Agrégés de l'Enseignement Supérieur (SAGES) împotriva</i> <i>Franței,</i> plângerea nr. 26/2004, 15 iunie 2005.....	54

Cum puteți consulta jurisprudența instanțelor europene

Curtea Europeană a Drepturilor Omului: baza de date a jurisprudenței HUDOC

Baza de date HUDOC oferă acces liber la jurisprudența CEDO: <http://HUDOC.CEDO.coe.int>.

Baza de date este disponibilă în limbile engleză și franceză și oferă un motor de căutare ușor de utilizat care facilitează identificarea cauzei dorite.

Pe pagina de internet HUDOC **Help** (Ajutor) sunt disponibile tutoriale video și manuale de utilizare. Pentru detalii și exemple de utilizare a filtrelor și a câmpurilor de căutare, utilizatorul poate fixa mouse-ul pe partea dreaptă a fiecărui instrument de căutare din interfața Hudoc.

Trimiterile la jurisprudența din acest manual oferă cititorului informații complete care să îi permită identificarea cu ușurință a textului integral al hotărârii sau al deciziei menționate.

Înainte de a începe o căutare, vă rugăm să rețineți că parametrii implicați prezintă, în ordine cronologică a celei mai recente date de publicare, hotărârile MC și ale Camerei. Pentru căutare în alte culegeri, cum ar fi culegeri de decizii, utilizatorul trebuie să bifeze caseta corespunzătoare din câmpul **Document Collections** (Culegeri de documente) care apare în partea de sus stânga a ecranului.

Cel mai ușor mod de a identifica o cauză este acela de a introduce numărul cererii în câmpul **Application Number** (Numărul cererii), sub titlul **Advanced Search** (Căutare avansată) din partea de sus dreapta a ecranului și apoi de a executa clic pe butonul albastru „Search” (Căutare).

Pentru accesarea jurisprudenței referitoare la alte aspecte, cum ar fi cele referitoare la copii, utilizatorul poate folosi **Search field** (Câmpul de căutare) indicat printr-o lupă, în partea de sus dreapta a ecranului. În câmpul de căutare, utilizatorul poate efectua căutarea în text folosind:

- un singur cuvânt [de exemplu „child” (copil)];
- o expresie [de exemplu „migrant children” (copiii migranți)];
- un titlu de cauză;
- numele unui stat;
- o expresie logică [de exemplu „child IN alternative care” (copil ÎN îngrijire alternativă)]

Pentru a ajuta utilizatorul să efectueze o căutare în text, este disponibilă **Simple Boolean search** (Căutarea logică simplă) executând clic pe săgeata care apare în **Search field** (Câmp de căutare). Căutarea logică simplă oferă șase posibilități de căutare: un cuvânt sau expresie exactă, toate cuvintele căutate, oricare dintre cuvintele căutate, niciunul dintre cuvintele căutate, în apropierea cuvintelor căutate, căutare logică liberă.

După apariția rezultatelor căutării, utilizatorul le poate restrânge cu ușurință utilizând filtrele care apar în câmpul **Filters** (Filtre) din partea stângă a ecranului, de exemplu „Language” (Limba) sau „State” (Statul). Filtrele pot fi folosite separat sau combinat, pentru a restrânge și mai mult rezultatele. Filtrul „Keywords” (Cuvinte cheie) poate fi un instrument util, deoarece adesea cuprinde termeni extrași din textul Convenției și este legat direct de raționamentul și concluziile Curții.

Exemplu: Pentru identificarea jurisprudenței Curții referitoare la faptul că expulzarea solicitanților de azil i-ar putea expune riscului de tortură sau tratamente ori pedepse inumane sau degradante, în sensul articolului 3 din Convenție.

- 1) Mai întâi, utilizatorul introduce expresia „asylum seekers” (solicitanți de azil) în **Search field** (Câmp de căutare) și execută clic pe butonul de căutare albastru (**Search button**);
- 2) După apariția rezultatelor, utilizatorul selectează apoi cifra „3” din **filtrul Violation** (Încălcare) din **câmpul Filters** (Filtre), pentru a restrânge rezultatele la cele referitoare la încălcarea articolului 3;
- 3) Apoi, utilizatorul poate selecta cuvinte-cheie din **filtrul Keywords** (Cuvinte cheie), pentru a restrânge rezultatele la cele relevante pentru articolul 3, cum ar fi cuvintele-cheie „(Art. 3) Prohibition of torture” [(Art. 3) Interzicerea torturii].

Pentru cauzele cu o semnificație mai mare, site-ul HUDOC pune la dispoziție o sinteză juridică („Legal summary”). Sinteza conține o notă descriptivă inserată la început, o prezentare concisă a elementelor de fapt și de drept, cu accent pe punctele de interes juridic. Dacă există o astfel de sinteză, atunci în rezultate va apărea un link **Legal Summaries** (Sinteze juridice), împreună cu linkul către textul hotărârii sau către decizie. Alternativ, utilizatorul poate căuta exclusiv sinteze de jurisprudență, bifând caseta „Legal Summaries” (Sinteze juridice) din câmpul **Document Collections** (Culegeri de documente).

În cazul în care au fost publicate traduceri neoficiale ale unei anumite cauze, în rezultate va apărea un link **Language versions** (Versiuni lingvistice), împreună cu linkul către textul hotărârii sau către decizie. De asemenea, site-ul HUDOC oferă linkuri către site-uri terțe care găzduiesc alte traduceri ale jurisprudenței CEDO. Pentru informații suplimentare, vezi „Language versions” (Versiuni lingvistice) din secțiunea „Help” (Ajutor) a HUDOC.

Curtea de Justiție a Uniunii Europene: baza de date a jurisprudenței CURIA

Baza de date a jurisprudenței CURIA oferă acces liber la jurisprudența CEJ/CJUE: <http://curia.europa.eu>.

Motorul de căutare este disponibil în toate limbile oficiale ale Uniunii Europene⁷⁴⁹. **Limba** poate fi selectată în partea de sus dreapta a ecranului. Motorul de căutare poate fi utilizat pentru căutarea de informații în toate documentele legate de cauzele soluționate sau pendinte la Curtea de Justiție, Tribunalul și Tribunalul Funcției Publice.

Există o secțiune **Help** (Ajutor) disponibilă la adresa <http://curia.europa.eu/common/juris/en/aideGlobale.pdf#>. De asemenea, fiecare casetă de căutare are o pagină de ajutor, care poate fi accesată executând clic pe pictogramă și care conține informații utile pentru ca acest instrument să fie folosit cât mai bine posibil de către utilizator.

Cel mai simplu mod de a identifica o anumită cauză este acela de a introduce numărul complet al cauzei în caseta de căutare intitulată **Case number** (Numărul cauzei) și de a executa apoi clic pe butonul verde „Search” (Căutare). De asemenea, este posibilă căutarea unei cauze folosind o parte din numărul cauzei. De exemplu dacă se introduce 122 în câmpul „Case number” (Numărul cauzei), se va obține cauza nr. 122 pentru cauzele din toți anii și prezentate în fața oricăreia dintre cele trei instanțe: Curtea de Justiție, Tribunalul și/sau Tribunalul Funcției Publice.

Alternativ, se poate folosi câmpul **Name of parties** (Numele părților) pentru căutarea cu ajutorul denumirii comune a cauzei. Aceasta este de obicei forma simplificată a numelor părților implicate într-o cauză.

În total, există 16 câmpuri de căutare multifuncționale disponibile pentru a ajuta la restrângerea rezultatelor căutării. Diferitele câmpuri de căutare sunt

⁷⁴⁹ Disponibil, începând de la 30 aprilie 2004, în limbile: spaniolă, daneză, germană, greacă, engleză, franceză, italiană, neerlandeză, portugheză, finlandeză și suedeză; de la 1 mai 2004, în limbile: cehă, estoniană, letonă, lituaniană, maghiară, polonă, slovacă și slovenă; de la 1 ianuarie 2007, în limbile: bulgară și română; de la 30 aprilie 2007, în limba malteză; de la 31 decembrie 2011, în limba irlandeză; derogări temporare au fost stabilite prin [Regulamentul \(CE\) nr. 920/2005](#) și [Regulamentul \(UE\) nr. 1257/2010](#). Legislația secundară în vigoare la data intrării în UE a Croației este în curs de traducere și va fi publicată în [ediția specială a Jurnalului Oficial al Uniunii Europene](#).

ușor de utilizat și se pot folosi în diverse combinații. Câmpurile conțin adesea liste de căutare care pot fi accesate executând clic pe pictogramă și selectând termeni de căutare disponibili.

Pentru căutări mai generale, utilizarea câmpului **Text** produce rezultate pe baza căutărilor cu cuvinte-cheie, în toate documentele publicate în Repertoriul jurisprudenței începând din 1954, iar din 1994 în Repertoriul Funcției Publice.

Pentru căutări mai specifice se poate utiliza câmpul **Subject-matter** (Subiect). Pentru aceasta, se execută clic pe pictograma din partea dreaptă a câmpului și se selectează subiectul (subiectele) relevant(e) de pe listă. Rezultatele căutării vor produce o listă, în ordine alfabetică, cu documente selectate referitoare la problemele de ordin juridic soluționate în deciziile Curții de Justiție, ale Tribunalului, ale Tribunalului Funcției Publice și în concluziile avocaților generali.

De asemenea, site-ul web al CURIA conține și instrumente suplimentare de jurisprudență:

Căutare după numărul cauzei: această secțiune este o culegere de informații despre cauze, pentru fiecare cauză prezentată în fața uneia dintre cele trei instanțe. Cauzele sunt enumerate după număr și în ordinea în care au fost introduse în registrul respectiv. Cauzele pot fi consultate executând clic pe numărul cauzei. Secțiunea „Numerical access” (Căutare după numărul cauzei) este disponibilă la adresa http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7045/.

Prezentare sistematică a jurisprudenței: această secțiune oferă o clasificare sistematică a rezumatelor cauzelor privind principalele aspecte de drept menționate în decizia respectivă. Aceste rezumate se bazează, pe cât posibil, pe textul autentic al deciziei. Secțiunea „Digest” (Prezentare sistematică) este disponibilă la adresa http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7046/.

Comentarii din doctrină referitoare la hotărârile Curții: această secțiune conține referințe la comentariile din doctrină despre hotărârile pronunțate de cele trei instanțe, de când acestea au fost înființate. Hotărârile sunt enumerate separat, în funcție de instanță sau de tribunal, în ordine cronologică și după numărul cauzei, în timp ce comentariile din doctrină sunt enumerate în ordinea cronologică a publicării lor. Referințele apar în limba lor originală. Secțiunea „Annotation of judgments” (Comentarii din doctrină referitoare la hotărârile Curții) este disponibilă la adresa http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7083/.

Baza de date a jurisprudențelor naționale: această bază de date externă poate fi accesată prin site-ul web al CURIA și oferă acces la jurisprudența națională relevantă în materie de drept al UE. Baza de date conține o culegere de jurisprudență a instanțelor și/sau tribunalelor din statele membre ale UE. Informațiile au fost colectate printr-o căutare selectivă a revistelor de drept și prin contactul direct cu numeroase instanțe și tribunale naționale. „National case-law database” (Baza de date a jurisprudențelor naționale) este disponibilă în limbile engleză și franceză, la adresa http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7062/.

Instrumentele juridice la care se face trimitere

Instrumentele juridice ale ONU

Pentru tratatele fundamentale ale Organizației Națiunilor Unite, inclusiv CDC și organismele de monitorizare a acestora, a se consulta: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/coreinstruments.aspx>

Pentru Convențiile Conferinței de la Haga de Drept Internațional Privat privind protecția internațională a copiilor, a familiei și a relațiilor patrimoniale, a se consulta: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions>.

Instrumentele juridice ale Consiliului Europei

Toate instrumentele juridice ale CoE sunt disponibile online, la adresa <http://conventions.coe.int/Treaty/>. Pentru informații despre gradul de acceptare a instrumentelor juridice ale CoE de către statele membre ale UE, consultați secțiunea referitoare la sistemul european de informare cu privire la drepturile fundamentale de pe site-ul web al FRA, la adresa <https://fra.europa.eu/en/databases/efris/>.

Denumirea prescurtată	Titlul
Drepturile copiilor/drepturile civile	
<i>Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale</i>	Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, amendată prin Protocoalele nr. 11 și 14, CETS nr. 5, Roma, 4.11.1950, p. 1-15.
<i>Protocol la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale</i>	Protocol la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, amendată prin Protocolul nr. 11, CETS nr. 9, Paris, 20.3.1952, p. 1-3.
<i>Protocolul nr. 12 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale</i>	Protocolul nr. 12 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, CETS nr. 177, Roma, 4.11.2000, p. 1-3.
<i>Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copiilor</i>	Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copiilor, CETS nr. 160, Strasbourg, 25.1.1996, p. 1-10.
<i>Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei</i>	Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei, CETS nr. 85, Strasbourg, 15.10.1975, p. 1-5.
<i>Convenția privind drepturile omului și biomedicina</i>	Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei, Convenția privind drepturile omului și biomedicina, CETS nr. 164, Oviedo, 4.4.1997, p. 1-12.
Aspecte legate de identitatea personală	
<i>Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale</i>	Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, CETS nr. 157, Strasbourg, 1.2.1995, p. 1-10.
<i>Convenția europeană cu privire la cetățenie</i>	Convenția europeană cu privire la cetățenie, CETS nr. 166, Strasbourg, 6.11.1997, p. 1-13.
<i>Convenția Consiliului Europei privind evitarea apatridiei în situația de succesiune a statelor</i>	Convenția Consiliului Europei privind evitarea apatridiei în situația de succesiune a statelor, CETS nr. 200, Strasbourg, 19.5.2006, p. 1-7.
Viața de familie și îngrijirea de către părinți	
<i>Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii</i>	Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii, CETS nr. 192, Strasbourg, 15.5.2003, p. 1-13.
<i>Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii</i>	Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii, CETS nr. 202, Strasbourg, 27.11.2008, p. 1-11.
<i>Convenția europeană asupra recunoașterii și executării hotărârilor în materie de încredințare a copiilor și de restabilire a încredințării copiilor</i>	Convenția europeană asupra recunoașterii și executării hotărârilor în materie de încredințare a copiilor și de restabilire a încredințării copiilor, CETS nr. 105, Luxemburg, 20.5.1980, p. 1-12.

Denumirea prescurtată	Titlul
Protecția copilului împotriva violenței și exploatării	
<i>Convenția pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale</i>	Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale, CETS nr. 201, Lanzarote, 25.10.2007, p. 1-21.
<i>Convenția europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante</i>	Convenția europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante, CETS nr. 126, Strasbourg, 26.11.1987, p. 1-9.
<i>Convenția privind criminalitatea informatică</i>	Convenția privind criminalitatea informatică, CETS nr. 185, Budapesta, 23.11.2001, p. 1-27.
<i>Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane</i>	Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane, CETS nr. 197, Varșovia, 16.5.2005, p. 1-21.
<i>Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice</i>	Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, CETS nr. 210, Istanbul, 11.5.2011, p. 1-31.
Drepturi economice, sociale și culturale	
<i>Carta socială europeană</i>	Carta socială europeană, CETS nr. 35, Torino, 18.10.1961, p. 1-18.
<i>Carta socială europeană (revizuită)</i>	Carta socială europeană (revizuită), CETS nr. 163, Strasbourg, 3.5.1996, p. 1-29.
Migrație și azil	
<i>Convenția europeană privind repatrierea minorilor</i>	Convenția europeană privind repatrierea minorilor, CETS nr. 071, Haga, 28.5.1970, p. 1-9.
<i>Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant</i>	Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant, ETS nr. 093, Strasbourg, 24.11.1977, p. 1-14.
<i>European Convention on Social Security (Convenția europeană de securitate socială)</i>	Convenția europeană de securitate socială, CETS nr. 78, Paris, 14.12.1972, p. 1-42.
<i>Codul european de securitate socială (revizuit)</i>	Codul european de securitate socială, CETS nr. 139, Strasbourg, 6.11.1990, p. 1-33.
Protecția consumatorilor și a datelor	
<i>Convenția pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal</i>	Convenția pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, CETS nr. 108, Strasbourg, 28.1.1981, p. 1-10.
<i>Convenția europeană privind televiziunea transfrontieră</i>	Convenția europeană privind televiziunea transfrontieră, CETS nr. 132, Strasbourg, 5.5.1989, p. 1-20.

Instrumentele juridice ale UE

Toate instrumentele juridice ale UE sunt disponibile online la <http://eur-lex.europa.eu>.

Denumirea prescurtată	Titlul
Nediscriminare	
<i>Directiva privind egalitatea rasială (2000/43/CE)</i>	Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică, JO L 180, 19.7.2000, p. 22-26.
<i>Directiva privind egalitatea de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (2000/78/CE)</i>	Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, JO L 303, 2.12.2000, p. 16-22.
<i>Directiva de aplicare a principiului egalității de tratament între femei și bărbați privind accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii (2004/113/CE)</i>	Directiva 2004/113/CE a Consiliului din 13 decembrie 2004 de aplicare a principiului egalității de tratament între femei și bărbați privind accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii, JO L 373, 21.12.2004, p. 37-43.
Viața de familie și îngrijirea părintească	
<i>Regulamentul Bruxelles IIa (reformare)</i>	Regulamentul (UE) 2019/1111 al Consiliului din 25 iunie 2019 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești și privind răpirea internațională de copii (reformare), JO L 178, 2.7.2019, p. 1-115.
<i>Regulamentul (CE) nr. 4/2009 privind obligațiile de întreținere</i>	Regulamentul (CE) nr. 4/2009 al Consiliului din 18 decembrie 2008 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor și cooperarea în materie de obligații de întreținere, JO L 7, 10.1.2009, p. 1-79.
<i>Directiva privind medierea (2008/52/CE)</i>	Directiva 2008/52/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 21 mai 2008 privind anumite aspecte ale medierii în materie civilă și comercială, JO L 136, 24.5.2008, p. 3-8.
<i>Directiva privind accesul la justiție (2002/8/CE)</i>	Directiva 2002/8/CE a Consiliului din 27 ianuarie 2003 de îmbunătățire a accesului la justiție în litigiile transfrontaliere prin stabilirea unor norme minime comune privind asistența judiciară acordată în astfel de litigii, JO L 26, 31.1.2003, p. 41-47.
<i>Directiva privind echilibrul dintre viața profesională și cea privată (2019/1158)</i>	Directiva (UE) 2019/1158 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 iunie 2019 privind echilibrul dintre viața profesională și cea privată a părinților și îngrijitorilor și de abrogare a Directivei 2010/18/UE a Consiliului, JO L 188, 12.7.2019, p. 79-93

Denumirea prescurtată	Titlul
Protecția copilului împotriva violenței și exploatării	
<i>Directiva privind protecția tinerilor la locul de muncă (94/33/CE)</i>	Directiva 94/33/CE a Consiliului din 22 iunie 1994 privind protecția tinerilor la locul de muncă, JO L 216, 20.8.1994, p. 12-20.
<i>Directiva privind combaterea traficului de persoane (2011/36/UE)</i>	Directiva 2011/36/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 aprilie 2011 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia, precum și de înlocuire a Deciziei-cadru 2002/629/JAI a Consiliului, JO L 101, 15.4.2011, p. 1-11.
<i>Directiva privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile (2011/93/UE)</i>	Directiva 2011/93/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului, JO L 335, 17.12.2011, p. 1-14.
<i>Directiva privind drepturile victimelor criminalității (2012/29/UE)</i>	Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, JO L 315, 14.11.2012, p. 57-73.
<i>Directiva privind permisele de ședere pentru victimele traficului de persoane (2004/81/CE)</i>	Directiva 2004/81/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind permisul de ședere eliberat resortisanților țărilor terțe care sunt victime ale traficului de persoane sau care au făcut obiectul unei facilitări a imigrației ilegale și care cooperează cu autoritățile competente, JO L 261, 6.8.2004, p. 19-23.
<i>Decizia Comisiei 2007/698/CE</i>	Decizia Comisiei din 29 octombrie 2007 de modificare a Deciziei 2007/116/CE în ceea ce privește introducerea unor numere rezervate suplimentare care încep cu „116” [notificată cu numărul C(2007) 5139] (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 284, 30.10.2007, p. 31-32.
<i>Directiva de instituire a Codului european al comunicațiilor electronice (reformare) (2018/1972)</i>	Directiva (UE) 2018/1972 a Parlamentului European și a Consiliului din 11 decembrie 2018 de instituire a Codului european al comunicațiilor electronice (reformare) (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 321, 17.12.2018, p. 36-214.
<i>Directiva serviciilor mass-media audiovizuale [(UE) 2018/1808] (reformare)</i>	Directiva (UE) 2018/1808 a Parlamentului European și a Consiliului din 14 noiembrie 2018 de modificare a Directivei 2010/13/UE privind coordonarea anumitor dispoziții stabilite prin acte cu putere de lege sau acte administrative în cadrul statelor membre cu privire la furnizarea de servicii mass-media audiovizuale având în vedere evoluția realităților pieței, JO L 303, 28.11.2018, p. 69-92.

Denumirea prescurtată	Titlul
<i>Directiva privind comerțul electronic (2000/31/CE)</i>	Directiva 2000/31/CE privind anumite aspecte juridice ale serviciilor societății informaționale, în special ale comerțului electronic, pe piața internă, JO L 178, 17.7.2000, p. 1-16.
<i>Directiva asupra confidențialității și comunicațiilor electronice (2002/58/CE)</i>	Directiva 2002/58/CE privind prelucrarea datelor personale și protejarea confidențialității în sectorul comunicațiilor publice, JO L 201, 31.7.2002, p. 37-47.
Migrația și azilul, inclusiv drepturile sociale ale copiilor migranți	
<i>Directiva privind procedurile de azil (2013/32/UE)</i>	Directiva 2013/32/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 privind procedurile comune de acordare și retragere a protecției internaționale (reformare), JO L 180, 29.6.2013, p. 60-95.
<i>Regulamentul Dublin [(UE) nr. 604/2013]</i>	Regulamentul (UE) nr. 604/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 26 iunie 2013 de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de protecție internațională prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe sau de către un apatrid (reformare), JO L 180, 29.6.2013, p. 31-59.
<i>Directiva privind condițiile pentru protecție internațională (2011/95/UE)</i>	Directiva 2011/95/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind standardele referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de protecție internațională, la un statut uniform pentru refugiați sau pentru persoanele eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară și la conținutul protecției acordate (reformare), JO L 337, 20.12.2011, p. 9-26.
<i>Regulamentul [(UE) nr. 492/2011]</i>	Regulamentul (UE) nr. 492/2011 al Parlamentului European și al Consiliului din 5 aprilie 2011 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Uniunii (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 141, 27.5.2011, p. 1-12.
<i>Directiva privind libera circulație (2004/38/CE)</i>	Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 158, 30.4.2004, p. 77-123.
<i>Directiva 77/486/CEE a Consiliului privind educația copiilor lucrătorilor migranți</i>	Directiva 77/486/CEE a Consiliului din 25 iulie 1977 privind educația copiilor lucrătorilor migranți, JO L 199, 6.8.1977, p. 32-33.

Denumirea prescurtată	Titlul
<i>Directiva privind reîntregirea familiei (2003/86/CE)</i>	Directiva 2003/86/CE a Consiliului din 22 septembrie 2003 privind dreptul la reîntregirea familiei, JO L 251, 3.10.2003, p. 12-18.
<i>Directiva privind protecția temporară (2001/55/CE)</i>	Directiva 2001/55/CE a Consiliului din 20 iulie 2001 privind standardele minime pentru acordarea protecției temporare, în cazul unui aflux masiv de persoane strămutate, și măsurile de promovare a unui echilibru între eforturile statelor membre pentru primirea acestor persoane și suportarea consecințelor acestei primiri, JO L 212, 7.8.2001, p. 12-23.
<i>Directiva privind condițiile de primire (reformare) (2013/33/UE)</i>	Directiva 2013/33/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 de stabilire a standardelor pentru primirea solicitanților de protecție internațională (reformare), JO L 180, 29.6.2013, p. 96-116.
<i>Directiva privind returnarea (2008/115/CE)</i>	Directiva 2008/115/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 2008 privind standardele și procedurile comune aplicabile în statele membre pentru returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală, JO L 348, 24.12.2008, p. 98-107.
<i>Directiva privind rezidenții pe termen lung (2003/109/CE)</i>	Directiva 2003/109/CE a Consiliului din 25 noiembrie 2003 privind statutul resortisanților țărilor terțe care sunt rezidenți pe termen lung, JO L 16, 23.1.2004, p. 44-53.
<i>Regulamentul (CE) nr. 562/2006 de instituire a Codului Frontierelor Schengen</i>	Regulamentul (CE) nr. 562/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 15 martie 2006 de instituire a unui Cod comunitar privind regimul de trecere a frontierelor de către persoane (Codul Frontierelor Schengen), JO L 105, 13.4.2006, p. 1-32.
Protecția consumatorilor și a datelor cu caracter personal	
<i>Directiva privind drepturile consumatorilor (2011/83/UE)</i>	Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 304, 22.11.2011, p. 64-88.
<i>Directiva 87/357/CEE privind produsele care, nefiind ceea ce par a fi, pot pune în pericol sănătatea sau siguranța consumatorilor</i>	Directiva 87/357/CEE a Consiliului din 25 iunie 1987 privind apropierea legislațiilor statelor membre referitoare la produsele care, nefiind ceea ce par a fi, pot pune în pericol sănătatea sau siguranța consumatorilor, JO L 192, 11.7.1987, p. 49-50.

Denumirea prescurtată	Titlul
<i>Directiva privind vânzarea la distanță (97/7/CE)</i>	Directiva 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 20 mai 1997 privind protecția consumatorilor cu privire la contractele la distanță – Declarația Consiliului și Parlamentului cu privire la articolul 6 alineatul (1) – Declarația Comisiei cu privire la articolul 3 alineatul (1), prima liniuță, JO L 144, 4.6.1997, p. 19-27.
<i>Directiva privind siguranța generală a produselor (2001/95/CE)</i>	Directiva 2001/95/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 3 decembrie 2001 privind siguranța generală a produselor (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 11, 15.1.2002, p. 4-17.
<i>Regulamentul privind alimentele destinate sugarilor și copiilor de vârstă mică, alimentele destinate unor scopuri medicale speciale și înlocuitorii unei diete totale pentru controlul greutateii</i>	Directiva 2009/39/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 6 mai 2009 privind produsele alimentare cu destinație nutrițională specială (reformare) (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 124, 20.5.2009, p. 21-29. Regulamentul (UE) nr. 609/2013 privind alimentele destinate sugarilor și copiilor de vârstă mică, alimentele destinate unor scopuri medicale speciale și înlocuitorii unei diete totale pentru controlul greutateii și de abrogare a Directivei 92/52/CEE a Consiliului, a Directivelor 96/8/CE, 1999/21/CE, 2006/125/CE și 2006/141/CE ale Comisiei, a Directivei 2009/39/CE a Parlamentului European și a Consiliului și a Regulamentelor (CE) nr. 41/2009 și (CE) nr. 953/2009 ale Comisiei, JO L 181, 29.6.2013, p. 35-56
<i>Directiva privind siguranța jucăriilor (2009/48/CE)</i>	Directiva 2009/48/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 18 iunie 2009 privind siguranța jucăriilor (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 170, 30.6.2009, p. 1-37.
<i>Directiva serviciilor mass-media audiovizuale (reformare) [(UE) 2018/1808]</i>	Directiva (UE) 2018/1808 a Parlamentului European și a Consiliului din 14 noiembrie 2018 de modificare a Directivei 2010/13/UE privind coordonarea anumitor dispoziții stabilite prin acte cu putere de lege sau acte administrative în cadrul statelor membre cu privire la furnizarea de servicii mass-media audiovizuale având în vedere evoluția realităților pieței, JO L 303, 28.11.2018, p. 69-92.
<i>Regulamentul general privind protecția datelor (2016/679/UE)</i>	Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE, JO L 119, 4.5.2016, p. 1-88.
<i>Directiva 2002/58/CE privind prelucrarea datelor personale și protejarea confidențialității în sectorul comunicațiilor electronice</i>	Directiva 2002/58/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 iulie 2002 privind prelucrarea datelor personale și protejarea confidențialității în sectorul comunicațiilor publice (Directiva asupra confidențialității și comunicațiilor electronice), JO L 201, 31.7.2002, p. 37-47.

Denumirea prescurtată	Titlul
<i>Directiva privind protecția persoanelor fizice referitor la prelucrarea datelor cu caracter personal de către autoritățile competente în scopul prevenirii, depistării, investigării sau urmării penale a infracțiunilor sau al executării pedepselor și privind libera circulație a acestor date (2016/680/UE)</i>	Directiva (UE) 2016/680 privind protecția persoanelor fizice referitor la prelucrarea datelor cu caracter personal de către autoritățile competente în scopul prevenirii, depistării, investigării sau urmării penale a infracțiunilor sau al executării pedepselor și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Deciziei-cadru 2008/977/JAI a Consiliului, JO L 119, 4.5.2016, p. 89-131.
<i>Directiva privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor față de consumatori (2005/29/CE)</i>	Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori și de modificare a Directivei 84/450/CEE a Consiliului, a Directivelor 97/7/CE, 98/27/CE și 2002/65/CE ale Parlamentului European și ale Consiliului și a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 al Parlamentului European și al Consiliului („Directiva privind practicile comerciale neloiale”) (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 149, 11.6.2005, p. 22-39.
<i>Regulamentul (UE) nr. 536/2014 privind studiile clinice intervenționale cu medicamente de uz uman</i>	Regulamentul (UE) nr. 536/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 aprilie 2014 privind studiile clinice intervenționale cu medicamente de uz uman și de abrogare a Directivei 2001/20/CE (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 158, 27.5.2014, p. 1-76.
Procedurile penale și procedurile alternative	
<i>Directiva privind dreptul la interpretare și traducere (2010/64/UE)</i>	Directiva 2010/64/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 20 octombrie 2010 privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale, JO L 280, 26.10.2010, p. 1-7.
<i>Directiva privind dreptul la informare (2012/13/UE)</i>	Directiva 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale, JO L 142, 1.6.2012, p. 1-10.
<i>Directiva privind dreptul de a avea acces la un avocat (2013/48/UE)</i>	Directiva 2013/48/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2013 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate, JO L 294, 6.11.2013, p. 1-12.
<i>Carta</i>	Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, JO 2021 C 326, 26.10.2012, p. 391-407.

Denumirea prescurtată	Titlul
<i>Directiva privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale (2016/800/UE)</i>	Directiva (UE) 2016/800 a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2016 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale, JO L 132, 21.5.2016, p. 1-20.
Copiii cu dizabilități	
<i>Decizia 2010/48/CE a Consiliului</i>	Decizia 2010/48/CE a Consiliului privind încheierea de către Comunitatea Europeană a Convenției Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu handicap, JO L 23, 27.1.2010, p. 35-61.

Pe internet, este disponibil un volum semnificativ de informații privind Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene. Aceste informații pot fi accesate pe site-ul FRA, la adresa: fra.europa.eu.

Informații suplimentare privind jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului sunt disponibile pe site-ul Curții: echr.coe.int. Portalul de căutare HUDOC oferă acces la hotărâri și decizii în limbile engleză și/sau franceză, la traduceri în alte limbi, la sinteze juridice, la comunicate de presă și la alte informații privind activitatea Curții.

Cum se pot obține publicații ale Consiliului Europei

Editura Consiliului Europei produce lucrări în toate domeniile de referință ale organizației, inclusiv drepturile omului, științe juridice, sănătate, etică, afaceri sociale, mediu, educație, cultură, sport, tineret și patrimoniu arhitectural. Cărți și publicații în format electronic din catalogul extins al editurii pot fi comandate online (<http://book.coe.int/>).

O sală de lectură virtuală permite utilizatorilor să consulte gratuit fragmente din lucrări importante recent publicate sau textele integrale ale unor documente oficiale.

Informații despre convențiile CoE, precum și textele integrale ale acestora, pot fi obținute de pe site-ul Biroului Tratatelor: <http://conventions.coe.int/>.

Contactați UE

În persoană

În întreaga Uniune Europeană există sute de centre Europe Direct. Puteți găsi adresa centrului cel mai apropiat de dumneavoastră online (european-union.europa.eu/contact-eu/meet-us_ro).

La telefon sau în scris

Europe Direct este un serviciu care vă răspunde la întrebările privind Uniunea Europeană. Puteți accesa acest serviciu:

- apelând numărul gratuit: 00 800 6 7 8 9 10 11 (unii operatori pot taxa aceste apeluri);
- apelând numărul standard: +32 22999696;
- folosind formularul: european-union.europa.eu/contact-eu/write-us_ro.

Găsiți informații despre UE

Online

Informații despre Uniunea Europeană în toate limbile oficiale ale UE sunt disponibile pe site-ul Europa (european-union.europa.eu).

Publicații ale UE

Puteți vizualiza sau comanda publicații ale UE la op.europa.eu/ro/publications. Mai multe exemplare ale publicațiilor gratuite pot fi obținute contactând Europe Direct sau centrul dumneavoastră local de documentare (european-union.europa.eu/contact-eu/meet-us_ro).

Dreptul UE și documente conexe

Pentru accesul la informații juridice din UE, inclusiv la ansamblul legislației UE începând din 1951 în toate versiunile lingvistice oficiale, accesați site-ul EUR-Lex (eur-lex.europa.eu).

Date deschise ale UE

Portalul data.europa.eu oferă acces la seturile de date deschise ale instituțiilor, organismelor și agențiilor UE. Aceste date pot fi descărcate și reutilizate gratuit, atât în scopuri comerciale, cât și necomerciale.

Copiii sunt îndreptățiți să se bucure de drepturi depline. Ei beneficiază de toate drepturile omului și de toate drepturile fundamentale și fac obiectul unor reglementări speciale, date fiind caracteristicile lor specifice. Manualul de față își propune să ilustreze modul în care legislația și jurisprudența europeană răspund intereselor și nevoilor specifice ale copiilor. De asemenea, ilustrează importanța rolului jucat de părinți și tutori sau alți reprezentanți legali și face referire, unde este cazul, la situațiile în care drepturile și responsabilitățile le revin în cea mai mare măsură persoanelor în grija cărora se află copiii.

Manualul de față are ca scop creșterea gradului de conștientizare și îmbunătățirea cunoștințelor privind standardele juridice care asigură protecția și promovarea drepturilor copilului în Europa. El constituie un punct de referință în ceea ce privește dreptul Uniunii Europene (UE) și al Consiliului Europei (CoE) cu privire la aceste domenii, deoarece explică modul în care este reglementat fiecare aspect în dreptul UE, inclusiv în Cartă, precum și în Convenția europeană a drepturilor omului (Convenția), în Carta socială europeană și în alte instrumente juridice ale CoE.

Manualul este destinat profesioniștilor din domeniul juridic nespecializați, judecătorilor, procurorilor, autorităților de protecție a copilului, precum și altor practicieni și organizații responsabile cu asigurarea protecției juridice a drepturilor copilului. Acesta explică jurisprudența de bază, prezentând succint atât hotărârile majore ale Curții de Justiție a Uniunii Europene, cât și pe cele ale Curții Europene a Drepturilor Omului.

FRA - AGENȚIA PENTRU DREPTURI FUNDAMENTALE A UNIUNII EUROPENE

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viena – Austria
Tel. +43 (1) 580 30 0 – Fax +43 (1) 580 30 699
fra.europa.eu
facebook.com/fundamentalrights
linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency
twitter.com/EURightsAgency

CONSILIUL EUROPEI

67075 Strasbourg Cedex – Franța
Tel. +33 (0) 3 88 41 20 00

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

echr.coe.int – publishing@echr.coe.int
twitter.com/ECHR_CEDH

DIVIZIA PENTRU DREPTURILE COPIILOR

coe.int/children – children@coe.int
twitter.com/CoE_children

Oficiul pentru Publicații
al Uniunii Europene